DIETARI
DE
PUIGCERDA
AMB SA VEGUERIA DE CERDANYA
I SOTSVEGUERIA DE VALL DE RIBES
PEL
Dr. JAUME MARTÍ SANJAUME, Pvre.

GENERALITAT DE CATALUNYA
SERVEI DE BIBLIOTEQUES
Biblioteca "Angel Guimerà"
MATADEPERA
R. 2901

VOL. I.

CERIMONIAL, PREHISTORIA—1290

RIPOLL
Impremta i Llibreria de Llorenç Bonet i Batlle
1926

Biblioteca "Comtat de Cerdanya" Puigcerdà

NIHIL OBSTAT

El Censor,

FRANCESC PALAU, Canonge

Seu d'Urgell, 25 Febrer de 1926.

Imprimeixis:

JUSTÍ, Bisbe d'Urgell

Per manament de Sa Sria. Ilma

JOSEP PIQUER, Prev.

Secretari.

A la perdurable memòria dels bons patricis

D. Joaquim Sala Vilar

† 1877

primer Mestre Nacional d'aquesta vila

i sa esposa

D.ª Dolors Maurell Calvet

† 1923

Son fill

ABREVIACIONS

—

A. C. = Actes closos.

A. M. = Arxiu municipal.

A. N. = Id. notarial.

A. P. = Id. parroquial.

C. M. = Ca de Mostra.

D. D. = Document desaparescut.

D. O. = Dietari d'Ortodó.

D. S. = Document solter.

L. F. C. = Liber feudorum Ceritanie.

L. Priv. = Id. privilegiorum.

L. Prov. = Id. provisionum.

Ll. V. = Llibre verd.

M. P. = Manual Pasqual.

P. D. = Pergamí desaparescut.

P. E. = Id. existent.

R. C. = Registre de consells.

GRAVATS

=

A la portada: Escut de Puigcerdà.
Pàg. 17: Portada del Dietari de Ortodó.
» 41: Mapa de Cerdanya (Leandre Delgado).
» 43: Fòssils: 1 Cyclolites ellipticus. 4 Hippurites. 15 Polípers.
» » Pedres de Llamp.
» 45: Les Coves de Rialp. Entrada a les Coves. (Emili Turc).
» 47: Ceràmica de Canals d'Olopte.
» 49: Dolmen de Brangulí.
» 51: Roca cobertorada d'Orén.
» 81: Creu del Coix.
» 109: Monestir de St. Esteve d'Umfret.
» 111: La Torrassa.
» 140: Monestir de Canigó.
» 143: Jesús del portal de l'església de Saga.
» » Pedres de Pallarols.
» 155: Sta. Maria de Núria.
» 175: Portada del «*Liber firmitatis*» de 1289.
» 183: Sta. Maria de Puigcerdà, avui dita de la Sacristía.
» 273: B. Romeu de Lívia (de Ciencia Tomista).
» 391: Santéguel: Púdos i Pleta.
» 393: Quera o Puig d'Ovella: ruïnes.
» 451: Porta petita de Sta. Maria de Puigcerdà.
A la última cara de la coberta: Escut gran de Puigcerdà.

PROLEG

Annales patrum discute: inde enim poteris bona exempla extrahere, quia acta præterita dant certum documentum in futuris.

Aristoteles ad Alexandrum Magnum.

El bon consell d'Aristòtil no ha perdut aquí tota sa actualitat, des que el govern patriarcal dels comtes i reis amb sos privilegis i provisions ha cessat de constituir la principal jurisprudència: els bons exemples, amén de les sempre profitoses ensenyances del passat, continúen en els escrits conservats, unes voltes testimoniant els fets, altres proporcionant solucions de bon govern als encarregats de la direcció pública, i sempre consolant i estimulant als amants de sa llar. Perxò els passats posaren tanta cura en guardar els documents autèntics, perpetuar-los en col·leccions i

trasmetre'ls amb la major integritat i fidelitat, formant-se aixís principalment els preciosos Llibre vert i son Trasllat de Mateu d'Oliana de 1 maig de 1298, Llibre de Provisions i cartes reials, Llibre de Privilegis, ambdós del segle XIV, Llibre de Sequia i Llibre de Saltèguel, ambdós a partir del segle XV, Manual d'actes d'Antoni Pasqual, 1568, Dietari de Puigcerdà, començat per Joan Onofre d'Ortodó, en 1584, i Ca de Mostra de Rafel Ferran de 18 setembre 1674.

D' ells el més notable, el Dietari, continuat fins al principi del segle XIX pels secretaris del Consolat, forma un volum ms. en foli, de 295 x 200 m/m numerat en XXIII, I i 123 pàgines, i distribuït en sis seccions: Cerimonial, Dietari o recull de coses memorables, Consolat o Registre nominal de cònsols, Persones cèlebres, Benifets i Cònsols: van intercalats en els fulls en blanc el Reglament de l'Hospital i la recepció a la Infanta Isabel en sa visita a la Vila de Puigcerdà a 22 de juliol 1914. Se'n feu una còpia [1] a iniciativa i

(1) De retalls que van veient la llum en publicacions modernes es desprèn haver-ne tret còpies i notes els estudiosos, per a son us particular.

instància del benemèrit puigcerdanès D. Antoni Deulofeu Fatjó a l' autoritzar l' Ajuntament en sessió de 17 de juny 1914, pendre notes de l'A. M. per a publicar-les en folletí, continuant-hi la llista d'objectes arqueològics faedora per la Comissió instituïda per a conservar-los, copiant-ne ell fins al fol. 10, i reclutant ademés una xixantena d'amics per tal de sufragar-ne les despeses de l' edició; però no pogué assolir-ne l'éxit per haver-lo cridat Déu a sa companyía a 23 octubre 1916. Si bé la tasca fou continuada i obtinguda la còpia d'aquest i altres mmss. en nombre suficient per a la publicació projectada, no obstant la ratxa de calor patriòtic restà fatalment minvada i el Dietari original, com obeint a una conjuració màgica, poc després de clucats els ulls del Sr. Deulofeu, s' observà desaparescut clandestinament de l'A. M. junt amb el Llibre de Privilegis, el pergamí més antic de l'a. 1027, i una capsa d'altres d'escollits amb segells penjants. A aital èxode seguí poc després tot el patrimoni d'art antic: les laudes de Ramon d'Urtg i de Marguerida de Cadell, els retaules de Gràcia, de la Sacristia i de St. Joan Evangelista, el cobrellit de

morts dels cavallers, tot de seda brodat d'or, el canalobre del gremi de sastres i sabaters i catorze objectes petits més: la pau, plates i candelers, etc.

A la biblioteca de Catalunya, I. d' E. C., anaren a parar el Dietari i el Llibre de Privilegis, i per més que totes les Corporacions Municipals successives han fet i continen fent gestions per a recobrar-los, fins ara no han donat cap resultat.

Abans havien també emigrat de la Vila el llibre de Provisions i cartes reials, alguns registres de consells, els llibres de concòrdies, alguns manuals de notaris, molts pergamins i fulls bàrbaram ent arrencats dels llibres existents.

En vista de tan desgraciada liquidació del patrimoni històric i en previsió d'altra tan fàcil de fer com difícil d'evitar en el dret (?) modern dels valors movibles dels pobles, la Corporació Municipal en sessió de 20 octubre 1921 autoritzà la publicació del Dietari i en la de 28 maig 1923 la dels documents importants en son text íntegre i en extracte la dels altres amb la doble finalitat de fer-los coneixer i prevenir son extraviament.

La forma del Dietari adoptada per Ortodó, lluny de perdre oportunitat amb el temps, encaixa perfectament amb les exigències actuals de les complicades investigacions històriques de les regions que tanta part han pres en les gestes de Catalunya; per això i tota vegada que el seu recull com el de cada u dels manuals apuntats és molt deficient i en canvi tots ells mutuament es completen, s'ha pensat en mantenir aquella i unificar aquests amb les noticies pervingudes dels documents trobats per la terra en estricte ordre cronològic, encapçant el Cerimonial igualment, començant les efemèrides pels restes de la Prehistòria, pels de l'època anterior als documents, pels de la dels documents que integren nostre passat, i seguint després pel Dietari des de 1177 d'on parteix la vida nova del Montcerdà constituït capital de la Cerdanya; així ha resultat la present coordinació de fets i inventari d'actes tant existents com desaparescuts, per facilitar un cop d'ull dels primers i la memòria o els viaranys dels segons: ***habent sua fata libelli.*** Com sortosament es conserven manuals de notaris a partir de 1260 que permeten reconstruir els estils de nostra major an-

tigor, i des de finals del seg. XIII comença per Puigcerdà l'era de major esplendor, s'han aprofitat les noticies d'eix entremig per a identificar i donar el relleu possible a la vida de la comarca arran de la repoblació; i per quant aquest Dietari no es concreta a Puigcerdà sinó que interessa i s'extén a ses antigues Vegueria de Cerdanya i Sotsvegueria de Vall de Ribes que integraven antigament el comtat, el títol comprèn aquestes comarques.

Amb justa i pública gratitud deu consignar-se aquí el bon servei prestat a la pàtria i a sa història per D. Francesc Sala Maurell, en haver pres a son compte les despeses del present Dietari, dedicant-lo a sos pares com a tribut de filial reconeixement per la veneració que a les gestes dels passats ells professaren i li inculcaren: baix el seu patrocini s'han pogut reconstruir els passos del desenrotllament de Cerdanya i amb ells, la coneixensa i son amor.

Portada del Dietari de Ortodó.

LIBRE de les cerimonies y coses memorables de la fidelíssima vila de Puigcerda. 1584. (1)

Fol. (no numerat)

PER QVant la memoria dels homens es debil y caduca, y lo que nos posa en scriptura ab la diuturnitat y longitut del temps ve ha posarse en obblit. Perço los Illes. y molt Magcs. Sors. francesc port, pere pascual, Raphel rubí, y guillem cadena consols de la Insigne y fidelissima vila de Puigcerda zelosos de les policies de aquella han fet fer lo present libre intitulat Dietari de les serimonies y coses memorabbles de la vniuersitat de la vila de Puigcerda. En lo qual primeramennt seran scrites algunes antiguidats de serimonies y altres coses tretes dels Registres y altres libres antics del Arxiu de la casa del consolat de aquella. Encarregant ha lurs succesos inseguesquen lo mateix orde: tot al seruei de nostre senyor Deu be util y honor de la present Vniuersitat. Lo qual es comensat per mi Johan onophre de ortodo notari pubblic y mustesaph de dita vila de manament de dits senyors de consols en lo present any de M.D.L.XXX.IIII.

(1) Vegis figura 1.

Als Illes. y Molt magcs. senyors los senyors consols de la insigne y fidelissima vila de Puigcerda presents y esdeuenidors Johan onophre dè ortodó, notari de la present vila: S. (salut).

Lany M.D.L.III, per indisposicio del discret M.° ramon mauri notari de vida sua del consolat de la present vila fuy jo creat y elegit en loch seu per los S. consols y consell y he regit lo dit offici fins lany MDLXVI que fonc tret de la bolsa dels notaris del consolat de la present vila lo discret m.° Rafel Jaume montella notari que vuy regeix dit offici, y desde aquella hora sempre he hoit a dir que conuenie molt tenir un dietari, y libre de serimonies y memorial de les coses ques son seguides y se esdeuindran perhauant en la present vila y terra.

Y aquest bon intent a mi sempre me ha paregut conuenie a la vniuersitat.

Pero ere consemblant a la bona intencio que tenie de guorir aquell malalt de la pissina probatica quan nostre senyor li dix, vis sanus fieri, y ell li respos, eciam domine sed hominem non habeo etc. y fins al present any 1584, que V. ms. me han manat comensas lo present libre no ses posat en effecte lo dit intent sanct y bo: placie ha nostre senyor Deu sie seruit donarme esperit y forses que sie tot al seu S.t seruey. Vna cosa vull aduertir als legidors y pregarlos me perdonen si no porte les coses arreu per jornades ny ab lorde conuenient perque nom es estat possibble per quant les he agudes compilar e inues-

tigar ab gran treball, pero los qui vindran ho poran mes facilment fer ab millor orde y mes cumpliment als quals nostre senyor Deu los ho retribuira en laltre mon.

CEREMONIAL.

Fol. I.

Assi comensen y son continuades les honors y serimonies antigues y modernes que tenen de seruar los Illes. y molt magcs. sors. consols y altres officials y principals persones de la present vila de puigcerda les quals corren ha carrec del honrrat mustesaph.

Primerament. — Com los S. Consols seran trets la vigilia de nostra senyora de mars, deuen prepararse para jurar a la vesprada, habans de completes, so es de un bon manto y altres bones robes, guants y sabates y plantofes, carlaxia de vellut, jalay portara lo verguer; y lo consol quart ab lo consol quart vell deu venir primer a la plassa, apres lo terç ab lo terç, y lo segon ab lo terç y quart, y lo consol en cap ab lo segon y terç si y seran, sino ab los quey seran, entenent, que lo consol en cap vell may se te moure de la plassa; y com seran tots junts ab lo veguer ho lo official quey sera, ho son loctinent, aniran al canto de la plassa deuant lo pallol y juraran de be y lealment hauerse en lo regiment de lur offici en poder de dit veguer; y encontinent los seran posats los caperons per lo verguer dels consols vells y les xies als vells; y aniran al consolat a demanar als prohomens consell fauor y ajuda en lo regiment de lur consolat ab vna breu oracio, segons millor a quiscu plaura y sabra; y despres eixiran a la plassa;

y aniran ha completes acompanyats de molta promenia; y lo honrat mustesaph te aduertir ab sa verga noua de roser de ser y entreuenir en totes aquestes coses, y en la iglesia mirar si les confreries hauran encés y tambe la altra luminaria y sino executarlos ha la pena, que son sinc sous; y lo mateix fara lo endema a la missa y totes les altres festes anyals y solempnes.

2. — Item lo endema deuen aplegarse a la plasseta demati tots quatre consols, y anar a missa ab la massa alsada; y com es acabada la missa anar a la plassa, y lo consol en cap deu fer moltes gracies a la promenia, quels acompanyan; y lo mateix orde tenen de tenir a les vespres.

3. — Item quant seran vinguts de vespres y hauran estat los consols vells ab los nous alguna mija hora en la plassa, poden pendre comiat y anarsen a lurs cases, y deixar los mantos y les xies; y los nouells consols ab lo secretari sen poden entrar en lo consolat, e informarse de les coses de la vila;y si los consols vells no han feta portar la palma, donar orde en ques porte; que son sinc brots grans, per lo S.veguer y quatre consols.

4. — La vespra de rams han de anar al consolat ha enuiar la palma; y lo mustesaph te de avisar al castell, perque la professo entra per aqui; y eixin de missa y ha plassa ab les gracies acostumades.

5. — Lo dijous Sant en la nit deuen anar los S. consols ab les gramalles negres y ab lurs antorxes a la professo, y deuen apercebir sis

promens qui ajuden al mustesaph y les confraries ab luminaria; y lo mustesaph deu fer rudar la professo: van-y molts diciplinats y penitenciers, y noy van los ordes. (1)

6. — Lo diuendres Sant fan los consols quiscu la passa de mati y fan lurs caritats y almoynes, y visitan los moniments y restense a Sancta maria al sermo y al offici; y lo consol en cap ab lo segell major de la vila segella lo Sanct Sagrament al moniment lo dijous sanct; y lo divendres sanct ho te regoneixer al altar major apres que l-an acompanyat;y lo veguer y consols entren dins lo reixat (2) y no ningu mes;y lo mateix die deuen anar hal offici ab les gramalles negres, y eixir de plassa ab massa alsada,y tornar en plassa de la mateixa manera, y fer les gracies acostumades: y lo mustesaph noy te faltar, tenint compte nos fasse brugit per los minyons ab les picasoles ny bastons.

7. — La vespra de pascua deuen anar los senyors consols al offici, y fer donar candeles a missa y ha completes a tots los promens y persones honrrades de la vila, per lo qui te lasegrestia menor, bones y blanques; y a les completes deuen partir ab los promens de la plassa, y tornar aqui, y fer les gracies acostumades; y aixi be lo endema dia de pascua se deuen juntar en la plassa, y fer lo mateix ha missa y a vespres; y lo verguer deu notificar als Baciners dels pobres vergonyants y ha vestir, que deuen fer

(1) Ordes = Convents de Predicadors i de St. Francesc.

(2) Reixa de ferro que tancava el Presbiteri, treta al segle XVII.

portar als pobres la tela[1] com sermonen per la iglesia fent la passa com es de bon costum.

8. —Lo die de sanct march se fa professo ha sancta euginia la vella[2]; lo mustesaph la te de fer rudar, y aduertir los monestirs, y tenir compte ab les aigues dels camins.

Fol. II.

9. — Lo diluns, dimars y dimecres se fan professons y son habans de la Assencio y diuense les rogations. Lo dilluns y dimars se fan professons dins la vila; y lo dimecres hix la professo a les muralles velles y entre per lo castell; vanhi los frares en dita professo manats per lo honrrat mustesaph.

10. — Lo die de la Assencio y ha completes missa y vespres y plassa ab la deguda serimonia per ser festa solempne. En tal die comensa de darse la tonya[3] del hospital den Anueig.

11. — La professo de belloch se acostume de fer a la fi de maig ho al principi de juny; vanhi los ordens; y la vila done vint sous als capellans y deu sous a quiscun monestir y ells se fan lur prouisio; y los S. consols fan conuidar per lo mustesaph al S. Veguer, lutge, officials y proms honrrats de la vila, y vanhi tots los consols, sino lo primer, al qual donen algun present; y la vila elegeix majordom qui done a menjar ha

(1) Manta que agafada pel cap, portaven estesa, captant per l'església, durant el sermó.

(2) La capella de Sant Marc era abans l'església parroquial de Santa Eugènia, la vella.

(3) Nom de l'almoina, que donà nom a tal carreró.

tots los conuidats; y lo mustesaph elegeix quatre panelloners jouens y te compte, que tot hom estigue en son degut loch accomodat; y ques fasse la professo ab tota quietut y deuosio, fentla rudar y amonestar dos dies habans, a fi de que tothom se proueesca; va per lo joch de la bola y torna per rigolisa; y lo consol en cap ab la creu de Sancta maria la acompanya fins al palancó;y al tornar, la tornan eixir ha rebre al mateix loch.

12. — La vespra de sincogesma y lo die y ha completes missa y vespres y plassa ab les degudes serimonies y professo en torn de la iglesia,hahont se diuen les cuatre sancts euangelis; y hanse advertir los basines fassen la passa de la tela dels pobres com sermonen, com es de costum per moure lo poble ha deuocio.

13. — Lo die de corpore cristi deuen anar los senyors consols a missa y a la professo, y apres partirse los dos a sanct Francesc y los dos a Sanct domingo per acompanyar les reliquies, y deuen anar ha les vesppres per tornar lo sanct sagrament al altar major; y deuen vuyt dies habans fer billets a vuyt panelloners, entrels quals es costum y sie lo consol quart. En dita professo van los ordens y se envela la plassa; y mane lo mustesaph un mes habans sots pena de tres lliures, que ningu no gose amolinar draps, per que sen tropien per encortinar la plassa y los carrers; y de asso fa fer crides pubbliques, les quals deu molt ben eixecutar y pot fer eixecutar als qui no tindran envelat deuant lurs portes ho logar draps a cost y despeses sues.

14. — La vespra de sanct Joan de juyn se trau hospitaler del hospital den Bernat den Anueig; y lo verguer ha de emprar a la cauatcada: y lo endema die de sanct Joan van los senyors veguer y consols ab molta gent de cauall y de peu a hoir missa a sanct Joan de saga [1] ques de la present vila; la qual missa acostumen fer dir los senyors consols al official ho cabiscol: y lo clauari la paga; y a la tornada los S. consols se avansan per vestirse les gramalles al pont de arauo; y apres se junten al consolat y van a missa: tot asso ab molta musica, car la vila per tal dia paga dos ducats: y despres tornen a la plassa ab les degudes serimonies; y lo despres de dinar ballan en la plassa y acostumen lo consol terç y quart ballar algun poch ab molta auctoritat, per solempnitsar la festa.

15. — Lo die de sant pere y ha professo solempne ab lo panello de vellut: los sobreposats de parayres lo comanen, y si lo consol quart es parayre li comanen un bordo y si no, no.

16. — Les professons del roser y del angel custodi se fan en lo mes de juliol; lo mustesaph les fa rudar, y comana lo panello petit: noy van los ordes

17.— La vespra de nostra senyora de agost y ha completes;y lo dia, missa vespres y plassa ab les serimonies acostumades y solempne professo Instituida per la confraria dels juristes y

(1) La capella de Sant Joan, a Saga, estava situada damunt un petit turó entre el caminal i un camp de cal Marull, aixis anomenat. Fou destruïda pels francesos en 1793: la imatge de Sant Joan, venguda a un antiquari vers l'any 1900, per 40 pessetes.

notaris; aporten nostra senyora a vn guorniment; trauen lo panello de vellut; fanla rudar; y los priors de la confraria comanen lo panello a juristes y notaris; noy van les ordes; y pagan lo sermo los dits priors, y ells lo comanen a qui volen.

18. — La vespra de nostra senyora de setembre y ha completes; y lo die, missa vespres y plassa ab les serimonies acostumades.

19. — Lo die de sanct luc se criden les fires ab tabals y trompeta; y lo verguer va lansant castanyes y avallanes, a fi de que los minyons seguesquen la crida, que tothom sapie que es.

20.— Lo die de tots sants y ha completes missa, vespres y plassa ab les serimonies acostumades; y deu lo verguer avisar los basines fasen fer als pobres la passa del drap.

Fol. III.

21.— Lo die de sant armengou y ha professo solempne ab totes les capes, reliquies, panello de vellut y los ordes; deu fer cridar y avisar los monestirs; y los S. consols fan emprar per lo verguer a la caualcada, la qual va per la vila, y per lo fira!, y van ab lo veguer y consols moltes persones principals auctoritsant la fira, que comensa moures lo dit die.

22. — La vespra de la concepcio de nostra senyora y lo die y ha completes, missa vespres y plassa ab les serimonies acostunades y professo solempne ab les ordes y panello de vellut; tes de cridar y avisar los monestirs; y los S. consols exint de missa, los dos han de acom-

panyar les reliquies a predicadors, y los altres dos, ha S. francesc: y dos frares de St. Francesc y dos de S. Domingo han de restar a sancta maria fins lo sermo yl offici sie acabat; noy ha plassa per aqueixa raho.

23. — Lo die de la O, qui es vuyt jorns habans de nadal, lo vicari acostumaue ha conuidar los consols, promens y altra gent; y los S. consols feyen conuidar per lo verguer a quils pareixie; y asso ere vna collacio se feia en loc de la fruyta de nadal; vuy la ha conmutada lo sagrat consili en obres pies; y lo vicari, te de donar per ornaments de la iglesia ho segrestia, certa suma: y tambe per altra collacio del dijous sanct, a coneguda dels senyors de consols.

24. — La vespra y die de nadal hi ha completes, matines, missa, vespres y plassa ab les serimonies acostumades; y los basiners deuen ab los pobres fer la passa del drap acostumada: y eixint de vespres de sancta maria deuen anar ha hoir lo sermo a preycadors y de aqui a la plassa.

25. — Lo die de sant esteue van a missa ha predicadors, y a vespres ha sanct francesc: y lo die de sanct Joan ha missa y a vespres ha sanct francesc, y lo die del innocents a missa a sant francesc. y lo endema ques die de sancta Euginia van ab professo ha sancta euginia la joue; noy ha panello; ver es: la ruden.

26.—Los dies de ninou y de Aparicio hi ha completes, missa, vespres y plassa ab les serimonies acostumades ha sancta maria.

27. — Lo die de sanct sebastia y ha professo solempne ab lo panello de vellut; vany los or-

des; hanse de avisar los monestirs, y ferla rudar.

28. — La vespra y lo die de nostra senyora candelera y ha completes, missa, vespres y plassa ab les serimonies acostumades; senyen la sera al sementiri, y lo segrista menor te de donar candeles blanques ha tots los promens y persones consulars, y sino siris de una liura quiscun: so es als quatre consols y al clauari, y un siri de un corto al verguer dels senyors consols de sera blanca ben obrats ab les armes de la vila; y lo clauari te de comprar y fer portar siris la vespra de nostra senyora al consolat, del pes y a les persones seguents:

1.	P.° al aduocat de la vila y jutge de salteguel		I. L.
2.	mes al aduocat fiscal de salteguel		I. L.
3.	mes al notari del consolat		I. L.
4.	mes al banderer de la vila		I. L.
5.	mes al mustasaph		I. L.
6.	mes al graneter	L. 2/4	
7.	mes al spitaler den anveig	L. 2/4	L.
8.	mes al basiner dels pobres vergonyans	L. 2/4	L.
9.	mes al basiner de la obra	L. 2/4	
10.	mes al basiner de les animes	L. 2/4	
11.	mes al sindic	L. 2/4	
12.	mes al obrer.	L. 2/4	
13.	mes als dos sobreposats de pastors		I. L.
14.	mes als quatre oidors de comptes		II. L.
15.	mes als dos sobreposats de paraires		I. L.
16.	mes als dos sobreposats de teixidors dos de sastres dos de sabaters y dos		

de traginers un quarto a quiscu que es en tots II. L.
18. mes al afinador vn quarto L. 1 C.°
18. mes al credenser I. L.
19. mes al verguer mitja lliura L. 2/4

Los dits siris han de enuiar los senyors de consols per lo verguer ha tots los demunt dits, per quels senyen lo dit die de nostra Sra.;y han de ser deurats y de sera blanca ben obrada.

Fol. IV.

29. — La vespra de sanct gregori y lo dîe y ha completes, missa y vespres, plassa y professo en torn de la iglesia ab les serimonies acostumades, per quant en tal die fonc consegrada la iglesia de sancta maria; y lo mati acostumen enramar lo consolat de leura, y traure la bandera antiga de la vila y lo banderer deu esser sempre inseculat ha consol en cap y deuenlo avisar vuyt dies habans, a fi de que se apercebesque de bones robes per tal die; y los sobreposats de parayres y teixidors porten lurs banderes y bo guarden preseas (1) y van a rebre la bandera de la vila at consolat; y lo consol en cap la encomana al banderer, y van deuant dels S. veguer y consols les banderes so es la de la vila al mig y la dels parayres a ma dreta, y la dels teixidors ha ma esquerra, y lo un sobreposat de parayres y altre de teixidors los mes antichs van al mig dels senyors consols; y asso per hauer ajudat a la consegracio de la iglesia. E apres lo diumen-

(1) Precedències.

ge habans de la extraccio de consols deuen tornar la bandera a la casa del consolat ab la mateixa serimonia; y lo segrista menor te de fer cremar dotze ciris en dotze parts de la iglesia.

30. — Lo die de sanct gregori a les completes y lo die de sanct thomas a les completes de les vigilies, entren los perdons; deuen y anar los senyors consols, tant com duren, mayorment sent en la coresma com son: y tambe tots los diumenges de la coresma; en hauent dinat, deuen anar als perdons de Sta. Euginia.

31. — Los diumenges y festes anyals y solempnes han de fer los S. consols passa per los monestirs, y si hi haura algunes festivitats he deuocions, perdons, he professons es consuetut, quey vajen, restant sempre en la iglesia parroquial los diumenges vn ho dos consols, aixi com lo consol en cap ho ordenara. (1)

32. —VIREY.— Quant vn virey ve en la present vila, deuen los senyors consols elegir vn capita ab molta gent de peu ben armada, y los senyors quatre consols ab molta gent de cauall ab les gramalles lurs (sin tindran en tal temps, sino ab les dels consols passats, que per so no les se poden desfer fins lo die de sanct Johan sie passat) ab lo verguer ab massa alsada, y exirlo a rebre los de peu fins a la muntaya per hont vindra lo virey, y los consols ab los de

(1) Falta aquí la cerimònia de rebre al Rei. Del R. C. 18 i 31 agost 1344, i altres, es desprèn que els Cònsols amb certs cavalcadors debien eixir-lo a rebre fins a una llegua de la Vila i que ningun hom podia defugir el presentar-se a la recepció cavalcant o a peu: i que a messions de la Vila el Rei era convidat amb tota la cavalleria i amb tots aquells que el seguíen.

cauall ha mija legua ho tres quarts; y ferli la benvinguda posantlos al mig del consol en cap y segon; y los consols terç y quart se deuen posar deuant del virrey, y lo verguer, deuant de dits consols, vestit de sa roba ab la massa alsada, y apres tots los altres; y los S. consols se tenen molt de humilia, fent semblant de descaualcar per besarli les mans, lo que ell no comportara; y com lo hauran acompanyat en sa posada, donaran orde en fer aposentar los qui vindran ab ell, donantlos les posades per les cases de la vila segons la qualitat de vn quiscu.

Apres lo endema tots los quatre consols ab les gramalles y massa alsada ab molts promens aniran a ferli la Benvinguda a palacio, y li offeriran la present vila ab la fidelitat deguda ha sa mag.t, y al que ha sa Ex.a li sie seruey, donantli raho de les coses, que conserneixen lo be y repos de la vila, y de les necessitats occorreran en semblant temporada a la present vila y terra ab la millor manera y forma que poran ab tota breuedad y paraules de molta humilitat, com se deu a son senyor.

Apres lo endema inmediatament seguent li faran vn present, com se acostume; so es: dos vadells, sis moltons, sis cabrits, sis porcells, dues dotzenes de capons, dues dotzenes de pollastres y colomins, si son en tal temps, dotze formatges grans, vna bassina de mantega, tres carregues de forment, dues carregues de ciuada, vna carrega de vi blanc, y altre de claret; y si som en temps de coresma, se li poden presentar truytes, peres, pomes, merlus, congra y altres

viandes coresmals; y faranhoy presentar per dos promens elegits per lo honrrat consell, los quals tenen, lo vn deuant y laltre darrera, fer portar totes les dites coses en mig, y ab molta bona forma de paraules, qui te de explicar, lo mes antich, presentarloy. De semblants entrades ne trobaran moltes en los libres dels consells, y assenyaladament lany MDXXXXVI ha X de setembre essent consols luys puig, Joan muntaner, Bernat mercer y Joan piques, de la entrada feu lo marques de guilar; ferenli lo present y foncli presentat per m.º Jaume comelles y m.º pere pascual. Lany MDLVI ha IIII de octubre essent consols pere pascual, march broca, Joan blanc y gaspar cotxet vingue lo Exm. duc de alcala; jo joan ortodo fuy capita elegit de la gent de peu, foncli fet lo present y foncli presentat per joan muntaner y joan aleix y gili. Lany MDLXXX a la fi de abril, essent consols francesc port, miquel angel, peret muntaner y joan prat, vingue lo compte de aytona

Fol. V.

virey de catalunya &. y fonchli feta la entrada acostumada, y lo present molt bo, y fonc elegit per capita de la gent de peu, Raphel rubi Burges, y per presentar lo present elegiren ha peret pascual mustasaph y a mi Joan de ortodo, lo qual present per lo dit virey fonch molt agrahit.

Altra entrada de virey del Princep de Melito y sa Muller es en lo registre comensat lo any 1561 se troba fonch als 3 de 7bre. 1565.

33. — BISBE. — Quant lo Rim. S. Bisbe de vrgell ve en la present vila la primera volta tant solament y no les altres voltes si hi torna, deuen los senyors consols y tot lo clero ab solemne professo ab lo panello de vellut y honrrats panelloners, eixirlo ha rebre fora del portal de la morera, ahont deu descaualcar lo S. bisbe; y li deuen los S. consols besar la ma, fentli la benvinguda, anant ab les gramalles y massa alsada; y lo senyor bisbe se te de posar dins lo panello: y lo veguer y consols deuen anar apres per son orde y los altres segons lur grau fins a sancta maria y de aquí lo S. veguer ab lo consol terç lo deuen acompanyar a sa posada, y si noy es lo veguer y deuen anar lo consol terç y quart y posarlos en mig;—y aixi mateix tots los dies que anira a la iglesia per visitar, confirmar ho dir de pontifical lo deuen acompanyar los dos consols a casa —Aixi mateix lo endema lo consol segon y terç li deuen fer visita y embaixada per part de la vila, fentli offertes y explicantli les coses necessaries a la present vila; y altres dies per tractar negocis hi pot anar vn consol ab promens ab manto y capero. De semblants entrades ne trobaran moltes en los registres del consolat: so es lany MDLXXIIII en agost arriba lo Rm don dimas loris bisbe de vrgell y en lany MDLXXVIII lo Rm. senyor don miquel Geronim morell en lo mateix temps arriba en la present vila y en lany MDLXXXII en la coresma vingue en la present vila lo Illm. y Rm. senyor don hugo fray ambrosio de moncada, que vuy es bisbe de vrgell; als quals sels ha feta la mateixa en-

trada: la vila nols fa present, sino lo Collegi.= Vide lo registre de 1661 y 1662 en la resolusio se prengue als 6 de juliol de 1661.=

34. —INQUISIDOR. - DOCTOR DEL REAL CONSELL PROVINCIAL. — Quan vn inquisidor, vn doctor del real consell, provincial de sanct Domingo, ho sanct agusti, venen en la present vila deu lo consol terç ho quart ab alguns quatre ho sinc proms, ferli la benvinguda per part de la vila vn die apres que seran arribats y tractar ab ells los negocis se offeriran tractar, segons lo consell determenara ha vtil de la vila.

35. — GOUERNADOR. — Quant lo senyor gouernador de rossello y cerdanya ve en la present vila de puigcerda request y demanat per los senyors consols, que en altre manera no pot vsar conforme als priuilegis de la present vila, los senyors consols li deuen eixir: so es lo consol segon y terç ab alguns proms fins al pont de liuia ab los mantos y caparons y ab lo verguer deuant y massa alsada, y deuentlos posar al mig, y acompanyarlo fins ha sa posada, y darli posada si la demanera per ell y per sa cort; y lo endema y deuen anar los mateixos dos consols ab mantos y caperons, si ja no era die de festa, ab alguns promens y lo verguer ab massa alsada per ferli visita y embaixada per part de la vila, fentli offertes y explicantli les necessitats de la vila y terra per les quals es estat request vingues en la present vila; supplicantlo sie seruit posary remey y que no se entremeta de altres causes sino de aqueixes tant solament se-

gons la mente, serie y tenor de nostres reals priuilegis: vingue lo S.S. gouernador don carlos doms y de cruylles ha XII de setembre MDLXIIII.

Hauen de entendre que cont lo virrey ho gouernador son en la present vila, lo veguer no te loch, ans los senyors de consols lo precehei-xen; perque les hores ja y ha persona mes preheminent qui representa la persona del Rey nostro senyor: so es lo virey, ho lo gouernador.

36. — Lo capita dels castells, lo procurador real, lo official y lo jutge, no tenen loc ans be, apres dels senyors consols, han de preceir grau per grau y offici per offici los mes vells; veritat es; los S. consols an de tenir molt mirament en honrrar los promens quils acompanyen y en les coses de la vila als quils assisteixen.

37. — En la fi del mes de abril quiscun any, te lo consol quart ab dos sobreposats anar fer mesurar lo blat del almoyna del hospital den Bernat den anbeig: y apres porgat que es, han de anar tots quatre ab lo S. veguer y molts promens y sobreposats ab massa alsada y fer la visura de dit blat; los spitalers y fan alguna collacio y tambe acostumen de fer coques per lo pa senyat del jorn de la assencio in enuien als senyors consols y altres de la vila y officials del consolat.

Thelos (1) id est finis serimoniarum.

(1) Mot grec, que significa *telò*.

DIETARIUM

fidelíssime ville Podii Ceretani.

Sola virtus expers sepulcri.

CERDANYA

Fol. XX.

38 LA terra de Cerdanya y vila de puigcerda son fundades en los monts pireneus en frontera del hospitalet, merenchs y achs, terra de fransa: es terra molt habundant de Blats, que si cullen mes de setanta mil carregues de blat cada any comunament: te vnes muntanyes de ues [1] Fransa ques diuen puig peric ahont Carlomagno posa certes anelles con passa per alli encastades: te vuyt legues de larc y vuyt de ample: so es del pont de la tet fins a la quera y del avet coronat fins al pont de la corba; te molt bones y fresques fonts. Dos rius; vn ques diu segre altre arauo y vn altre ques diu regur; te set ponts de pedre molt bells: so es, lo pont de liuia lo de arauo lo pont de soler lo pont den nogueres lo pont de ysouol lo de arseguel y lo pont de bar. La vila es situada en lo mig de la plana. En vn loc alt, que en temps passat se deye monte serdano circuyda de dits rius. Dins la vila y ha

(1) Vers.

moltes fonts y passe vn rec per lo mig que sen molen molins, que lo rey en Jaume de mallorques lo feu. Es vila molt ben edificada de carres, iglesies y monestirs, plasses y altres embelliments, rodona y molt ben murada de molta horta, fruytes bones y de diuerses maneres y les millors de tota Catalunya: es vila de sis ho set cents vehins: diuse que antiguament era de sis o set milia fochs y cert los vestigis de les muralles derrocades ho denoten, y ab les guerres mortalles hi terratremols es vinguda ha arruinarse: ab tot es la mes principal de Catalunya apres de perpinya; fonc mudada antiguament de hix in monte cerdano que vuy es dit puigcerda.

En Cerdanya y ha moltes herbes boscs y muntanyes, hahonts se nodreixen molt gran numero de bestiars aixi grossos com menuts, que sen proueheix tota catalunya; hahi cerca de cent lochs eo porroquies y dells ny ha de cent de vuytanta xexanta sinquanta y trenta vehins molts: lo que denota lo fertilitat de la terra.

Vegis figura 7. — Mapa de Cerdanya.

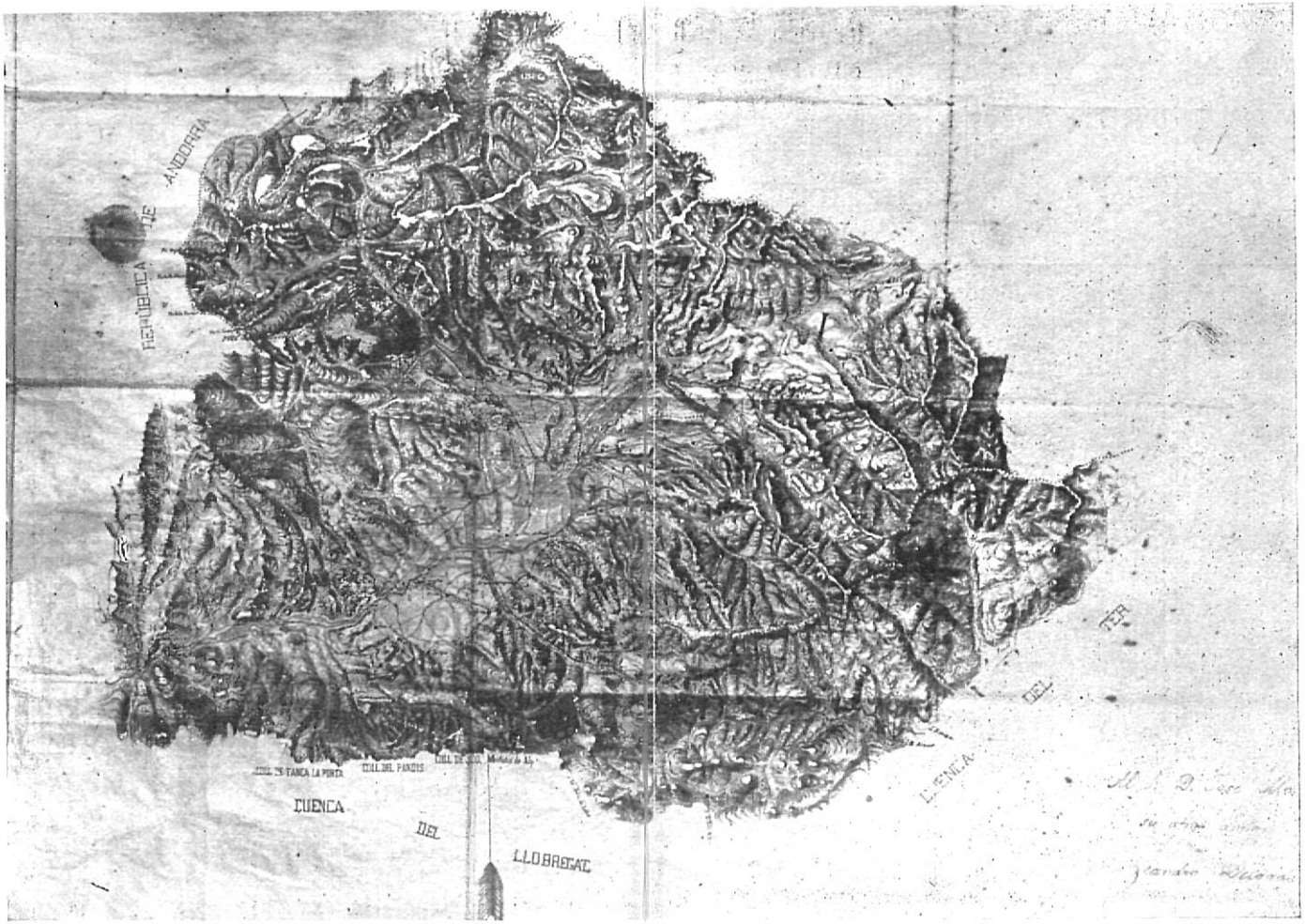

Mapa de Cerdanya (Leandre Delgado)

1 Cyclolites ellipticus. 4 Hippurites. 15 Polípers.

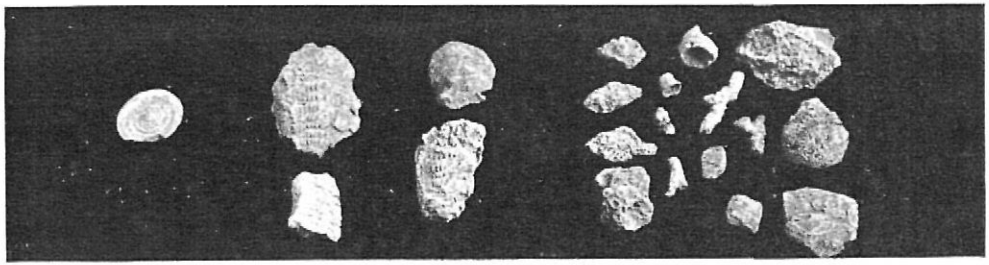

Fòssils.

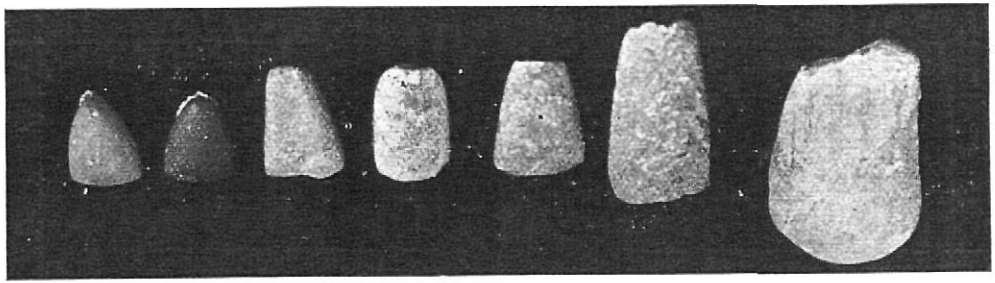

Pedres de Llamp.

Epoca primària:

Fossils de mar.

39 LA primera noticia d' aquest Dietari correspon a l'època primària, en què aquesta regió era mar, fins que a l' escorrer's l' aigua, va formarse amb el sediment la collada de Toses, dins de la qual, en la perforació del túnel, se trobaren, amén d'altres fòssils marítims, molts exemplars de *Hemicidaris crenularis* vulgarment anomenats eritsons de mar, que corresponen taxativament al grup exfórdic espanyol del terreny pèrmic, descrit en la Geología del Dr. Brehm, pàgina 549, tom IX de sa història natural i senyalat en la provincia de Gerona.

En els turons d' Olopte, Sta. Magdalena de Talló i Quer foradat son trobats també molts exemplars posteriors de pòlips, fòssils estratrigràfics, de les Canals d' Olopte, classificats pel Dr. Faura i Sans: *Astrea viridis, Porites clavaria, Madrepora muricata* i altres. Veg. fig. 3

En el banc de sauló, sobre el qual està edificada la vila de Puigcerdà, poden recullir-s'hi diverses formes de petxines, i també de flora en els bancs d'argila d' All.

Epoca secundària:

Pirineus: alçament: pedreres.

40 PENSEN alguns geòlegs que l' època secundària de la terra comença amb l' alçament del sistema de muntanyes del Rhin i acaba amb el del mateix del Pirineu.

El nom de Pyrineu, escrit amb *y* ve del grec *pyro*=foc, al-ludint al dels molts llamps de què és objecte, o bé al que hi calaren els pastors als seus boscos com conta Diodoro de Sicilia en la sua Biblioteca històrica, llib. 6; escrit amb *i* venint del diftong ei. — Pirineu també ve del grec Peire=font, al-ludint a les moltes veus d' aigua de que és principi, conforme Aristòtil: «*ex magnis montibus, magni luteres*» ço és: de grans muntanyes, grans fonts. En aquest sentit és usat per Probus, Strabon, Plinius, Plautus, Silius i altres entre els antics.

A aquesta època corresponen les pedreres: La de granit, en Cerdanya s' estén des de la Perxa, per Querol fins als estanys de la Pera, al Pic de Claró, terme d'Aransa i s'extreu en molts llocs; singularment son conegudes les pedreres de Saneja i de Dorras.

A Isobol hi ha la pedrera de marbre roig i altra de color més clar. D'elles son fetes les portes de les esglésies de Sta. Maria i de St. Domenec, i de les cases Descallar, Manegat, Mon-

Entrada a les Coves

Les Coves de Rialp (Emili Turc)

tellà, Ferrer i altres, i el mur de l' Estació de Puigcerdà.

En Alp hi ha la pedrera de marbre amb aigues de color vermell, del qual són fets els ponts del tren i de la carretera del Segre a Caxans.

A Prats i Urús, hi ha la pedrera de pedra tosca anomenada *Roc mort*, de la qual foren fetes en el segle XIV les portes i finestres de la casa dels Missatgers i Saigs, on és instal·lat el Col·legi de PP. Escolapis de Puigcerdà.

A Sagra morta hi ha marbre blanc i també altre roig.

A Coll de Jou, marbre *pinyonet*, aixis anomenat per les incrustacions en forma de pinyó o avellana.

En el terme de Càncas, sobre Ardovol, poden veure's obertures de forma allargada i una rodona, en la penya de la muntanya, que donen la sensació de cràters o volcans en temps llunyans.

A Vilamanya, sota la terra dels camps, se troba una capa vulcanitzada.

Epoca terciària:

Mastodonts.

41 EN 1901 foren trobats en la mina de lignit de Estavar (a) de Llivia, restes d'un Mastodont que marxaren amb el carbó, anant-ne a parar a la fàbrica de Miquel Patau (a) Balira, de Puigcerdà: se donaren al Sr. Albó, de Bolvir. En la tardor de 1919, se trobaren amuntats els restes d'un altre, en la pedrera d'Isòbol, al treure'n les pedres pel mur de l'estació de Puigcerdà. No se'n aprofità res i anà tot en el desmunt de la brossa.

Ceràmica de Canals d' Olopte

Epoca quaternària:

Primitiva habitació humana. Coves eneolítiques. (1)

42 EN Les Canals, del terme de Olopte, se'n conserven cinc de elles, la de més amunt molt llarga, en les quals se troben molts trossos de ceràmica de pasta rudimentària d'arena grollera i altres de més fina, de gerres amb ansa, algunes cisellades per un instrument de punxa. S'hi trobà també un petit aro de coure, en forma de braçalet. Veg. fig. 4. — Ceràmica.

Sobre el turó de la Fou de Bor n' hi ha altre formant tres estatges l'un sota l'altre. En 1923, fou excavada a càrrec del Museu de Barcelona, retirant-se molta ceràmica, una gerra molt gran, pedres de llamp, armes d'òs i ossamenta humana.

Son notables també la cova del Penitent, en la serra del Burrut y Costa de les Tutes, i més a l'esquerra, la de les Encantades, molt llarga i amb moltes galeries, (2) sobre el camí de la Cugulia, com també la de Rialp i la Bauma Griera en Montinell, sobre Vilamanya, tot terme de Ca-

(1) L' haver trobat l' aro de coure en les de les Canals d' Olopte, aconsella agrupar-les entre les eneolítiques: no ha pogut juntar-se al gravat de la ceràmica dit aro, per haver-se desfet a trossos i extraviat; tot fou recullit pels joves Joaquim Sala Patau i Anton Cantó Sala, en setembre de 1923.

(2) Te la boca d'entrada molt petita i dissimulada en avall.

ralps, i les coves de les *Encantades*, de Ribes, sobre el Fresser, a cada banda; on a l'explanar la via del tren, s'hi trobà un esquelet d'un cervo amb el seu cabrit. (1)

Així a Cerdanya com a les valls de Ribes abunden les pedres de llamp—així anomenades per la superstició vulgar de preservar d'ell—*paredades en les xemeneies; són pulides* i concorden amb l'època de les coves eneolítiques. Vegis fig. 5; tenen 8 i 9 ctms. d'altura, 4'5 cts. ample en el tall bombat, terminen en punta enrodonida pel mànec i són de granit.

Dolmens.

43 A Cerdanya són coneguts el de Branguli; veg. fig. 6; en el camp del Caballé, anomenat de la Maruxa; és gran: l'interior 2'40 x 1'20 cts. la roca que fa de cobertora, (trencada). 4 metres ample x 3 llarga; fou trobat buit en 1912.

El del Coll de Fans, Talltendre, és petit, te 180 x 140 ctms; la pedra cobertora sotsmoguda i la del costat de baix *mig caiguda, tot buidat*. Més amunt se'n veuen vestigis d'altre, espatllat.

El de la Roca Cobertorada, de la muntanya de Orén, Prullans; Veg. fig. 7; gran com el de Branguli, excavat en 28 agost 1915, trobant-s'hi l'*ossamenta de nou persones*; d'elles, *dos petites*, una testa de front aixatat i mandíbula infe-

(1) Es troben cervos a la vall de Ribes, al segle XIII.

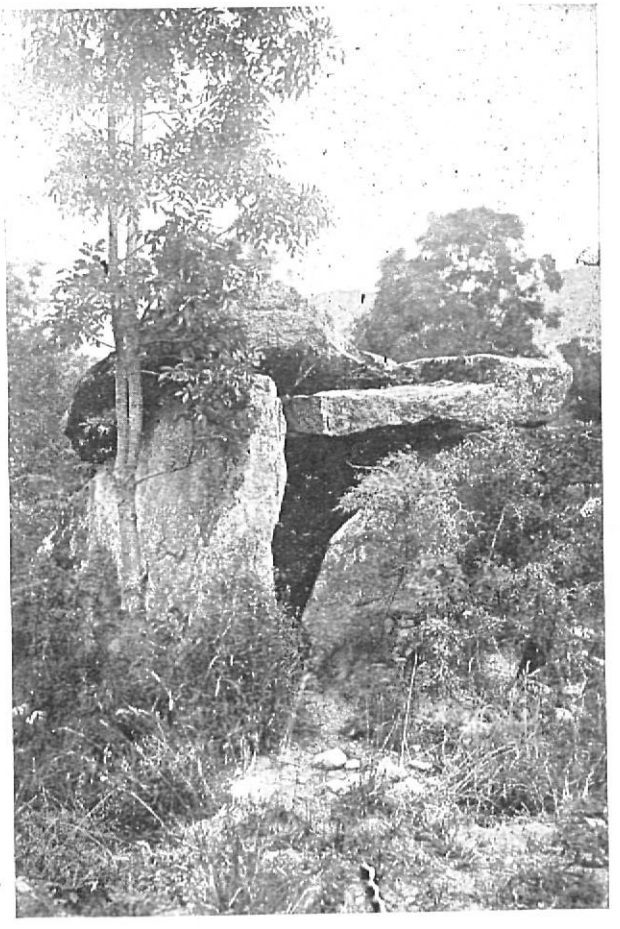

Dolmen de Branguli

rior allargada, un fèmur extraordinari de llarg, dos fletxes de 5 ctms. de llarg per 1 d' ample, d' òs, amb punxa a un cap, a propòsit per degollar bestiar petit. (1)

En una de les coves d' Olopte es trobaren també, amb la ceràmica, dos pedres rudimentàries, no pulides, en forma de punyals, però no podent considerar-se suficients per a caracteritzar l'època paleolítica cheleuse o troglodita 20 mil a. J. C., la població més antiga de Cerdanya deu fixar-se al període neolític o eneolític 3.000 a 2.000 a. J. C.

Els recents estudis d' etnologia conclouen a que els pobladors neolítics són successors dels paleolítics i que aquests, dada la concordància dels cranis, semblen pertenèixer a una raça africana que, en temps antiquíssim, va poblar el N. d'Africa, Espanya i el N. de França. *Shchulten: Hisp.* pag. 107.

---

(1) Aquesta excavació s'aprofità poc, perquè els competents anats allà per fer-la degueren passar la nit a l'hostal de Prullans, on se'ls hi descubrí el projecte; i, mentre foren a dormir, hi pujà algú més, pensant-se trobar-hi una olla de diners, i els hi feu per endevant la feina. En arribar-hi els primers, reculliren els trossos escampats per fora del dòlmen, sens poder-se fer càrrec de la forma de la sepultura, ni dels cadavres, ni fer-ne cap estudi útil: 1 fèmur, 1 peroné i 1 tibia, foren portats al Museu de Perpinyà; lo demés, ficat en un sac, (on acabá de capular-se), fou portat a la farmacia Martí, de Puigcerdà i d'allà al museu de Barcelona; però, després reclamat per la Sra. Marquesa de Monistrol, propietaria de la muntanya d'Oren, se ignora on anaren a parar. El Sr. Constante, Practicant de dita farmàcia, reprodui en guix un maxilar notable amb 14 copjes: això és tot quant se n 'ha aprofitat.

Ligurs i Ibers

44 ELS ligurs, aixis anomenats de Ligúria, antiga regió d' Itàlia, són els pobladors històricament més antics de la península, 700 a. J. C. conforme als texts de Hesiodo i Eratòstenes i als molts noms de lloc, i en Aquitania de divinitats, clarament liguries; no podent-se conceptuar quan hi penetraren però que, per limitació dels dòlmens a la sola costa occidental d' Europa, en tota la qual s' hi troben els ligurs, i per les construccions certament ligúriques dels sepulcres micenis, que clarament segueixen als de cúpula usats pels neolítics, es dedueix que els ligúrics són els successors i representants dels neolítics en nostres indrets, que es trobaven en Espanya 2.000 a. J. C., i per la semblança corporal, que procedíen també de l'Africa.

Els Ibers formen la segona capa ètnica d' aquests indrets: segons Varro, procedien d' Ibèria, regió del Caucas, lo qual nega Schulten, atribuint l' error a una transformació popular de Ver, en Ibers; fent-los procedir de Libia, regió del N. d' Africa cap a Espanya i Balears, quan encara estaven unides a Africa per Sicilia. Es troben primerament situats al E. del riu Anas, qual nom se troba repetit en molts llocs, i al W. del riu Iberus (a) Tinto, que repetiren a l' Ebre meridional, entre Huelva i Sevilla; des d' aon es troben estesos des de Gibraltar al Pirineu en 700 per Hecates amb el nom de Ibers i contant entre les seves tribus la dels *Ilergetes*, a l'altra banda

Roca cobertorada d' Orén

del Pirineu en 500 a. J. C. i per la Provença i Aquitania fins als rius Garona, Herault i Ròdan en 450 per Esquilo i Avienus.

Schulten: *Hisp.* pag. 108.

Cerdanya: Hèrcules?

45 A l' època dels ligurs i íbers senyalem la famosa tradició de la vinguda d' Hèrcules a Cerdanya.

Silius Italicus en la seva epopeia de la segona guerra púnica: *Púnica*, lib III, v. 433, suposa que els Cerretans descendien d' Hèrcules, ço és, dels qui l' acompanyaren al passar ell al Pirineu per a restablir els Ibers ligurs, o sía els Ibers de Ligúria; i anomena als Cerretans «quondam tirynthia castra», ço és: abans acampaments d' Hèrcules. Aquest text, diu Marca, *Marc. Hisp.* col. 59, IV, és el fonament d' atribuir a Hèrcules la fundació de Llivia.

Abans de Silius, havia escrit Tibullus en el lib. I. *Elegias*, la mateixa idea de que els Pirineus foren teatre de grans guerres: «*Non sine me est tibi partus honor, Tua bella, Pirene testis, et Oceani littora Santonici*». No obstant Plinius conceptúa fabulós tot lo que es diu de Hèrcules i de Pirene: «*Que de Hercule ac Pirene et de Saturno traduntur, fabulosa imprimis arbitror*».

Celtes i Celtíbers.

46 AL s. VI a. J. C. probablement se remonta la gran emigració de la raça indo-germànica cap a l' Europa central i occidental, prenent el nom de Aquitanis els que s' establiren des del Pirineu fins al riu Garona; Celtes els que des del Garona al Sena i Belgues els que des del Sena al Rhin, com escriuen Plinius, lib. 4, cap. 7, de l' Història natural i Pomponius Mela, lib. 3, de sa Geografia, mentre restaven els Ibers a aquesta part del Pirineu, contemplant-ne ell des del cim de la carena a aquests separats dels Celtes, com diu Silius, lib. 3:

Pyrene celsa nimbosi verticis arce
Divisos Celtis late prospectat Íberos,

internant-se al s. V i comunicant als indígenes sos caracters ètnics i mentals amb alguna especie d'unitat social fomentada i mantinguda pels druides, sacerdots dels celtes. A la mitologia celta es atribuïda gran part de les supersticions populars arribades als temps presents per tradició, sobre encantades, bruixes, aparicions nocturnes i moltes classes de por, que abunden entre nostra gent vulgar. J. A. Mac Culloch.— *The religion of the ancient. Celts.*, pag. 20, 29.

W. Meyer Lubke en el «Butlletí de Dialectologia Catalana», gener—juny 1923, pag. 1 - 10, fundant-se en els sufixes cuidadosament classificats, atribueix als íbers, primitius pobladors, els noms dels llocs següents de la Cerdanya sens

assenyalal-s'hi la traducció o significació equivalent: Beixec, Olopte, Bajanda, Enveig, Saneja, Osseja, Nahuja, Gorguja, Badés, Err, Ansovell, Ovella, Mosoll, Estoll; Aransa, Greixa, Mussa, Arsegal, Ellar, Estavar, Santegal, Iravals, Ordén i Ur; als celtes: Anàs, Nevà, Angustrina, Pardines, Llo, Odelló, Talló i Targasona.

Albert Salsas en «La Cerdagne espagnole» atribueix als ibers, els de Aja=Aga: lloc emboscat; Guils=egi o egui; Ger i Ur, per trobarse en altres terres dels ibers iguals noms; i als celtes, Queixans.

Vers 400 a. J. C. els ibers trets de la Provença pels gals, s' internen en la península en els territoris ocupats llavors pels celtes, prenent el nom de Celtíbers, ço és: ibers immigrats en país celta, qual nom apareix per primera vegada en 218 a. J. C , per Timeo.

A l'E. i N. d'Espanya, i de conseqüent a Cerdanya, prevalesqué no obstant sempre l'element ibèric. Schulten, *Hisp.* pag. 110.

HISTORIA INDOCUMENTADA

Ceretes: Etimología de Cerdanya.

450 a. J. C.

47 RUFUS Festus Avienus «*De Oris maritimis*» v. 549-550, distingeix els Ceretes que aleshores des d'Empúries poblaven l'alta muntanya, dels Acroceretes [1] que la ocuparen abans, tots gent de l'Ebre.

Aquest és el primer document escrit de Cerdanya. L'etimología de ceretes dóna autoritat a la procedència de l' hebreu CCerit=país tancat per serres, rocaters i valls. La doble *c* del caph amb daguesc va ser traduïda pels grecs amb la kappa, escrivint karretans i karretania. Altres volen procedesca del sanscrit *Quer*=Roc; del qual abunden exemplars aquí: Querol, Quer foradat, Quera martina, Querdós, etc. Altres volen de la deesa Ceres; altres de les cerimònies.

Per la part del Nord, des del Pirineu fins a l' estany de Salses, segons el mateix Avienus, ho poblaven els Sardons; als quals reemplaçaren els Gals. En Marca atribueix als dits Sardons l' edificació de la Torre Cerdana a la Vall del Querol, per on s' extendrien, fundant-se en la història de Julià de Toledo sobre l'expedició del

---

(1) Acroceretes. de *acri-ceretes*, ço és: ceretes durs; o de *agri-ceretes*, ço és: ceretes del camp o camperols; altres escriuen *aucoceretes*, ço és: ceretes dels alts.

Rei Wamba i recriminant al nostre jurisconsult Anton Oliva que la considera edificada a expenses de tot el Comtat. *Marc. Hisp.* col. 59. VII.

Aquest text tingué molt joc en el tractat del Pirineu, 1659, forçant-lo fins afirmar que el nom de Cerdans actual era una corrupció dels antics Sardons i fent prevaldre les afirmacions d' escriptors i cròniques contemporànies de què eren els Sardons els que ocupaven abans l'anomenat Comtat de Cerdanya. *Marc. Hisp.* Prefatio XIII.

Schulten, *Hisp.* pagina 109, diu que segons Avienus, Ibèria era el territori a l'E de Anas, on comencen els cinetes i al W del riu Tinto. El nom s' extén des d' allí amb el poble per la costa oriental en amunt cap al N. i més enllà dels Pirineus fins al Garona.

Cerdanya baix l'imperi dels Cartaginesos.

218 a J. C.

48 SILIUS Italicus, *II.ª Guerra Punica*, lib. 5, alabà el valor amb què els Cerdans s' agregaren generosament a l'exèrcit d'Aníbal i prengueren part a la seva expedició contra Itàlia: i com en tal expedició someté Aníbal varies tribus entre l' Ebre i els Pirineus, segons Plinius, III. 35, entre les quals no hi figura la dels Ceretans, es permès pensar que Cerdanya hauría ja perdut la seva personalitat política en mans dels cartaginesos durant la seva ocupació anterior fins a 349 a. J. C.

Saturnino Lopez, *Historia de Barbastro*, t. I senyala l' any 218 a J. C. el en què Anibal se apoderà de tota la terra situada entre l'Ebre i els Pirineus i el 219 a J. C. en què Scipió, havent vençut a Hannon, la conquistà pels romans.

Régimen polític dels cartaginesos substituït pel dels romans.

218 a J. C.

49 CN. Scipió, enviat a Espanya pels cònsols de Roma, escala el Pirineu des d'Empuries i extén sos exèrcits per tot el pais fins al riu Ebre, instituint i renovant aliances d' armes pacificament; aixis guanyant-se la fama de compassiu logrà imposar-se sobre els pobles del pla i de la muntanya, reclutant-ne algunes cohorts d'auxili. Hannon (1), Prefet de la regió, constituït per Aníbal, no ignorava aquells preparatius; però Scipió, sens donar-li temps li presentà batalla i el combaté expugnant-li els castells i fent-li sis mil morts i dos mil presoners amb alguns princeps i el capità dels soldats. Aixis Cerdanya passà de l'imperi dels cartaginesos al dels romans. (2)

Seg. Guer. Punica, lib. 1, XXV.

(1) Pot haver donat nom al lloc d' Hans, i son derivat *Perera de Hans*, ço és: Pedrera d' Hans i son sinònim Queixans, ço és: *Quer-Hans*,=Roc o Pedrera d' Hans. En el lloc d' Hans, avui Mas Montagut de Pereres, hi havia encara 4 cases a principis del segle XIX, que foren cremades; i al damunt, al cap de la serra, a un quilometre de la Torre den Roset, es veuen restes del castell, també cremat.

A la mateixa època pot perteneixer el nom de Queralps, compost en la mateixa forma, que segons W. Meyer, lib. C. n.° 6, precedeix a l'època dels romans.

(2) Els Romans havien entrat a Espanya vers l'any 218 a J. C.

Pernil: Marcial.

103—40 a J. C.

50 MARCIAL honra el pernil enviat de Cerdanya: «Molsut és: afanya't, no et difereixis als cars amics: Res per mi comparable amb el vellet pernil» Epig. 13. «Cerdanya farà per mí, valdament enviada de Menapia (1) els de gust exquisit mengen devoradament del pernil». Epígraf 54. Text llatí:

Musteus est, propera, charos ne differ amicos:
Nam mihi cum vetulo sit petasione nihil. Ep. 13.
Cerretana mihi fiet, vel missa licebit
De Menapis: lanti de petasone vorent. Epig. 54.

Pirineu: Trofeus de Pompeius.

79—49 a. J. C.

51 SALUSTIUS escrigué que Pompeius, un cop vençuts els espanyols, constituí els seus trofeus en els colls del Pirineu: d'ells en parla també Plinius i Strabon; però en queda molt confús el lloc concret del Pirineu: uns el posen en el camí de la Narbona Gala al Pirineu, altres en el de Itàlia a la Bètica, altres al coll de Porthús o Leucate o la torre de la Manana (2). El M. de Trigall els situa a Carlit, el de P. M. Cerdà en el terme de Carol.

1 Regió de cada banda del Rhin.

(2) Feuilleton du Rossillon 8 avril 1881. Essai monographique sur la ville de Banyuls-Sur-Mer, n.° 3.

Segons Diodorus Siculus, els romans prengueren dels grecs l'us dels trofeus que muntaven amb fustes per no immortalitzar els odis, però els romans Dominitius Enobardus i Fabius Maximus construíren torres sobre les quals col·locaven els emblemes o despulles de l' enemic vençut, segons Florus. *Marc. Hisp.* lib. I, c. XI.

Urús: Cova de Pompeius.

79—49 a. J. C.

52 EN el camí de Cerdanya a Bagà pel coll de Jou, Roques d' Urús sobre Font llebrera, en mig del cingle enfondit pel riu, hi ha la Gran Cova d' Urús, de la qual conta la tradició que s' hi hostatjaven els exèrcits de Pompeius.

Cerdanya: Text de Strabon.

50—14 a. J. C.

53 STRABON, parlant de les muntanyes del Pirineu, diu: «contenen valls que habiten molts pagesos, aquestes valls, la major part de les quals és de la nació espanyola, les tenen els Cerretans, pels quals se recrien moltes especies de remats; molt semblants als Cantàbrics reportant molt profit a la gent:» «*Media vero loca convalles continent, quas frequentes cultores*

habitant, has, quam maxima Hispane nationis portio, Cerretani tenent, a quibus multifariam perno (1) *condiuntur cantabricis per quam similes, proventum non mediocrem hominibus exhibentes*». Lib. III - IV, c. II.

Aquesta lectura és de Mr. Trigall, 1603, pàgina 50; la frase *maiori ex parte* se refereix a les valls.

Altres versions: Pere de Marca, tot reconeixent que en aquest text Strabon parla dels Cerretans *Augustans* pretengué amb ell demostrar que la gent de Llivia, Puigcerdà i gairebé tot el Comtat de Cerdanya, en aquest temps dels Romans, no eren d' Espanya, sinó de les Galies, traduint aixis de l'original grec: *Tenent illas* (i, e convalles) *Cerretani, maiori ex parte Hispanice gentis*». Aquelles valls tenen els cerdans que en la major part són de gent espanyola. Ço és: si la major part de la gent cerretània és espanyola, demostra que n' hi ha d' altra que no ho és; i en aquest cas solament la del Comtat de Cerdanya pot ser aquesta: *Quid manifeste significat partem superiorem Ceretanorum ubi est, Livia et Podium Ceretanum cum vicinis pagis, id est, integrum fere Comitatum Cerdania ad Gallos pertinere.* (2)

(1) Sinècdoque: lo part pel tot. *Perna* és de l'animal *viu*, com nostre vulgar i aixis l'usa Plinius, 8, cap. 51: *Petaso* és de l' animal mort o tocino salat vulgarment dit *Pernill:* aixi l'usa Martial en ses epigrames.

(2) Per Marca ja existia a les hores el Podi Cerdà. *Marc. Hisp.* colecció 57. - III. La frase «*maiori ex parte*» la refereix a la gent, sens advertir que per fer els Comtats de Cerdanya, de França, ha de confondre els Cerretans augustans amb els Cerretans julians i aquests amb els gals en una època en què tant compte es té en la distinció dels pobles.

Julien Sacaze es serveix d' aquest text per a alabar la indústria dels pernills. Diu així: Strabon després d' observar que els Pirineus són ben arbrats i sempre verdejants del costat d' Espanya, mentre que són nus del costat de la Gàlia, afegeix: en el mig hi han valls favorablement disposades per a rebre habitacions; elles són, en major part ocupades pels Cerretans, poble de raça ibèrica (1): entre ells es preparen els pernills superiors als de Cantàbria i aquesta indústria és per ells una font de grans profits. (2)

Aquesta noticia de Strabon copià Ateneu en la eruditíssima obra «El banquet dels sofistes o Sopar dels sabis» lib. 14, c. XXII, dient que els Cerretans tocaven a la comarca de Jaca.

Cerdanya: Sublevació contra Roma.

39 a J. C.

54 DION Caius en sa «Història Romana» explica com els Ceretans, durant el Consolat de Marci y Sabini, any 39 a J. C. es sublevaren contra els romans, sorprenent al Legat del Procònsol, Domici Calvino, el qual es vegé abandonat dels seus soldats que fugiren. El Procònsol castigà severament als soldats, al Primipilo i als Centurions; restablí la disciplina en l' exèr-

(1) Es la versió de Xilandre: *In medio convalles continentur habitationibus opportuna. Eas, majori ex parte, tenent Ceretani,Hispanica gens.* Impugnada aquesta versió per Marca, perque la frase *maiori ex parte* la refereix a les valls. *Marc. Hisp.* col. 57. - III.

(2) *Incriptions antiques des Pyrenees*, per Julien Sacaze, pag. 40.

cit i tornant sobre els Cerretans logrà subjectarlos altra volta a l'imperi romà: per això se li concediren els honors del triomf a l'any 57 a J. C.

Cerdanya: Provincia[A] Tarraconense.

23 a J. C.—79 des. J. C.

55 PLINIUS també a l'anomenar els pobles de la Hispania Citerior (Espanya, d' aquesta part de l'Ebre) diu, que «després dels Indígetes,[B] en l' arrel del Pirineu, es troben els Ausetans, Itans, Lacetans i escampats pel Pirineu els merretans, després els Vascons. A Tarragona pleidegen quaranta quatre pobles, dels quals els més cèlebres dels ciutadans romans són els Derturans i Bisgargitans i dels llatins els Ausetans i els *Cerretans,* que tenen per sobrenom uns *Ju-*

(A) Els Romans victoriosos feien la terra conquistada, o *tributaria*, quan deixant-hi els habitadors, els obligaven a pagar un tribut; o *colonia,* quan expulsats els habitadors, hi instituíen altres per habitar-la; o *provincia*, quan hi constituien un Prefet romà, que colectats els revinguts, els envíen a Roma. *(Boet. de Com. Com. S. Thom Aq.* lib. I, Prosa 4.ª) Cerdanya pertenèixia a la Provincia Tarraconense, presidida per un Prefet, qual palau se conserva a Tarragona, dit el Palau de Pons Pilat, destinat avui a presó.

(B) Schulten conceptua els Indígetes una tribu dels Ibers estesa des d' Emporion, ciutat capdal, fins als Pirineus. *Hisp.* pag. 84.

lians i altres *Augustans. Plin. Hist. Nat.* lib. III cap. III - § 1. Text llatí: *Post eos (Indigetas) quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenei, Ausetani, Itani, Lacetani, perque Pyreneum Cerretani, deinde Vascones... Tarracone disceptant populi XLIIII quorum celeberrimi Civium Romanorum, Dertusani, Bisgargitani; Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur et qui Augustani.*

En Marca, comentant aquest text, diu que amb el nom de Ceretans «*perque Pyreneum Cerretani, deinde Vascones*» comprèn, a més de la regió de Cerdanya, les d'Urgell, Pallars i Ribagorça fins a la de Sobrarbe, que després foren comtats distints; però en clasificar-los després entre els que fruïen del fur del Laci i dividir-los en Julians i Augustans *Latinorum... Cerretani, qui Juliani cognominantur et Augustani*, dóna a entendre que Cerretans-Julians són els vells i primitius que conseguiren aquell fur per gràcia de Juli Cèsar, el vencedor de Pompeius i Conquistador de les Gàlies, d'on el nom de Iuia Lybica, indubitablement Llívia actual, imposat en memòria d'ell mateix (101 - 44 a. de J. C.) o de la seva filla Julia, esposa de Pompeius, morta l'any 55 a. J. C.; i que Augustans són els altres pobles, estesos pel Pirineu fins a Vasconia, avui provincies Vascongades, que per gràcia de Cèsar August (65 a. J. C. a 14 des. J. C.) conseguiren el mateix fur del Laci i foren ajuntats als Julians per eixamplar el concepte de la Ceretania i simplificar així l'àmbit de la pro-
5 vincia tarraconense, com va fer en la vella Aqui-

tània, segons Strabon; qual procediment li observà Dion Cassius. *Marc. Hisp.* col. 56.

No obstant en aquest text de Plinius sols apareixen els Julians però no la sua ciutat de Julia Libica, la qual no surt fins a Ptolomeu, s. II.

Era vulgar o cristiana.

56 DIONISIUS *Exiguus*, de raça Scyta i sacerdot de Roma † 540, compongué a l'any 527 el *Cyclum Paschale*, contant els anys des del Naixement de Jesucrist i abandonant els dels emperadors; l'imità el sant Venerable Beda, † 735, en sa Història d'Inglaterra i el seguiren Pipinus i Carlemany en sos documents oficials, quedant aixis definitivament adoptada l'era vulgar o cristiana en Europa.

Dionís emprò cometé dos errors; un de començar l'any pel primer de gener, acomodant-se al calendari de Numa Pompili, en lloc del 25 desembre, retrassant aixís sis dies; i l'altre de posar el Naixement de Jesucrist a l'any 754 de Roma, quan la data precisa i certa de la mort d'Archelaus i Filipus, fills i successor d'Herodes, com també la duració del regnat d'ú i altre proven evidentment que Herodes morí quatre anys abans, ço és, el 750 de Roma; d'on que Jesucrist degué naixer el 749 a lo més o probablement al 747 segons l'ordre donat per Herodes de matar als infants nascuts de dos anys «*a bimatu et infra*». Mat. c. II, v. 16. Per lo mateix i per no fer a Jesús de més de 33 anys, la mort de Je-

sucrist es posa el dia 18 març, *Parasceve*, 14, de Nisan, de l'any 29 E. C. i 782 de Roma: no obstant estudis rescents senyalen el dia 7 d'abril, Pasqua, 15 de Nisan, de l'any 30 E. C. i 783 de Roma.

Bacuez et Vigoroux Man. Bibl. t. III p. 114-116: Rag. y Fe, T. 43, p. 180-189.

Sant Jaume el Major: tradicions.

57 «CONSTANT i universal tradició, pervenguda dels temps apostòlics, confirmada amb lletres públiques dels Papes, diu que el cos de St. Jaume el Major, després de son martiri pel rei Herodes, fou clandestinament arremassat pels seus dos deixebles Athanasi i Teodoro i, per por de que els jueus els hi prenguessen, tret de Judea embarcat i desembarcat després de feliç travessia a les costes de Galícia, on després de l'Ascenció de Jesucrist al cel, segons també antiga i piadosa tradició, estigué el mateix Sant desempenyant per divina disposició el ministeri de l'apostolat.» (1) Dos fets consigna tal tradició: un que el cos del St. Apòstol fou transportat a Galicia immediatament després de sa mort; i altre que en vida el St. Apòstol exercí allí un ministeri apostòlic.

En quant al primer ja no és lícit dubtar de l' identitat o autenticitat d'eixa més insigne relíquia després de les investigacions del cardenal Payá

(1) Butlla «Deus omnipotens» de 1 novembre 1884 del Papa Lleó XIII: començament.

arquebisbe de Compostela i de la Comissió de Cardenals nomenada *ad hoc* que terminaren amb el decret de 17 juliol 1884 i amb la citada Butlla de Lleó XIII la qual baix pena d'excomunió *latae sententiae* ordena que ningú sia permés reparar, treure o traslladar les santes relíquies que han tornat a ésser depositades a l'antic receptacle.

En quant al segon fet o sia de la predicació apostòlica de St. Jaume, la tradició arranca també dels primers temps de l'era cristiana

Jesucrist, abans de pujar-se'n al cel, donà als onze apòstols el manament de ser-li testimonis a Jerusalem, a tota Judea, a Samària i fins a l'*últim de la terra*. (1) L'incis *ultimum terre* després dels tres llocs concrets indica tots els altres succesivament fins a l'últim i també un altre concret realment últim: en ambdos casos es pot senyalar Espanya conforme a la Geografia antiga que considerava Espanya extrem de la terra segons el cap de Finisterra de la Corunya i l'inscripció *Non plus ultra* de Calpe i Abyla atribuïda per la faula a Hèrcules. Apoia semblant interpretació *Didimus Alexandrinus* † 397 en afirmar que la predicació a Espanya fou feta directament per un apòstol: «l'Esprit Sant comunicà a cada u dels apòstols l'infalible i immaculada sabiduria que els distribuí el dia de Pentecostés i de la que els feu participants de manera estable, ja al qui predicava en les Indies, ja al qui en Espanya.» (2) L'apòstol

(1) Act. 1, 8.
(2) Migne, Patr, grec. t.XXXIX, col. 485.487.

aquí indicat, predicant en Espanya, segons el pensament de Dydimus, comparat aquest text amb el del llibre de *Spiritu Santo* on afirma la distribució dels apòstols feta pel mateix Esperit Sant, ha d'ésser un dels dotze de l'apostolat, un dels presents al manament de Jesús en despedir-se i un dels distribuïts pel mateix Esperit Sant, ço és, el que li tocà Espanya, de qui es puga dir que hi habità dos o tres anys i que hi predicà l'evangeli. No podía ésser Sant Pau per més que consta la seva voluntat de venir a Espanya (1) i a ell s'atribueix la fundació de les esglésies de Tarragona i de Narbona, ja que no era apòstol encara ni estava entre els onze en donar aquell orde Jesucrist, ni fou destinat a exercir la predicació en cap dels llocs en ell nomenats, sinó als voltants de Jerusalem fins a l'Iliric i allà on no havía arribat la dels altres apòstols. (2) Per altre part quan St. Pau estigué quinze dies a Jerusalem amb St. Pere no hi vegé cap més apòstol que St. Jaume menor; prova de que els altres estaven fora a predicar segons St. Jeroni. (3)

St. Jeroni, deixeble de dit Didimus, repeteix i explana el mateix pensament del seu mestre en els comentaris a Isaies, acabats abans de l'any 412; sobre el cap. XXXIV, vv. 16 i 17 escriu: «l' Esperit de Jesús congregà als apòstols i els dividí de manera que un anés als Indis, altre a les Espanyes, altre a l'Iliric,

(1) Rom. XV. 23 i 28.
(2) Rom. XV, 19 i 20.
(3) Migne Patr. lat. t.XXVI, col 356.

altre a Grècia i cada u descansés en la provincia del seu evangeli i doctrina»: i sobre el cap. XLII, v. 10 més directament indica quin era l'apòstol enviat a Espanya: «Jesús veient als apòstols *adobant les seues xarxes* al peu del mar de Genezareth, els cridà i els envià al gran mar, per fer-los de pescadors de peixos pescadors d'homes; els quals des de Jerusalem fins a l'Illiric i les Espanyes predicaren l'evangeli.»

En el llibre d' època visigòtica, atribuït a St. Isidor de Sevilla † 636 *De ortu et obitu patrum* i en un fragment de comentaris sobre el profeta Nahum de la mateixa època, atribuït a St. Julià de Toledo † 690 es presenta la mateixa tradició en forma ja ben explícita i definida de la vinguda de l'apòstol St. Jaume el Major a Espanya.

A les tradicions de la vinguda i del sepulcre de St. Jaume deu afegir-s'hi una tercera, la de l'aparició de Maria Sma. en carn mortal sobre el Pilar de Saragossa que rep moltes garantíes de fidelitat, de l'importància religiosa d'aquella ciutat des del temps apostòlics també, segons l'hymne *in honorem XVIII martyrum Cæsaraugustanorum de Aureli Clemen Prudentius* n. 348 † del 409 al 415, contingut en son *Peristephanon*, on canta com totes les persecucions generals de l'església des de la de Neron a 57 a 68, es cebaren en aquella ciutat episcopal; essent-hi ultimament martiritzats, en l'any 303, *era dels martirs*, el bisbe St. Valeri i son diaca St. Vicens, als quals seguiren els 18 martirs de l'hymne, Sta. Engràcia i finalment els In

numerables en temps dels emperadors de Roma Dioclecià i Maximià i d'ells representant delegat a Espanya, Dacià. El rei Felip V prohibí discutir la vinguda de St. Jaume i l'aparició del Pilar que devien tenir-se per incontrovertibles.

La tradició de la vinguda de St. Jaume prèn a Cerdanya un altre element de veracitat en els documents existents a partir del seg. X amb els noms de Galicza i Aragalicza, ço és, Ara o temple de Galicza. donats als llocs avui nomenats torre den Gelabert i Rigolisa, provinent de l'església de St. Jaume de Galicia allà edificada. La família Guasch, domiciliada a Rigolisa, des del segle XIII almenys, on arriben els documents, pretén i refereix haver rebut del seus passats que el apòstol St. Jaume estant a Cerdanya per evangelitzar-la, va fer-se una barraca amb barres i branques en el lloc mateix on hi havía l'església que per memòria li edificaren al mateix lloc els primitius fidels, estant-hi un temps i internant-se després a Espanya. Havent destruït aquesta església els francesos en 1793, la mateixa família Guasch, per respecte a tal tradició va reparar-la; i subsistí fins a 1888 en que ja en ruïnes i venguda la mesada de Rigolisa a Macià Bonaplata, aquest la tragué del mig de la plaça on era, orientada a sol ixent i amb l'absis sobre el camí que baixa a la font, i l'alçà de socarrel on ara és, reproduint-hi en un artístic fris del pintor Pere Borrell de Puigcerdà, l'aparició del Pilar de Saragossa.

Constitueixen document i argument preciós de tal tradició local les moltes esglésies dedica-

des a St. Jaume en aquest contorn, com: Alf, Anes, Aragolisa, Bellver, Caixàs, Canet, Caralps, Elna, Escadarcs,[1] Lator-bas, Montner, Nyer, Perpinyà, Vilafranca del Conflent; els altars del mateix Sant en moltes altres, entre els quals mereix especial menció el de l'església d'Aja, tot de marbre policromat; l'Aplec que des de temps immemorial es celebra a Rigolisa el dia del Sant i el caracter de Santuari a que s'ha acudit al temple de Rigolisa en forma de pregàries i processons en totes les calamitats públiques.

La vinguda de St. Jaume a Espanya s'explica realitzada amb els Legionaris romans i encaixa perfectament amb nostra tradició; perquè passant per terra, Cerdanya ve de pas per internar-se seguint el camí del Segre i passant pel mar era natural desembarcar a Tarragona, cap de provincia, de la qual era regió important la Cerdanya, que per sa posició retirada i pacífica, molt propícia per a l'oració, ànima i vida de la predicativa, i per sa topografía del pla amb multitud de pobles propers entre si, es prestava divinament a una semblant excursió apostòlica. Com al temps de Tertulià, segona meitat del seg. II, els cristianisme amb ses esglésies havia arribat a tots els confins d'Espanya «*Hispaniarum omnes terminos*»[2] debía també haver alcançat els de la provincia tarraconense, alesshores ja dividida en dos pel president de la legió *Caius Iulius Cereal*, i per lo mateix la Cerda-

(1) L'esglesia de Sant Jaume de Escadarcs estava situada darrera de cal Cornet, al camp a la dreta del camí del Vilar, on es troben sepultures en llosardes.

(2) Migne Patrol. lat. t. XX, col. 650.

nya, *terme* aixís de la provincia com de la nació que les dividía de la Galia.

La dita de Strabó de que «en totes les terres *fèrtils* d'Assia, Africa i Europa hi havia colonies judaiques i les tradicions rabino-espanyoles, que suposen l'estància de jueus a Espanya (1) des de la primera dispersió en temps de Nabucodonosor, donen autoritat a cròniques que en posen a Cerdanya: aixís hi hauria hagut aquí també l'ocasió de predicar primer als jueus en llurs sinagogues i després als gentils, segons el costum dels apostols en llurs Actes.

Favoreixen també tan venerable tradició les dos vies (2), almenys, que unien els Pirineus amb el reste de Espanya: l'*Herculea*, començada en 120 a. de J. C. des del Pirineu a *Cartago-nova*, acabada ja en temps de Polibi, i l'*Augusta*, construïda per August des dels celebres *Trofeus de Pompeius* del Pirineu fins a l'Occeà, passant per Tarragona, Sagunt, València i el Betis; a les quals s'unia la via estratègica des de Tarragona al golf de Vizcaya construïda també per August: passessen o no per Cerdanya, la *via Cerdana* (2) devia embrancar-les almenys des del Rosselló a l'Urgell.

Finalment nostra tradició concorda amb la de Lleida en la festa dels *Fanalets* el 25 de juliol i la de França d'haver predicat St. Jaume a les Gàlies.

(1) El Concili de Illiberis any 300 al 301 suposa que els jueus des de molt antic convivien amb els espanyols: és el primer document que parla dels jueus a Espanya.

(2) La *Via Cerdana* passava per la Perxa: unia Rosselló i Cerdanya pel Conflent. M. H. Ap. 105. Sacaze *Inscrip, Autig*, p. 17.

Cerdanya: Vinyes, Columela.

58 L. J. Moderatus Columela, *De Re rustica* l. 3 c. 3, escriu: «Sembla estrany lo que passa amb els nostres ceps novells de Cerdanya; puix si en les teves vinyes,oh Silvinus, algun produeix més de mil raims, aqui vuytanta solament, plantats de dos anys, donen set *culleos* o vint àmfores de vi; de manera que en una jouada de terra es cullen cent cànters de vi, *ut prima vine acentenas, amphoras jugeratim præberent.*»

L'haver nascut Columela a Cadiz i trobar-se altra població romana amb el nom de Ceret en la Bètica, ha fet suposar que aquest text no es refereix a Cerdanya sinó a Andalucia. (1) Però fora d'aquesta època tan reculada no fa cap falta: en documents del s. X—XIII es parla de vinyes en el pla de Pi, en Alp, Lator, Olopte, Estavar, Ro, Balltarga (2), Isòbol (3), All, Ger; i es conserven encara els noms de Vinyals a Aja, pla de les Vinyes a Bolvir, font de les Vinyes a Puigcerdà, Mas de les Vinyes a Pardines, riu de les Vinyes a Villec, la Vinyola a Embeig, etc.

Llívia: Nom i orígen.

S. II.

59 PTOLOMEUS, en lib. 2, cap. 6 de sa *Geografia*, afirma que els Kerratans tenen per capital Iulia Líbica. Aquesta és la primera lec-

(1) Veg. *Geografia General de Catalunya*: *Gerona*—J. Botet i Sisó, pag. 818.
(2) Acta consagració església de 890.
(3) Butlla del Papa Sergius IV, de 1011.

tura de tal nom tant en sa població, com a capital dels Kerretans, sens la divisió entre julians i augustans de Plinius.

El Bisbe de Gerona, Joan, en *Hispania illustrata* creu que Llívia és anterior a Juli Cèsar, qui sols li canvià el nom: «*Post nostram diœcesim sequuntur Cerretani, quorum apud antiquos maxima urbs fuerat Livia, quam Iulius Cesar Iuliam Libiam appellavit*». El fonament d'aquesta interpretació és el text de Plinius tal com el comenta *Marca Hisp.* lib. I, cap. XII, dient que els julians són els antics cerdans, que disfrutaven dels furs del Laci, havent-ho conseguit per gràcia de Juli Cèsar. *Marc. Hisp.* col. 57.

Trigall, Ms. fol. 67, creu que el nom primitiu fou Livia i que posteriorment per distingir-la d'altres poblacions que portaven el mateix nom, aquest li fou adjectivat encapsant-li el de Julia, resultant així la Julia Líbica.

Pujades, *Cronica Universal de Catalunya*, lib. I, cap. 32 i lib. III, cap 75, porta la llegenda d'ésser fundada per Hèrcules, que li donà el nom de Libia en memòria de sa nació líbica, però que Juli Céssar, en son pas per Cerdanya, volgué honrar-la donant-li el seu nom.

Brusse, en la *Cerdagne francaise* pap. 207, apunta com hipòtesi de les més verosímils, la de que abans de la conquesta romana el nom de Llivia era Cerre (Kerre), que significava Serra entre els celtíbers, però que els Emperadors romans li canviaren en Iula Libia, com a Saldura del íbers en Cesarea Augusta (Saragossa).

No obstant la majoría dels autors més crítics creu que Llívia deu a Juli Cèsar tot enterament son nom amb sa fundació i fortificació al cim del puig on estigué fins a la segona meitat del segle XIII, on s'han trobades monedes, armes i eines, únicament d'època romana. (1)

Els bustos d'Hèrcules i de Juli Cèsar a cada costat de l'altar major i aquesta inscripció en el banc de l'Ajuntament de l'església: «*Livium oppidum inter Pirineorum convalles montium Cathalonie Regionis ab Ercule livico ante Xtum 1678.*» ajustada a la pintura de l'antiga fortalesa pretenen perpetuar la tradició de son gloriós orígen.

Llívia: població.

60 EL bisbe Joan de Girona en *Hispania illustrata* t. I. refereix que la població de Llívia esdevingué d'una colonia de gent enviada de *Cereto*, poble d'Umbria, Itàlia, entre Espoleto i Nurfia: «*Sequentur Ceretani, cuius caput Iulium oppidum, quod nunc modernitas Liviam appellat, suntque ab Italia in coloniam missi a Cerete oppido.*»

Francs.

61 EN 256 els Francs (de Francònia, Alemania) atravessen les Gàlies; entren a Espanya i saquejen Tarragona. Orosio, XVII, 22. 41.

(1) Florian de Ocampo en ses *Cronicas* lib. 1, part 1, diu que li portaren un epitafi de Llívia, del temps que els Romans la posseien. Trigall, M. S. fol 67, V.

Els Francs estigueren en Espanya fins a 262.
Clinton: *Festi romani*, a 256.

Per resistir noves invasions, algunes ciutats del N. de Espanya es fortiquen a l'estil de la Gàlia, amb muralla i torres rodones.
Blanchet: *Les enceintes fort.*

Els vestigis de la fortificació de Llívia presenten eixa forma.

Priscilianisme a Cerdanya?

62 PRISCILIÁ bisbe d' Avila, any 386, ressucità l'heretgía dels gnòstics que després de sa mort invadí tot Espanya, especialment Galicia i Portugal. St. Jeroni en sa carta a Teodora, viuda de Lucini, escrita vers l'any 395 diu que «tal heretgía com pesta i morbo devastava també totes les provincies de dintre el Pirineu i que el dit Luciani logrà mantenir la puresa de la fe per les Espanyes» (1) Com el nom de provincia sia sinònim de regió o comarca, pot sospitar-se si la Cerdanya fou també invadida.

(1) *Qui* (Lucinius) *spurcissima per Hispanias Bassilidis hœresi sœviente* et instar pestis et morbi *totas intra Pyrenœum et Oceanum* vastante *provincias*, fidei ecclesiasticae tenuit puritatem«Migne Patr. lat. t. XXII col. 686. Qui fos aquest Basilidis ho diu en son comentari a Isaias c. 44 v. 5. «Per hanc occasionem multaeque huius cemodi Hispaniarum et maxime Lusitanie deceptæ sunt mulierculae oneratæ peccatis quæ ducuntur desideriis variis, semper discentes et numquam ad scientiam veritatis advenientes, ut Basilidis Balsami atque Thesauri, Barbelonis quoque et Leusiboræ ac reliquorum nomina portenta susciperent.» Ibid. t. XXIV, col. 616.

Monuments de l'època romana
Monedes de Llívia.

63 AL sotsterra entre els camps actuals del puig de Llívia han sigut trobades varies monedes, algunes en molt bon estat, dels emperadors romans següents:

Juli Cesar	anys	101	al	44	a J. C.
August	»	44	a J. C. a	14	de J. C.
Tiberi	»	14	de J. C. a	37	»
Herodes Agrippa	»	37	»	44	»
Neron	»	54	»	68	»
Septim Sever	»	193	»	211	»

Foren recullides en el Centre Obrer de D. Calixte Freixa i en la disolució del Centre traslladades al museu dels Frers de la Doctrina Cristiana de Llívia, on es guarden

Altres restes d'armes, àmfores i varis utells sortits al mateix lloc i creguts també de l'època romana són extraviats.

Monuments de l'època romana

Angustrina: Ara de Júpiter.

64 ES troba al cementiri contigu a l'església amb la següent inscripció:

I. O. M.
C. P. POLI
BIVS
V S L M

Interpretada: *Iovi Optimo Maximo Caius Pompeius Polibius, votum. solvit libens mérito:* ço és: A Jupiter, Déu millor i major, Caius Pompeius Polibius cumpleix el vot amb raó gustós.

Fou descoberta per Basterot en 1838.

Queralps: Mina dels romans.

65 Sota el Salt del Sastre, camí de Queralps a Núria, en el tall estret de la roca fet pel ròssec de l'aigua, hi ha una mina de coure, on es trobaren per Mn. Joan Salamó, Administrador del Santuari de Núria, en 1890, dos escodes de l'època dels romans, amb les que treballaven a la mina.

Escaldes: Banys romans

66 En les Escaldes hi havia un edifici de pedra picada en forma de capella, amb galeria a cada costat, des de les quals es baixava per una escalinata de pedra a la bassa quadrada plena d' aigua on se banyaven varies persones juntes, qual obra s'atribuïa als romans. Al s. XV la vila de Puigcerdà, de la qual era aquell establiment, va modificar-lo de tal manera que gairebé el feu nou. Ms. Trigall.

Olopte: Tros de pedra escrita

67 Formant llindar a la porta del cementiri, es troba a Olopte un tros de pedra amb una inscripció romana, a jutjar pel caràcter de la lletra, però indesxifrable per no apareixer els altres trossos.

Puigcerdà: Ara de Júpiter

68 La Fuente, *Historia Eclesiastica de España*, tom. I, pag. 28, diu que a Puigcerdà es donà culte al déu mitològic Júpiter, abans de l'advenimenf del Messies, més el crític Masdeu afirma que el temple estava «*in media Ceritanense civitate*».

En 1812 es conservava entera a Puigcerdà l'ara amb aquesta inscripció:

D. F. A.

interpretada «*Deo Fulgatore Ara*» ço és: Altar al déu dels llamps (a) Júpiter com se troba en un MS. de tal any del Sr. Josep M. Martí, Bibliotecari Municipal. En la Creu del Coix, de Puigcerdà, es conserven encara la meitat d'un *foculus* amb sa taula o dulla on encaixa, tot muntat sobre una pilastra octogonal, que es creu restes d'una ara romana. Veg. fig. 8.

Vilamanya: mena.

69 A Vilamanya, enfondint el conreu dels camps han sortit pedres molt grosses, treballades i formant part de paret seca. La capa vulcanitzada (1) de ferro fos, pot ser pervinguda del mener allà prop, qual nom s'hi conserva en el paratge de camps i del qual prengué el nom *manya*, ço és del mener, dit lloc, com el riu de Rodalaina i mas Manxot antigament nomenats *manyarium* en llatí i *manyaríu* en vulgar.

(1) Veg. pag. 45.

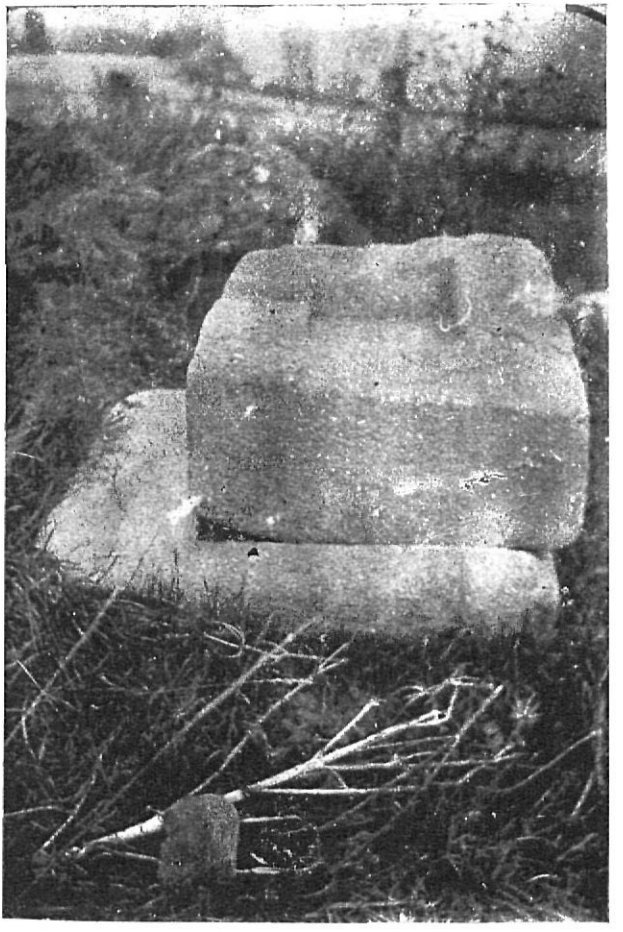

Creu del Coix

Cerdanya: Noms romans de llocs.

70 ALS romans atribueix W. Meyer-Lübke, (1) els noms dels llocs següents, procedents de personatges: Vià, de *Avitius;* Fustanyà, de *Fustinius;* Caixans, de *Cassius*; Montellà, de *Montinius;* Neriniano, de *Nerinius*; Prullans, d'un suposat *Prulius* o *Prolius*, del qual se deriven *Prulliacum* o *Prullianum*, com de *Proculus, Proclianus*; Maranges, de *Marius* com Meyrargues i Marangues.

Mn. Joan Segura Prev., en Etimologia de noms de pobles de la Cerdanya Catalana, 1893, havia adoptat també aquest criteri de personatges (2) i així interpreta: Aja, de *Aio;* Alb, de *Albus*, del celta, *cim;* Aristot, de *Orestes;* Arsèguel, de *Arsus;* Aransa, de *Aureus*; Ardèvol, de *Ardo;* Estoll, de *Estiwla* (Marca H. col. 819); Balltarga, de Vall de *Tarcus;* Bar, de *Barius;* Bexech, de *Vedius;* Bolvir, de *Volveradus;* Bor, de *Borrell;* Caixans, de *Cassianus;* Das, de *Adaucus*; Ellar, de *Eliardis;* Estana, de *Estiva;* Ger, de *Hyeron*, grec, ço és *Geroni* sens la terminació, usat pels romans; Gerul, diminutiu de *Ger*, Greixer, de *Carus;* Guils, de dona *Eg, Eyga, Ayga, Aygo* (Marc. Hisp. col. 424, 879, 898, 996) o diminutiu de *Ega;* Lles, de *Lysias*, general grec de I. Macab cap. 3, v. 32; Llívia, de *Livius;* Maranges, de

(1) Butlletí de Dialectologia catalana, gener-juny 1923 pag. 11.

(2) «El punt més important de la meva teoria és l'aplicació dels noms de persona per explicar els del poble». l. c. p. 7.

Mirandus; Montella, de *Mont de Ælianus;* Montmalús, mont de *Malús;* Mosoll, diminitiu de *Mucius;* Nas, de *Nasso* (Nasso-Ovidi); Nefol, de *Nevol* o *Neviolus* diminutiu de *Nevius;* Niula de *Neviola* f. de *Nevius;* Olià de *Aulianus;* Olopte, homònim de *Olorde* (Marc. Hisp. col. 936); Orden, de *Ortus* o *Hortus,* com *Ordino;* Prullans, de *Braulianus;* Rigolisa, de *Erculia* o *Erculissia* f. de *Erculius* o *Herculeus,* ço és: Herakles grec - Hèrcules, Saga de *Segganus* (Pujades IV p. 163) o *Seyarius* (Marc. Hisp. a 993 i 1054); Sanavastre, de *Sa-la,* article antic i *Nevaster,* derivat de *Nevius;* Saneja, de *Cinidia* f. de *Cinidius,* primer Bisbe de Vich; Talltendre, de *tall* - pas estret entre dos cingles i *Tener* origen del cognom italià Tenerani i del nom del poble Tendruy; Talltorta, de *Tort;* Talló, de *Tulus* o *Tulius;* Urús, de *Orús* (Marc. Hisp. col. 414 i 1034); Urtg, de *Urcus* o *Urgus,* del qual s'és derivat *Urgulus, Urgula, Urgulana, Urgulanila,* igual origen seria per Ur, Urgell, etc. Ventajola, de *Ventidius;* Vilallobent de Vila de *Lupus* del qual s'és format *Lupentius* com *Laurentius* i *Vincentius* de Llorenç i Vicens.

Mn. A. Griera, en Butlletí de Dialectologia Catalana General, juny 1916, pag. 46, senyala el nom de Dòrria procedent de *Orri* i aquest del llatí *Horreum.*

Finalment als romans s'atribueixen els noms llatins dels llocs com: Vilà, que forma part d'altre principal com el de Urtg, de Valiella, etc. i son diminitiu Villec; Vila que entra en compo-

sició: com Vilavedra, Vilanova i son diminutiu Vilella; Val, que entra en composició, com Valçabolera, Valtova i son diminitiu Valiella: Vincilles pot provenir de l'esglesiola de St. Vicens son titular.

Dominació romana substituïda per la dels Gods.

Invasió de la gent del Nord. —Sepultures amb llosardes.

Seg. V. any 415

71 OROSI, fill de Tarragona, deixeble de Sant Agustí, en sa història contra els pagans, lib. 7, cap. 40, ens refereix que els dos germans Didimi i Verini a ses costes defençaren les valls estratègiques del Pirineu, deturant així la invasió dels Vàndals, Alans i Sueus d'entrar a Espanya; però després de morts els dos germans, els soldats de l'Emperador romà Honori, encarregats de guardar-les pel General romà Constanci, els hi deixaren el pas expedit, [1] s' ajuntaren a ells i els introduïren a les regions d' Espanya, establint-se d'aquells els visigods a Barcelona i extenent-se per la Gàlia: aixis la dominació romana per lo que toca a Espanya fou substituïda per la dels visigods; essent son pri-

(1) La data d'aquesta invasió es senyala a 28 septembre 409 de la Encarnació.

mer Rei Ataulf, casat amb la germana de l'Emperador Honori, Gala Placidia, i mort en 415.

A aquesta època són atribuïdes les sepultures subterrànies entre quatre llosardes de molts indrets de Cerdanya: Aja, Das, Escadars, Esconsa, Hix, Montallà, Mosoll, Sant Esteve d'Umfret (Alp), St. Feliu de Prullans, Tartera, Pereres i altres.

També a aquesta invasió dels Alans són atribuïdes les argolles de ferro clavades amb obra al cim de les muntanyes de Canigó, de Surroca i de Saltor. (1) Vestigis de les mateixes poden ser les que en segle XVII, Trigall en son Ms. i P. M. Cerdà en les Cròniques de Bergamo, de la farmàcia Ferrer, diuen haver trobat al Carlit i vall de Carol, qualificats «Trofeus de Pompeius» «*En los confines de Cataluña y Francia en los montes Pirineos en Cerdaña a la parte del mediodia, en el término de Carol donde hay unos eslabones grandes como una criba fijados en unas altísimas peñas.*» (2) Aquestes cadenes enganxades a les fortaleses, com hi eren també en la muralla de Puigcerdà i es veuen encara a S. Juan de los Reyes a Toledo, s'utilitzaven per a retenir als presoners.

St. Jeroni, en l' epístola a la matrona Acheruntia: «Nacions ferotges i innombrables han ocupat la Gàlia... i devastat tot el país situat entre els Alps i els Pirineus... En l'Aquitània han sigut saquejades totes les ciutats Lioneses i Nar-

(1) Pujades, *Crónica;* Parassols i Pi, Pvre. *Reseña histórica de San Juan de las Abadesas.*

(2) P. M. I. c. fol. 165.

boneses a excepció d'unes poques que la guerra amenaça per fora i la fam per dins: fins l'Espanya està en la major consternació».

Augustanes Clausures: fortaleses.

453—466

72 EL Rei Teodoric manà al Prefecte Faust que donés als xeixanta soldats constituïts en les clausures [1] Augustanes per guardar-les continuament les vitualles per l'any com han sigut decretades també als altres soldats.

Text llatí: «*Magnificentiam tuam præsenti auctoritate precipimus, sexaginta militibus in Augustanis clausuris iugiter constitutis annonas, sicut aliis quoque decrete sunt, sine aliqua dubitatione prestare.* Cassiodorus, lib. 2 *Variarum epistolarum 5.º Marc. H. col. 61, IX.*

En lloc es troba el nom substantiu d'Augusta com a capital dels Cerretans Augustans, a la manera que Llívia ho és dels cerretans Julians; sinó sempre com adjectiu. [2] No obstant, Pere de Marca suposa existía tal ciutat i que era la Seu d'Urgell, però aquesta ja té el seu nom en Ptolomeu (s. II.) *Orgia*, posada entre els llergetes; del qual s'ha format Orgelis, dels anals de Eginhardo any 794 «*Orgelis est civitas in Pyrenei montis iugo sita.*» [3]

Marc. Hisp. col. 63, XIV.

(1) Fortaleses, muralles i castells.
(2) Vegis núm.º 55.
(3) Altres creuen que Orgia és Organyà. Sales; *Cerdagna Esp.*

Miquel Cortés, *Diccion. Geog. 1875*, II.° pàgina 184, creu que Cerretana Augusta dels Romans és l'actual Puigcerdà, extenent per Urgellet son domini fins al Noguera Pallaresa o de Sobrarve; con Julia Libica, per Ripoll, Camprodon i Olot, fins els rius Fluvià i Ter.

No obstant a creure les taules antigues de Ptolomeu, Llívia seria la capital de tots els Cerretans, tant Augustans com Julians: «*Juliani et Augustani, cognomitati Cerretani, quorum civitas Julia Libica.*»

Cerdanya: ciutat?

73 PENSEN alguns que tal volta existiría la ciutat de Cerdanya, d'on pendría nom la comarca, com el Rosselló de *Ruscino*, Empordà d'*Empuries*, totes desaparescudes; que el nom de Montcerdà vindria del puig d'ella i Pallarols diminutiu de Pallars, d'algun temple d'aquesta déua; que l'ara de Júpiter en seria una reminiscència, i que l'ermita de Sta. Eugènia la vella, ara de St. Marc i la vora ensuvinada del Segre en aquell indret podrien ésser indicis de jassos prehistòrics fundant-se en la conferència del Marquès de Cerralbo de 22 octubre 1915 en el Congrés de Valladolid, donada a l'Associació Espanyola pel Progrés de les Ciències; més aquí ni s'han fet excavacions a propòsit, ni la de la explanada de l'estació ha donat cap vestigi de edificació.

Bagades.

74 EN la insurrecció dels *bagades* o *bagaudes*, (a) servents de la gleva, a la provincia Tarraconense, contra els pocs propietaris de la terra, el Rei Teodoric, després d'haver enviat son germà Frederic en auxili de les autoritats i dels propietaris per a sometre'ls, vingué a lluitar junt amb els sueus, guanyant-los per complert i ocupant tot son territori.

Salc. *His. de Esp.* p. 144.

Visigods.

516

75 DURANT el període visigòtic la civilització i cultura de nostre país irradía dels concilis regionals, Tarragona a. 516, Girona a. 517, Lleida a. 546, i dels cèlebres XVII de Toledo, principalment del II.ª a. 527, subscrit pel bisbe d'Urgell St. Just que assistí també al dit de Lleida, del III.r a. 589, on fou condemnada l'heretgía arriana per tots els varons il-lustres i senyors dels Gods fins pel mateix rei Recared, i dels següents fins al XVII a. 694, amb l'auxili dels quals s'establí la fe i es formalitzà el culte catòlic a tota Espanya.

L' empenta dels sants i doctors visigods, ànima de dits concilis es troba a Seu d'Urgell, amb la reproducció dels escrits de St. Isidor, **bisbe de Sevilla i gran elogiador de nostre St.**

Just, [1] i al Llenguadoc, amb l'establiment de la biblia espanyola pel bisbe d'Orleans, Theodulf, en temps de Carlomany. [2] També a la catedral d'Urgell existeix una bíblia, escrita abans del a. 1.000, idèntica al text de la reforma alcuina, més, a finals del s. XII o començaments del XIII, corretgida en molts punts conforme al de la visigòtica, [3] manifestant-se així palesament l'estima preferida del text nacional i la preexistència d'algun exemplar probablement aleshores ja deteriorat.

Ax: Sant Eudald.

11 Maig 581.

76 MOR a Ax (Ariège), martiritzat pels arrians, Sant Eudald, natural de Lombardia. Son cos fou traslladat a Ripoll el 6 novembre 978.

Pau Parassols i Pi, Pvre., *Resúmen crítico de la vida de S. Eudaldo, Mr.*, pag. 11 [4].

Llívia: Rebelió de Paulo.

672

77 PAULO, General del Rei god Wamba, amb nombrós exèrcit donà el crit de rebelió contra son rei, en lloc d'anar a subjectar al sedicios Hilperic, Governador de la Gàlia gòtica, qui

(1) Croisset, Año Cristiano 28 mayo, p. 534.

(2) Berger, Histoire de la Vulgate... au moyen age p. 88. En pag. 170 ereu l'existència d'un text català de la biblia de l'escola de Sevilla.

(3) Pujol. El ms. de la Vulgata de la Catedral d'Urgell.

(4) Miquel Cortés, *Dic. Geog.* tom. 8, porta el martiri de St. Eudald també a Ax, però en mans dels alarbs, vers 735 a 737.

havia alçat bandera contra son llegítim rei i senyor. Aquell General traidor, Paulo, dirigí ses armes envers Cerdanya, l'any 672 de l'era cristiana, deixant sang i ruïnes per rastre de son pas. Per sorpresa s'apoderá del castell de Llívia, però molt poc prevalesqué la traició, puix Wamba amb nombrós exèrcit es presentà davant les portes de Llívia i sos habitants el reberen i li feren els honors de llibertador.

Arx. Par. de Llívia: Ms.

Bisbe Jacinto.

78 ELS exèrcits del Rei god Wamba, perseguint a Flavio Paulo, Magnat de la cort del seu Rei que traicionant-lo s'havia fet proclamar, arriben al Pirineu, on després d'haver descansat dos dies, es reparteixen per a la conquesta dels castells de Colliure, Oltrera i Llívia, als que lograren rendir trobant-hi molt d'or i plata que es quedaren en penyora: el de Llívia, capital de Cerdanya, era defensat pel Bisbe Jacinto en companyía d'Araugisclo, partidari del pèrfid Paulo. Història d'Andreu Duchesne, ps. 835 i 932. *Marc. Hisp.* col. 62, XI i XII.

Núria: St. Gil.

700

79 A l'any 700, segons St. Antonino de Florència, es posa l'estada de St. Gil de l'O. de St. Benet, al desert de Fosses Marianes, Nimes,

provincia de Narbona, des d'on passà a Núria vivint-hi tres o quatre anys i tornant-se'n després al primitiu lloc de Nimes, on, trobat en una cacera pel rei de França Carles Martel, li fou edificat pel mateix un monestir. Durant sa estància a Núria construí una imatge de Maria Sma. i en anar-se'n l'amagà en la cova on vivía en penitència. Passats alguns anys anà a Núria des de Dalmàcia, Amadeu, i feu construir, allà pels pastors una capelleta en la qual es posà aquella imatge poc després trobada en dita cova. Eixos fets de l'Història de Núria del Dr. Francesc Marés, feta en 1667, (1) calcada sobre un pergamí escrit en llemosí, probablement anterior a 1338, i fundada en altres documents conservats en la seva època, concorden substancialment amb els coneguts a l'època present i fan que la imatge de Núria sia una de les més ben documentades de Catalunya. En efecte, Núria forma un ramal de la via cerdana i francisca (2) que uneix, amb dressera, la Cerdanya amb el Ripollès i els castells de Lló i Llívia per Err amb els de Caralps i Ribes; consten establertes, en els llocs de trànsit, hospederies per acullir els vianants amb capelles per a satisfer la seva pietat, les quals tenen el nom d'hospitals en els llocs solitaris, com la *domus hospitalis beate marie*

(1) Edició 5.ª de 1850, facl reproducció de la 4.ª amb les adicions d'Anton del Duque de 1754; Puigcerdà, imprenta y llibreria de Joan Diumenge.

(2) A la *strata francisca* assigna Mn. Llorenç Riber, *Sants de Catalunya,* vol. III, pag. 88, els llocs següents: coll de la Perxa, Ger, Alp, vall de Ripoll, Vallfogona, Besalú, Capellades, Cervià, Hostalrich Montnegre, St. Julià de Palou, Perafita, Ripollet, Barcelona.

de anuyria, de Cadres, de *Pertica*, Sta. Susanna de l'Hospitalet, St. Feliu de Prullans, al seg. XIII, i a Err, camí de Núria es troba des de 930 la capella de Maria Sma.; és propi de l'Orde de St. Benet santificar els llocs deserts vivint-hi particularment en penitència i els llocs de trànsit edificant-hi els monestirs; i els passatges d'Amadeu semblen idèntics i confosos amb els de St. Pere Urseol, Duc de Venècia i monjo de St. Miquel de Cuixà a finals del seg. X, tal com consten historiats per l'anònim coetani del mateix monestir, reproduïts per altre anònim del de Ripoll i afiançats per altres documents de l'època de la B. N. de Paris. Per altra part l'orígen prodigiós de les imatges és un aconteixement comú a totes des de que han lograt fer-se cèlebres, com ho demostra el no trobar-se aquell en cap document coetani sinó sempre acompanyat o precedit d'una època de celebritat, com per Núria el primer document relatiu a la imatge és el de les indulgències del Papa Alexandre III de 1162 i, a la fabricació d'ella per Sant Gil, el cartell d'indulgències d'Avinyó de 8 maig 1338. (1) Suposant el castell i poble de Caralps de l'època romana, l'hospederia de Núria dóna força autoritat a les piadoses tradicions de St. Gil i Amadeu.

(1) A l'arxiu parroquial de Guils hi ha altre cartell d'indulgències per l'estil del de Núria, fet també a Avinyó en la mateixa època.

Invasió àrabe.

80 ISIDORO de Paz, (1) relata així's aquest fet: el moro Munnuz (a) Munyoz, Prefecte de la regió de Marca Hispànica, casat amb la filla d'Eudon, capità dels Aquitans, després de feta aliança de pau amb els francs situats en els confins de la Gàlia gòtica, contra els quals estava abans en guerra, aprofità aquesta treva per anar a Còrdoba a rebre ordres d'Abderraman; qui li manà tornar-se retirar a l' *Oppidum Cerdanum*. (2) Trobant-se aquí sitiat per tots cantons, determinà fugir amb la seua esposa, però retardat per ella en els colls del Pirineu, allí fou pres i llençat a un precipici, on morí trencant-se el coll. Molts atribuíren el seu desgraciat fi a un càstig de Déu, per les injúries fetes a la religió de Crist, en haver donat mort crudelment a molts cristians i cremat de viu en viu, dins d'un castell al Bisbe Anambando, jove recomenable per la afluència de paraula de que gosava.

Marca Hisp. col. 233, I i II.

Angel Salcedo Ruiz en *Historia de España*, 1914, pag. 190: «Un tal Munuza, jefe de tribus berberiscas, establecidas en España, se rebeló,

---

(1) Isidorus Paecnsis, episcopus, in Hispania scripsit «Epitoma Imperatorum vel Arabum una cum Hispanie Chronico» quae historia est veluti continuatio Isidori Hispalensis Chronici et incipit ab anno 610, pertingitque ad annum Christi 754.» Gonzalez, Elem. Patr. p. 426.

(2) *Oppidum Cerdanum*, creu Marca és Llivia no obstant apareixen en Isidoro de Paz com dos llocs diferents ella i el *Oppidum Cerdanum* situat pels seus entorns.

en efecto, contra el walí, aliandose con el duque Eudes, el enemigo mas formidable que tenian entonces los árabes. Munuza se casó con una hija del duque, llamada Lampegia. Abderrahman no solo redujo a Manuza e hizo cautiva a Lampegia que mandó a Damasco como un regalo al Califa, sino que, atacando a Eudes en sus tierras, exterminó su ejército a orillas del Dordoña. Toda la Aquitania fué inundada por los árabes vencedores..... Carlos Martel acudió en socorro de Eudes, su rival, y en la batalla de Poitiers, apellidada por los árabes, de la *calzada de los mártires*, por los muchísimos muslines que allí perecieron, quedó contenido el torrente que amenazaba inundarlo todo».

D. Florenci Janer en *Los Moros Mudejares* cap. III, any 716 al 1278: «Desparramados los árabes por toda la Península, si dieron muestras de templanza para con las poblaciones de la Bética y de la Lusitania, ensañaronse con barbarie en las ciudades de la Tarraconense, merced a la tenaz oposición que hallaron en sus vecindarios. Tarraco y Barcino, Ilerda y Dertusa, Livia y Puigcerdán prefirieron los horrores de la guerra antes que doblegarse debilmente al yugo sarraceno.—Fueron varias las poblaciones que prefirieron sufrir los embates de los arrogantes moros antes de abrir las puertas a sus huestes invasoras. Los moradores de Livia y Puigcerdán fueron pasados a cuchillo.— Sitiadas estas poblaciones, extenuados por el hambre y rendidos de fatiga sus moradores no tuvieron otro modo para salvar la vida que avenirse al arbitrio

del airado vencedor; pero admirados los árabes de haber hallado resistencia, toleraron la religión, las leyes y las costumbres patrias, no sin que antes hubiesen entregado a las llamas las moradas de las vírgenes consagradas al Señor —Los historiadores de Andalucía elogian en extremo el comportamiento de los árabes invasores; pero la pintura que de aquellos años nos hacen los escritores castellanos, aragoneses y catalanes, es al contrario triste y desgarradora. —Atemorizados los cristianos se ampararon en las escabrosidades de los montes, recogieron en las cumbres de los Pirineos las reliquias de los Santos y ocultaron las imágenes divinas entre recónditos e inaccesibles peñascos.»

Seu d'Urgell: Chintilla.

736

81 VINT anys després de la derrota dita de Guadalete, ço és: en 736, manava encara a *Sedes Urgelli* (Seu d'Urgell), com a rei, el princep god Chintilla. P. Villanueva, *Viaje literario*, volum 9, pag. 68. (Monestir de Ripoll).

Montgrony: Quintiliá.

736

82 SEGONS un codex del monestir de Ripoll existía a Montgrony en 736 un princep anomenat Quintiliá «*Ab incarnatione autem Dni. Ihu Xti usque in prentem primum Quintiliani*

principis annum... sunt anni DCC.XXX.VI; [1] a l'any 778 un necrologi de St. Joan de les Abadesses posa la mort de Quintiliá, senyor de Montgrony «*senioris de mocrono*»: Miret i Sans en els *Vescomtes de Cerd.* Conf. i Berg. p. 7 creu ésser el mateix. Figura altre nom Quintiliá en 804, senyor de Montgrony i altre en 812 que Mn. Llorenç Riber, *Sants de Cat.* vol. III, p. 61, creu s'identifiquen.

Cerdanya: Reconquesta.

737—740?

83 LA crueltat de Alahor, successor d'Ayub en el comandament, i sa persecució contra els cristians que habitaven el Pirineu i Aquitània, els obligà a refugiar-se en les muntanyes, i tal volta fou aquesta la causa de la reconquesta en aquest indret. Reanimats amb les derrotes dels alarbs en les batalles de Covadonga per Pelayo i en la Aquitània per Carles Martel, acudiren a aquest a demanar-li auxili per ells, i els hi envià Otger Gotland duc de Aquitània, posat en lloc de Eudo o Eudes, que morí en aquella batalla. Otger junt amb els cèlebres Barons de la fama, que la tradició els coloca amagats en els endorrials de Cerdanya, Andorra i Pallars, des dels primers temps de la invasió, quals rocateres conserven encara restes de les primeres fortaleses on es feren forts per no deixar en pau als invasors, els empeità fins Empúries on els

(1) Villanueva, Viaje lit. IX.

sitià i, a causa del fred, morí. Els noms d'aquests són: Napifer, que donà nom als de Monte Catehno (a) Moncada, Galceran Garau, qui començà la casa de Pinós, Hug de Mataplana, Guillem de Cervera, Guillem Ramon de Cervelló, Pere Alemany, Ramon d'Anglesola, Gibert de Ribelles, Berenguer Roger de Aril, els quals donaren nom a llurs famílies respectives.

Manescal: *Sermó del Rei Jaume.*
Trigall: *ms. Crónica de Huesca.*

D. Pau Parassols i Pi, Prev. en sa *Reseña Histórica de San Juan de las Abadesas,* Vich 1859, diu: «Derrotados por Carlos Martel en los llanos de Tours los invasores, protegidos por él y por Eudes entraron esforzados caballeros, quienes unidos a los bravos montañeses arrojaron desde luego al enemigo de Rosellón, Cerdanya y montes vecinos a S. Juan; y para asegurar esta conquista fortificaron los pasos de las montañas en las dos líneas del Ter y del Freser, cuyas comarcas continuaban ocupando los árabes. Al efecto se fortificaron en el puente llamado hoy de la «Rocassa» y en las cuevas de Ribas, y a los lados de aquella levantaron los castillos «Creixenturri» y «Caballera». Así comunicaban con el valle y castillo de Moyer por la izquierda del Ter, y por la derecha del Freser con la escarpada sierra de Montgrony y el castillo de Hugo de Mataplana (Castellar den Huch, hoy de Nuch) quedandoles en medio el de Pardinas (en torno de la iglesia de Pardinas se ven algunos restos de los muros del castillo).... El castillo del Conde de Mataplana se ve hoy

arruinado al lado de la capilla de San Juan de Mataplana, término de Gombren».

A Camprodon es troba un lloc nomenat *pugna francorum*, batalla dels francs.

Els nou Barons de la fama, desus apuntats i provinents de les cròniques de Pere Tomic, manquen de origen crític. *Marc. Hisp.* col. 266.

Restes visigòtics.

84 L'estat, en que apareixen eixes encontrades després de l'invasió àrabe, revela la organització visigòtica; d'ella en són restes: la distribució de parròquies traslladada íntegrament a l'acta de la dotació de l'església d'Urgell; de les qual són més notables, Sta. Maria de Telló que va al davant de les de Cerdanya amb els llocs agregats de Vilavedra i altres viles a ella pertinents i Sta. Maria de Llívia, amb els de Bajanda, Estavar, Sallagosa, Llo, Err i Dernacollecta (a) Sta. Leocadia, que revelen nombrós clero per servir-les; el monestir de St. Pere de Codinet, al peu del Segre a Noves, que pels seus documents dels anys 804 a 816 revela sa existencia força anterior; i el de St. Sarduní de Tabèrnoles que, en 815, Ap. I, es diu «*qui ab antiquo est fundatus*». A Carlemany a. 787 s'atribueix la fundació de la Canònica de Sta. Maria de Tremp, (1) i a Ludovico Pio (a. 814 - 844) la de la Catedral d'Urgell. (2) En quant a Sta. Maria de

(1) Acta A. S. vol. XV, p. 146.

(2) *Marc. Hisp.* Ap. CLXIII, col. 975: en 1010 fou restaurada per St. Armengol; entre altres béns que legà a eixa Canònica principalment del Conflent, lo qual fa pensar n'era fill, figurant els de Pi «*quantum cumque habeo in villa Pino que est in Cerdania.*» Ibid.

7

Tello s'atribueix a un comte anomenat Toló la construcció de sa església, segons un document del A. P. del Querforadat, però de sa Canònica, unida a la Catedral d'Urgell en 5 agost 1299, s'en ignora l'origen. El nom d'aquest comte, desconegut a partir de la reconquesta i el madur esplendor d'aquestes esglésies acusen l'existència visigòtica.

Exalada: Fundació del Monestir.

13 setembre 745.

85 SET sacerdots de la parròquia de la ciutat d'Urgell, ajuntats a ells després tres seglars, de sos propis béns edificaren una església i monestir a honra i glòria de N. Senyor i de l'apòstol St. Andreu, en un lloc nomenat Exalada, al Conflent, al peu del riu Tet: en 779 fou inundat i destruït, quedant solament en vida cinc monjos i els demés, amb son Abat, ofegats.

Anton de Yepes, Cronista general de l'O. de St. Benet, en Abbé Francois Font, *Historie de l'Abbaye Royale de Saint-Michael de Cuxà*, p. 359. En el diploma de 5 agost 771 atribuït a Carlemany es diu que ho feren amb llicència i ajuda del bisbe d'Urgell Wisad i que l'església fou de dicada ademés a St. Pere, a St. Joan i a St. Tomàs, Apòstols, com a patrons secundaris: se considera apòcrif tal diploma; va publicat en dita Història de Font... p. 360 i es troba en A. D. de Perpinyà.

Pirineus: Batalla.

756

86 A l'any 756 es lliurà formidable batalla entre catalans i muslims junt al Pirineu, en la qual morí Suleiman amb la major part dels seus.

Crónica de Huesca.

Urgell: Batalla.

763

87 A l'any 763 es lliurà batalla entre cristians i moros al pla d'Urgell, morint-hi en ella tres walies. *Crónica de Huesca.*

Cerdanya: Aznar Galindo.

766—7

88 BOTET i SISO l. c. escriu: «es positiu que la Cerdanya al començar lo darrer terç del segle VIII estava sots lo domini dels reis francs desde el moment que Carles-Many la va donar al compte despossehit d'Aragó, Aznar Galindo.»

J. Miret i Sans l. c. resumeix aixís aquest fet tret de les geneologies de Meyà i de Leon «En les geneologies de l' antic ms. procedent del priorat de Meyà, es diu que García de Belascot, un altre capdill aragonès, qui és de creure vivia en la segona meitat del segle VIII, gendre del referit Aznar i que per venjança repudià a sa muller, Matrona, contractà nou matrimoni amb la filla d'Iñigo Arista, Rei de Pamplona; i amb la seua ajuda i la dels alarbs pogué despossseir de son comtat al seu sogre. Fugitiu Aznar Galindo acabà per presentar-se a Carlemany, de

qui obtingué la concessió dels districtes d'Urgell i Cerdanya. Lo comte Aznar tenia dos fills i dues filles: Centulus i Galindo, Matrona i Aillona. Centulus morí assassinat per son cunyat Garcia Belascot; Galindo succeí a son pare, probablement a Cerdanya i més tard va rependre el comtat d'Aragó; Matrona fou l'esposa abandonada per García Belascot, i Aillona és aquella tia de Vitiscle, anomenada en 863 en judici davant lo comte Salomó».

Mr. Calmette ha emès l'opinió de que Aznar Galindo no és el personatge descrit, sinó el pare del comte d'Urgell i Cerdanya, Suniefred, de 840; emprò el Sr. Miret, l. c. la rebutja perquè no explica la presència del comte Fredol estrany a la família, intermedi entre Galindo, fill d'Aznar i Suniefred; i en les dites *Geneologies de M. i de L.* on s'anomenen tots els fills d'Aznar, no hi figura Suniefred.

El P. Huesca en *Historia de Aragón*, diu que en 796, segons la major part dels historiares, morí el comte Aznar.

L'esmentat judici del comte Salomó de Cerdanya, va en Ap. I bis; original desaparescut.

Del mateix comte, refereix Aimonius la intervenció a favor dels monjos de Castres, davant el rei moro de Còrdoba, a. 864, per obtenir-ne un rescripte i amb ell fer-se entregar del reiet, també moro, de Saragossa, el de St. Vicens, emportat de València pel monjo Audaldus, a. 855, que al passar per dita ciutat del Pilar fou recondit a l'església de Sta. Maria per manament del bisbe d'ella. Obtingut dit rescripte i

amb ell recobrat el cos sant, se'n tornà el comte amb els monjos passant per Balaguer i el castell de Berga, des d'on vingueren a Cerdanya i entrant a la vila d'Alp posaren la sagrada relíquia damunt l'altar de l'església de Sta. Maria.

Marc. Hisp. col. 331.

L'església de la B. V. Maria d'Alp, aquí nomenada, deuria estar situada una trentena de metres dessota de l'actual edificada al seg. XIV, on és el porxo de la rectoria, vulgarment dit *l'església vella;* orientada a sol ixent, absis conservat fins a flor de terra i porta a migdia de macisos llindars de pedra closos a dalt per altra artísticament cisellada en baix relleu. Sobre l'absis, quedant el círcol per dins, hi ha un edifici quadrat amb espitlleres que mostra el seu destí ulterior de torre de defensa amb un gran arc de pedres llises.

Cerdanya: Galindo Aznar.

778

89 EN 778 figura com a comte de Cerdanya, Galindo Aznar, fill d'Aznar Galindo de 776-7, segons Botet i Sisó, l. c.

També la *Crónica de Huesca* posa que, mort el comte Aznar, el succeí en el comandament son fill, Galindo.

Cerdanya: Ruta de Carlemany.

778

90 CONFORME al n.° 38, la tradició conta que Carlemany entrà a Cerdanya per Puig-Peric, atribuint-li les anelles que certament hi esta-

ven encastades encara en el s. XVI i que com és dit n.° 72 s'atribueixen per altres a Pompeius o als Alans.

En la mateixa forma es tramet que s'hostatjà a cal Cavaller d'Embeig, i que feu edificar el castell de Querol, del qual, com de la Vall, ne du el nom.

Trigall, *Ms.* fol. 71: «Tambien es cierto que el Emperador Carlo Magno vino a Cerdaña y que se vió él y su Ejército en trabajo, y que se retiró en la valle de Carol y aquí se rehizo, después venció: porque acudieron a Cerdaña infinitos moros circumvecinos para favorecer a los Moros de Cerdaña, si algunos entonces habian quedado y para prevenir a los daños que temian de Carlomagno».

Aquesta tradició no s'oposa als més fidedignes cronistes alarbs, sabiament interpretats per Codera, segons els quals Suleiman, Governador de Saragossa, volguent trencar la subjecció de l'emir de Còrdoba, cridà a Carlemany en 777. Vingué l'Emperador i Saragossa li tancà les portes, si bé Suleiman estava detingut en el campament dels francs; es retirà Carlemany i en sa retirada es tiraren sobre d'ell Matruch i Àixon, fills de Suleiman, el derrotaren i lograren lliurar a son pare; i a la «Vida de Carlemany» de son secretari Eginhard, segons el qual, l'Emperador apretat per les sol·licituds i mogut al mateix temps per les divisions intestines dels cristians que estaven sots el domini alarb en Espanya, entrà en ella amb un exèrcit, sens constar per on tampoc.

La ruta de Roncesvalles, llegenda teixida per Dozy amb les cròniques àrabes i franceses, i la cançó de Rolland, on s'inspiren autors parlant d'aquest punt a Cerdanya, és una versió que no pot sostenir-se com històrica després de la crítica de Codera en son discurs acadèmic de 20 abril 1879, segons Salcedo, *Historia de España*, 1914, pag. 193.

En aquests temps de Carlemany es reconstruí la catedral de Seu d'Urgell, segons l'acta de Consagració, més antigament edificada, però pels infidels destruïda.

Seu d'Urgell: Bisbe Félix.

783

91 OCUPADA Tarragona pels moros, la Seu Metropolitana de Catalunya passà a Narbona, des d'on fou proveïda la Seu d'Urgell en la persona del bisbe Felix, varó sant, de fe ardent i gran zel contra la moreria, qui participant dels errors adopcionistes de l'arquebisbe de Toledo, Elipando, fou sotmès al concili de Narbona, a 778, i després condemnat i deposat en el de Francfort, a. 794: abdicà son error en mans del papa Adrià i morí a Lion a. 800: es creu era francès. (1) *Marc. Hisp.* col. 268.

Hix: Llocs de nom àrabe.

778

92 CORTADO, *Historia de España*, tom. 1, pàgina 299—230 diu: que pujà al poder Hix,

(1) Villanueva Viaj. Lit. t. X. La Fuente, Hist. Ecl. de España, t. II.

fill d'Abderraman, a l'any 788 i morí en abril de 796 després d'haver-se apoderat de les ciutats de Vich, Cardona, Solsona, Girona, Urgell i altres en l'alta Catalunya.

Aquest pot haver donat nom al lloc de Hix, o per haver-s'hi establert ell o per haver-hi edificada una fortalesa, que és lo que significa aquesta paraula, conforme als vestigis d'edificació molt forta que es troben en els horts, sota la carretera, i al fet d'haver-s'hi traslladat allí els Comtes, des de Llívia, posteriorment.

Aquest nom es troba de prefixe en la composició del nom d'altres llocs espanyols de la dominació àrabe, com: *Iznájar*, de la Provincia de Còrdoba, *Iznate*, de la de Màlaga, *Iznatoraf*, de la de Jaen, etc. Igualment pot ser-ho Isòbol, de Cerdanya, equivalent a fortalesa primera o d'Obol.

Veritat que abunden els autors moderns contraris a la ocupació àrabe de Cerdanya, fet que no podrà dilucidar-se tal volta fins haver estudiat els documents d'aquella època existents a l'Escorial; no obstant, els noms d'alguns altres llocs ofereixen tal significació que l'apoien moltíssim; tals són: Bolvir=bu-el-bir=lloc del pou; Eyne=font o corrent d'aigua; Bolquera=bu-el-kura=lloc del serrat; Olià=altura; aldea; Alf=el princep [1]; Exeneja (a) Saneja, de Sanhaja=nom d'una kàbila que viu encara al Marroc; Musa=Muza, Moïses; Talltenar, de Tah-

(1) Abunden en la llengua espanyola les paraules d'origen àrabe compostes o derivades d'Al

ttennar=dessota de la fogata [1]; Bar, de Bara=Ribera del qual pot també ser derivat Torredenbarra [2]; Andorra, Dorras i Dòrria [3], de Aldarra =bosc o espessor d'arbres: Duaria i Durria [4], =lloc de l'aduar; Ques, de Kés=vas, got; Aransar, de Ansarà=festa de la cullita del blat, corresponent a la nostra del foc de St. Joan; Avoldo, de bu lulde=pare de l'infant; Anàs, de *an* article i *nas gent*=la gent; Guils=i Eguils de *e* article i guils vulgar o jils clàssic=la posada, lloc per a descansar; Vià o Avizano de Abihasan=Avicena el filosop; Bajanda, de *bu jenda* =el camp de l'exèrcit; Sallagosa, de *sah laguza*=el crit de la vella; Mossoll, de Mossul=lloc d'arribada; Bocrà, de *bu corn*=lloc de bifurcació del camí; Sareja, de Saherija=depòsit d'aigua (a) safareig [5].

Els historiadors àrabes es conformen molt amb els cronistes cristians, de qui son tretes les dades aquí aduïdes, en relatar els fets militars de l'època, excepte l'invasió a les Galies que

(1) Aquesta interpretació concorda amb l'us d'encendre foc en les muntanyes, per senyalar el camí; son de veure encara rastres d'un camí ral des de Maranges a Aransa en molts indrets de la muntanya passant per damunt de Talltendre; lloc aquest culminant, des d'on es domina tota la plana i únic des d'on es veu la Torrasa de Sagra-morta. El prefixe *tal* que es troba també en el mot de Taltorta presupesa el de lloc; com si diguéssem: lloc tal; Tenar; lloc tal; Torta. La *l* de tal no se'ls troba convertida en *ll* fins al segle XVIII.

(2) El nom de Bar, a causa de trobar-se'n altres en la Gàlia, situats previament com aquest al pic d'una muntanya, ha demostrat J. Bruch, que es deriven del gàlic *Barros*—cim, pic, puig, punta. *Butlletí Dialec. Cat.* gener—juny 1923, pag. 9.

(3) Veg. n.° 71 altres interpretacions d'aquests noms.

(4) Antigues inscripcions del mot Dòrria. *Ac. cons. Església Urg.*

(5) Interpretació facilitada per D. Bartomeu Sans, Professor d'àrabe a Casablanca.

posen en 731 i lo referent a la filla d'Eudes de Aquitània, la qual no conceptuen casada amb Munyoz de qui ni tan sols ne parlen, sinó amistançada amb el capdill muslim Otman Bar Abi, i remesa a l'Emir, Abderraman, en càstic de sa desobediència.

Conde; *Hist. Dom. Arab.* I, c. 26.

Cronicón.

93 CERDANYA i particularment Llívia i Puigcerdà han sigut agraciades de la *mellor?* història per Anton de Nobis [1] en son *Cronicon de Hauberto* i *Martirologi de St. Gregori,* del qual n'han seguit la filassa principalment Gregori de Argaiz en *Población eclesiástica de España,* Miguel Cortés, en *Diccionario geográfico de España,* Feliu de la Peña en *Anals de Catalunya;* donant-los-hi una llista de bisbes, [2] concili

(1) Antonio de Nobis, clerigo de Ibiza, cambió su nombre en el de Antonio de Lupian Zapata, largo tiempo tuvo a su cuidado el archivo de la metropolitana de Burgos, del que salió con prohibición de no volver a entrar, hizo largas residencias en monasterios de benedictinos, falsificador por inclinación, autor de los supuestos cronicones de Hauberto, de Walabonso Merio y del Martirologio de San Gregorio Bético sin otros muchos apócrifos que se le atribuyen. Los dos primeros, Hauberto y Walabonso Merio, son personajes fantásticos, cuya presentación y biografia se encargan ellos mismos de hacer. Hauberto fué un muzarabe de Sevilla, cuyos abuelos vinieron de Alemania con Carlo Magno.... Salió al mundo Hauberto llamándose Huberto hispaniense, monge de Sant Dionís de Paris..... Pronto encontró Hauberto un Bivar en el padre Gregorio de Argaiz, monge benedictino, amigo de Lupian...»

Historia crítica de los falsos cronicones por D. José Godoy Alcantara 1868, cap. V.

(2) Ni en el concili de Illiberis, a. 300, on concorren cinc bisbes de la provincia tarraconensa, ni en els de Toledo, Girona, Lleida, Barcelona i Çaragossa de l'època visigòtica hi figura cap bisbe de Cerdanya; ans be s'hi troben d'Urgell 527-546 St. Just, 589-599 Simplicius, 633 Ranerius, 653-655 Maurellus i 691-693 Leubericus.

a Puigcerdà, sants, màrtirs i deixebles de Sant Jaume a Llívia..... De tals fonts en gran part es poada la pomposa «*Nota de Roma, extreta de la llibreria vaticana*» trasllladada pel Dr. Pere Salsas, al llibre de l'arxiu parroquial titulat *Consueta de Llívia*, de l'any 1733.

HISTORIA DOCUMENTADA

SEGLE IX

Cuixà: Fundació Monestir.

Roma 4 maig 801.

94 HAVENT sigut inundat pel riu Tet, al qual estava contigu el Monestir d' Exalada en 779, segons el cronista Yepes (*Hist. A. R. S. M. C.*, p. 359), un dels monjos salvats del naufragi, Protasius, Ardiaca d'Urgell i d'Elna, acudí a l'Emperador Carlemany a fer-li relació de lo succeït i demanar-li autorització per edificar-lo de nou a Cuixà. Fent gràcies a Déu l'Emperador per lo oït de haver-se trobat lloc a propòsit, li manà la construcció del nou Monestir, més a condició de dedicar-lo en honra de Sant Germà, confessor i bisbe Antisiodorense; a l'ensems donant-li carta d' exempció «*commone-*

mus insuper atque compescimus nostro iure regali ut nulli liceat Episcopo, Abbati, vel Comiti seu vicario sine iudici ulleque omnino persone, hunc nostrum donum evacuari ac irritum facere, sed prefatus Abbas suique in perpetuum successores cum monachis futuris, potestatem habeant tenere» i confirmant-li els alous, nomenats de Fangiano i altres innominats que l'Abat i monjos havien adquirit d' homens honestos i religiosos amb escriptures de donació, o per aprehensió[1], o per compra, que tenien confirmats per precepte real de son pare; i tots els béns donats pels fidels a Déu i a Sant Andreu, confirmats també pel precepte real de son pare. *Hist. A. R. S. M. C.*, pag. 366.

Entre aquests alous pot comptar-s'hi el de Rigolisa, 9 febrer 958, per trobar-se posseït en aquesta forma i no trobar-se-li ulterior procedència. En tal data es reconstruí el monestir, essent un monjo l'obrador de l'artístic claustre en temps de l'Abat Gari i St. Pere Urseol, i enriquint-lo amb moltes reliquies, entre les quals es particularment interessant la 14.ª de St. Jaume el Major «Insunt reliquie beati Iacobi Apostoli, qui decollatus est ab Herode Hierosolymis, cuius ossa ad Hispanias translata, *in ultimis earum finibus*, celeberrima veneratione excolitur.» Carta del monjo Garsia al bisbe Oliva. *Marc. Hisp.* Ap. CCXXII, col. 1076.

---

(1) *Aprisio* era la ocupació d' un erm o terra inculta amb llicència de l'Emperador per conreuar-ho; i que als 30 anys de possessió a partir de 2 abril 782 s'adquiria la *jure propietatis* lliure de tot cens i taxes. Corbella. *Der. Cat.* pag. 373. *Comtes-Foix* I, p. 53.

Monestir de St. Esteve d'Umfret

Ans: Casa i terra d'Exalada.

28 abril 803.

95 ALDENA, amb sos fills i filles per llurs ànimes i remei d'*Enneconi de bona memòria*, dóna d'almoina al Monestir d'Exalada, lo que posseïa a la vall de Cerdanya, suburbi de Llívia, apèndix de la vila d'Ans, ço és: cases i terra que confronta en sponda i en el límit, prat i termes del vilar de Curcuga, escriptura firmada per Lucanus, prevere, Aldena, sos fills i filles i testimonis. *M. Hisp.* col. 810.

St Esteve d'Umfret: Monestir.

Sagra morta: Ovella.

Llívia 28 juliol 815.

96 EL Comte Fredol, restaurador del monestir de Gerri al Pallars *(M. Hisp.* col. 362), havent rebut d'almoina del rei Ludovic el Piadós un lloc erm per a destinar-lo a fer bé, edificà en ell la petita celda en honor de St. Esteve i Sant Hilari i la dotà de sos bens. Després amb consentiment i auxili del Bisbe d'Urgell, Possedoni, la donà al cenobi de St. Sarduní de Tavèrnoles *ab antiquo* fundat en el pago d'Urgell amb les dècimes, primicies i oblacions dels fidels dels llocs de St. Esteve i de Sagra morta.

Villanueva, *Viaj. lit.*, X. ap. V.

Això feu *en sa ciutat de Llívia*, qual expressió pot revelar un vestigi del dret de propietat romà: l. 10 ff. *De adq. rer. dom.*

L'objecte d'aquest únic monestir de Cerdanya es desprèn dels preceptes del rei Ludovic al Bisbe d'Urgell, Possedoni, en el que li donà al-

guns llocs erms per a construir-hi monestirs i reclutar monjos, i al del monestir de Santa Grata en que ordenà que tots els llocs erms i incultes adquirits *aprisione* per us del monestir, sien reputats com de domini propi baix sa defensa i tutela: *M. H.* ap. IV. Aquest mot d'ordre, eco de la conveniència política de l'època, junt a la satisfacció de Carlemany per haver-se trobat lloc a propòsit en la reconstrucció del Monestir de Cuixà, de 801, fa pensar que l'escassetat de monestirs a Cerdanya és deguda a la de llocs erms i incultes de què pogués disposar-se'n per aquest objecte. El que Cerdanya sia mancat de vi, oli, peix i fruita per preparar menjars esurials, propis de la vida monàstica, no es raó suficient quan es troben els monestir de Sta. Cecilia d'Elins a Pallarols del Cantó, de St. Pere de Codinet i de St. Sadurní de Tavèrnoles, prop Seu d'Urgell, en no gaires mellors condicions.

De l'església i monestir de St. Esteve d'Umfret es conserva solament dos trossos de paret d'uns quatre metres quadrats formant angle amb els rocs arrestellats en llestes escaire, dins la barraca actual coverta amb una pedra, al peu del forn de calç fabricat amb les pedres de dit monestir: pel contorn abunden les sepultures dins llosardes: es troba a 4 kms. d'Alp, abans del roc d'Esqués. (1) Son nom de Umfret pot venir de *riu fret* o del comte Fredol son fundador. Veg. fig. 9.

(1) Es conta que guiats per un document, pocs anys ha dos francesos, fent-se ensenyar el lloc per un home d'Alp, retiraren un tresor dessota un gros roc blanc.

La Torrassa

El disposar-se, en aquest document, de les oblacions dels fidels de Sagra-morta indica subsistía ja en parròquia; del poble en resten vestigis de parets de pedra i fang, al peu dels pins en el forn dit del Nunyez; de l'església se'n conserva un metre de paret de pedra i calç, permetent identificar l'absis, única nau, porta a mig-dia, edifici petit orientat a sol ixent, tot voltant el cementiri, sobre un aglevat en front a la Torrasa, fig. 10, amb la qual podia fer joc en aquell punt estratègic anomenat Mal-pas si, com és possible, aquella església era abans fortalesa; entre les pedres es veu la d'un dau de la campana.

En documents originals de l'*A. M.* s'anomena Sagra, i no Sogra, morta: si aquest es verdader, acusa el nom del riu de Crotona a Grècia i d'aquí son origen grec; s. V—VII a. J. C.; del mateix pot venir Sagrera, sinònim de ribera.

El Junyent del riu de Sagra-morta amb el del Sitjar i la serra d'Ovella formaven el terme de St. Esteve d'Umfret.

D'Ovella, es veuen vestigis de l'església al costat del porxo i en una cantonada un dau de la campana. La imatge de Sta. Maria d'Ovella es venera en la capella de la Torre de Riufret. Veg. Ap. I.

Esglésies.

816—829

97 PROTASI, primer Abat del Monestir de Sant Miquel de Cuixà, en son testament fa constar com l'Emperador Carlemany feu precepte a son Monestir de fundar esglésies i constituir rector en elles; qual precepte havent sigut cum-

plert per ell amb sos 50 monjos i 20 llecs i amb l'auxili del Comte, encarrega la cura de conservar-les i proveir-les tal com li fou ordenat: «*Ecclesias vero quas nos ipsi per vestro adiutorio fundavimus, sive cellulas et, vos rogante, consecrate sunt ab Episcopo... ne permitatis perire per incuria sed plenius potestate perfecta, ad Dei servitio vel fidelitatem, facite ibidem homines monastice vivere et rectorem ibidem constituere sicut Rex precellentissimus per epistolam suam vobis mandavit et preceptum nobis fieri iussit.*» *M. H.* col. 803. Font. l. c. p. 49.

Així s'explica que en l'A. C. E. Urgell abunden les esglésies a Cerdanya, les titulars de les quals abans i després manifesten palesament la influència dels benedictins de Cuixà. Tolosa i Marsella: St. Andreu, a Balltarga i Vilallovent; Sta. Cecilia, a Bolvir i Badés; Sta. Eugènia, a Nerelia, Saga, Sallagosa, Olià i Pallarols; St. Martí, a Aravó, Santèguel, Urtg, Ur, Ix i Vilavedra; St. Serni, a Maranges, Prats, Coboriu i Fustanyà; Sant Victor, a Dòrria, etc.

Seu d'Urgell: acta consagració.

1 novembre 839.

98 EL bisbe Sisebut assigna a Sta. Maria d'Urgell amb manament del comte Suniefred les parròquies següents del comtat de Cerdanya: la parròquia de Sta. Maria de Talló, amb Coborriu i Vilavedra i viles a la mateixa església de Talló pertinents, Nerelia, Montellà, Beixec, Barbuja,

Bar, Arsèguel, Ansovell; Aristot, Casanet, Mussa, Aransa, Travesseres, Ardòvol i Llés amb ses esglésies i viles; després la parròquia de Prullans, Anas, Tallfendre, Ordèn, Cortàs, Ella, Maranges, Gerult, Olopte, Alf, Greixer, All, Ger, Saga, Guils, Saneja, Irabals, Ur, Angostrina, Targasona, Egad, Odelló, Vià; *Llívia*, Bajanda, Estavàr, Sallagosa, Lló, Err, Santa Leocaia, Naúja; Osseja, Càldegas, Ix, Vilallovent, Pallarols, Ans, Caixans, Estoll, Alp, Mosoll, Saltéguel, Ovella, Sagra morta; Sanabastre, Vencilles, Bor, Urús, Tartera, Badés; Dòrria, Toses, Navà, Castellar, Caralps, Fustanyà, Pardines, Caballera, Lillet, Brocà, Gavarrós, Bagà, Bulner, Turbians, Saldes i Gòsol.

.....Tradimus etiam omnes parrochias comitatu Cerdaniensem supradicte sedis pertinentes. In primis ipsa parrochia Sancte Marie Tollonensis cum Villa uetere seu uillulis eidem ecclesie pertinentes. Deinde Neriniano uel Monteliano siue Bexabe cum ipsos torrentes atque Barguia siue Bariense atque Arcegal uel Nonsuuelle cum omnibus ecclesiis uel uillulis atque uilarunculis earum. Deinde Arestothe cum Kacianeto siue Munciar cum Aransar uel Trauerseras atque Auoldo siue Lesse cum ecclesilis et uillulis earum. Inde vero ipsa parrochia de Prullianos sive Annas cum Taltennar uel Orden atque Dortalz seu Ellar uelut etiam Meranicos atque Geruli sive namque Olorbite uel Alfi atque Garexar seu Alli uel Geri Saganе atque Eguils siue Exenegia uel Isauals Euegi namque Hur uel Angustrina siue Targasona

8

atque Egadde cum Hodellone siue Auizano. Leuia uero siue Baiamite cum Stauar atque Sallagosa vel Allone siue Ezerre atque Darnacollecta uel Anaugia Olcegia autem vel Kaldegas atque Hyxi seu Uillalupinti. Palierolus vero vel Hansi atque Kexanos seu Estolle siue etiam Albi cum Mosollo uel Saltegal seu Euella cum Socramortua. hid uero Sanauaster cum Uicinulas siue Borre cum Oruz uel Tartera hac Biterris. Harum parrochiarum cum omnibus ecclesilis, ac uillulis atque uilarinculis earum. Inde uero Duaria uel Tosos et Neuano uel Kastellare siue etiam Kerosalbos et Fustiniano uel Pardinas atque Kaballera siue etiam Lilieto uel Bocrano cum Gavarreto atque Bagazano seu Molinello uel Turbiassi. Sallices uero cum Gosal cum ipsos Uillares. Istarum parrochiarum comitatu Cerdaniensium cum omnibus illorum ecclesilis et uillas uel uillulis atque villarunculis et cum decimas et primicias

. . . . . .

P Pujol, *Act. Consag. Ig. Urg.*, p. 19.

Parroecia, nom grec=veinat sagrat o a l'entorn d' un temple, és el nom de la nova organització social i substitueix al *convent* dels romans que habitaven al d' un castell, el qual en molts casos es troba aprofitat per absis, campanar, església o rectoria.

La parròquia de Santa Maria de Talló amb raó encapsala aquesta llista: en ella s'hi troba la seu de l'Ardiaca i un Capítol de Canonges, fins al seg. XIV. Aquest és el fonament de la creença vulgar de haver-hi hagut un Monestir de reli-

giosos i la Seu episcopal de Cerdanya, després de Llívia i abans de Seu d'Urgell.

La parròquia de Coborriu no es troba en el transllat de l'original, publicat per M. P. Pujol en 1917, però si en *M. H.* Ap. I. Tenint en compte de que la sua església fou consagrada en el 1137 i que el document de *Mar. H.* és tret d'una còpia del s. XII, com apareix de la mútua comparació, s'explica perfectament haver sigut omesa en l'original, per no existir encara, i inclosa en la còpia per haver sigut ja aleshores consagrada: lo qual serviria d'indici per creure que les parròquies allí anomenades tenien ja esglésies, menys tal vegada les del paragraf Dòrria—Turbiàs, en què no se n'hi mencionen ni implicitament.

Entre les esglésies pertinents a Lles deu comptar-s'hi la de Nostra Sra. dels Angels de Valiella amb son castell i vilar dessota derrocats, on extrangers han començat a fer-hi excavacions que han sigut abandonades.

De l'església d'Anas es conserven vestigis en parets de 1 a 2 mts., pica d'aigua beneita, pica baptismal i cementiri tot voltant: la tradició conta que el poble desaparegué en una peste: en son terme es troba el dòlmen «Roca-Cobertorada» de n.° 43.

Manquen en aquesta llista: Rigolisa, Santa Eulàlia, Sant Martí d'Aravó, Ventajola, Sta. Fe de Talltorta i Bolvir, que pertenèixen al Monestir de Cuixà; Llus, Cedret i altres de jurisdiccions particulars. Aquí sembla anomenar-se solament les que corresponíen a la del Comte, per qual

manament foren incloses en la dotació de Santa Maria d' Urgell.

Es creu ben demostrat que la data d' aquest document és de l'any 839 i no del 819 que porta son original, explicant-se l'erro en un descuit de l'escrivent de posar la xifra XX al final de la ratlla 53 continuant la 56 amb el VI any del rei Ludovic.

Llívia: Querela de Sisebut.

820–840

99 EL P. Villanueva, parlant del Bisbe Sisebut I, (819—923) cita un *preceptum* de Ludovic el Piadós a favor d' aquell en el qual li concedeix puga lliurement proceir a la correcció del seu clero i que ningú el pertorbi en la possessió de la parròquia de Llívia, capital de la Cerdanya; i li confirma tot quant son pare Carlemany tenia concedit a aquella església.

Viaj. lit. X, p. 141. *M. H.* col. 347.

Sublevació de Aizó.

826

100 EL goth Aizó es subleva amb molts cristians i alguns moros contra el comte de Barcelona. Els comtes de la Marca, reunides les forces possibles, marxen contra Aizó. Els sublevats s' internen a Cerdanya i Vallespir, destruint i abrasant els camps i entregant-se 'ls alguns castells i fortaleses que fins aleshores s' havien mantin-

gut intactes. Al saber Aizó l'arribada d'una nombrosa host de francs, comanada per Pepin, es retira de Catalunya i Pepin senta sos reals pacificament a Vich a setembre de 827. A Aizó, en sa sublevació s'hi uniren molts naturals del pais que volíen als francs com a aliats i protectors, no com a dominadors. *Crónica de Lérida.*

Aquesta traïció, diu Alart, feu perdre a Cerdanya la frontera en 827. *Priv.* I, p. 25.

Llívia: Querela de Possedoni.

21 maig 836

101 POSSEDONI, bisbe d' Urgell, repeteix al rei Ludovic la queixa de Sisebut, referent a l'església de Llívia; igualment li fou acullida i atesa. *Marc. Hisp.* col. 351 i 774.

Invasió de Muza.

837

102 APROFITANT l' ocasió de greus perturbacions a Catalunya, el cabdill musulmà Muza penetrà a Cerdanya i la destruí sens pietat. *Crónica de Lérida.*

Sallagosa, Onsés, Ans, etc., de Cuixá.

1 gener 840

103 EL Papa Gregori IV confirma al Monestir de Cuixà la vila de Sallagosa, Onsés, Ans i

tot quant posseeix en el Comtat de Cerdanya.

Franc. Font. *Hist. A. B. S. M. C.* fol. 372.

Cerdanya: Viles i alous de Cuixá.

840

104 EL rei Ludovic, al pendre baix la seva protecció immune al Monestir de St. Germà i Sant Miquel de Cuixà, després d'enumerar sis esglésies amb llurs viles i alous, propis del Monestir, afegeix altres que en altres pagos, ço és: en el de Cerdanya, etc. es contenen «*et alia que in aliis pagis videlicet in Cerdaniense..... habere dinoscuntur*» d' on pel contexte apareix eren també esglésies amb llurs viles i alous a Cerdanya: no es detallen. Franc. Font. *His. de Ab. Rog. de S. M. de Cuixà*, pag. 370.

Montellá i Zencurrio.

23 gener 843

105 LUDOVIC rei, dóna a Sigfrid, en el pago de Cerdanya, la vila de Montelianos i Zencurrio, amb plena llibertat de vendre, donar, commutar i deixar a hereus.

Marca Hisp. ap. XV, pag. 778.

Llus i Greixa del Monestir de Ripoll.

20 abril 888

106 EL comte Guifre, havent expulsat els agarens de Ripoll construí, a més d'altres esglésies, el cenobi de Santa Maria donant-li en dot entre altres coses la vila de Llus amb sa església consagrada i sos termes i adjacències que posseïa i li havia vingut per compra feta a Sesenand (1), qui la tenia per precepte del rei, i la vila de Garexer amb sa església consagrada i el lloc anomenat Mont Serrat (2) amb les esglésies que estan al cim o al baix de la muntanya.

Marc. Hisp. col. 817, 818, 917 i 929.

De Llus es conserva l'església, una casa i vestigis d'altres pels camps del voltant. El riu que baixa per Càldegas també porta aquest nom: perteneix a Sta. Leocaia.

De la gran caixa de pergamins i mss. antics de cal Colom d'All, referents a Greixa i Quadrer, cremats en mig de l'era en 1883, en tragué el pàrroco d'All, Joan Batlle, Pbre., la noticia del fi tràgic del servei parroquial de Greixa sens senyalar-ne la data: El Sr. de Greixa, pretenent que els dies de festa la missa no fos celebrada fins haver tornat ell de caça, a la qual era aficionat i havent-la en un d'ells començada el pàrroco abans per a no fer esperar més el poble

(1) Mandatari del Comte Miró. *M. H.* col. 805.

(2) Del qual també n'havia expulsat els moros. *Bofarull. Com. Bar.* tom. I, pag. 19.

impacient de trigar més del què solia, en arribar i veure-la avençada, per una finestreta del costat de l' altar des del cementiri disparà amb la mateixa arma contra el sacerdot, deixant-lo mort a l'acte. A tal crim s'atribueix la privació de pàrroco a Greixa: cas semblant es conta de Toloriu.

Ardòvol: Església.

2 gener 890

107 EL bisbe d'Urgell Ingobert, a 2 gener de 890, consagra l' església dedicada a St. Climent d'Avoldo, «Villa Ardocale», en pago Tollonense *in comitatu Ceritanie*.

Villanueva: *Viaje lit.* tom. X, p. 73.

Balltarga: Consagració església.

30 octubre 890

108 EL bisbe d'Urgell Ingobert, en la vila de Balltarga, pregat per sos parroquians Sanxo, cavaller, Elmon i Abicello i altres, en presència de l'Ardiaca Eufredari, dels clergues Usla, Cessagutus, Cannisis, Audesildus, Centullus i Audericus; dels parroquians Seniofred, Fruia, Logofred, Ermemiri, Altoveris, Ogeri i altres, i de Oliva, monjo i Paborde del Monestir de Sant Miquel de Cuixà, també a sos precs, consagrà l'església de St. Andreu, assignant-li per cementiri 30 passes de terreno tot voltant i per dotació

la primicia per vintena, dos parts de la dècima, reservada la tercera part al Monestir de Cuixà, instituida per Exclua. en edificar-lo, les oblacions, lluminàries, defuncions i altres drets parroquials: a més Godofred li dona un camp situat a les fosses de Caselles, Sanxo, cavaller, totes les vinyes posseia al pla de Balltarga prop les del Comte i tres peces de terra; Fruia, tres peces de terra i una vinya; Godofred, el camp de Pradals; i Ogeri, un camp. Els límits de la dita església són: del coll de Spolla, cap al pujal de Baders, espona del riu camí de Boxaza, camps del Comte sobre la font de Torrelles, coll de Balltarga, coll de Sonçorr, pedra Agradera, riu Segre, fins al riu de Navascot. De la tercera part de dècima assignada al Monestir de Cuixà, s'exceptúen el mas d'Almiro de Belit i les bordes d' Ogar de Balltarga, dels quals la dècima del tersó, pertinent al Comte i al Monestir de Ripoll respectivament, es de la església de Sta. Cecília de Baders. El predit Audericus, Prevere de dita església de Sant Àndreu i sos successors cobrin tots els drets d'ella i la serveixin cada dia de tot ofici diví com també a l'església de St. Martí de Saig, celebrant misses cada dia en ambdues esglésies. Un cop això establert, es mogué gran contenció i discòrdia entre tots els parroquians de Saig i de Balltarga: pretenent aquests que Audericus i sos successors traslladessen sa residència a Balltarga i anessen cada dia a servir l'església de Saig; responent aquells: Audericus és Prevere nostre i així es mantinga sa residència amb nosaltres en les cases de Sant Martí

i de tota sa vida no resideixi a Baltarga sinó solament hi vagi cada dia a fer el servei de Déu a l'església de Sant Andreu. Havent arribat això o oïdes del Bisbe Ingobert, de l' Ardiaca Fredari, del monjo Oliva, del cavaller Sanxo i d'altres varons nobles, digueren ells als parroquians que pendrien d' això consell i tal com els prohoms d' entre ells ordenessen aixis farien sempre: responent els parroquians que tal com els tres nombrats resoldrien aixís farien sens excusa, Ingobert els exigí 50 lliures d' or per fiança de lo pactat: i amb els altres tres nomenats convocà quatre prohoms de Saig i quatre més de Balltarga per tenir consell tots plegats. En ell fou resolt que Audericus habités a Saig des de la vigilia de St. Joan de juny fins a la de Nadal i a Balltarga lo restant de l' any, i que amb sos clergues cumplis cada dia el servei de Déu, ço és: les matines de difunts, de Santa Maria i del dia i les misses en ambdues esglésies anant a la no habitada respectivament cada dia per cumplir-lo. Aixis ho acceptà per ell i sos successors Audericus, salvant els drets de l'Ardiaca Fredari i sos successors a qui especta l' església de Sant Martí de Saig, i els de l'Abat de St. Miquel de Cuixà i son Paborde a qui especta la de Sant Andreu de Balltarga.

M. H. ap. 52, col. 824.

Pedrera, Estegalell: Alous de St. Joan.

899

109 ALOUS situats a la *petrariense* o *petraria* i a *prohença* i en la vila de *Stagalel* pertinents al monestir de St. Joan i a la senyora Emmona: són a la vall de Ribes. Fet a l'any VII del rei Carles, fill de Ludovic: fuit.(1)

Arx. St. J. A. *Capb.* I, p. 135.

Talltorta. St. Grau: Censos Esgl. Urg.

110 EN el cartulari o Capbreu de censos que fan les esglésies a Sta. Maria d'Urgell, del segle IX, fol. 11, doc. 15; s'hi troben: Vià, Bolquera, Odelló, Egad, Targasona, Torba, Angustrina, Estavar, Bajanda i Sant Grau de Talltorta: «*Imprimis Auida et Uolchera.,. de Odelo et de Egad...de Targasona et de Torba...de Angostrina...de Estauar et de Baiande...Sto. Gerallo de Talltorta.*»

Bruguera: Vinyes de St. Joan Ab.

901

111 OLIVA compra cinc peces de terra de vinyes situades a Bruguera, vall Pedrera «*Oliba emit quinque peças de terra de vineis sitis in*

(1) La paraula *est*, al fi de la nota escrita en el Capbreu, indica que el document *existeix* al moment de inventariarlo: quan falta, diu, *fuit*.

bruguera ad petrariam: Anno VIIII.º Regnante dicto rege Karolo: est.

Arx. St. J. Ab *Capb.* vol. I, pag. 135, n.º 6.

St. Pere de Cedret: de la Grassa.

902

112 RELINDES (a) Richica dóna al cenobi de Santa Maria de la Grassa la vila anomenada Cedret amb sa església de Sant Pere, dècimes, primicies i oblacions dels fidels, que li pervingué de son pare Vuitiscle: Fet any 10 del rei Carles, fill de Lluis.

Alart. *Cartul. Roussil*, pag. 12.

Dòrria: Consag. Església.

7 juliol 903.

111 EL bisbe d'Urgell; Nantigisi, consagra l'església de St. Victor, Mr. de Dòrria a precs del sacerdot Samarello i de tot el poble, fundadors de dita església, assignant-la en dot a Sta. Maria d'Urgell a la qual haurà de donar cada any, el sacerdot que la tinga, quatre *modios* de blat, dos sous i dos xais. (1) Ap. II.

L' església, augmentada amb el creuer, conserva la construcciò primitiva: en el campanar fou aprofitada una torre de defensa.

Sobre 'l poble se conserva en una comarca el nom de Camp del Castell.

(1) L'etimologia de xay, diferent de lo escrit en Butlleti de Dialectologia catalana, abril-desembre 1913. pag. 47, procedeix de l' àrabe clàssic *chaa* o vulgar *chia* ovella i son diminutiu *chai*, cordé.

Entre les interpretacions damunt aduïdes del nom de Dòrria deu contar-se la que el considera procedent dels grecs, qui tenen la ciutat de Dorion, una en el Peloponeso, altra en Magnèsia i altra en Iònia de l' Asia menor, totes fundades per ells amb la particularitat de ser situades en seti de gran horitzó, conforme al consell del seu Hypòcrates, de que els pobles banyats de sol, exposats a les corrents d'aire i quals aigues són potables, senten menys les mutacions admosfèriques i són saludables. Aquest punt de mira concorda amb altre de Caton, de que el major producte que l' home pot treure de la terra, és el dels animals, per això escullien els grecs les estacions d'altitud i de pastura per la implantació dels seus pobles.

Ruet: de la Grassa.

15 juliol 908.

114 BELLA i son fill Regimundus donen al cenobi de Sta. Maria de la Grassa el seu alou de vila de Roseto (a) Ruet. Fet a III idus juliol any 16 del rei Carles. Còpia d'aquest acte fet a Puigcerdà a 9 juliol 1632.

Alart; *Cart. Rous.* pag. 13.

Sta. Eulàlia de la Torr: Cons. Església

913

115 EL bisbe d' Urgell, Nantigisi, a l' any 15 del rei Carles consagra l'església de Sta. Eulà-

lia de la Torr, a instància del Comte Sunyer, germà de Miró, fills de Wifred el Pilós.

Villanueva, *Viaj. lit.* X, pag 23.

Sallagosa: Església de Sta. Eugenia. Estoll: » de Sant Jaume.

3 juny 913.

116 EL bisbe d'Urgell, Nantigisi, a 3 juny de 913 consagra les esglésies de Sta Eugènia de Sallagosa i Sant Jaume d' Estoll. Villanueva, *Viaj. lit.* X, pag. 23.

L'església de Sallagosa conserva escultures de la construcció primitiva.

Pedrera.

919

117 VENDA d' algunes terres situades a Pedrera, feta al Monestir de St. Joan, any 27 del rei Carles, fill del rei Lluis: fuit.

Ar. St. J. A. *Capb.* I, p. 135. V.° n.° 8.

Vall del Rigart: Planès: Alou esgl. Sant Marcel

919

118 DONACIÓ de l'alou situat a Planès i església de Sant Marcel, feta al monestir de Sant Joan a l'any 27 del rei Lotari fill del rei Ludovic: «*Donatio vnius alodii siti a planeces facta*

huic monasterio atque donatio ecclesia sancti marcelii confessoris facta anno XXVII° regnante Karolo Rex filio ludovici Regis: est.» Arx. St J. A. p. 135, n ° 3.

De 1340 figura un capbreu al mateix arxiu dels fruits que els homes de *planeciis in valle de Rigart* fan al monestir de Sant Joan.

L' església de St. Marcel de Planès és consagrada; l' ara gran, que tapa el sepulcre, porta escrites al atzar molts noms de l' època: Gumersindus, Raimundus... i per la qualitat de la pedra sembla procedir de Toses, terme de Corbera, Roca dels estudis.

Son frontal, de lo millor de l'època, es troba al Museu Municipal de Barcelona.

Campelles: Mas d'Angelats.

922

119 EMMONA, Abadessa de Sant Joan, compra el mas d'Angelats, situat a Campelles en la vall de Ribes: «*Emmona, abbatissa h. m. emit mansum de angelats situm apud campelicis in valle reparum anno XXX.mo regnante Karolo rex filio ludovici regis: est.*» A. S. J. A. *Capb.* I, pag. 131, n.° 2.

Es troba altre Campelles a Vilafranca del Conflent. Alart. *Cart. Ros.* pag. 32.

Vall Pedrera: Ventaiola.

923

120 VENDA d' algunes terres, feta a la senyora Emma, abadessa, situades a Ventaiola:

«*venditio de aliquibus terris, facta domine emme abbatisse h. m. sitis a ventagola et confrontatis: Anno XXXI° Regnante Karolo Rex filio Ludovici Regis: est.*»

Arx St. J. A. *Capb.* I, pag. 135, n.° 4.

Ger i All: Bisbe Selva.

8 juliol 924.

121 DE VIII idus juliol, any 27 del Rei Carles fill del Rei Lluis, 924, és el testament del Bisbe d'Urgell Selva, disposant dels seus bens situats a l'entorn de Ger i All; (1) lo qual fa creure que n'era fill.

Villanueva, *Viaj. lit.* X, p. 73. Ap. XII.

Conflent incorporat al C. de Cerdanya.

928

122 A l'any 928 el Conflent fou incorporat al Comtat de Cerdanya sens títol feudal: també el Vallespir passà al Comte de Barcelona, qui l' incorporà al Comtat de Besalú.

Colson: *Recherches sur les Monnaies,* V.

Err: Consag. Església.

28 abril 930.

123 RODULF, Bisbe d'Urgell, a precs del prevere Victor, consagra l'església de Santa Maria, Tots Sants, Sant Pere Apostol i St. Miquel, de

(1) Arx. *Cap. de Urgell.* Dotal. I, p. 237.

la vila de Ezerre=Err, segons escriptura original del Arx. Cap. d'Urgell.

Villanueva, *Viaj. lit.* X, p. 75.

A la banda esquerra del peu de la porta de l' església d'Err en una pedra de 29 x 44 centms. consta en aquesta forma:

+ DNICE INCARNATIONIS ANNO
DCCCCXXX INDICIONE IIII VENI
ENS VIR REVERENTISSIMVS
DOMNVS RADVLFVS STE VRGILI
TANENSIS ECCLE PRESVL IN VILLA
EZERRE PER INTERVENTVM HAC SEIN
GNO HICTORE PSBRO IBIQ CONSECRAVIT
ECCLAS STÆ MARIÆ VIRGINIS ET OM
SCOR SCI PETRI APLI ET OMV APLO
VL STI MICHAELIS ARGLI IPSO ANNO
OBIIT RADVLFVS P. ODDONE IIII
KLIS MADII

Traducció: A l'any 930 de l' Encarnació del Senyor, Indicció 4.ª, venint el varó reverendíssim Senyor Rodulf, Bisbe de la santa església d'Urgell a la vila d' Err, per intervenció i signe de Hictor, Prevere, allí consagrà les esglésies de Sta. Maria sempre Verge; i de Tots-Sants, i de St. Pere Apòstol, i de tots els Apòstols, o de Sant Miquel, Arcàngel. Al mateix any morí Rodulf. Fet per Odó IIII Kalendas de Maig.

En la catedral d' Urgell hi havia un canonge
9 que portava el títol d' Ardiaca d' Err.

Bolvir, Urús: de Cuixà.

937—948

124 EL Rei Lluis, tal com fou constituït i manat per sos predecessors Carles i Ludovic 768 —844, segons li ha fet coneixer Guifre, germà del comte Seniofred, confirma i mana retenir i conservar amb sa autoritat, entre altres coses, al monestir de Cuixà, la vila de Bolvir amb sa església de Sta. Cecília i la vila d' Urús i tot lo que dit Monestir posseeix en els comtats veïns o qualsevol altre lloc. Aquest document en *M. H.* col. 849 es datat de *tertio nones aprilis*, any segon del Rei Ludovic, i porta substituït equivocadament el nom de Ludovic pel de Lotari que al marge també equivocadament es corretgit pel de Rodulf: en *Hist. de l'Ab. Roy* S. M. C., pàgina 375 es datat de *tertio nonas iunii*, any dotze del rei Ludovic i porta correctament els noms dels reis Carlemany i Ludovic que corresponen a l'època de les possesions territorials per preceptes, a la qual reculen les de Bolvir i Urús.

Planoles: Alou de St. Joan Abadesses

938

125 SÓN donats al Monestir de Sant Joan de les Abadesses per una tal Arreza, «*per Arrezam feminam*», tres alous dels quals un és a la vall petrariense en la vila de Planoles «*in valle petrariense in villa planecoles*» a l' any segon del rei Lluis, fill de Rodulf: est.
Arx. St. J. Ab. *Cap. Ribes:* vol. I, p. 136, n.° 3.

Osseja: Església de Roda.

13 abril 947

126 EL bisbe d' Urgell, Guisad, dóna al Monestir de Sant Pere de Roda l' església d' Osseja amb voluntat de l'Ardiaca i demés canonges i nobles laics.

M. H. col. 858.

Sallagosa, Onsés i Ans: de Cuixá.

Desembre 950.

127 AGAPITO, Papa, confirma al Monestir de Cuixà les possessions en el comtat de Cerdanya a la vila de Sallagosa, a Onsés i a Ans. *M. H.* col. 865.

De forma implícita com a coses posseïdes en el comtat de Cerdanya foren confirmades pel rei Ludovic a 4 de febrer del mateix any 950. *M. H.* col. 363.

Cuixá: Església nova.

30 juliol 953

128 RICULF, bisbe d'Elna, consagra la nova església del Cenobi de Sant Miquel de Cuixà.

M. H., XC, col. 868.

Tartera, Balltarga, Bolvir, Ventajola, Evei, Rigolisa:

Esglésies i alous de Cuixà en Cerdanya.

129 EL Rei de França, Lotari, en el precepte de les esglésies amb ses parròquies i alous a elles subjectes, en el comtat de Cerdanya propries del Monestir de St. Miquel de Cuixà, enumera: en el pago de Talló, l'església de St. Andreu de Balltarga amb les dècimes, terres i vinyes; a Tartera, l' església amb les dècimes, terres i vinyes com canta l'escriptura de donació que feu Scluva a dit Monestir; a Bolvir l'església de Santa Cecília amb les dècimes i primicies i el Puig que té per termes d' un cantó el riu Segre, d'altre el terme de Saga, de tercer, Fontonera en el terme de la vila de Guils, i de quart l'església de St. Martí de Aravó; a Ventajola l' església amb les primicies; a la vila que es diu Evei (1) l' alou de Adelildis sobre les cases tal com canta l'escriptura de donació que la mateixa Adelildis feu a dit Monestir; i el mateix alou de Rigolisa té per termes d' una part el riu de Aravó, d' altra el camí-ral per anar tot arreu, de tercera el petit riu que devalla de la vila d' Ur i a l'altra banda del riu, la isla formada del mateix prat (anomenat de Rigolisa), i de quarta, la vila d'Enveig. Franc. Font, *Histoire de l'Ab. Rog. de S. M. de Cuixà*, pag. 378.

(1) El lloc de Evei és el de Sta. Eulalia d'Embeig.

Alou de Rigolisa.

130 ES significativa la manera d'expressar aquest últim alou en el comtat de Cerdanya, amb la conjuncció *i*, seguint després a altre comarca i limitant-se a donar-ne les terminacions: «*et ipsum alodum Aragoliza habet terminus de una parte flumen Araone; de alia, Strata que pergit ubique; de tertia rivolum que decurrit de villa Uri, et ultra ipsum rivolum, ipsa insula cum ipso prato; de quarta in villa Envegio: et in Pago que dicitur Fonodietensis...*» Sembla donar a entendre que tal alou venia consignat en paraules anteriors, no escrites per descuit de l' escrivà; o que de tal manera era propri de dit monestir que no debia inclourer's en la confirmació aleshores feta pel Rei en aquest precepte, sinó que solament convenía senyalar-ne els termens per a cumplir la única formalitat o detall desitjats, o per suplir l' omissió d' algun document anterior.

Per l'objecte d'aquesta carta, que és de consignar les esglésies subjectes a dit Monestir amb les parròquies a elles pertinents o alous «*Habet autem jam dictum Monasterium sibi vicinas ecclesias subditas, in honore Sancti Fructuosi sive Sancti Martini cum parrochiis que ad eas pertinent sive alodibus*», se dedueix que Rigolisa tenia ja l' església de Sant Jaume subjecte a dit Monestir a la qual perteneixía aquest alou.

El concepte d' alou, que és el d' una heretat posseïda pels avant-nats, independent i lliure de cargues i de drets senyorials, en lo qual es dis-

tingeixen els bens alodials, tant dels novament adquirits com dels feudals,[1] demostra que el Monestir de Cuixà posseïa el terme, dit de Rigolisa, des de temps antic, i de conseqüent entre les sues antigues possessions deu numerarse venint implícitament continguda en les cartes d' elles.

L' alou de Rigolisa, segons els documents existents, no procedia dels bens donats per l'Ardiaca Protasi, perque no es troba detallat en la carta de 801; ha de considerar-se existent i propi del Monestir en la de 5 agost del 771; i ha de procedir o dels sacerdots del bisbat d'Urgell que fundaren el Monestir dels seus béns propis en 745 o de donació feta al Monestir per Pepin que confirmà son fill Carlemany vers 891.

Vall Petrariense: Coma de Vaca.

961

131 OLIVA, Comte de Besalú, donà al Monestir de St. Joan Ab. el port de Coma de Vaca: «*Oliba comes busulduni donat huic monasterio et fratrib. Abbatisse et sodalibus suis postum qui vocatur cubam de vacca in suis terminis et finibus, ita quod nullus in dicto portu possit mittere animalia ad pascendum. VI Kal. julii anno VIII franchorum rex Lothario*»: est.

Arx. St. J. A., *capb.* I, pag. 132, n.° 5.

(1) Marcel, lib. 2, cap. 7, en Ximenez Lexic. ecclesiast. i Escriche, Dic. Líg. i Juresp.

Comes de Vaca i de Freser.

26 juny 965.

132 OLIVA, Comte de Besalú, dona al Monestir de St. Joan (de les Abadesses) i a sa abadessa Frigeburge o Fregeburdi el port de Coma de Vaca i la Coma de Freser. Fet VI kalendas juliol any 12 del rei Lotari.

Alart: *Cart. Roussill.*, pag. 23.

Vall Pedrera: Coma de Vaca
i » de Freser.

966

133 OLIVA, Comte de Besalú, per millora de la commutació feta de les muntanyes de Mataró i de Camprodon, dona al Monestir de Sant Joan Ab. la Coma de Vaca i la Coma de Freser: «*Oliba, comes bisulduni, donat h. m. et fratribus Abbatisse huius monasterii comam de vacca et comam de fraser cum eorum finibus et adiacentiis terminatos ita quod nullus in eis possit mittere animalia ad pascendum: et ista donat pro melioramento illus commutationis quam fecit de montaneis de metero et montanis de campo rotundo: anno XII° gloriosissimo Franchorum rege Leuthario, anno incarnationis domini DCCCCLXVI° et sunt quinque instrumenta eiusdem continentie inter originalia et transumpta:* fuit.

Arx. St. J. A. *Capb.* I, pag. 135, V.° n.° 7.

Document publicat en Alart: *Cartulaire Roussill.* pag. 23.

Ovansa, Pujol, Caselles i Bolquera del Monestir d' Arles.

30 octubre 966

134 EL comte de Cerdanya, Seniofred, dóna al Monestir de Sta. Maria d'Arles, el seu alou de Vallespir en el Comtat de Cerdanya, adquirit per *aprisionem* i per donació de la seva mare la comtesa Avana; qual alou comprèn el vilar d'Ovansa, masos de Pujol, Caselles, Bolquera des de Prats Balaguer fins al riu Iardó; per ell passa la *strata publica via Cerdana*.

M. H. Ap. 105, col. 888.

D' Ovansa es conserven vestigis de la torre dita *Castellassa*. Els masos Pujol són els de la Perxa, pero aquest nom no apareix fins a 1095.

En aquest document deu fundar-se C. A. Torres per a atribuir en son *Pirineu Català* al dit Comte la fundació de l'Hospital de la Perxa, del qual no se'n troba document fins a l'any 1174.

Campelles: Alou de Ripoll.

13 mars 967

135 ISAMUS dóna al cenobi de Sta. Maria de Ripoll l' alou, pervingut del seu senyor comte Miró, situat en la vall Pedrera en la vila de Campelles. Fet a XX kalendas abril any 14 del Rei Lotari.

Alart. *Cart. Rous.* pag. 27.

Serrateix: Fundació Monestir.

15 octubre 977.

136 EL Comte de Cerdanya, Oliva, i son germà Miró, bisbe, funden el monestir de Sta. Maria de Serrateix, de l' ordre de St. Benet, en el comtat de Berga, bisbat d'Urgell, lloc anomenat Serra de Taixó. *M. H.* CXXII. col. 914.

Té moltes possessions a Cerdanya: *Capbreu* A. M.

Caralps: Consagració església.

978

137 WISAD II, bisbe d' Urgell, en 978, últim any de sa vida, consagrà l' església de St. Jaume de la vila anomenada *Cheros albos,* en el comtat de Cerdanya, vall Petrariense, construïda antigament per Nampio, Ossolo, Abo, Galaronso i Melandre i anexa aleshores a la de Sant Sadurní de Fustanyà.

Villanueva, *Viaj. lit.* X, pag. 112.

Greixer, Llus, Mosoll i Borr: de Ripoll.

982

138 EL precepte del rei Lotari confirma al Monestir de Ripoll la pesca del Freser des de la Corba fins al Ter; els alous de Greixer i Llus amb ses esglésies, els de Mosoll i Borr; el del vescomte Guadal amb les esglésies susdites, les

esglésies de St. Martí i St. Cerni de Vilavedra; i en la vall petrariense l'alou de Planès amb les esglésies, dècimes i primicies, i en Ventolà, Campusons, Ribes i Massana, cases, terres i vinyes. *M. H.* col. 930.

L'església de Sant Cerní de Coborriu, devia ser construïda i beneïda solament, peró no consagrada, i anexa de Vilavedra.

Ur: Alou de St. Joan Ab.

987

139 DURAN, prevere, com a executor de la última voluntat de Eilona, sa marè, dóna l'alou de Ur al monestir de St. Joan: «*Donatio de tribus alodiis facta h. m. per durandum presbiterum et executoris ultime voluntatis.. .. quorum primum alodium est situm in comitatu Ceritanie in pago liuianense in villa quam vocant uri, suis terminis designatis..... anno primo Regnante Ugone filio Lotharii Regis.*

Arx. St. J. Ab. *Capb.* I, fol. 136.

Ventolà: Alou.

5 janer 988

140 DURAN, monjo, i sa germana Linguis donen al seu germà Matfred, la tercera part de l' alou de Ventolà, pervingut de sa mare Eilona.

Alart. *Cart. Rous.* pag. 31.

Excomunió del Bisbe Salla.

991

141 SALLA, bisbe d' Urgell, a l' any 991 convocà a Vivani, bisbe de Barcelona, a Aimeric de Ribagorça, als Canonges, Sacerdots i Monjos del Bisbat, i amb autoritat i consentiment d' ells excomunicà i posà en *entredit* tot l' Episcopat Cerdanyès i Bergadà, ço és: els pagos de Cerdanya i Berga inclosos en son bisbat d' Urgell; perquè homes depravats, usant de l' autoritat d' Ermengardis, comtesa de Cerdanya, i de sos fills, havien penetrat en aquells pagos i llurs esglésies i d' alli deien no donar al Bisbe el cens que li era degut. No obstant, per no atraurer 's els odis de la Comtesa i sos fills, usà amb ells de llibertat, i exceptuant-los de l' excomunió, la fulminà contra sos consellers i ministres, Arnald i Rodulf i tots els seus partidaris. Ademés feu circular a tots els Bisbes una carta explicant el fet, perquè amb sa autoritat confirmessen la mateixa excomunió. Balucius: *Capitularia Regum francorum*, II, 673, *M. H.* col. 415.

Bolquera, Rigolisa, Bolvir, Ventajola: de Cuixá.

1 setembre 997

142 JOAN XV, papa, confirma al Monestir de Sant Miquel i Sant Jaume de Cuixà O. S. B. entre altres, la vila de Bolquera, amb sos termes; Rigolisa, amb l'alou i l'església de St. Jaume; Bol-

vir, amb l' església de Santa Cecília i el mateix Puig; la parròquia de Sant Tomàs que hi ha a Ventajola amb ses delmes i primicies: «*Et villam Vulcaria cum finibus suis: Aragolizam cum alode et ecclesia sancti Iacobi: Vulvir cum ecclesia sancte Cecilie et cum ipso podio: parrochiam sancti Thome, que est in Ventajola cum decimis et primiciis suis*».

Translat. Hist. *A. R. S. M. Cuxà*, pag. 381.

Aquest és el primer document en què figura l'església de Sant Jaume de Rigolisa explícitament.

Sta. Maria de Cerdanya.

990—1049

143 AL comte Guifre, durant son comtat fundador del monestir de Canigó on hi construí, dessota l' església principal de St. Martí, la cripta, dedicada a Sta. Maria pel gran amor i devoció li professava, a fi de ser en ella enterrat, atribueix la tradició la imatge de Santa Maria de Cerdanya, avui de la Sagristia, elegida per ell Protectora de la comarca i portada amb ell a les campanyes i expedicions militars, segons una estrofa dels goigs del segle XVIII:

«Elegida Protectora
Por un Conde de Cerdaña
Llevandoos en la campaña
Os mostrasteis defensora».

D'aital tradició se'n ocupa Barón Taylor en *Les Pyrinèes*, però els documents són totalment desaparescuts dels arxius P. i M. de la vila.

Monestir de Canigó

St. Jaume de Rigolisa, etc.: de Cuixá.

10 novembre 1012

144 EL Papa Sergi IV confirma al monestir de St. Miquel de Cuixà les possesions en el Comtat de Cerdanya, ço és: en Bolquera, Vià, Odelló, Egat, Turba, Eyna, Llo, Sallagosa, Bajanda, Estavar, Barbuja, Nervice, Florí, Edons, Onsés, Càldegas, Ix, Vilallovent, *Rigolisa amb l' església de Sant Jaume, dècimes, primicies, i totes les altres coses a ella pertinents*, Soveig, Lora, Aravó, Saneja, Vall de St. Martí, Iravals, Santa Eulalia, vall de Querol, Pallerols, parròquia de Sant Tomàs de Ventajola, església de Sta. Cecília de Bolvir amb dècimes, primicies, homes, dones i totes les cases del mateix lloc amb sos termes i confins, pertinents tant a l' església com als alous, l'església de Sta. Eugènia de Saga amb delmes, primicies i alou, All, les vinyes en el terme d' Isòbol, Cortàs, Juncarias, Cerconeda, Aransa, l' alou en la vila de *Pabazolo*, Nahuja, Osseja, Palau, viles de Coma i de Borr, Caixans, Estoll, part que donà Viusadus (1) i son nebot Guillem en l'església de Sant Llorenç de Das, l'alou de Sanabastre, la vila de *Burricela*, amb sos fins i termes, l'alou de la vila de Prats, les viles d' Urús i Riu amb sos delmes i primicies, l' església de Sant Andreu de

(1) Viusadus pot ser el Bisbe que presta auxili a la fundació del monestir d'Exalada a 13 setembre 745, de qui es parla supra n.° 85; no obstant com el Bisbe Wisad I correspont als anys 857 al 872, és considerat fals el diploma o carta de Carlemany de 5 agost 771, en què hi figura tal Bisbe.

Balltarga, l' església de St. Vicens situada en el Puig de la vila de Talló, amb son alou i altra alou, l' alou de Montellà amb sos termes i adjacències en la vall de Baridà, i l' alou de la vila de Bar. *M. H.* col. 978. *Hist. A. R. S. M. C.* pag. 386.

Egat: Venda d'una casa.

25 janer 1013

145 WISAD, prevere, ven a Gilabert una casa i hort d'Egat.

Alart. *Cart. Rous.*, p. 40.

Aja: Concessió d'aigua.

15 abril 1023?

146 EL comte Guifre concedeix a Fr. Lanfre, monjo de Santa Maria de Ripoll, en representació de Fr. Oliva, abat del mateix monestir i del de St. Miquel de Cuixà, poguer pendre aigua del Segre dels molins del mateix Monestir de Ripoll per a regar els prats i terres a ell pertinents en la vila d'Aja.

Alart. *Cart. Rous.*, pag. 42.

Pallerols i Aja: Conveni de pastures.

7 janer 1027

147 ELS homes de Pallerols de dalt i de baix pretenien en alou la pastura en els prats del Monestir de Ripoll situats a Aja a cada banda

Jesús del portal de l'església de Saga

Pedres de Pallarols

del Segre: aquest, en una inundació va pendre 50 o 100 passes cap al costat d' Aja apartant-se aixis del terme de Pallerols: els homes de Pallerols no sols pretengueren conservar la pastura sinó que ademés es propassaren a conreuar i fer camps de la terra que havia passat a la seva part del riu: els d'Aja els en repelien amb fàstigs i a cops. Després de molt temps d'estar en lluita entre sí i d' haver-ho ventilat a la presència del comte de Cerdanya, Guifre, acudiren els d' Aja a l'abat del Monestir de Ripoll, Oliva, germà del dit comte; aquest constituí a Gitard Miró mandatari seu, per a resoldre el conflicte. Guitard Miró feu compareixer als homes de Pallerols, ço és: Marcuci, Arinari, Bradila, Gregori, Antoniani el clergue, Sanxo, Galindo, Agila, Altmir, Eudon, Vidal, Miró, Franch i altre Miró, Sanxo i Sidila; també a Sanxo i Guifre, Signifred i Ermemir, Nagger i Bradolina, Guadamir i Oliva, Signifred amb Signifred, Ennego amb Barone i Bonafilla; i davant del dit Comte, del vescomte Seniofred i del jutges Sendered i Salomó amb el saig Guillem i molts altres homes bons, els requirí amb quin dret pretenien aquell alou; i respongueren, no altre més que la possessió de trenta anys. Els jutges preguntaren al mandatari si podria provar el terme de la vila d' Aja; ell respongué que no sols provaria el terme sinó també l' evolució que aquest havia fet en el període de trenta anys; a lo qual els jutges digueren que si ho feia, seria desestimada la pretensió dels de Pallerols. Poc temps després es personaren en dit lloc el Comte amb l'

Abat, tots els susdits i molts altres i a la sua presència el mandatari exhibí els testimonis, ço és: Seniofred, Helies, Barone i Scluano; els quals no sols senyalaren el terme d' Aja, sinó que amb les passes consignaren el curs que havia fet des d'abans de trenta anys, en el qual s' hi havia sembrat, plantat i recullit. Preveient els homes de Pallerols que serien exclusts d' aquell terme, temerosos d'incorrer en la pena de la llei per la qual no sols haurien d'esmenar lo que sacrílegament havien envaït, sinó que ademés perderien la pastura; abans de fer-se la prova en judici, reconegueren que tot lo consignat pels testimonis era posseït pels d' Aja i sos antecessors pel servei havien fet sempre a Sta. Maria de Ripoll. Aixis tot lo acanat es tornà al benefici de Sta. Maria i son Abat per tots els susdits homes de Pallerols, redactant-se l'acta del tenor següent:

Nosaltres els susdits homes que apareixem posseir algom en les viles de Pallerols, ço és: Marcuci..... i Bonafilla ens evacuam de totes aquestes coses que els susdits amb passes han amidat, en qual terme hi han creus marcades en salses antiquíssimes i s' hi han fixat vint i més pedres, a fi de que d' avui endavant ni nosaltres ni nostra descendència ho pretenga per alou o feudo; i el que ho fassa, restituesca quadruplicat a Sta. Maria; i aquesta nostra evacuació permanesca inviolable en tot temps. Fet a VII idus gener any 31 del rei Robert. Segueixen les firmes dels homes de Pallerols, continuades amb les de Miró, Bernat, Oliva, Guitard i del saig

Guillem. Clou l'acta la firma original del comte Guifre, del vescomte Seniofred i del jutge Sendered.

Feta aital evacuació, els dits Comte, Vescomte, Seniofred, Bernat, Guitard i tots els circumstants, pregaren al dit abat que tractés misericordiosament als homes de Pallerols a fi de que no ho perdessen tot; ell accedí a que per ells es determinés el cens faedor endavant i el dit Comte indicà que si fan us de les pastures, exceptuats els prats tancats i plantats, doni cada ú una quarta anual per dos bous, i dos sextaris per un, i igualment per les egues i que fassen vacada: el predit Oliva, Bisbe i Abat, establí aquest cens pels habitants de Pallerols. Firma original: *Oliba episcopus* †. *Salomó*, secretari i jutge.

Alart; *Cart. Rous.*, pag. 49.

Aquest document original era el més antic de l' Arxiu Municipal; ha desaparescut en l' últim deceni: Ap. III.

Pallerols de dalt tenia l'església on ara hi ha cal Gil del camí de la Guingueta i Pallerols de baix a Sant Marc. En el terme del camp de Pallerols, *picadero* de la torre Matas, s' han trobat empedrats subterranis i varies pedres rodones de 40 cts. de diàmetre per 10 a 15 cts. de gruix, amb un forat de 6 ctms. al mig, rústegues, que els vulgars en diuen de moldre: també se 'n troben al pla de Rigolisa, darrera els xalets.

Osseja: Muntanya.

25 gener 1030

148 HAVENT els homes d' Osseja tallat pins al bosc i conreuat muntanya sens manament i voluntat del comte Guifre, interposaren a Ramon Iefruicii qui resolgué el cas donant els d' Osseja cinc cents sous al Comte i aquest evacuant a favor dels de Osseja el bosc i la calma (a) muntanya envaïda.

Alart: *Priv. et Titr.*, pag. 31.

Pardines: Habitació del Vescomte.

21 febrer 1030

149 GUIFRE, fill d' Oliva Cabreta i nét de Miró, comtes de Cerdanya, dóna amb sa esposa Elisabet, a son fill sacerdot Salamó, unes cases i terra de la vila de Pardines a Vall-Pedrera, on havia habitat el vescomte Bernat.

Pujades

Rigolisa: Basílica de Sant Jaume.

25 juny 1030

150 OLIVA, levita, Abat de Cuixà (?) i el jutge Sendered, ordenen la revelació sacramental a evacuar en presència del vescomte Seniofred i altres bons homes, per a comprovar el testament d' un tal Pons, arxilevita, faedora per *aquest lloc de la veneració de St. Jaume, Apostol, qual basílica està situada en el comtat de*

Cerdanya en el lloc que en diuen Aragolisa, sobre qual sagrat i sant altar tals legats o condicions en ses mans tenen i amb jurament en donen la informació.

Perg. Catedral d'Urgell, citat; en Miret i Sans, *Vescomtes...*, pag. 30.

Sobre 'l text: «*per hunc locum venerationis sancti iachobi apostoli, cuius baselica sita est in comitatum cerritanie in locum que dicunt Aragolisa supra cui sacro sanctoque altario*» convé observar que les paraules *locum venerationis* expressa una forma insòlita, particular i única del culte concretat al lloc; *Basílica* indica una església no consagrada de l'època primitiva del cristianisme, com és de veure en Dect. Grat. part III.ª *De Consecratione,* essent paraula pervinguda del II.º *Paralipomenon* cap. 6, vers. 13 i reservada posteriorment per a nomenar les esglésies més insignes, (1) de les quals n'eren solament quatre aleshores a Roma: St. Joan de Letran, St. Pere, St. Pau i Sta. Maria Major; *i sagrat i sant altar,* deixa entreveure que el tal no solament era sant per les reliquies dels sants que com els altres contenía, sinó també sagrat per ser un monument que perpetuava la memòria de la sagrada estància apostòlica: tot lo qual encaixa perfectament amb la tradició consignada al n.º 57.

La mateixa paraula basílica aplicada a una església antiga i dedicada a un Apòstol, es troba a l'acta de la restauració de l'església de Ca-

(1) Weruz, *Ius Decret.* III. tit. XVII, § 1.

serres de 1006. Gudiol, *Arqueol.*, pàgina 208. «*Igitur in honorem Dei construxere ab antiquis temporibus viri strenui Basilicam in locum quem dicunt Castrum Serras in nomine Almi Petri Apostolorum principis que per multa curricula ex parte destructa permansit.*» També es troba a la *Basílica de Constantí*, que dóna nom al poble del peu de Tarragona, edificada a consequència de la predicació del apòstol Sant Pau en aquell lloc segons se creu.

Un tros de creu de terme, de pedra, policromada d'or i vermell, del s. XIV, portant en una cara el Sant Crist i en l' altre la Mare de Déu, trobada pocs anys ha subterrània al prat gran de Rigolisa, revela la importància que tingué aquell lloc fins a aquella època.

Dit document interessa als monestirs. Ap. IV

Via cerdana: Pont de Bar.

3 novembre 1035.

151 SANT Ermengol, treballant en la construcció del lloc de Bar, cau al cingle i mor. «*Dum in ædificatione pontis loci de Bar operarium ageret, fortuito in cautes decidens, spiritum Creatori suo reddidit.*

Lect. VI, of. St. Hermeng.

Amb el pont a Bar i els tres del lloc anomenat Tres-Ponts, a cada banda de la Seu, es proposà el Sant facilitar l'accés al cap del seu Bisbat: amb ells millorava la via cerdana del Conflent cap a Lleida. A aquesta via, defensada a Cerdanya pels castells de Bolquera, Llivia,

Montcerdà, Puig de Bolvir, Tartera, Prats, Puig de Talló. St Martí dels Castells, Montellà, Roca de Villec, Quer, Bar, Arsèguel i Aristot, embrancaven per la baga el camí de Núria, defensat a un i altre costat pels castells de Lló i Caralps; el de la vall de Ribes, defensat pels castells d' Ans i de Dòrria; el de Castellar d'en Huc i de Creu de Mayans per Saltèguel, defensat per la Torrassa de Sagra-morta; el de Bagà per Coll de Jou, defensat per la torre de Das; i el de Berga, defensat pel castell de Sant Romà, de Montellà, existent solament en part en les bones cantonades i torre acabada en marlets, aon segons la tradició hi havia aduana: i per la solana embrancaven els camins de les valls estratègiques defensats pels respectius castells de Querol, Maranges, Angels de Valiella, Bastida, Lles i Queral d'Aransa.

Balltarga.

1035

152 A Balltarga, en guerra, mor el Comte de Barcelona Berenguer (a) Curvus; enterrat després al Monestir de Sta. Maria de Ripoll.

Marca Hisp. pag. 438.

Guils: Consag. Església.

11 agost 1042

153 GUILLEM Guifre, Bisbe d' Urgell, consagra l' església de Sant Esteve, Protomartir, de Guils.

Ap. V.

Alp: Venda de terra.

26 gener 1043

154 MIR ven al seu germà, Guillem, quatre peces de terra pervingudes dels seus pares o d' altre veu, situades a Alp, Comtat de Cerdanya: una, situada al Riu-Madriu,[1] amb el qual confronta d'una part; altra, que és vinya, situada al Portesc confrontant d' una part amb el camí ral, d'altra amb terra del vescomte Bernat; tercera, situada sobre la Closa; i quarta, situada al Puig confrontant amb terra de St. Joan o del vescomte Bernat.

Alart. *Cart. Rous.* pag. 57.

Ro, Càldegas...: Alous canviats.

11 octubre 1044

155 JOAN Auriol, fa commutació amb sa esposa Adelaiz, d' alguns alous, entre els quals figuren els que Adelaiz posseïa en el comtat de Cerdanya al bosc de Gualba i ses calmes, a les viles de Ro, Càldegas, Sallagosa i Ix.

Perg. *A. St, J. Ab.*, plec I, n.º 423.

Montcerdá: reedificació.

1050

156 VERS l'any 1050 posen la reedificació de Montcerdà, Diago, *Historia de los Condes de*

(1) Veg. n.º 96.

Barcelona, lib. 1, cap. 1, fol. 3, i l'arquebisbe Pere de Marca en *Marca Hispánica*, lib. I, capítol XI. VI, pag. 59.

Ix: Casa comtal.

22 juny 1061.

157 EL vescomte Bernat, fa acta de submissió al seu Comte de Cerdanya, Ramon, en sa casa comtal d' Ix.

Miret i Sans, *Vescomtes*, Ap. p. 53.

Ro: Alou de Canigó.

19 juny 1063

158 GALLIN dóna al cenobi de St. Martí de Canigó l' alou pervingut de sos pares o per altra veu, situat a la vila de Arron, pago de Llívia, comtat de Cerdanya, confrontant amb el Puig Balvell, Gurguia, Roca de Fel i Ans; amb la condició de que, després de sa mort, el tinguin i posseeixin sos fills i néts, donant tres diners de cens anual al monestir i després de la mort d' ells, quedi del monestir però el tinguin els seus prop-parents i successors per treballarlo. Atart. *Cart. Rous.* pag. 68.

Galliça: Alou den Gilabert.

3 septembre 1064

159 GUILLEM, dóna al monestir de Sant Joan de Ripoll (a) de les Abadesses, un alou seu,

comprat al comte Guillem i que fou abans de Ramon Guilabert, situat al comtat de Cerdanya, pago livianense, parròquia de Santa Maria de Talló junt amb el mateix alou que és a Galliça o ses adjacències, que fou també de Ramon Guilabert. Ap. VI.

L' alou de la torre d' en Guilabert situada a Galliça deixa entreveure que el nom d' aquella encontrada provè de St. Jaume de Galicia i que el d'Aragolísa no és sinó el pres del cèlebre altar o ara que es troba en 1030; tot lo qual juga bona coincidència amb la tradició del n.° 57.

Alp: Venda d' heretat.

12 febrer 1069

160 GIRIBERGA amb son fill Arnal ven a Neuia amb sos fill Bonfill, esposa Guilla i germà Pere, les cases, casals, corts i colomers, situats a la vila d' Alp, comtat de Cerdanya, confrontant amb la Laguna, mont-Calvo, Valira i riu Segre. Alart. *Cart. Rous.*, pag. 73.

Bisbe d' Urgell: Homenatge.

1069

161 EL Bisbe d' Urgell, Guillem, fa reconeixensa al Comte a Cerdanya de que, per raó de l' episcopi seu en Cerdanya, ha de prestar-li homenatge *in manibus*.

M. H. col. 1150.

10 febrer 1069

Planoles: Cruells.

162 GERAL de Guillem i sa esposa Benedia dónen el mas de Cruells, situat a la vall de Planoles, a Sta. Maria d'Urgell. Ap. VII.

Ix: mercat.

9 abril 1075

163 EL Comte de Cerdanya, Guillem Ramon, en fundar Vilafranca de Conflent en el lloc de Campelles, la constitueix plaça única de mercat des de Sant Martí dels Castells fins al Voló de Sant Feliu, exceptuant-li el foro d' Ix. (1)

M. H., c. 1163 i 1193.

En son testament de 7 octubre 1095 encarregà al seu fill Guillem Jordà conservar i fer efectiu aquest privilegi.

El trobar-se a Ix casa comtal i mercat propi, ha fet creure que substituí a Llívia en ser capital de Cerdanya als últims temps dels comtes.

Ventajola: de Cuixá.

27 juliol 1075

164 EL Comte de Cerdanya, Guillem Ramon, en esmena de la invasió sacrílega que sos ho-

(1) Alart *Priv. et Tit.* p. 35 creu equivocada la data de 1075 en lloc de 1095, perquè Astal que el firma com a Bisbe, no ho és d'Elna fins a 1095; però pot observar-se, que no diu ho sia i además alli n'hi figuren dos altres d'Elna, Pere i Udalgari.

mes feren a l' església del monestir de Cuixà, d' on n' expel·liren amb violència a Guilbert, Comte de Rosselló, dóna a la canònica de Santa Eulàlia els censos i drets de Finestrelles i Lló durant la sua vida, i ademés al dit monestir les esglésies de Saltó i Ventajola.

M. H., ap, 285, col. 1164.

Alp: Venda de terra.

15 abril 1077

164 ISARN Guifre i sa esposa Ermengarz venen a Bonofilio Oliva amb sa muller Guila una peça de terra que no és de feu, pervinguda dels seus pares, situada a Alp, lloc nomenat Onega, comtat de Cerdanya.

Alart. *Cart. Rous.* pag. 88.

Alp: Venda de terra.

15 abril 1078

165 SESNANA Ollegoda i son fill Wifre amb sa esposa Duranna venen a Bonofilio Oliva amb sa muller Guila una peça de terra, pervinguda dels seus pares, situada a Alp, lloc anomenat Perafita, comtat de Cerdanya.

Alart: *Cart. Rous.*, pag. 88.

St. Martí dels Castells, Miralles, Gueralt: Castells.

1078 ?

166 RAMON Bernat, Vescomte de Cerdanya, presta jurament de fidelitat al seu comte Gui-

Sta. Maria de Núria

llem, de posseir baix sa obediència els castells de Sant Martí dels Castells, de Miralles (Llés ?) [1] i de Queralt (Aransa).

Alart: *Cart. Rous.*, pag. 89.

Núria: Imatge.

1079

168 EN aquest any es posa la troballa de Nostra Senyora de Núria, amagada per Sant Gil a finals del seg. VIII, segons les històries del Santuari.

Talltorta: Querela del Bisbe d'Urgell.

9 abril 1086

169 A Cerritania, dins la vila anomenada Talltorta, es presenta el Bisbe d' Urgell, Bernat, davant el comte Guillem proposant la querela contra de Guila o de Ponci Ramon i de Pere Aton sobre l' església d' Aigua-Tèbia que Pere Guillem llegà a la canònica de Sta. Maria d'Urgell i que aquells injustament li llevaren. Guila i Ponci respongueren que el Bisbe i els seus canonges feren conveni de satisfer-li el violari que ella te en dita església per llegat del mateix Pere Guillem, del qual se li'n llevava part. El Bisbe i canonges, reconeixent ésser així verdaderament, ho esmenaren i Guila renuncià, definí i pacificà dita església a favor de Santa Maria d' Urgell en poder del Bisbe i de Pere, Jutge de Cerdanya. Alart: *Cart. Rous.*, pag. 95.

(1) El castell de Llés, és aprofitat per rectoría.

Viá: betage.

1086

170 EL Comte de Cerdanya, Guillem Ramon, dóna a l'església d' Elna, tres masos seus situats al pago liviense i el vi que deu rebre de la vila de Vià, tribut vulgarment dit «betage».

M. H., ap. 299, col. 1178.

Núria: 7 valls de Ripoll.

25 novembre 1087

171 EL Comte de Cerdanya, Guillem, dóna en alou al cenobi de Ripoll per pasturar els seus bestiars, les set valls d'Annuria; per qual donació afranqueix als homes de la vall de Ribes de pagar leuda al mercat de Ripoll.

Alart: *Privileg. et Tit.* I, p. 34.

Saneja: terres de Canigó.

24 juliol 1088

172 RAMON, al fer-se monjo de St. Martí de Canigó, dóna al mateix monestir dos peces de terra situades a Saneja, comtat de Cerdanya, una darrera l'església, confrontant amb terres de St. Martí (de Canigó) i de St. Miquel (de Cuixà) i altra als Llorers, confrontant amb terra de Sant Joan (de les Abadesses).

Alart: *Cart. Rous.*, pag. 99.

Montcerdá: castell.

7 octubre 1095

173 EL Comte de Cerdanya, Guillem Ramon, en son testament llega al seu fill, Guillem Jordà, els castells de Montcerdà, Sant Martí dels Castells, Lló, Miralles i Caralps.

M. H., CCCXI, col. 1193.

Es el primer document en què apareix Montcerdà. El castell, diferent de castro o torre, inclou el concepte de casteller i altres persones que l'habiten per a defensar-lo.

Comte Guillem Jordà a Terra Santa.

1095—1100

174 GUILLEM Jordà, qui heretà el comtat de Cerdanya a la mort de son pare Guillem Ramon, l'any 1095, de tremp cavalleresc i guerrer, prengué part amb sa host de cerdans en la primera Creuada a Terra Santa, on s'hi coronà de llorers conquerint Trípoli, Archés i Socor.

Arx. Par. de Llívia., Ms.

Perxa: Delmes de Cornellà.

4 març 1097

175 EL Comte de Cerdanya, Guillem Jordà, cumplint el testament del seu pare, dóna a Santa Maria de Cornellà el delme de tot lo que li serà presentat des del port de la Perxa fins a Illa.

M. H., CCCXIII, col 1197.

Conquesta Mallorca: Cerdans nobles.

1114—1115

176 EN 1114, o segons altres en 1115, el Comte Berenguer de Barcelona, emprengué la conquesta de Mallorca: hi acudiren els comtes de Cerdanya, Urgell, Besalú i Empúries amb bon nombre dels seus cavallers. Amb el de Cerdanya anaven els nobles Barons Pere Galceran de Pinós, Hug de Mataplana, Guillem d'Urtg, Bertran de Lles, Berenguer d' Ager o de Ger, Bernat de Casanet i Pere d'Aragall.

Hist. de Mallorca, pel Dr. Joan de Meto: 1684.

Aquesta conquesta descrigué Llorenç de Verona en son poema «*Laurentii Veronensis, Diaconi, Carmen rerum in Majorica Pisanorum, anno 1115*» inclòs en Muratori. *Script. rer. Ital.* tom. VI, pag. 112.

Comtat Cerdanya unit al de Barcelona.

1117

177 MOR en 1117, l' últim Comte de Cerdanya, Bernat Guillem que havia succeït a son germà Guillem Jordà, mort en 1102 o segons Tomich en 1109, d' una fletxa, en la segona expedició a Terra Santa, on havia edificat un fort contra la ciutat d'Arcas; quedant definitivament aquest comtat unit al de Barcelona en la persona de son comte Ramon Berenguer III. *Met.* l.c.

Catàleg resultant dels comtes de Cerdanya:

Aznar Galindo
son fill, Galindo Aznar, † 795
Fredol, figura en 815
Suniefred, comte també d'Urgell, en 840
son fill, Miró, comte també de Barcelona, en 873 i 895
germà, Guifre, comte també de Besalú, † 928
son fill, Sinofre, † 967
germà, Oliva-Cabreta, † 990
son fill, Guifre, † 1049
son fill, Ramon Guifre, † 1068
son fill, Guillem Ramon, † 1095
son fill, Guillem Jordà, † 1102 o 1109
germà, Bernat Guillem, † 1117.

Veg. Miret i Sans, *Vescomt.*, pag. 52.

Es senyalen nou comtes a Catalunya: Barcelona, Rosselló, Cerdanya, Pallars, Empúries, Besalú, Ossona, Urgell i Tarragona; i a cada comte un Vescomte, un Baró, un Noble i un Valvassor. Al de Cerdanya, per Vescomte, el de Querforadat; ses armes: dos bandes rojes escacades en or sobre camp de plata; per Baró, el de Mataplana; ses armes: uns diuen àliga negra en camp d' or, com el del comtat de Pallars, altres, escut amb borla colorada; per Noble, el de Urtg; ses armes: camp de plata amb tres borles roges, bandes en sis peces de plata i roig; per Valvassor, el d' Embeig; ses armes: sobre ver-

mellós una banda de plata amb tres rotllos blaus. (1)

L'escut del comtat de Cerdanya porta la forma de l'espanyol modern, quatre bastons de gules (vermells) de l' escut de Barcelona, sobre camp d'or (groc), flanquejat amb ratlla de plata i a cada flanc lateral la creu de Sant Jordi, ço és: creu vermella sobre camp de plata (blanc).

«*De las armas*»: Anton Agustin, 4.° Diàlogo.

Pasquers: de St. Joan Abadesses.

13 febrer 1117 ?

178 RAMON Berenguer *barchinonensium atque Cerdanensium comes el marchio* dóna al monestir de Sant Joan de les Abadesses tots els pasquers que té al comtat de Cerdanya, ço és: del port de Tornie fins al port de Podes i fins a Pertoles: *idus februarii anno nonagesimo (noveno ?) regnante leudovico Rege.*

Perg. *Arx. St. J. Ab.*, plec 4.

Corvassill del Senyor d'Embeig.

1121

179 AL senyor d'Embeig correspon cobrar el tribut o questia del blat de Corvassill, per serne també senyor.

Cart. Cat. Urg., vol. I, fol. 222.

(1) Les cròniques de Tomich parlen dels vescomtes de Querforadat al temps de la reconquesta; però no es troben en documents autentics. Miret i Sans *Vescompt....* p. 63. Aqui s'ha trobat aquest titol amb el d'Evol al seg. XVI.

Sant Martí dels Castells, Miralles i Queralt: de Castellbó.

180 RAMON, vescomte de Cerdanya, dóna en un conveni a Pere Ramon, vescomte de Castellbó i a sa esposa Sibilia, els castells de Sant Martí dels Castells, Miralles i Queralt, comprometent-se tornar-los-hi quan els hi requireixi.

Hist. Languedoc, II, n.º 209.
Comtes de Foix: Mony. I, pag. 93.

Corvassil: renúncia.

1129

181 BERNAT Guillem [1] i sos fills renuncien a favor de Sta. Maria d'Urgell i de St. Quintí de Cortvasil els drets que ilegitimament exercien sobre la capellania, sacristia i tersó de Cortvasil.

Cart. Cat. Urg: vol. I, fol. 215.

Lleida: Comtes Barcelona i Urgell.

25 maig 1148

182 EN el conveni entre els comtes Ramon de Barcelona i Ermengol d' Urgell, Lleida és donada en feudo al d'Urgell.

Ap. VIII.

(1) En data de 17 abril 1150, Bernat Guillem es troba batlle de Querol.

Coborriu i Vilavedra: Església.

9 juliol 1148

183 HAVENT els Bisbes d'Elna i d'Urgell en 9 de maig de l' any 1137 consagrat l'església de St. Sadurní de Coborriu, nou anys després, en 9 juliol 1148, suplint la negligència d' alguns, el d' Urgell, Bernat, manà fer l' acta de la dotalia consignada abans en aquella cerimònia; per la qual fou cap de la parròquia i Vilavedra, sufragànea.

Vilavedra, tenía un castell per guardar el pas del Pendís, per l' estil del de la «Roca de Villec» anomenat també «Roca de Vilavedra». En aquella vall s' hi conserven vestigis d'una vintena de cases derrocades amb sa església de St. Martí, en parets d'un metre; ara solament hi han tres cases habitades: es conta desaparegué en una pesta, quedant-hi solament tres dones; fins son nom desaparescut, li ha quedat en els llibres oficials des de 1622 el nom de la Ingla que es troba en el segle XI.

Santa Maria de Cabanaria de que parla dita acta és la de Talló, procedent del nom de cabanes, propi aleshores de les grans remades d' ovelles, i de les cabanyes, que de lo mateix són així nomenades, i que, segons la tradició, constituïen les primeres cases d'aquell lloc de Talló.

La rectoria de Coborriu fou cremada amb son arxiu pels francesos en 1793, quedant únicament un llibre de partides de 1622: fou reedificada en 1797—99 pel pàrroco a ses costes, dei-

xant-hi carregades dos misses anuals en les festes de St. Miquel, segons fol. I. *Decrets.*

Ap. IX.

Ix: Memorial bens Comte.

17 abril 1150

184 BERNAT de Guillem, batlle de Querol fa jurament en mans de Bertran de Castellet del memorial dels bens i tasques que el Comte de Cerdanya té i ha de cobrar a la vall de Querol, Andorra, Segorbe i Ax, pres i escrit davant l' església de Sant Martí d' Ix; tots los quals rep Ramon Berenguer IV, Comte de Barcelona per raó de ser-ho també de Cerdanya. Ap. X.

Arx. Corona Aragó, Perg. 233 de R. Ber. IV.

Unió de Barna. i Cerd. a Aragó.

1150

185 EN 1150 Ramon Berenguer IV Comte de Barcelona i Cerdanya (18 juliol 1131 — 6 agost 1165) en contraure matrimoni amb Petronilla, filla de D. Ramir, últim rei d'Aragó, quedà verificada la unió d'Aragó amb els Comtats de Barcelona i Cerdanya.

Bofarull. *Cond. Barna.*, II, pag. 183.

Urtg i Ur: de Serrabona.

25 octubre 1151

186 LES esglésies d'Urtg i Ur foren donades a la església de Serrabona[1] en el Vallespir pel

(1) A 3 març 1081 hi havia sigut establerta la congregació de clergues regulars de St. Agusti. *Cart. Rous.* Alart, pag. 92.

Bisbe d' Urgell; qual donació fou confirmada primerament a VIII kalendes novembre 1151 en consagrar-la el Bisbe Bernat i en 1174 per son successor Arnal.

Villanueva: *Viaj. lit.* XI, pag. 50.

Comtat Cerdanya: Rei Alfons I.

6 agost 1162

187 A la mort de Ramon Berenguer IV, a 6 agost de 1162, succeí en el regnat d' Aragó i comtat de Barcelona son fill major Ramon Berenguer a quí sa mare D.ª Petronilla canvià el nom en Alfons; excepte el comtat de Cerdanya que fou llegat al segon fill Pere qui, no obstant, devia posseir-lo, en feu de son germà, però morint jove no logrà governar-lo i quedà del primer.

Bofarull. *Cond. B.* II, pag. 183

Eina, Egat, etc. de Canigó.

10 juny 1163

188 EL Papa Alexandre III confirma al monestir de Canigó els seus prèdis de Cerdanya situats a la vila d'Eina, parroquies de St. Esteve d'Egat, Santa Coloma de Vià, Sant Sadurní de Targasona, St. Vicens de Vilalta, Dorres, Sant Genís d'Err, Sta. Leocaia de Darnacollecta, St. Julià d' Estavar, vila de Bajanda, parroquies de St. Martí d' Ix, (1) St. Vicens de Saneja, St. Martí d'Aravó, Sant Esteve de Guils, l' església de

(1) En el museu de Barcelona pot veurer's el frontal de l' església d' Ix, senyalat de n.° 1 Pirineus Orientals.

Sta. Fe de Talltorta amb totes ses pertinències, i tot lo dret que tenia en les parroquies de Sant Pere d'Alp, de Sta. Maria de Mossoll, de Sant Llorenç de Das i de St. Sadurní de Fustanyà.

M. H. ap. 439, col. 1334.

Pardines: Esg. Sta. Magdalena.

10 octubre 1170

189 EL Bisbe d'Urgell, Arnal de Perexens, a precs de Ramon de Ribes, Ramon Johan capellà de la parroquia de Pardines i tots els parroquians i d'un servent de Déu anomenat Bernat, qui estalviant i amb almoines l'havia edificada, consagrà l'església de Sta. Magdalena, sometent-la a la parroquial de Sant Esteve. Ap. X.

L' objecte d' aquest oratori seria facilitar el culte en aquell veïnat de Vilaró i al d' altres cases més amunt en la muntanya, de les quals se'n conserven vestigis, habitades almenys en temps dels orris, on hi feien els formatges; substituint altra església vella, de la qual se 'n conserven vestigis, situada vers aquell indret a Boixatera, camí de Collada-verda i distant una hora del poble. Ap. XI.

Maranges, Alp: Querela cens.

6 setembre 1171

190 EL Bisbe d' Urgell feu querela a Ramon de Castellbó de que li havia causat molts danys a Maranges i a les esglésies d'Alp i Adrall; a lo

qual respongué que no li havia fet altre sinó rebre el cens que havien acostumat cobrar els seus antecessors: lo qual negà el Sr. Bisbe. «*Item conquestus est dominus Episcopus de R. de Castrobono quod R. in honore de Maranges et in ecclesia de Alb et in ecclesia de Adral multa damna absque omni racione intulerat; ad que R. se nichil ibi fecisse nisi quod antecessores sui censum consueuerant facere, quod dominus episcopus negavit. Arx. Cap. Urgel. Cartulari,* fol. 275, d. 968.

Finalment pel conveni celebrat a 6 setembre 1171, Ramon de Castellbó s' obligà a no fer-li cap més violència en les esglésies d' Alp i d' Adrall, i a no exigir cap més taxa de Maranges que les provinents d' eixes tres coses: *arsina, cucucia* o *homicidi,* en cas de que puga provar el seu dret. Boudon-Mony: *Comts. Foix,* II, 27.

Perxa: Església i Hospital.

1174

191 ALBERT, Abat de St. Miquel de Cuixà, dona Colació a Ferrer, prevere, de l' església de Sta. Maria de la Perxa (Porticu): és el primer document en què es nomena.

L' hospital de la Perxa pertany al cenobi d' Arles, en virtut de la donació feta per Seniofred al dit monestir a 30 octubre 966: S. n.º 134.

Alart. *Hosp. Perxe.*

Pasquers: Dret de Poblet.

29 maig 1175

192 «EN lo mateix[1](any 1175), mes a 4 de las calendas de juny, Guillem Bernat de Peracols y Blanca, muller de aquell, juntament ab Baranguera, germana de dit Guillem Bernat de Peracols, donaren y en part veneren al Monastir de Santa Maria de Poblet tots los ports y pastures, boschs y aigues que tenian a Vallmarans y sos termens, Sobirà y sos termens, Roda ab sos termens de Angustrina, ab las entrades y axides de aquells.

Es en pergamí signat de lletra B; en lo plech número dos; es en lo armari de las escriptures dels Pasquers.» Perg. Desaparescut.

Ca de Mostra, fol. 16, V.

Pasquers: Dret de Santes Creus.

24 setembre 1175

193 «LO Abad de Santas Creus tenia dret als Pasquers per donació li tenian feta Pere de Domanova y sa muller y Ramon de Enveig y Ermessendis sa muller conforme consta ab dos actes de donació rebuts en poder de Estafani, notari de Puigcerdà als 8 de las calendas de octubre 1175.

---

(1) El pronom *mateix* fa relacio a la efemèride seguent que en Ca de Mostra va devant d'aquesta.

Estan dits actes de donations, junts, signats lletra B; en lo plech del número hu en lo armari dels Pasquers.» P. D. *Ca de Mostra*, fol. 15.

Pasquers: Drets de Poblet.

Octubre 1175

194 «RAMON de Enveig a t. de 8bre 1175 feu donació al Monastir de nostra senyora de Poblet, dels ports enteraments de Lanós ab los Rius, aiguas, pasturas, y llenyas.

Consta ab acte escrit en pergami, signat de letra A; es en lo plech número dos; en lo armari dels Pasquers». P. D. *Ca de mostra*, fol 16 V.

Pasquers: Dret de Poblet.

Octubre 1176

195 «MES havant, en lo mes de octubre del any 1176 lo Rey Alfonso de Aragó, de gloriosa memoria, donà al monastir de Sta. Maria de Poblet, los ports sobre de Angustrina, que los Religiosos de dit Monastir havian comprat de Guillem Bernat de Peracols y Pere de menoua (sic), y ab la mateixa donació, donà los ports de Lanos, de Roda y de Vallmarans.

Consta ab acte escrit en pergami signat de letra C; es en lo plech de número dos, en lo armari de las escriptures dels Pasquers.»

P. D. *Ca de Mostra*, fol. 16. V.°

DIETARI

Montcerdá: Carta de repoblació.

Lleida 11 març 1177

196 «DESPRES de esser units lo Regne de Aragó ab los Comptats de Rosselló (1) y Cerdanya (2) per lo casament feu Donya Petronilla de Aragó, filla y heretera universal del Rey Don Ramiro, que fonch lo últim Rey de Aragó antes de la unió, vingué a succehir Ildefonso, fill de aquella y del Princep Don Beranguer, no sols en lo Regne de Aragó per medi de la mare, sino tambe en los Comptats de Barcelona, Marquesat de Provenza y Comptat de Cerdanya per medi del Princep Don Beranguer son pare.

Volent empero, com a Princep generós, ensenyarse liberal ab sos vasalls, considerant que tots los fets de importancia deuen tenir son principi y fonament en las coses celestials, ab intervenció y pregarias de Arnau de Prexens, Bisbe de Urgell, a diset de las Calendas de Abril 1177, assenyalá y doná lloch en la present vila de Puigcerdá en lo qual se pogués edificar una Iglesia, y es la que vuy es parroquial desta vila de Puigcerdà sots invocació de Sta. Maria, Mare de nostre Salvador Deu Iesuchrist, Senyora nostra: y ha tant aumentat dita Iglesia fins al dia de vuy, que comptam als XVIII de 7bre. M. D C C L XXIIII que es una de las Iglesias mes sumptuosas y mes riques y frequentadas de

(1) Alfons I heretà el Rosselló en 1172 per mort sens succesió de son Comte Guinard II. Alart. *Prev...* I. p. 29.

(2) Veg. any 1117 y 1150.

Clero ques troben moltas lleguas al rodador: sia tot pera major alabansa y servici de sa Divina Magestad.» Ap. XII.

Ca de Mostra, fol. 43.

Amb aquest document, considerat carta de repoblació de Montcerdà, comença el Dietari d'Ortodó, que el porta trasllat en fol. 6, havent desaparescut l'original; amb ell es reprèn també aquí el present Dietari d'instruments locals.

En l'A. P. es trobava en 1898 un trasllat de la compra feta pel rei Alfons a l'Abat de Cuixà, d'una parcela de terreno del terme d'Aragolisa per emplaçar-hi l'eixamplament de Montcerdà feta vers l'any 1175—76: és desaparescut com també els documents feacients dels actes de Gregori II, 1175—1181? de la mateixa època [1]. Ara sols es conserva en un capbreu de beneficis del segle XVII una petita nota ms. que diu: «La constitución u origen de Puigcerdá fué una fortaleza o castillo, cuyo terreno cedió el Abad de Cuxá al Rey Alfonso de Aragón, siendo todo el terreno parroquia de S. Jaime de Rigolisa.» En aquella compra es fundada la clàusula d'una concòrdia del Rei Jaume de Mallorca a idus desembre 1308 i una sentència arbitral de III° nones setembre 1305, entre l'Abat de Cuixá i els particulars de Puigcerdà, declarant i establint que tots els predis situats dins dels murs de la Vila no han de pagar res de laudemi ni foriscapi, ni cap altre dret al monestir de Cuixà, sinó que en són lliures absolutament i perpetuament.

(1) Franc. *Font. Hist.* A. N. S. M. C. pag. 193.

Al document es posà un títol que no correspon al text: mutació de l'església de Sta. Maria del lloc d'Ix a Montcerdà, perquè la vila d'Ix fou mudada pel rei Alfons a Montcerdà. Ortodó, ibid. Villanueva *Viaj. lit.* IX ap. XXVI, pag. 283 on el transcrigué, posà més senzillament, «*Translatio ecclesie Beate Marie de loco de Ix in villam Podiiceritani*» en ambdos es consigna la traslació d'una església de Sta. Maria d'Ix, però ni abans ni després d'aquesta data es troba a Ix cap església de Sta. Maria, ni més que una, la de St. Martí. (1)

El títol, doncs, posat per Ortodó en 1584 no té més valor que el d'una creença o tradició en aquella data: el de Villanueva és inspirat en el d'Ortodó.

El text fa saber que el rei Alfons per utilitat i conveniència de tot Cerdanya (2) ha fet mudar la vila d'Ix al lloc anomenat Montcerdà i compareixent a sa presència Arnal de Perexens, Bisbe d'Urgell, li pregà li assignés i donés lloc en la predita vila de Montcerdà on pogués construir església i cases a honra de Déu i de Sta. Maria d' Urgell (3). A quals precs el rei

(1) Veg. Any 1163 i 1198.

(2) Capritxosa doncs és la sospita d'Alart, *Notcl. hist.* s. l. com. d. Rouss. de que en fan bola de neu Brousse, *La Cerd.* p. 532. i Sarrete *Not-Dan,* d. l. Cerd. p. 12. El desenllaç dels aconteixements ha justificat l'afirmació i encert del rei Alfons; ni abans ni després de la divisió de la comarca, malgrat de molts esforços, ha lograt descentrar-se la seva obra.

(3) La paraula *ad honorem* no significa el titular de l'església projectada sinó la soberania o jurisdicció a que es pretenia subjectar-la. Veg. p. ex. *Act. rest.* esg. Casserres 1006, Arq. Sag. *Gudiol* pag. 208. 5.

amb consell de Berenguer, Arquebisbe de Tarragona i dels altres Bisbes i discrets varons de la seva terra (1), li donà lloc en la predita vila (2) on pogués edificar església i construir cases; per quant el mateix lloc ja està situat en el seu Bisbat, on sens el seu voler a ningú es permès edificar església o oratori, i l'església de la primitiva vila d'Ix consta haver sigut sempre del dit Bisbe i sos antecessors i per aquesta mutació de vila no vol disminuir al Bisbe ni a la sua església el seu dret; per xo amb dret i raó dóna, evacúa, decreta i entrega el lloc nomenat des del moment present per sempre més tenir-lo i lliurement posseír-lo al dit Bisbe i a sos successors i a l'església d'Urgell; aixis talment que a ningú més sia licit edificar església o oratori sens voluntat de dit Bisbe i sos successors. El rei a més feu conveni amb el dit Bisbe de ser-li sempre defensor i adjutori del dit lloc contra tots els contraventors: Dat a Lleida XVII Kalendes d'abril, any del Senyor 1177.

En la mateixa ocasió es creu que el rei transladà també la Casa Comtal d'Ix a Montcerdà, nomenada *Casa del Rei*, situada en l'emplaçament de la fàbrica cremada del Viguet, pati i Col·legi de l'Escolapia actuals, segons els vestigis subterranis d'empedrats allà existents i el curs se-

(1) Alart, Pr. I. p. 62 pretén deure's corretgir *curie* en lloc de *terre*.

(2) Es de notar la paraula vila i lloc aplicats a Montcerdà, perquè indiquen població, contra lo que diu Alart, *Pr.* I. p. 62 que era una senzilla torre.

La bona construcció d'aquest paragraf reclama suplir una paraula que tal vegada estaria en son original, en aquesta forma: diminuere nolumus; *idcirco* jure et rationabiliter....

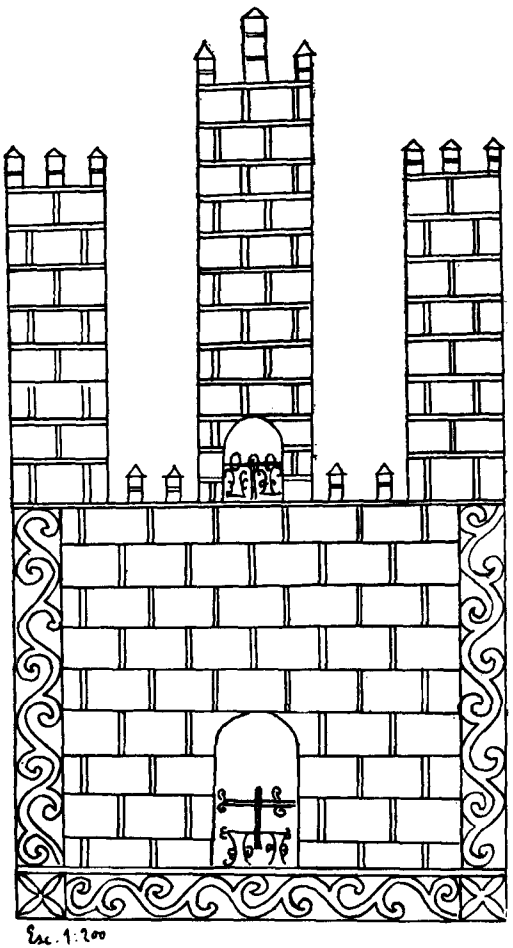

Portada del "**Liber firmitatis**" de 1289

guit pel graner del Rei conforme als documents.

Entre les cases del Bisbe construïdes pels d'Ix s'hi compta l' anomenada *Domus Episcopalis* que es troba al segle XIV i endevant fins a últims del segle XVIII.

En quant a l'església de Montcerdà, partint de la cornisa de doble bordó tallat en les modificacións posteriors sembla constava solament de nau única, avui la central, cúpula, absis i creuer: la cúpula existent encara, l'absis tallat en 1580 al fer l'obra de la Sacristia i els creuers oberts d'un costat per a construir-hi les naus laterals als segle XIII, la de migdia, i al XIV la del Nord.

De la nau central es conserva l'arrancada dels arbotans del costat del Nord, la cornisa amb una finestra, moguda per dins i oberta cap a fora en forma de vano i les dos finestres també mogudes per dins amb llurs escales de les torres laterals, constituïnt un verdader castro, degut segurament al conveni del rei i el bisbe al fer-li la concessió.

El *castrum* dibuxat en les cobertes del *Liber firmitatis* de 1289, en què a l'escala del 1: 100 coincideixen la seva porta amb l'avui anomenada *porta petita* de Sta. Maria que li serví de patró d'igual alçada i un pam més ample, cana de Montpeller, en 8 maig 1290, l'amplada del castro amb la de la nau central, i l'altura de la finestra de la torre del mig amb la de les finestres de la mateixa nau, permet identificar la façana Sud de Sta. Maria *versus porticum* qual porta era alta 4 mts. i ample 2 les torres laterals

altes 9 mts. i la central 12 mts. fins als marlets i d'aquets, els laterals 1 metre i el central un poc més: reduït a l'escala de 1: 200 va en la fig. 14.

Convé observar que en la primitiva construcció aquesta església no tenia sacristia ni deuría tenir-ne en aquella època, conforme a lo que diu Gudiol *Arqueol. Sag.* pag. 228 «La sacristia o departament ahont es guardan los objectes i útils del culte en les esglésies no'ns consta que tingués aplicació en nostres antigues esglésies. Sos ornaments sembla estaven guardats en caixes, dins de les esglésies, arreconades a les parets principalment del altar major, servint de bancs». La primera sacristia de Sta. Maria fou edificada a final del seg. XIV en la nau del Nord on encara es conserva.

Al cementiri rodejava 30 passes des de la nau central, on encara es troben cadavres en les excavacions: vers l'any 1312 es feu el cementiri nou darrera l'absis extenent-se pel costat del creuer.

El contracte del Bisbe Perexens amb Lombard per a la construcció de la Catedral d'Urgell en 1175, Puig i Cadafalc, *Sta. Maria d'Urg.* pag. 44, permet creure que l'església de Sta. Maria de Puigcerdà, com el mateix Bisbe iniciador tingué també el mateix constructor, sobre tot tenint en compte la presència dels arbotans i dels arcs en aresta que separen la cúpula, conforme a lo que escriu Gudiol, *Nocións Arq.* p. 216, que «tractantse de construccións no catalanes se comprén bé en la Seu d'Urgell no sols la introducció dels arcs en aresta, (que creu exó-

tics) sinó també de respatllers o puntals en l'exterior del edifici, cosa que no notem en les construccións catalanes.»

La carta reial va datada amb *l' any del Senyor*, que interpretant-lo *ab Incarnatione* Alart, *Pr. et Tit.* pag. 61, li assigna el 1178, i *a Nativitate*, com a sistema prevaleixent sobre tots els altres del Senyor en l'immediat segle XIII, aquí se li senyala el 1177. (1)

Alexandre III: Confirmació.

11 octubre 1178-79.

197 EL Papa Alexandre III, a petició del Bisbe Perexens confirma amb autoritat apostòlica l'església construïda a Montcerdà amb tots sos béns presents i esdevenidors a favor del Bisbe d'Urgell.

En el document se diu que Montcerdà era una muntanya àrdua i difícil i que les cases per les quals se concedí lloc eren pels parroquians d'Ix que es transladaven a Puigcerdà.

Butlla feta a V.° Idus d'octubre (2) Ap. XI.

Pasquers: Dret Stes. Creus.

30 juliol 1179.

198 «PERA de Domanova a 3 de las Calendas de Agost 1179 dona al Convent de nostra

(1) Aquest rei Alfons, segons l' *Anuario de la Nobleza de España*, de Lluis Vilar i Pascual, 1879, proibí datar els instruments públics pels reis de França: lo mateix fou abolit en el Concili de Tarragona de 1180 per l'Arquebisbe Pons de Vilademuls.

(2) No porta l'any, però com el Pontificat de Alexandre III acabà en agost de 1180, aquesta butlla no pot passar de 1179,

senyora de Stas. Creus las pasturas de Carlit, de Colomera, de Congesta, Ventolá, Plana de Tramósrius y de Castellar, tot en amunt com confinan ab las calmas de Pera de Prullans, y en lo camí de Carlit en amunt, y fins al salt de Roda; de manera que lo camí va fins al Estany Llat, aixis que la aygua divideix mes havant fins a las canals de Estany Llat y als termens de Lanós:

Consta ab acte dalt dit, signat de lletra D; es en lo plech numero hu en lo armari dels Pasquers.» P. D. *Ca de Mostra* fol. 15. V°

Pasquers: Dret de Stes. Creus.

1180.

199 «LO mateix convent de Stas. Creus, en lo any 1180 alcansa per títol de donació en part de Ramon Sicart, la montanya sobre Enveig des de Gorchs fins a Pradells y fins a la montanya Arruf o Font viva, fins a Ortells y fins a Font de Coma Joan ab ses afrontacions. Consta ab acte en poder de Pera I. signat de lletra C; es en lo plech de número hu en lo armari dels Pasquers; y ab lo mateix acte hi ha altre transunte signat de la mateixa lletra C.» P. D.

Ca de Mostra fol. 15. V°

Pasquers: Dret de Stes. Creus.

8 novembre 1180

200 «LO rey Ildefonso de gloriosa memoria, Rey de Aragó als vuyt dels Idus de noembre 1180

dona al Convent de Stas. Creus los boschs y las calmas de Madrans y los boschs de Podes o Rodes, y las calmas de dits boschs,y las pasturas de Carlit y las calmas que allí son; no menos també dona las calmas de Fontanera, y també la Tosa de Bovedó y las pasturas de aquella ab las confrontasions, entradas y axidas y tots sos drets.

Apar ab acte signat de lletra E; es en lo plech de número hu, en lo armari dels Pasquers. Lo que es dins lo present, es lo mateix que lo sobredit.» P. D. *Ca de Mostra* fol. 15. V°.

Privilegi: Leuda, muralla.

31 octubre 1181

201 «EN lo plech de número dos ab un pergamí o privilegi que deu ser lo mateix original concedit per lo Rey signat de lletra A, podra veurar lo coriós la franquesa de lleuda, questia y peatge tenim los de la vila de Puigcerdá, y de tot altre servey: —y dit Privilegi está continuat en lo llibre dels privilegis, foleo primer, versiculo segon: y fonc concedit en noembre (1) 1181.» Ap. XII. *Ca de mostra*. fol 43. V.°

Original perdut; es troba en molts trasllats. Els vestigis de la muralla son trobats en les torres Jurnó, *Moner*, Clausolles, camp del Caietano, font de Leras, fent allí mig circol cap a l'Escolapia en forma d' estanalla des d'on rodava pel portal d'Aja fins a la torre del Llopis i seguia recta pel passeig de la sèquia.

(1) II.ª Calendes novembre: ço és 31 octubre.

Pasquers: Concòrdia passos Poblet i Stes. Creus.

2 març 1182

202 «MES havant apar haver fet concordia los Religiosos del Convent de Poblet ab los de Santes Creus, als dos de mars 1182, de tenir per sos bestiars, en enpriu y poder passar aquells, ço es los de Poblet poder passar y tornar ab son bestiar per los Ports de Portas y Barrades, fent una nit tant solament; y los de Stes. Creus pasar per lo port de Lanós, fent allí sols una nit y un dia.

Apar ab acte de pergami signat de lletra F; es en lo plech de número dos; es en lo armari de las escripturas dels Pasquers, y tambe en lo plech de número hu en pergamí signat de lletra Hac apar del mateix.»

D. D. *Ca de Mostra* fol. 17.

Privilegis: llenya, tall, fira etc.

Juny 1182

203 «EN lo mateix plech (de n.° dos) estan diferents traslats de franquesas de lleuda, pasatje y altres franquesas de *mals usos* y tambe com concedí lo dalt dit Rey Alfonso als de la vila de Puigcerdá llicensia y facultad pera sempre duradera, de poder pendra llenya, aigua, y fer depexer sos bestiars en las montanyas del Rey; y axibe concedí als de Puigcerdá que ningun altre pogues vendra per tall, ni tenir

taula; y juntament concedí llicencia de tenir fira als dalt dits homens.

Fonch concedit dit privilegi en lo mes de Juny 1182; es signat de lletra B.»

Ap. XIII *Ca de mostra* fol, 43. V.°

Original perdut, però es troba en molts trasllats:

L'exòrquia de que els fa lliures era el dret del Senyor d'apropiar-se els mobles dels vasalls que morien sens succesió. (1) «*nec de intestatione vel de exorquia respondeatis.*»

Es el primer document del dret de Puigcerdà sobre l'aigua de Querol que té en possessió.

Maranges: Desempenyorament.

27 gener 1184

204 EL vescomte Ramon, de Castellbó, sa esposa Ermessen i son fill Arnal havent empenyorat abans les possessions i prendes dels Guillem de Capdevila, Bernat Pons, Guillem fill de Arnal, Bernat Prevere i Ramon son germà, a favor dels homes seus propis (del vescomte) de Maranges i de Gerul, els dona ara llicència de disposar dels seus bens i alous, vendre'ls, comprar empenyar i donar-los com havien fet els seus pares de tal modo que si algun mas que a ell especta com a senyor, vingués en ruïna i ell no pogués restaurar-lo i tenir-hi home propi i propi alberc, els qui el tenien abans amb cens

(1) Villanueva *Viaj. lit.* XI. p. 103.

el tornin recobrar pagant aquell cens degut; havent rebut d'ells 50 sous barc.

Pere de Luderteres alaba i autoritza als mateixos usar la dita llicència, per lo qual ha rebut d'ells X sous barcs. Ap. XIV.

Pasquers: Dret de Stes. Creus.

10 juny 1184

205 «BERENGUER de Saga y Sanxa sa muller donaren als quatra dels idus de juny 1184 lo port de Maura pasturas y aiguas de aquell, entrades y exides al Convent de Stas. Creus.

Consta ab acte de pergamí rebut per Pera I. Notari de Puigcerdá, signat de lletra G: es en lo plech número hu, en lo armari dels Pasquers» D. D. *Ca de mostra*. fol. 16.

Imatge de Sta. Maria: trasllació.

1184

206 EL Bisbe d'Urgell, Arnal de Perexens, provist d'un decret del rei Alfons, trasllada en processó solemne des del lloc d'Ix la imatge de Sta. Maria a la sua església de Montcerdà de 1177.

D'aital fet no es troba memòria ni vestigis de cap mena en document coetani, sinó solament en tres notes ms. molt posteriors: una procedent del Convent de Predicadors, en poder de Josep M. Martí en 1889; altra trobada entre els papers del Convent dels Agustins, a 28 desembre 1863 per Joan Vigo, Pvre. rector de Caixans des de maig 1855 a novembre 1868;

Sta. Maria de Puigcerdà, avui dita de la Sacristia

i altra feta en 1744 per Pere Grau, Pvre, rector d'Ix des de 1695 a 1744 (son testament del juliol 1744), totes les quals acusen identic orígen; i, posant seguides dos dates separades per la friolera de 400 anys han servit per teixir la fabulosa història de Nra. Sra. de la Sacristía en els últims temps:

El fet de dita trasllació fou figurat en un fris del camaril de la capella de la Sacristia de 1688, derruït en 1889; segons ell acompanyaven al Bisbe Perexens els d'Elna i d'Albí.

El suposat decret del rei autoritza pensar que la imatge procediría de la *Casa Comtal* d'Ix, concordant aixis amb son origen. Malgrat la manca d'un estudi iconogràfic comparatiu de les Santes Maries de Catalunya, per fixar-ne amb més coneixement la sua època, no obstant en el moment actual el comú dels intel·ligents, fundats en les soles característiques de l' escultura, assignen a nostra santa imatge la mateixa època de l'església, ço es: les postrimeries del seg. XII o els principis del XIII.

Hospital Major: Real Protecció.

6 gener 1190

207 « AB acte rebut en poder de Joan baixisis (de Bages) Notari de Perpinyá als 6 del mes de janer 1190 lo Serenissim Sr. Rey en Pera de Aragó lloá y confirmá als particulars de Puigcerdá lo Hospital, que poch antes tenian edificat prop la Iglesia de dita vila y posá baix sa real

protecció los alashoras habitavan, y en esdevenidor habitarian en dit Hospital.

Consta ab real privilegi, signat de lletra A. es en lo plech de n.° hu, recondit en lo armari de las escripturas del Hospital Major.»

P. D. *Ca de mostra*, fol. 30.

Sanabastra i Vencilles: Ribera.

12 agost 1190

208 GIRAL, Veguer i Batlle del rei concedeix per part del senyor rei als homes i dones de Sanabastra presents i esdevenidors els prats i pastures de la Ribera de Sanabastra com se conté de la ribera de Ger i és termenada fins al prat d'Alf amb pacte que cap altre bestiar hi tinga pastura sense la voluntat d'ells i fassen de cens anual al senyor Rei un muig de civada *cum quartallo florenti* de Montcerdà i al Ponter de Ger *unum quartallum;* i aquest sia defensor i tutor de dites pastures segons el seu poder pagant-li el cens senyalat; havent rebut per tal concessió 75 sous barcs: a la mateixa hi són partícipes els homes de Venzilles.

Ap. XVII.

Ramon Catelli.

1190

209 RAMON Catelli firma amb Pere Solerii, paborde del Monestir de St. Joan de Ripoll una donació otorgada per Pons de Monells a favor d'un tal Vives; i en 1205 i 1217 altres do-

nacions d'un tal Llobet al Monestir de St. Joan de Ripoll. Ar. St. Joan Abad. pergamins f. 1.

Rei Alfons I: mort.

25 abril 1196.

210 A 25 abril 1196 mor a Perpinyà el rei Alfons; son cadavre fou traslladat i sepultat al Monestir de Poblet que son pare, el comte Don Ramon Berenguer IV, havia començat edificar a 7 setembre 1153. En son testament de desembre 1194 deixa al Monestir de Ripoll, en compensació de sa sepultura, tots els seus molins de Ribes: *Dimitto Sancte Marie Rivipolli omnia mea molendina de Ripis que habeo in terminis ipsius castelli in recompensationem sepulture mee».*

Constitueix al seu fill Pere, hereter de tot el regne d'Aragó, comtats de Barcelona, Rosselló, Cerdanya i Conflent; i en tot Catalunya «*et in tota Cathalonia*»: és el primer (?) document en que surt el nom de Catalunya. Firma com a testimoni R. de Urtg.

Bofarull, *Condes de Barna.* II, p. 215.

Mas a Guills: donació.

9 desembre 1197

211 «ANY MCLXXXXVII a VIIII de desembre appar unes donacións que feren de un mas a Guills; es ab senyal de C.»

Manual Pasqual de A. M. — P. D.

Particulars p. 20.

Ribes: Molins.

31 març 1198

212 HAVENT el rei Alfons fet elecció, per la sua sepultura, del Monestir de Ripoll i després canviada la voluntat pel de Poblet, per a compensar al de Ripoll, li legà tots els molins de la vall de Ribes. Son fill el rei Pere en cumplir el legat feu una transacció amb l'Abat de Ripoll, per la qual quedaren del seu monestir els molins de Caralps, Pardines i Ventolà i passà al rei Pere el molí de sota el castro de Ribes.

Boletin de la R. A. de B. L. de Barcelona. Abril a junio 1913. pag. 87

Ribes: Molins : origen.

213 ELS molins de Ribes, nomenats en el nombre anterior, es troben llegats en usdefruit a Petronilla, (1) mare del rei Alfons per son pare el comte Berenguer IV en son testament de 18 de juny 1164 «*Et dimisit Regine uxori sue Bisulduniun et Ripas unde viveret*» (2) Més avans es confonen amb l'origen de la vila.

Els anals de Ribes, conforme al seguent manuscrit atribueixen la seva fundació als vàndals de Inspruck, capital del Tirol en Alemània, en

(1) A eixa s'atribueix haver canviat el nom al seu fill Ramon pel d'Alfons a l'abdicar-li el regne d' Aragó «*Dono et laudo en concedo tibi dilecto filio meo Ildefonso Regi Aragonis et Comiti Barchinone qui in testamento eiusdem viri mei vocaris Raymundo et omni posteritati tue regnum Aragone integriter*». Bofar. Cond. Barc. II. pag. 210.

(2) Ibid. pag. 208.

la invasió susdita, nº 72, començant per edificar el castell de Segura, del qual se conserva encara la cisterna, i la Vila de Munt, on després s' edificà el castell de Sant Pere a l' any 600, i en l'any 900 l' església vella de Santa Maria, de la qual es conserva l' absis darrera l' altar de Sant Valentí. Per quant aquest ms. concorda perfectament amb les demés dades adquirides, mereix tot el respecte i crèdit de verosimilitud: va aquí transcrit fidelment:

«En lo archiu dels llibres de Cura de la pnt. Igla. P. de Sta. María de Ribas. Jo Dr. Joan Martí Rr. de dita Igla. als 29 de Octubre 1751 encontrí un paper solter y es del tenor segt.» — fou la antiga i noble Vila de Ribas situada baix los Perineus fabricada per Guido Ubaldo lo any 460 cavaller de noble familia del Comptat de Inspruch servint a los Gallos conquistat de bándolos, naçió mixta de Grechs; dit terreno estaba erm ab molts boscos, penyas, animals venerosos, y quadrupedos, de ahont éll, y los germans Cenio y Mando fabricaren un castell en lo alt de una montanya Despues dos mes hi vingueren ab altres familias produhint molta Gent: lo any 600 fabricá un castell un Castell prop unas casas en lo mitg de dos rius molt fort á invocació de St. Pere fentse Senyor de totas las comarcas de aquella Vall, fabricantse en diferents parts Casas y Veynats; y per defensa de sos contraris maná en los demes llochs fer castell o moralles: lo any 800 foren de diferents nacions envestits per la part de Cerdanya, als quals socorreguts, y ab sos valerosos habitants foren victoriosos, lo any 900 se fabricà la Iglesia de Sancta María ab algunas casas y molins ab alguns privilegis dels Comptes de Cathalunya per sas proesas: fou dit paper tret del Arxiu Real de Barcelona

per un frare mercenari. = *Ita verbo ad verbum expropria manu.*=Dr. Martí.»

Liber defunctorum de Ribas, de 1717.

Segons Balari, *Orígenes históricos de Cataluña,* pag. 76, el nom de *Ribas* prové del llatí *ripa* i el troba donat al castell de Belloch segons un document de 990. Aquest a son torn ve del grec *ripe* i es arrel de *ribatge* en català, *rivage* en francés i *ribazo* en castellà, significant una porció de terra amb alguna elevació o pendent i usant-se solament en composició, com Ribagorza, Ribadàvia.

En 922 apareix per primera volta aquest nom significant la vall «*in valle ripparum*» veg. sup. n.° 119, i en 982 significant la població Ripas: «*Et in valle Petrariensi alodem qui dicitur Planezas cum ecclesiis, decimis et primatiis... Et in Ripas, casas, terras et vineas.*» veg. sup. n.° 138. Els documents llatins posteriors, seguint la regla de construcció en ablatiu propia dels noms de lloc, escriuen *Rippis;* els en català vulgar *Ribes* i *Ribas*, i finalment el R. D. de 27 de juny de 1916 ha fixat que es diga Ribas de Fresser, per distingir-se d' altres, on *de* es proposició d'ablatiu indicant origen o procedència, i Fresser el dom del riu que la caracteritza.

Ut sylvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas.
Hor. *Art. Poet.* v. 60.

Malifetes sacrílegues.

1198?

214 R. de Ribes detenta l'església de Ribes i la de Fustanyà i la de Caralps i la de Pardines i totes les altres dintre la seva terra. Ell i Hug de Navà usurpen les albergues i prestacions que venen obligats a fer als clergues. Galceran d'Urtg obra mal contra l'església d'Adás. B. d'Alp i Sanç s'han apropiat en castell l'església d'Alp. Arsendis d'Urtg i el macip R. de Castellbó obliguen violentment als clergues a donar alberga. R. de Pallerols (detenta les prestacions) del mas que té a Vilallovent. Arsendis de Follà usurpa IV. a.... La muller de Maçanos usurpa a l'església d'Estoll les prestacions de les seves alous.

Els bacalars, (vilans). de Villech arrabassaren el mul al cabiscol; Rodolf Tarbera i son fill, el monjo de Cuixà, usurpen lo que deuen prestar a l'església de Tartera. B. Aragolisa usurpa les prestacions que l'església de Montcerdà deu fer al bisbe. (1)

Documents en vulgar. Compilació de P. Pujol, p. 45.

Invasió albigesa.

1198

215 L'heretgía albigesa, aixis anomenada de la ciutat d' Albí, renovà els errors dels maniqueus i, amb Enric, monjo apòstata de Tolosa,

(1) Interpretació facilitada pel mateix compilador.

ensenyava que el Sacrifici de la Missa era res, que els sufragis pels difunts en res els aprofitaven i que el Baptisme administrat als infants sens la fe actual tampoc els valía.[1] Tal heretgía havia infestat el comtat de Foix i el bisbat d'Urgell i trobat tan zelosos defensors en el comte Ramon Roger de Foix i el vescomte Arnal de Castellbó com bon abric en el castell del darrer. [2] Els anals de Zurita [3] posen a l'any 1198 la invasió d'ambdos dits cabdills en aquesta comarca i el bisbe d' Urgell, Pons de Vilamur, en un capítol de queixes a l' Arquebisbe de Tarragona n'enumera les malvestats comeses, dient:

El Comte de Foix amb son pare s'apoderà de l'església i vila de Seu d'Urgell i entre altres dolenteries matà a Maranges tres homes del Bisbe després d'have-ls-hi fet gràcia de redimirse per més de 5.000 sous.

El dit Comte i Arnal de Castellbó amb els seus exèrcits desbotaren les esglésies de Cerdanya, posaren presos als clergues i se n' emportaren els seus béns amb tots els ornaments de les esglésies sacrílegament de les quals maleses sumariament se 'n noten algunes per memòria:

A Coborriu de Talló desbotaren l' església i se n'emportaren 3 llibres, tots els ornaments, 25 modis de blat i tots els béns i robes del capellà.

---

(1) Puig i Xarrié. Iust. Theol. I. p. 294, 299.

(2) Baud. Mony. Comt. Foix. I. p. 119.

(3) I. fol. 88.

A Borr desbotaren l'església i se n'emportaren el vestiment del presbiteri, dos cobrealtars i totes les coses dels clergues.

A Pedra desbotaren l'església i dins d'ella s'hi preparaven els menjars, hi feien foc i molts altres oprobis: pujaren al cimbori posant els peus en els braços de la creu i se n'emportaren d'allí 1 llibre i 8 modis entre blat i farina que eren del capellà.

A St. Grau del Puig d'Urús [1] desbotaren l' església i se n' emportaren 5 llibres i 2 vestiments del prebiteri, totes les tovalles de l' altar, 1 calze, 2 canadelles, 1 incencer, 2 campanetes; desbotaren el *scrinium*[2] (sagrari) en que hi havia reliquies que les tiraren pel sostre de l'església, assotaren al prevere al peu del altar i se n'emportaren 3 modis de forment del capellà amb totes ses robes i béns.

A St. Climent d'Urús desbotaren l'església i se n'emportaren el millor llibre d'ella, el qual fingé B. de Tolarid.

A Sta. Cecilia de Baders desbotaren l'església i se n'emportaren 1 cobrealtar i les coses del clergue de la mateixa.

A Baltarga desbotaren l'església i se n'emportaren el blat i altres béns del clergue de la mateixa arrebassant-li també 1 bou i 3 porcs.

---

(1) Poblet, vulgarment dit Vilagrau, situat a ponent de la capella actual de S. Grau; en excavacions s'hi troben vestigis de cases i dos ponts als camps del voltant del tarter. Al camp del cim de la capella es conserven vestigis del fortí que els del lloc en diuen presó, acabant de caure les parets. També a Bolvir se'n diu Puig al lloc del castell.

(2) Scrinium: caixa en que s' hi guarden coses precioses. St. Jeroni, *epist.*

A Samsó desbotaren l'església i se n'emportaren tots els ornaments.

A Saig desbotaren l'església i se n'emportaren dos modis de blat que eren de la sagristía.

A St. Salvador de Pedrances desbotaren l'església i la destruiren del tot.

A Prats, J. Xico, B. Mercer i G. Tolssa desbotaren l'església i se n'emportaren 7 llibres, 2 vestiments del presbiteri, 2 canadelles, 1 calze, 1 perola i 10 modis entre blat i farina; i del clergue 9 llençols, 2 flassades 60 gallines, 2 capcials i totes les seves robes.

A Tartera desbotaren l'església i se n'emportaren 2 llibres que després tornaren, 4 modis entre blat i farina, 7 somates de vi del capellà amb totes les seves robes i demés que allí trobaren, i 2 bous, 25 ovelles, 6 porcs, 1 somera i 1 pollí; i fou allí conegut F. de Capdevila.

A Vencilles desbotaren l'església i se n' emportaren 2 vestiments del presbiteri i 2 llibres; trossejaren les portes de l'església, n'arrancaren totes les tancadures i se n' emportaren el blat i tot lo que hi trobaren.

A Sanabastra desbotaren l'església, se n'emportaren la casulla bona de púrpura, dos vestiments del presbiteri, 1 llibre, totes les tovalles, i despullaren l' altar; se n' emportaren 1 perola, que, després hem sapigut, fou comprada per 30 sous pel capellà d'Estemarid; 30 modis de blat dels clergues i 7 de la sagristia; 1 ganiveta del capellà i tot lo que allí trobaren. Ademés desbotaren el sagrari *(scrinium)* en que hi havia el

Sagrat Cos de Crist i l' espargiren en llocs vilíssims; i a això hi fou present Arnal de Castellbó qui s'estava a la porta de la mateixa església: a més se n' emportaren 6 sesterades de vi i 1 calze.

A Mosoll, desbotaren l' església, d' allí tragueren i se n' emportaren tots els ornaments d'ella, ço és: els llibres i moltes altres coses que no podem detallar per menut perque el capellà és remogut d'eixa terra. Després Arnal de Saga calà foc a la mateixa església i cremaren allí tots els altars *(sanctuaria)* i lo demés que hi havia, fins les tanques [1] de les sepultures on s' haurien cremat alguns cadavres dels homes de Mosoll si no haguessen socorregut homes de Puigcerdà. [2]

A Estoll i Soriguera desbotaren les esglésies i se n'emportaren tot lo que hi trobaren; 3 modis de blat del clergue i 2 llibres de la de Soriguera.

A Caixans desbotaren l' església, i, com el capellà estava dintre, calaren foc a les portes i les cremaren amb el porxo, feriren al dit capellà, se n'emportaren de l'església tots els ornaments i tot lo que hi trobaren que no ho sabem detallament perquè aleshores el capellà, afligit per la pobresa, se'n anà. Altra vegada desbotaren l' església i se n' emportaren tot lo que hi havia i

(1) Columbas: de columbarium, obertura deixada en els sepulcres per depositar-hi la caixa o vas de la cendra. Inscrip.

(2) La grafia *Podium Cerdanum* correspon no a la l' època dels fets en 1198, sinó a la en que fou escrit aquest memorial del Bisbe Pons de Vilamur, 1230 a 1256.

posaren pres al capellà qui es redimí per 40 sous: això feren Rumpla i Prads que assotaren al clergue crudelment.

A Vilallovent, desbotaren l'església.

A Aja, desbotaren l'església.

De l' església de Talló, se n' emportaren 8 bous i 18 porcs.

Dels quatre masos nostres d' Edors se n' emportaren per valor de 100 morabatins.

A Palau, desbotaren l'església i se n' emportaren 4 llibres, 2 calzes, 2 canadelles, 2 canalobres, 2 campanetes, 20 sesterades d'oli, que vessaren, lo demés que hi havia i 1 perola, i prengueren el Cos de Jesucrist el qual llençaren a un femer.

A Osseja, desbotaren l'església.

A Ix, desbotaren l'església i se n'emportaren 3 llibres i 2 canadelles.

A Nahuja, desbotaren l' església i se n' emportaren 2 cortines, 100 sous, 1 missal, 1 leccioner i 1 casulla de fustani.

A Santa Leocaia, desbotaren l' església; allí foren J. de Tolssa i homes d'Urtg; i se n' emportaren campanes (cimbala), 1 calze, 1 perola, 2 llibres i tot lo demés que hi havia, ço és: 2 canadelles, 2 canalobres, 7 estoles, 1 capa de fustani, 4 modis de blat del capellà i moltes altres coses.

A Err, desbotaren l'església.

A Sant Hilari de Vallcebollera desbotaren l' església i se n'emportaren 2 banderes (signa).

A Sallagosa, desbotaren l'església.

Per aital destrucció de Cerdanya i desbota-

ment d' esglésies perderen els clergues de Cerdanya durant tres anys consecutius més de 3000 modis de blat i altres rèdits que debien percebre; i valuem les coses violentment tretes de les esglésies i els béns i rèdits quitats als clergues en 50.000 sous, a més de la pena de sacrilegis que diem posà per cada u almenys 30 lliures d' argent i compensà nou vegades als damnificats.

L' església d' Urgell perdé durant tres anys els seus rèdits a Cerdanya que valien 10.000 s.

Arnal de Castellbó capturà i tingué presoner al capellà d'Urtg fins que es redimí per 100 sous; capturà i ferí al capellà de Bolvir i capturà a G. de Ans, prevere.

. . . . . .

Item essent ell patró *(prebendarius)* a l'església i havent-li Nos encomanat la pabordia de Montellà, no feu el servei, i ens ha fet perdre les rendes valederes 1.300 sous.

Item, quan tenía siti a Castellà, prengué, durant fidelitat i tregües als homes nostres de Montellà, bous i ovelles per valor de més de 1000 s.

. . . . . .

Item en temps de pau i fidelitat ens destruí 3 masos a Pedra, 1 a Vencilles i se n' emportà per valor de més de 500 sous; també ens destruí 2 masos a Alp, 1 a Estoll, 2 a Càldegas i 5 a Sallent, emportant-se 'n per valor de més de 1.500 sous a més dels danys; 2 masos a Montmalús, 2 a Urtg, 2 a Borr, 3 a . . . dels quals tingué més de 1.000 sous a més dels danys.

Item ens ha quitat durant 15 anys els delmes de Guils i els delmes i primicies i censos de l'es-

glésia de . . . que valien cada any més de 100 sestes de blat i ens ha quitat les (decimes i primicies) de Coborriu.

. . . . . .

Item ens ha destruit dos masos a Santa Leocaia, i capturat . . . també 2 bous i 2 porcs i tots els béns dels masos que valien . . . i ens ha destruït 1 mas a Anàs emportant-se 'n bous, ovelles, porcs i tots els seus béns valedors més de 400 sous.

. . . . . .

Item quan tingué la pabordia de Montellá, quità als homes 10 modis de forment i 20 somates de verema (vindemia).

. . . . . .

Item capturà a l'home nostre de Navascort i el feu redimí per 200 sous.

Item quità a nostres homes de la vall de Ribes, un parell de bous i 30 bèsties petites.

. . . . . .

Item a més de les coses exposades ha quitat als clergues de Cerdanya, lo següent: al capellà de Bolquera, 70 sous; al clergue de Grexer, 20 sous; al clergue de Maranges, 40 sous; al clergue d' Ella, 20 sous; al clergue de Caixans, 50 sous; al clergue de Perera, 30 sous i desbotà la casa del capellà i en tragué 10 ovelles, 8 porcs i totes les robes que hi havien a la casa, les quals valien més de 100 sous.

Item feu desbotar pel seu batlle l' església de Sant Esteve de Parera, de la qual tragué 8 modis de blat, 1 modi de farina, 1 bacó, 2 somates de vi, 5 portadores (vegetes), 1 tina, 3 caixes, 1

arca, llibres, capes, vestits i tots els ornaments de l'església que estaven darrera del altar, i cera i oli; i el dit batlle capturà amb ses propies mans a un prevere i li pegà: tot això fou fet durant tregua i fidelitat.

. . . . . .

Item en la terra de Galceran de Pinós desbotaren 7 esglésies i se n' emportaren els llibres i ornaments i tot lo que hi havia a dins que evaluem a 500 sous i demanem els hi sia restituït i a Nos pagada la pena dels sacrilegis.

. . . . . .

Item capturà a Albert, de Gerul, home nostre, i les coses d'ell i dels altres homes que allí té l'església; i això feu sobre oblació de dret i contra prestigi nostre.

Item els homes de dit Roger cremaren, en temps de dites tregües el blat de P. de Pineis, a Sanabastra.

Arxiu cap. Urg. *Memorial dels danys donat pel comte de Foix i vescomte de Castellbó a l'església de Urgell:* publicat per Baud. Mon. *Com. Foix.* II., pag. 100.

Vall de Ribes: Venda rendes.

11 juny 1200—13.

216 «PER lo molt illustre senyor Rey en Pere de Aragó, de alta recordatio, del qual era la vall de Ribes, fou fet arrendament e venda an Ramon de Ribes (precesor de) Francesch de Ribes, de les rendes, explets, eximens e proueniments de la dita vall per preu quiscun any de

mil sous barcs, pagadors quiscun any . . . apar ab carta feta *tertio idus junii anno domini millesimo ducentessimo...»*

Plecs closos: Ribes, Infor. n.º 1.

Vall de Querol: Privilegi de defensa.

Novembre 1202.

217 EL rei Pere concedeix als homes de la vall de Querol, que els Oficials Reals Batlle i Veguer de la vall no pugin exigir més qüesties ni drets que els manats per ell mateix; i dóna llicència al batlle i als homes de la vall que habiten de Puigcerdà en amunt, que es defensin des d' allí i que de la tal defensa no hagin de respondre'n a ningú.

Dat a Perpinyà any 1202 al mes de novembre.

Valls. *Querol.* pag. 293 I.

Puigcerdà: Nom.

218 ES la primera vegada que en lloc de Montcerdà surt el *Podium Ceretanum* que estigué en us tot el present segle XIII prenent després en el XIV el de *Podium Cerdanum.* Comparant el nou nom de *Podium* amb els altres de l'època i de la comarca, com el de Bolvir, el de Urús, el de Talló, resulta ben clar haver-li sigut donat per raó del castell o fortalesa que tenia i no vingut de més antic per la situació topogràfica segons *Marc. Hisp.* col. 59, VI.

Sobre la procedència d'aital nom de Puigcer-

dà, en la comarca es conta que ve de dos caps de casa de Saltéguel, anomenats, l' un Puig i l' altre Cerdà, vinguts a poblar aquest lloc.....tals cognoms abunden en l' època.

Hospital major: Privilegis a) Sal.

4 març 1204.

219 «LO Spital mayor de la present vila pren sobre la leuda real ques cuill en la present vila, hun cester de sal, quiscuna semana, la qual concessio fonc feta per lo senyor Rey en P. comte de barchelona e senyor de montpaller: dat en Gerona en lo mes de mars any M.CC.IIII. Es la carta en la caxa dels priuilegis de la present casa». Llibre vert petit, fol. últim.

P. D. però es conserva la còpia en la confirmació de l'Infant Pere de 15 setembre 1260. Ap. XVIII.

b) Oli.

«Altre acte o Carta Real signada de lletra E es en lo mateix plech (de n.° set del armari del Hospital maior) ab la qual lo Rey declara y ordena que las escurraduras del oli venen los revenedors de la present vila se degan donar quiscuna semana als pobres del Hospital maior.»

P. D. *Ca de Mostra.* fol. 32. V.°

c) Església i cementiri.

1206

220 «EN lo any 1206 lo Illm. bisbe de Urgell confirmà, concedí y lloà als Pobres del Hosp.

Maj. llicencia de fer Iglesia y cementiri pera sepultar dits pobres en lo mateix Hospital.

Apar amb pergami signat de lletra C; es en lo plech n.° hu en lo armari de las escripturas del Hospital major».

Ca de Mostra, fol. 30.

Llivia: Rei Pere, tribut de garbes.

19 agost 1206

221 L'Abat de St. Joan de Ripoll, Procurador del rei Pere, en nom seu commuta als de Llivia el tribut de garbes pel de 35 modis de blat, ço és: 25 de segle i 10 de forment. Ap. XIX.

Cardils.

5 juliol 1207

222 DEFINICIÓ dels censos que els homes de Cardils fan a Ramon G. de Cardils; fet IIIº nones juliol MCCVII.

Perg. Ar. St. J. Ab. plec n.° 9.

Cardils: Masos Vilar.

29 agost 1207

223 ARNAL *de Villari* fa donació de sí mateix i de tots sos béns a Déu i a l'església de St. Joan de Ripoll per ésser canonge en ella: dóna dos masos posseia al lloc de *Chardils*, parròquia de Sta. Maria de *Tolono*, que havia heretat de son pare Pere de Domanova, la meitat de dos eu-

gues que li tenia Guillem *de Oceia*, la meitat d' un altra que li tenia *Perrario de Mozol* i tres parts d'altre que li tenia Guillem *de Riuo*. Fet a III calendes agost any MCCVII.

Perg. original. Arx. St. J. Ab., plec. 19.

Montellá: Castell.

26 novembre 1207

224 EL Sr. Bisbe d'Urgell, Pere de Puigvert, obté del Rei Pere I en Cervera, llicència per a construir una fortalesa a Montellà, a l' entrada del Baridà.

Villanueva, *Viaj. lit.* XI, pag. 71.

Puigcerdà: Corts.

1207

225 CORTS de Puigcerdà de 1207; de la Biblioteca del Escorial, cod. Z. j. 3. fol. 149, V°, i D. ij, 12, fol. 55.

Si algun dels magnats del Rei o algun cavaller o qualque persona, reconvinguts pel senyor o son veguer sobre restitucions de pau, tregua i bovatge, volen depositar penyores: si tal persona té castell, castres o alguna fortalesa pel senyor rei, a l'instant els retorni a sa potestat i el senyor rei o son veguer esmeni de lo seu propi les malifetes, i aquells retinga en sa potestat fins que hagi reparat tot el dany i recobrat tot el dret que li especta:

Si tenint alguna cosa pel senyor rei no vol retornar-ho en penyora, aixis que surti de la cú-

ria del rei sia compel-iit per la seva agressió, expulsat de la pau tregua i bovatge, cap dels barons el rèbia en son honor ni li presti consell, favor ni ajuda, ans be dega agredir-lo i fer-li guerra segons son poder amb el rei i sens el rei de bona fe sens engany. Però si el malfactor té senyor, el senyor deu obligar-lo no sols emparant-se dels seus bens sino també de tots altres modos amb bona fe sens mala intenció: i fet l'emparament, el senyor esmeni les malifetes i tinga aquelles coses per ell, tota vegada que el malefactor ho tenia per ell, son senyor. Però si el senyor no volgués fer-ho per si, entregui els mateixos feus al Sr. rei o son veguer i aquest esmeni les malifetes i els retinga fins que tot sia esmenat: Fet això al Podi Ceretà, any del senyor M.CC.VII. Ap. XX.

El text no diu sien fetes en corts tals constitucions, però així es considerat al inclourer-les en l'edició de les *Cortes de los ant. rein. Aragon..... 1896.*

Aristot: Castell.

29 juny 1209

226 EL vescomte de Castellbó, Arnau, obté de Bertran de Saga, Bernat d'Aragal, Pere-Ramon i Bernat-Armengou la promesa d' arrasar les muralles d'Aristot, omplenar els fossos i destruir les rescents construccions que hi havien fet al damunt de l'església.

Bibliot. nac. Paris, collec. Doat. v. 169 f. 145. Baud. *Comt. Foix.* I, pag. 147.

Cardils: Masos Vilar.

23 agost 1209

227 ARNALOT *de Vilari* confirma al Monestir de Sant Joan de Ripoll els béns situats al lloc de Cardils, parròquia de Tolló, a ell otorgats per son fill Berenguer, li dóna son cos i elegeix en ell la sepultura. Fet a X calendes setembre MCCIX.

Perg. original. Arx. St. J. Ab , plec. 9.

Casa del Rei: Senyoría de Guils.

17 abril 1210

228 EL rei Pere, en pergamí firmat a la Casa del reial patrimoni de la vila de Puigcerdà, fa donació a XV calendes maig 1210 del poble, terme i senyoría de Guils de Cerdanya al Monestir de Santes Creus, de l' Arquebisbat de Tarragona. En el mateix pergamí està la rodalía de dit terme, feta pel mateix Rei.

Arxiu de Sta. Maria: Notes extretes d' escriptures públiques que té el comú de Guils en el llibre titulat: *Llibre de la cura de Guils*.

(Aquest document deu trobar-se a l'Arx. Municipal de Guils).

Sanxo i son fill Nunyo a les Navas.

1212

229 «DON Sanxo, Comte de Cerdanya[1] y Don Nunyo, son fill,, se coronaren de llors en las Navas de Tolosa (1212) y Osma contra los serrahins.» Arx. par. Llívia. *Ms.*

Puigcerdà: Corts.

1212

230 «EN 1212 lo rey de Aragó, en Pere I, obligat de sos gastos y lliberalitats convocá y reuní las Corts en dita vila (de Puigcerdà) pera que se li donés nou socós».

Ms. de Mn. Agustí Pujol, original d' un article titulat: «II, *De Puigcerdà a Bellber*».

Règim polític: Nunyo Sanxo.

13 setembre 1213

231 A la mort del rei Pere I en la batalla de Muret de 13 setembre 1213, el reialme d' Aragó i els Comtats de Barcelona, Rosselló i Cerdanya foren *heredats* per son fill Jaume I, el Conqueridor, qui havia nascut a Montpeller a 2 febrer de 1208; però *administrats*, excepte el de Cerdanya, per son oncle Sanxo en virtut de la substitució testamentària del pare, el comte Ramon

(1) El titol de comte de Cerdanya donat a D. Sanxo, no es troba en documents, sino el de comte de Rosselló i de Provenza. Alart. *Pr. et Tit.* pag. 79. Bofarull. l. c.

Berenguer IV, de 8 agost 1162, afegint-se el títol de Procurador del reialme d'Aragó al de Comte de Provença de que gosava en virtut de la donació feta per son germà el rei Alfons I en 1183; també des de 1209 posseïa la senyoria del Rosselló com a feudo baix la dependència del seu nebot, el rei Pere I: morí vers 1224.

El comtat de Cerdanya, per Ramon Berenguer IV en son testament, havia sigut llegat al seu segon fill Pere, més, com morí infant encara, en virtud de la mateixa substitució testamentària passà al primer fill, el rei Alfons I, i d' aquest al seu fill el rei Pere I, quí des de la mort del seu pare, 25 abril 1196, el governà amb soberania complerta; més des de 21 febrer 1213, data del privilegi concedit a Salses «*cum assensu et voluntate carissimi et consanguinei nostri dompni Nunonis Sancii*», fins a sa mort, amb l'alta soberania solament, havent-lo donat en senyoria feudal a son cosí Nunyo Sanxo, fill del seu oncle Sanxo, baix la soberania del rei d'Aragó; sota el règim del qual, amb el títol de «Senyor del Rosselló, Conflent i Cerdanya». continuà el comtat fins a sa mort a 1 gener 1242.

Bofarull. Cond. Barna. II, p. 189, 207.
Alart, *Pr.*, pag. 79, sq. 100

Cuixà: Reclamació.

8 gener 1217

232 MALGRAT els privilegis de franquesa i llibertats concedits pels reis als pobladors de Puigcerdà, el Monestir de Cuixà els hi reclama-

va els drets senyorials provinents del fet d'habitar en un lloc de la Senyoria i a VI idus gener 1217 Nunyo Sanxo ordena al Veguer de Cerdanya obligui als habitants de Puigcerdá a pagarlos. Vegis pergamins de 3 setembre 1305 i 13 desembre 1308. *Recueil de Fossa.*

Alart. *Priv. et Tit.* I. pag. 113.

Hospital: Capellá perpetu.

30 setembre 1219

233 «A II de las calendas de octubre MCCXVIIII° appar un treslat de testament den bernat ade de puigcerdá en lo qual lega al Spital major IIII millia sous bars. ab que los consols fossen tenuts he obligats tenir un preuere en dit Spital que fos obligat dir missa quiscun dia en la yglesia de puigcerdá per la sua anima y mes lexa mill sous que fossen donats almoyna donas per casament de son linatge y cumplides les lexes lo restant fa hereua la sua anima: es ab senyal de ff.»

A. M., P. D. *Manual testaments F.* n.° XVI.

En altre registre *Testaments*, a VIII febrer de 1359, pag. 5, al consignar aquest, porta al marge: «Capellà perpetu al Hospital».

El Concili de Viena 1312 privà, de concedir els hospitals en benefici; però exceptuà els que des d'antic tenien esglésies i preveres per celebrar i administrar els Sagraments als pobres. «*Ceterum nostre intentionis existit quod siqua sint hospitalia, altare vel altaria et cemeterium ab antiquo habentia et Presbyteros celebran-*

tes, et sacramenta eclesiastica pauperibus ministrantes seu si parochiales rectores consueverint in illis exercere premissa, antiqua consuetudo servetur quoad exercenda et ministranda spiritualia supradicta.»[1] Tal excepció alcançà al de Puigcerdà.

Ramon Cadell: Privilegi.

11 abril 1222

234 NUNYO Sanxo en atenció als molts serveis a ell i a sos negocis prestats, afranqueix i fa lliures i immunes perpetuament a Ramon Cadell, a son pare i a tots els que per dret de successió tinguen el seu lloc, de tota exacció reial, veïnal i tota altra classe de servitud.

Alart. *Prov. et Tit.* I, p. 117.

Bellver: població.

27 desembre 1225

235 EN document firmat a Puigcerdà, VI° calendes gener, Nunyo Sanxo, considerant que els erms no poden ser habitats i poblats sinó donant-s'els-hi pels Princeps bons furs, consuetuds i franqueses, i esperant que en el puig de Bellver del Baridà situat en l'adjacència de Santa Maria de Talló s'hi farà bona població i molts de lluny vindran a habitar-hi, dóna i concedeix a tots els pobladors i habitants de dit lloc per a ells i sos successors perpetuament, que sien en-

(1) *Clement.* lib. III. tit. XI. § 3.

terament lliures de tot servei o cens reial, senyorial i particular; l' us de llenya, aigues, pastures i muntanyes; l'exclusiva del comerç en el mateix lloc; mercat el dimarts de cada setmana; fira per Cincogesma durant quinze dies; la facultat de detenir als que els hi facin dany injustament sens haver de menester llicència del Batlle, i retenir als tals malfactors fins que hagin restituït plena i enterament el dany sens que per això dit Batlle els puga citar ni agafar; que sien lliures de leuda, pedatge i tot altre usatge en la terra del Rei; i que rep sota la seva especial protecció i guiatge a tots ells amb totes llurs coses mobles i immobles, hagudes i per haver i nominalment a tots els qui acudin a dits mercats i fira.

Alart. *Priv. et Tit.* I. pag. 122. Ap. XXI.

Delme per al diaca de Sta. Maria.

15 octubre 1229

236 «A XV de octubre MCCXXVIIII° appar que los de puigcerdá ab consell general en que foren los habitans que foren cent y sinquanta nou, fonch determenat que per tenir diacha en la yglesia parrochial de puigcerdá tots pagassen de XX ovellas, una ovella y un formatge y un veló de llana: es ab senyal de H. (Plec VIII).»

Marge: «Delma per lo diacha de Sta. Maria: I ovella grassa, I formatge, I veló de llana.»

Particulars, pag. 12.

Hosp. Major: Delme d'Angustrina.

1233

237 «ASSENTIS, filla de Bernat de Saga, en lo any 1233 vené a Galceran de Urtg las désimas tenia i possehia en lo lloch de Augustrina.

Apar ab carta de pergamí signada de lletra F: es en lo plech de num.° hu en lo armari de las escripturas del Hospital Major.»

P. D. *Ca de Mostra*, fol. 30 V.ª

Bolvir, Bellver, Prats, Maranges: Castells.

8 setembre 1233.

238 EN la concòrdia de Nunyo Sanxo amb el Comte de Foix, s'estableix que la nova fortalesa de Bolvir sia destruïda; la de Bellver quedi a Nunyo a sa plena voluntat; la de Prats també a Nunyo però sens poder-la millorar; la de Maranges, la tingui el Comte de Foix en nom i en lloc del Sr. Nunyo, però que si la té al seu compte no pugui millorar-la, ni fer-ne altra o que la fassi derrocar.

Marca Hisp. col. 1422. DX.

Mas Duran d'Osseja.

Novembre 1238.

239 «EN novembre M.CCXXXVIII appar que lo
14 abbat de bosuldu, amb consell dels monjos

capitularment, vené lo mas den duran de osseya ab los censos, drets, y pertinencias de aquel ha bernat ballaster: appar mes largament ab dit acte: es ab senyal de A. (Plec 1).»
P. D. Quadern, *Particulars*, p. 1.

«Consta ab acta de pergami signat de lletra E, com lo Abat de Besalú en lo any 1238 vené a Bernat Ballester de Puigcerdá y Pons Ballester son germá dos masos en lo lloch y parroquia de Osseja, dits de Guillem y Pera Duran, franchs en alou, y un tros de terra anomenat *Lo quadre*; tot en senyoria directa de dit Abat: es en lo armari de escripturas dels Bassins, plech n.° 2 y dintre del mateix plech y ha sinc actes de pergami lligats amb una veta blanca, signat el de sobre de lletra F, y son per provar com los censos que reb lo Bassi dels Pob. verg. (pobres vergonyants) en Osseja espectan a dits Bassins.»
P. D. *Ca de Mostra*. fol. 114, V.ª

Privilegis: Testament de Nunyo Sanxo.

17 desembre 1241.

240 «ALTRE plech de numero onse (col. *Priv.*) en lo qual y ha diferents lletras y copias de privilegis, dels quals ja se ha fet menció en los plechs antecedents; y en lo mateix plech se troba lo testament del Compta de Cerdanya Don Nunyo Sanxo.»
P. D. *Ca de Mostra*, fol. 47.

Un exemplar es troba en *Archives departemantales de Perpignan*, B. 9, segons Alart. *Privil. et Tit.* I, p. 159 (3). En ell hi ha aquesta clàusula: «Item, en quant a les taules que jo he pres als homes de Puigcerdá, lo qual jo he fet ab dret, almenys aixis ho crech, que la Iglesia en sia jutge; y si las he preses injustament se las hi pagarà y restituhirá.»

Hospital Major: Reial protecció.

1 gener 1242 a 21 agost 1262.

241 «ALTRE privilegi (de la reial protecció) fonch concedit per lo Rei en Jaume de Aragó y altre per lo Rey en Pera als pobres del Hospital major. Consta en pergamí signat de lletra B, recondit en lo armari de las escripturas del Hospital major: es en lo plech de n.° hu.»

P. D. *Ca de Mostra*, fol. 30.

Puigcerdà: Privilegis.

6 gener 1242.

242 EL rei Jaume d'Aragó afranqueix als habitants de Puigcerdà dels drets de exòrquia, intèstia i cugúcia; confirma el costum de vistes dels plets de deu en deu dies; i promet no separar mai del seu domini la vila amb sos habitants i pertinències. Ap. XXII.

Llibre vert, fol. 2 (Alart, *Priv. et Tit.* I, p. 167)

Bellver: Privilegis, camí.

6 gener 1242.

243 EL rei Jaume d' Aragó concedeix a Bellver els mateixos privilegis havia concedit Nunyo en 27 desembre de 1225 i ademés que passi per Bellver el camí de la Seu a Puigcerdà i que els plets sien vistos de deu en deu dies com és costum a Barcelona.

Alart. *Priv et Tit.* I, p. 166.

Jueus.

1243

244 EL rei Jaume d' Aragó concedeix als jueus de Perpinyà el terreno per establir-s'hi anomenat Call o Jueria.

Els Jueus de Puigcerdà, Cerdanya i Rosselló perteneixíen a l' Aljama de Perpinyà. Consten diferents privilegis de Jaume I als Jueus de Perpinyà a l'Arxiu de la Corona d' Aragó, Registre 16 folis 157 segts.

Vidal. *Histoire de Perpignan,* p. 68.

El primer document actual en què es troben els jueus a Puigcerdà és el de 19 juliol 1264.

Del *Call dels Jueus* en senyala el seti el Dietari d'Ortodó, fol. 7:

«Aixibe he legit com en temps passat lo call dels jueus, hahont feyen la sinagoga, ere al refator petit de sanct francesc; y apres, que los jueus se foren despobblats y nols comportaren semblants sinagogues ny secta, lo .S.Rey stabli

als frares lo dit call a cert cens; y apres los es estat donat ab vn aniuersari celebrador per les animes dels senyors Reys.»

Querol. Batllía del Castell: Privilegi.

2 gener 1243.

245 EL rei Jaume I d' Aragó remet i difineix a tots els habitants de la Batllia del Castell de Querol l'exòrquia, intèstia i cugúcia i tot lo que per elles deuen donar-li.

Dat a Puigcerdà a 2 de gener 1242 (Encarn.)

Valls. *Querol*, p. 294. II.

Campcardós concedit a Querol, Quer i Corvasil.

26 abril 1243.

246 EL rei Jaume I d' Aragó concedeix als homes de Querol, Quers i *Cortvasil* l'us de fustes, llenya, aigues i pastures de la muntanya Campcardós amb el cens anual de 110 sous melgoriens; i en cas de conreuar-la, deguin donar-li tasca de l'explet.

Dat en Montpeller VI calendes de maig 1243.

Firma per testimoni Galceran de Pinós.

Valls. *Querol*. p. 295. III.

Llosa, Sallent i Anol d'Urgell.

8 novembre 1244.

247 A VI idus novembre 1244 consta la venda feta a Pons de Vilamur, Bisbe d'Urgell i a sos

successors en la Mitra d'Urgell, per Dalmau de St. Martí, son fill Simon i sa esposa Guillerma i successors del Castro i Vila de la Llosa, pobles de Sallent i Anol i masos d' Ambret, Valiella i tot lo que posseeixen a Coborriu i Travesseres, pel preu de 8.000 sous melgoriens.

Cartulari de Arx. Cap. de Urgell.
Còpia en A. M. Lles.

Hospital Maj. Delme d' Angustrina.

Juny 1245.

248 «EN lo juny 1245 Berenguer de Llivia y Pons Guillemi de Vilafranca veneren a Joan Clement de Puigcerdá lo delma de Angustrina.

Appar ab acte de pergami signat de lletra E: es en lo plech de número hu en lo armari de las escripturas del dit Hospital major».

P. D. *Ca de Mostra*. fol. 30. V.°

Canigó: Privilegis al Monestir.

Perpinyá, 28 obtubre 1245.

249 EL rei Jaume d'Aragó confirma al Monestir de Canigó les llibertats, donatius i privilegis li foren concedits per son avi el rei Ildefons I, i li concedeix les pastures a Vià pels homes del Monestir habitants a Vernet i Odelló.

Ap. XXIII. A. M. P. f. s.

Acte entre Canigó, Egat i Viá.

7 novembre 1245.

250 «A VII de nohembre M. CCXXXXV appar un acte que tracta del abat de St. Martí de Canigó y Eguet, sobre lo terme; com mes largament appar ab dit acte: es ab senyal de L. (Plec XIII)».

Marge. «Acte entre lo abat de St. marti de canigó y los de eguet y viá.»

P. D. *Particulars*, pag. 19

Nahuja: Masos de Galceran d'Urtg.

12 novembre 1246.

251 GALCERAN d'Urtg, Donya Blanca, muller d'ell i llurs fills Ramon d'Urtg i Galceran d'Urtg, per ells i tots sos nascuts i naixedors venen a Arnal i Guillem Coch, germans, per preu de 343 s. melg. el mas de Joan Guitart quondam de Nahuja i el mas de Joan Fedoncz, a ells pertinents situats en la vila i adjacència de St. Jaume de *Anahuia*.

Ap. XXIV. A. M. P. f. s.

Entre aquesta data i la de 16 març 1247, degué morir el pare Galceran d'Urtg i naixer el tercer fill Armengou.

En A. M. es conserven junts original, còpia de la venda i una reconeixença del mas Guitart **de 2 abril 1308.**

Vilanova: Senyoria de Galceran d'Urtg.

16 mars 1247 (Not.)

252 DONYA Blanca d'Urtg, filla d'Hug de Mataplana i muller de Galceran d'Urtg, Elissendis de Mataplana, mare de dita Donya Blanca, *Ramon d'Urtg, Galceran d'Urtg* i *Armengou*, germans, fills de la susdita Donya Blanca i son marit Galceran, venen a Arnau Mercader fill de Pere Mercader, quondam, i a Joan Climent ambdós de Puigcerdá, la meitat de la vila de Vilanova i d'altres béns que expecten a la dominació de Galceran d'Urtg, quondam i ara a ells sos successors. Fet a Puigcerdá XVII. calendes abril 1246 (Encarnació).

Ap. XXV. A. M. P. f. s.

L'altra meitat de tal senyoria corresponia al Senyor de Fenollet.

La part comprada per Arnau Mercader fou venguda per ses filles *Sibilia* i *Jacma* a 16 setembre 1307 als cònsols de Puigcerdà per la causa pia de Pere de Prat.

El *Ca de Mostra* porta nota d'abdós documents en pag. 103. Veg. perg. 2 juliol 1314.

Llívia: Quartó, taxa porcs.

5 abril 1247.

253 EL rey Jaume I d'Aragó, com son passat el comte de Barcelona i Princep d'Aragó, Berenguer, concedeix als homes de Llivia que pel

Quartó sols hagin de donar 15 modis d' ordi, 15 més de blat i 40 més de segle a mesura de Puigcerdá, cada any qualsevulla que sia la cullita, excepte l'any de pedregada; a més que donin cada any per cada porc 2 1/2 sous, per cada pernill 16 diners.

Ap. XXVI.

Vilanova: Cessió per estudis.

Puigcerdá, 14 janer 1249.

254 BERNAT, fill de Bernat quondam, del mas de Vilanova i de Alde (mare) adhuc vivent, cedeix a sa germana tot Vilanova amb tots els drets de llegítima paterna i materna sens reservar-se'n cap, un molí draper que sos pares compraren al capellà de Dorras situat en la ribera de Riudés de Vilanova, la meitat d'una closa en el terme d'Ur, anomenada de Rigal en el terme dit de Rigal, baixant del prat llarg i la meitat d'un camp al prat de Florí; quedant obligada ella i els seus a provehir-lo en tots els menesters corporals, ço es: vestir i menjar, des d'ara fins durant els deu anys pròxims vinents i donar-li en Cerdanya l'ensenyança de la ciència de les lletres. A. M. P. f. s.

Maranges: privilegis.

19 abril 1250

255 ROGER, Comte de Foix i Vescomte de Castellbó per ell i sos successors afranqueix

als habitants presents i veniders de la vall de Maranges, d'exòrquia, intèstia, arsina i cugúcia, i especialment als pobladors en el castell i població de la Serra de Maranges ademés dels dits, de questies, bovatges, monetatges i tots serveis, exceptuats els exèrcits, cavalcades i justícies i que cada poblador pagui cada any una quartera de segle del mercat de Puigcerdà per guaita i guarda del mateix castell: reté els usos i censos antics; promet defensar-los; els hi dóna i concedeix les muntanyes aigües i boscos francs i lliures, exceptuats els de Pere de Luerteres i altres senyors. Ap. XXVII.

Aquest privilegi els hi fou confirmat pel Rei Jaume de Mallorca a 9 febrer 1335.

Arxiu Municipal de Maranges.

Publicat en Alart. p. 197. *Priv. et Tit.*

Llivia: Traslació del cos de St. Guillem

28 juny 1250

256 «VIDA del bienaventurado y gran siervo de Dios Guillem, cuyas reliquias tiene la Iglesia parroquial de Llivia en Cerdaña: Hase sacado de cierta escritura antigua que se halló entre sus huesos y tambien de otras partes; y es la que se sigue.—De donde sea natural el siervo de Dios Guillem, no se sabe; pero creese que es de nación francesa. Tienen allá por tradicion, la qual esta confirmada con pinturas antiguas que estan encima de su misma arca, que, yendo este bendito varon peregrino a Santiago (de

Compostela), llegó a una fuente de un lugar llamado Isouol en Cerdaña; donde le tomó una indisposición; por cuyo respecto no pudo passar mas adelante; y, entendiendo el bendito Guillem la voluntad de Dios, preguntó donde habia Iglesia que fuese edificada a invocación del Apostol Santiago. Respondieronle que en Alph, lugar alli cerca, hallaria lo que pedia. Fué donde le decian y hizo alli oracion. Llegó a tanto su enfermedad que le quitó la vida; y en esta indisposición le sirvió una mujer llamada Sausa. Pidio él, que le sepultasen delante de la Iglesia de Alph, como lo hicieron siendo muerto.

Despues passado algun tiempo dos mujeres (ciegas) francesas, inspiradas del Espiritu Santo, vinieron a la sepultura del siervo de Dios y estuvieron allá toda una noche, haciendo oración cerca de su sepulcro; y quiso el Señor que a la mañana se hallaron curadas y con vista. Viendo los del lugar tan gran milagro, desenterraron su cuerpo y le pusieron en una arca dentro de dicha Iglesia de Alph.

(Otro dia unos caballeros de Llivia fueron allá) y pidieron al Vicario de la Iglesia, abriese la Iglesia porque querian hacer oración y él la abrió. Preguntaron tambien del cuerpo santo, y si habia vuelto la vista a dos mujeres francesas. Quisieron ellos ver la reliquia, y, no habiendo luz en la Iglesia, rogaron a dicho clerigo que fuese por ella. Hizolo él, y en el entretanto hecharon mano de la arca, donde estaban todos los huesos del bendito Guillem, faltando sola-

mente la cabeza; y se fueron con mucha prisa hazia Llivia. El cura, vuelto con su luz, y no hallando los cavalleros ni la reliquia, mandó tañer las campanas; y ansi juntandose muchos hombres fueron tras ellos hasta una aldea que está junto al rio Segre, llamada Onzes. Habiendo entonces, dos que huian con el cuerpo, pasado el rio, salió él de madre, de tal suerte que los contrarios no le pudieron vadear.

Llegados dichos cavalleros a la plaza de Livia, pusieron el cuerpo sobre una piedra, que, desde entonces acá la llamaron los moradores, de S. Guillem. Acudió luego el clero en procesión y mucha otra gente, asi hombres como mujeres, y llevaron esta rica prenda a la Iglesia parrochial de Livia; donde la tienen con mucha reverencia. — Toda esta tradicion, como está aqui, la veran pintada en la arca antigua donde tienen sus reliquias.

En 3 diciembre 1600, domingo primero de Adviento, el cura de Livia, con consentimiento de los Jurados, estando toda la Iglesia llena de gente, mandó abrir el arca y se hallaron los huesos del Siervo de Dios metidos en un talagón y envueltos con tres sendales de lienzo, sin la cabeza como por tradición se decia, exhalando todo fuerte olor, y dentro de la misma arca el letrero: «Anno ab Incarnatione Millessimo ducentessimo quinquagesimo in vigilia Beati Petri translatum fuit corpus istud de alia scrinia in ista».

A esta acta hi assistí l'autor Fr. Domenec O. P.

Historia general de los Santos y varones

ilustres de Catalunya por Fr. Antonio Vicente Domenec O. P. ed. de 1602.

Els Papas Alexandre VIIe i Inocenci XII concediren vàries indulgències plenàries per fomentar el culte de St Guillem; quals cartells estan a l'Arxiu parroquial de Llivia. El dit lletrer ja no hi existeix.

Vassalls de Cuixá a Puigcerdá.

Perpinyà, 17 gener 1252.

257 ELS senyors feudals impedien als seus vassalls establir-se a les viles reials de Perpinyà i Vilafranca segons exemplars dels juraments exigits vers al fi del segle XIV pels senyors de Pollestres, Tatzó i monestir de Canigó als homes seus; això sembla practicar-se també pel monestir de Cuixà respecte a les poblacions de Puigcerdà i Vilafranca, on bastava prestar juramment de fidelitat en mans del Batlle i Prohoms per ser-ne *pobladors* i gosar dels privilegis; i més, que fins després del jurament, el Batlle i Prohoms, accedint a les pretensions del senyor Abat i el mateix Abat els ho impedien. El rei Jaume d'Aragó manà respectar-se el jurament i en virtut d'ell manà al Batlle i Prohoms de Puigcerdà i Vilafranca que no els impedissin ni permetessin a l'Abat de Cuixà impedir-los, mentre personalment resideixin en la vila. «*Mandamus vobis firmiter quatenus non impediatis nec deffendatis nec impediri vel deffendi permittatis abbati monasterii Sancti Michaelis de*

Cuxano, homines sui Monasterii, propter sacramentum quod vobis perstiterunt, nisi ipsi homines fecerint residenciam personalem in villa vestra».

Alart. *Priv. et Tit.* pag. 205

Vall de Ribes, Pardines: laudemi muntanyes.

10 novembre 1252

268 HAVENT sigut denunciat al rei Jaume I d'Aragó pels homes de la Vall de Ribes que els arrendadors de les rendes de la Vall els hi exigeixen laudemi dels seus béns i els priven de tenir deveses on puguin fer peixer els bestiars sens la sua llicència; i pels homes de Pardines que d'algun temps ençà els hi fan pagar un òbol (1) per cada ovella forastera que tenen encomanada, el susdit rei mana a Pere de *Vilariacuto* i a Ramon de Ribes no permetin tal exacció del laudeni als obtentors de les rendes, ni res per raó de les pastures, i que ells s'abstinguin d' exigir els dits òbols, que permetin als dits tenir les deveses com fins ara han acostumat i que els hi restitueixin lo que aixís els hi han cobrat: fou confirmat pel rei Ferran a 15 gener 1413.

Ap. XXVIII. Plecs closos doc. 2.

---

(1) Obol, sexta part d'una moneda: equivalia a un maravedís Perez de Moya, *Aritmética*, lib. 8. cap. 16.

Escrivania.

3 febrer 1253.

259 «A III de febrer M.CCLIII appar que lo rey en Jaume doná las scrivanias de puigcerdá a pere gisclauar ab XXX l. s. de censal ho de carrechs: es ab senyal de A.» (1)
P. D. *Particulars*, plec VIII. pag. 11.

Llivia: Molins de Nunyo Sanxo.

2 maig 1256.

260 EL rei Jaume I d'Aragó concedeix a Pons de Guillem de Vilafranca que tots els homes de Llívia vagin a moldre en els seus molins de Llívia que abans eren de Nunyo Sanxo, pagant la moltura acostumada, podent obligar-los-hi a tots menys als qui tenen molí propi; amb condició de que li dongui cada any per la festa de St. Miquel *tres macemuturas iuassas* que té en dits molins i fassi moldre als dits homes tot el seu pa bé i fidelment.
Ap. XXIX. A. M. Llivia, P. n.º 20.

Església de Talló.

1257—1269.

261 DE part de B. de Santa Fe, Ardiaca d'Eyna es prega al Bisbe Abril de Seu d'Urgell, aixequi l'interdicte que havia posat a l'església de Talló.
Documents en *Vulgar* per M. Pere Pujol. pag. 28 XIX.

Moratòries: condicionament.

31 març 1257.

262 EL Rei Jaume I d'Aragó coucedeix als de Puigcerdà que si per deutes els concedeix moratòria, d'aquí endavant no valdrà als que se n'havia concedit ja, si en la segona no es fa menció de la primera; ni, si el deute es *pro facto anime* (animació) o per raó de dipòsit o de lliurament o de dot; si el que la te concedida, té bens mobles amb que pugui pagar, exceptuant les besties de treball agrícol, eines de posar-hi vi, robes, utensilis de la casa, vestits i robes dels llits d'ells i de la sua família i exceptuats també els gurniments d'anar a cavall de la persona que continuament hagi acostumat tenir cavalleria; a no ser que d'això se'n fassi especial menció; i afegint, ademés, que cada u, si no està ben assegurat, asseguri el pagament al fi de la sua moratòria.

Ap. XXX. A. M. *Llibre vert.* fol. 2 V.ª

Llivia: Cases al peu del Puig.

Lleida, 12 maig 1257.

263 EL Rei Jaume I d'Aragó concedeix als homes de Llívia que puguin millorar, construir i edificar cases al peu del Puig de Llívia en la parròquia de Santa Maria i allà estar-se i habitar; amb el ben entès que les cases que tenen dalt del Puig no les destrueixin ni deixin derrocar-se o destruir-se, sinó que les tinguin ben

adretes perquè s'hi puguin salvar i defensar amb llurs coses en temps de guerra o de necessitats.

Ap. XXXI. P. O. A. M. Llívia

Pasquers: pastura de Carol.

Lleida, 4 octubre 1257.

264 «JAUME I concedeix als homes de la vall de Querol que llurs bestiars puguin anar pasturant en una extensió equivalent al temps que correspongui de des de la sortida a la tornada al corral en un dia; prohibint que la gent d'altres llocs introdueixi son bestiar dintre aquests termes, per a pernuitar ni pasturar.»

Doc. editat per Valls: *Vall de Querol*, p. 296.

Cerdanya i Conflent: Batllíes.

Barcelona 2 juny 1260.

265 PONS de Guillem de Vilafranca havent comprat a l'Infant Pere tant en nom propi com en el de Pere de Ripoll les batllíes de Cerdanya i Conflent, però sens haver consignat en el document de compra el nom de Pere de Ripoll, en la present carta li fa cessió de la meitat de tot lucre i emolument de dites batllíes des del pro-
15 per dia de St. Joan, quedant salvos els pactes

convinguts entre els dos, dels quals un és: que Pere de Ripoll pagarà el senyor Infant lo que és insolut i ademés lo que quedà per saldar.
Ap. XXXII. (1) *Lib. Extr.* 1260 fol. 9.

Dorres: donació.

25 juny 1260.

266 G. *Prior Sti. jacobi de fronteniano* dóna a G. de Edorres i a Are sa muller una casa i hort a ella contigua situada en la vila de Edorres. *Lib. Extr.* 1260 fol. 2.

Sagra morta: R. d'Alb.

25 juny 1260.

267 VII° *Kalendas iulii 1260.*— R. d'Alb, *miles*, afirma deure LXXX VII, sous i mig barcs a Ar. *Petri* i Rogeri *Petri* i els hi obliga XI modis, ço és: V de mill, III d'ordi i III de civada que rep en les dècimes de Sagra morta: de manera que en la festa de St. Andreu cobrin dit blat en paga del dit deute en el foro de Puigcerdà; del qual si en falta ell restituirà i si en sobra ells li tornaran: manant al seu batlle els hi responga de dit blat. D'on que A. Fuster, batlle, promet donar dit blat. Testimonis: *R. bardzes et peregrinus fratres et Jac. orig.*
Lib. Extran. f. s. fol. 4 V.ª

(1) El «*Liber Extraneorum*» de 1260 comença «*die mercurii VIIII Kalendas iulii MCC.LX*» i acaba «*IIII idus februarii M CC.LX.I.*» Conté 84 folis; notaris P. Ripoll, P. Forner i P. Gisclavar; va sens titol. Es refereix als pobles de fora de la vila de Puigcerdà i és el més antic que es conserva als arxius de la vila.

Greixer: R. d'Alb.

1 juliol 1260.

268 DIE *iouis kalendas iulii, 1260.*— R. d'Alb, *miles*, ven a R. bardzes, per VIII modis de segle, entregats a Maranges, dos parts de la seva dècima de *Guarexer* d'aquí a St Andreu; manant al seu batlle les hi fassa de lo que rep en nom d'ell.

Testimonis: *b. de tartera et B.^o^ tascher.*

Item R. bardzes ven a Ermengol de St Pere de Ger, fins a dit terme dites dos parts de la dècima de *guerexer* que li vengué dit R. d'Alb; i aquesta venda li fa pel preu de VIII modis i mig de segle. Testimonis: *idem et J. de foix.*

Item dit Ermengol i son fill Joan, afirmen pagar VIII modis i mig de segle a R. bardzes per Sta. Maria de setembre, a Guarexer, per dita venda: Fiança: *P. galyn de ger et P. de uich de al et alii.* Testimonis: idem

Lib. Extr. f. s. fol. 5 V.*

Puigcerdà: Llegat i Rector de Sta. Maria

2 juliol 1260.

269 VI *nonis iulii 1260.*— Tomàs de *Vedrinans*, prevere, es lloga, *colloco me vobiscum*, amb R. de *Podio*, P. Sala i Jaume de Bena, marmessors de B de Puig, condam, des de St. Joan de juny passat a un any, prometent que per tot dit termini celebrarà continuament els divins oficis en l'església de Sta. Maria de Puigcerdà per l'ànima de B. de Puig abans dit i dels

seus; i rep per salari XC sous melgonesos: Fiança R. Boxa.

Testimonis: *P. Catelli, capellanus podiiceritani, P. Plome, presbiter et R. Catelli.*

Lib. Extr. f. s. fol. 6.

Branguli: Eixamplada d'un hort.

1 juliol 1260.

270 DIE *iouis iulii 1260.*— R. de l'Hospital de Vilangulí i sa muller Berengaria venen a P. Boneta de la mateixa vila per V sous barcs, una eixamplada que de nou ella es proposa constituir, fer, aplicar i ajuntar a un hort que té en el vilar de *Vilanguli* i confronta amb el meteix hort i la closa de J. de *Codinis*.

† *G. de Isogoll*, rector de l'hospital de Puigcerdà.

† *R. de Vinezeto, R. de Capmaynti et B. Cebolera* (Cònsols de Puigcerdà).

† *Jausbert*, (Abat de Cuixà) alaba: any del senyor M.CC.LXII,a les XV Calendes de febrer.

Lib. Extran. f. s. fol. 5.

Vall de Carol: Llenya.

2 juliol 1260.

271 VI *nonis iulii 1260.* — P. Ripoll de la Torr ven a B. Sala de *chortvasill* tota la llenya de *madirsi* que en la vall de *cherollo* ha tallat amb el propi suor, donant-li facultat per treurer-la quan vulgui i pel preu que vulgui prometent-li ell no tocar-la. Bertran *farrer* alaba no tocar-la.

Lib. Extran. f. s.

Odelló: masos de Guilelma d'Urtg

4 juliol 1260.

272 IIII° *nonis iulii 1260.— Nos, Guilelma uxor G. miri de vrg.* condam, promet a Sibilia Maria *Odelone* de *Odelo*, sots pena de CC.L. sous barcs que d'aquí a quinze anys li farà fer l'instrument de difinició, jurat per *Montanerio et B. et G. rasida et bons aurs* infants seus i de son marit, del mas que fou d'Ermessendis Odelona, àvia de dita Sibilia i d'un altre mas situat a la vila d'Odelló. Fiança: *I. de Torrente, capellanus de vrg. et A. de Capiteuilla de vrg.* cada u *in solidum* i especialment el dit capellà obliga el mas del torrent d'Urtg. Testimonis: *R. de moclue, A. de benis et B. sauartes.*

Sibilia abans dita afirma pagar per dita definició CXXV sous barcs a dita Guilelma i a A. de Capiteville per ella, la meitat per tS. Miquel i l'altra meitat d'allí a un any. † P. dei gracia, abat de S. Martí. † G. de mornag fill de P. condam.

Lib. Extran. f. s. fol. 7 V.ª

B. de S. Feliu, Ardiaca d'Elna i G. de Llívia.

4 juliol 1260.

273 IIII° *nonis iulii 1260.*— G. de livia, canonge d'Urgell ven a *b. de sto. felice* per CCC sous barcs XXX modis de segle *rectos cum amostis*, ço és: XXVII que deu donar-li *Arn. coiro* i *Johan*

Meya de Montella, de la dècima de Sta. Eugenia de sibis, fiança per ells G. de lemas de Montella, i III de lo seu propi. Fiances: G. magra et G. de orriols et G. p. de olia: Testimonis: R. Mauri, G. ferran et P. mauri presbiter et b. patau. *Lib. Extran.* f. s. fol. 7 V.ª

Horta de Puigcerdà: Notaris del lib. Extraneorum.

4 juliol 1260.

274 IIII° *nonis iulii 1260.*— P. Gisclavar amb sa muller Cerdana i P. *clementis* amb sa muller Elissendis venen pel preu de C.XXX.VII sous VI din. barcs a *Maria dolza de pinu* i a son fill Mateu un prat situat *infra ortam podiiceritani* que confronta amb prat dels venedors, amb el rec — *in regerio* — amb via i amb prat que fou de P. de Vilobent; salvos 11 diners de cens cada any a nosaltres i als nostres per St. Miquel de setembre. Testimonis: *b de inuidio et G. ben.* *Lib. Extran.* f. s. fol. 7 V.ª

A eixa nòtula segueix: «Sumam factam inter P. ripolli et P. fornerii dum P. Gisclauar erat in francia» al·ludint a lo recaudat d'honoraris que va sumant-se al fi de cada foli: això demostra als tres que intervingueren en l'escriptura del llibre: a més Pere Ripoll, notari, consta en l'acta de 2 juny 1260 *Lib. Ext.* fol. 9 i Pere Forner en la nòtula de XVI *Kalendas ianuarii*, 17 desembre 1260, ibid fol. 60 V.ª

Er: comte de Foix.

6 juliol 1261.

275 II° *nonis iulii 1260.—Jac. catelli,* batlle del Sr. comte de Foix a Cerdanya, ven a B. sagara des del pròxim passat St Joan de juny a IIII anys complets, totes les tasques, terres, *molendina* i altres drets que en la garba *(in garba)* es reven a Err, donant cada any per Tots-Sants XXX modis de segle *ad rectam mensuram et cum amostis apud err.* Testimonis: *p. dominici de palacio et A. esteue et b. de bono anno.*

Lib. Extran. f. s. fol. 9.

R. de Taltendre, botiguer.

6 juliol 1260.

276 II° *nonis iulii 1260.*— B. per la gràcia de Déu, Prior de Cornellà, afirma pagar per St Miquel LXXX sous barcs a R.° de Taltendre, *pro carnibus salsis.*

Lib. Extran. f. s. fol. 9.

6 juliol 1260.

277 VI *nonis iulii 1260.*—R. Lobet emancipa al seu fill J. Lobet i el llensa del jou de la potestat paterna, fent-lo lliure absolut de la pàtria potestat. Testimonis: *P. sala, R. de prati s P.° F.*

Lib. Extran. f. s.

Cases de P. d'Anacz damunt Sta. Maria

6 juliol 1260.

278 II° *nonis iulii 1260.—P. de anacz* reconeix a sa muller *ferrarie* haver rebut d'ella *VI marchas argenti* com consta en els instruments de les seves noces, per les quals li ven unes cases que té en la vila de Puigcerdà *super ecclesiam beate marie*, les quals confronten amb cases de Sta. Maria de la Perxa, amb la via per davant, amb la vall per darrera i amb cases de *P. de lora;* salvo I òbol de moneda melgonesa cada any per St Miguel al Monestir de Cuixà. Testimonis: *R. Lobet et B. de neua et P. de pratis et P. de uilela et G. b.*

Lib. Extran. f. s. fol. 8 V.ª

Sallagosa: Galceran de Pinós.

18 juliol 1260.

279 DIE *iouis XV Kalendas augusti 1260* —Bolos, batlle de Sallagosa per Galceran de Pinós de part d'ell i sua redueix a cens cert a *G. ermengau de salagosa* aquell areny, (areyn) que antigament era camp en la ribera de Sallagosa, del qual l'in feia el quart i ara el tinga per un diner melg. cada any al senyor Galceran per St Joan de juny devent-ne fer prat; rep per aquesta reducció XVIII sous barcs. Testimonis: *R. fabri de edorres et G. quixal de salagosa.*

Lib. Extran. f. s. fol. 9

Ix: honors de Stes. Creus.

18 juliol 1260.

280 IOUIS XV *Kalendas augusti 1260.*— Saurina, filla de *R. de salcz* i Berengaria sa muller condam, amb voluntat de son marit *P. paladol*, fill de *F. paladol de Anauia* condam, absol i defineix a sa germana *Narbone*, tot lo que li correspon i li pot perteneixer de successió dels pares o d'altre modo en els honors i possessions que poseeix en la vila d' Ix i que són del monestir de Stes. Creus: rep *VI marhas argenti*, amb les quals s'es col-locada.

Lib. Extr. f. s. fol. 9.

Galceran de Pinós: reparació.

21 juliol 1260.

281 DOMINICA XII *Kalendas augusti 1260.*— *Gaucerandus de Pinos* afirma pagar L. sous per St Miquel a Pere de *Pompeiano* i Pere *Uitale* pel dany fet a *b. duran i f. duran de salagosa*; en aquest deute R. Uitale hi te XXX sous i P. de pompeiano XX sous moneda de Melgone. Testimonis: *F. de palau et P. de inuidio.*

Lib. Extr. f. s. fol. 10.

Perxa: definició de vot.

21 juliol 1260.

282 MERCURII XII *Kalendas augusti 1260.*— P. Baró, rector de la casa de la Perxa firma àpoca a Joan de *Sto. Petro* fill de Joan a *Sto.*

Petro condam, de L. sous barcs *coronatorum*, amb els quals li defineix també mitja lliura de cera que devia donar-li cada any per Sta. Maria d'agost per raó dels donats durant tota sa vida. *Lib. Extr.* f. s. fol. 10 V.ª

Palau: bosc de Galceran de Pinós.

22 juliol 1260.

283 XI *Kalendas augusti 1260.—Gaucerandus de pinos* per ell i seus successors dóna, alaba i concedeix perpetuament a *G. nouelli de casis de parrochia de ans* les llenyes verdes i seques i les fustes pel servei i us d'ell, i de la casa en el seu bosc *de palacio*. Ha rebut XVIIII sous barcs i ho farà sostenir, salvo un *sesterio* de civada per Nadal cada any. *P. de palacio laudo pro baiulo.* Testimonis: *P. uitale, P. de collo, presbiter.* *Lib. extr.* f. s.

R. de Sto. Saturnino: absolució.

23 juliol 1260.

284 X *Kalendas augusti 1260.— R. de pompeiano*, Veguer de Conflent i Cerdanya pel senyor Infant, de part d'ell i pròpia, absol a *R. de sto. saturnino i P. de sto. saturnino i B. de sto. Johanne* tota pena civil i criminal i qualsevol acció que contra ells movía, per això, perquè abans es deia que havien fet mal al vilar de Gard (ia), que estava sota el guiatge del senyor rei, havien cremat allí alguns masos; havien do-

nat auxili a la expugnació de *Mironis de luzano* i havien atravessat un home en el castell de cher: rebé CCCC sous barcs. Testimonis: *Gauceran de pinos. R. uitale. Manelt ambroni. R. de inuidio. R. de isogol et hec laudo in manu R.ⁱ uitale apud salagosa.*

Lib. Extr. f. s. fol. 10 V.ª

R. de sto. saturnino afirma pagar per S. Miquel CCCC sous melg. a *R. de pompeiano.* Fiances. † *Gaucerandus de pinos.* † *P. poch.* † *P. cerda.* † *P. de casasus.* † *P. iordana.* † *b. den aguilar.* † *b. peyrena.* † *R. den aran.* † *P. de riuo.* † *P. de arcis et.* † *P. benfeta et.* † *bonetus de aguilar.*

Perg. solt de *Lib Extr.* ibid.

Canals: decima de Berenguer de Ribes

24 juliol 1260.

285 VIIII *Kalendas augusti 1260.— Berengarius de rippis* afirma pagar a Ambroni fill d'Ambroni de Puigcerdà, *pro I mulo ross*, CCC sous barcs, *coronatorum*, ço es: LX per Tots-Sants, CXX de Sta. Maria d'agost a un any i els restants de la festa de Tots-Sants a un any: jura teni *hostaticum* en cada u de dits termes; renuncia a tot *elongament* (moratòria) i si d'ell es serveix en perjudici d'Ambroni es compromet a ser tingut per traidor i perjur; li obliga la dècima de Canals de manera que si no el satisfà en cada termini, ell puga pendre's de dita dècima per sa

pròpia autoritat a cada paga. † *R. rubei, baiulus, laudat.* Testimonis: *B. den Aran et R. de campaynan et P. Lorencz.* *Lib. Extr.* f. s. fol. 11.

24 juliol 1260.

286 VIIII *Kalendas augusti 1260.— P. de Luerteres, miles,* i sa muller G.ª afirmen pagar per Stˢ Miquel de setembre a *B. de bono anno.* CCL sous barcs *coronatorum;* jura tenir-li *hostaticum,* i tant si li té com si no, es compromet a que puga obligar a ell i al seus bens. Fiances: † *P. ermengau de alf et P. Joh. de cadres.* (1) † *G. de soldeuila.* † *R. de mijauila.* † *P. de soldeuila et P. mijauila et b. stephe de Garexer.* Testimonis: *F. barses et P. de pi et G. clementis.* *Lib. Extr.* fol. 11.

Puigcerdà: batllía.

24 juliol 1260.

287 R. *de pompeiano,* Veguer de Cerdanya i Conflent reconeix a *P. ripolli* haver arribat a compte de totes i cada una de les rebudes que per ell i per Pons G. de Vilafranca ha obtingut ell com a batlle de Puigcerdà o per qualsevol altre raó, de la batllía de Puigcerdà: fou la suma de dites rebudes, vuit mil VIII sous III diners melg. que li ha entregat, entre les quals hi ha D. sous melg. que li donà per la retrodècima.
Ap. XXXIII. *Lib. Extr.* f. s. fol. 11.

(1) Es la primera vegada que es troba aquest nom, pervingut del Santuari de Cadres.

Cogomells: Geral Hug de Travesseres.

26 juliol 1260.

288 VIIº *Kalendas augusti 1260.—Gerallus vg* per ell i seus successors absol i defineix perpetuament a *Montanerio de Cogamels de dorria*, home seu, qualsevol cens devia fer-li en blat, o en carns, o en diners, o en vi o en pa o d'altra manera els quarts, qualsevulla *terre merita* i tot lo que devia pagar-li, reduint totes les coses predites al cens únicament de II. sous melg. pagadors cada any per S. Miquel. Item afranqueix a ell i als seus perpetuament de tota *questia*, de manera que en endavant no en dega donar-li. Rep d'ell CCC.L. sous barcs *coronatorum*. Testimonis: *G. decanus ceritanie. R. G. de lora. P. paies. A de villario.*

† *Domina Gomdor, uxor, iurat coram R. de neua. G. de forn et Rl Gasamir apud dorria.*

Lib. Extr. f. s. fol. 12.

B. Vigoros: sardzil.

30 juliol 1260.

289 IIIº *Kalendas augusti 1260.— B. Vigoros* afirma pagar CCCC sous barcs per Tots-Sants a *R. de pratis, pro sarziliis:* i a XV calendes septembre del mateix any amb sa muller Cecilia afirma pagar altres CCCC.L.XXX. sous barcs, una meitat per St. Genís i l'altra meitat per St. Antonino, a *P. de salith*, també *pro sarziliis.*

Lib. Extr. ff. ss. fol. 12 V.ª i 16 V.ª

Sajonia: arrendament.

30 juliol 1260.

290 IIIº *Kalendas augusti 1260.— P. ripolli,* batlle del senyor Infant Pere de part d'ell i pròpia ven a R. Mauri tots els rèdits de la *Sayonie* de Puigcerdà i Cerdanya i tots els drets a ella espectants des de la pròxima festa passada de Sᵗ Joan a un any: rebé CL. sous barcs. Testimonis: *R. uitale et Arnal pelicer et G. fratris dicti R. uitale.*

Lib. Extr. f. s.

Paladol: senyora Palauchina.

3 agost 1260.

291 IIIº *nonis augusti 1260.*—La senyora *Palauchina* muller B. de Palaol, condam, dóna, alaba i redueix a cens cert, a Joan de *aquis de paladol* aquell terç que devia donar-se en gra dels esplets de II trossos de terra situats en els termes de *paladol*, dels quals un és al *camp paral* i l'altre al *Campalbaro* i en lloc de dit terç li donarà, a l'any que produiran esplet, mig *quartallum* de forment: rep per aquesta donació IIII sous barcs. † P. fill de la mateixa senyora alaba. Testimonis: *Gras de estol et b de bono anno et R. caseles.*

Lib. Extr. f. s. fol. 12 V.ª

Paladol: senyora Saurina.

7 agost 1260.

292 VII° *idus augusti 1260.*—La senyora Saurina, muller de R. de marcuga, condam, ven de Tots-Sants a V anys per CC.XX.V sous barcs a *B. de campsor presbiter*, el seu mas de *R. fabre de palad* (Paladol?) amb els homes, dones, censos, justicies, terremerite, serveis i lo demés que té en el mateix mas, sens retenir-se'n res.
Lib. Extr. f. s. fol. 13 V.ª

Lorano: venda.

10 agost 1260.

293 IIII *idus augusti 1260.*— G. *Catelli* ven i cedeix a G. de *inudio*, fill de Guillem tot el vilar de *lorano* amb tots els homes. dones, censos usatics, drets, pertinències i tot lo que reb d'ell de qualsevol modo o dret; tal com havia comprat a Ramon *Guilelmi de inudio* pare del comprador, per lo qual no queda d'evicció o *garencia* ni de restitució de preu: rep el preu de M.CC L sous barcs *coronatorum*. Testimonis: *Jacobus de sta. eulalia* (miles) *et b. de boan et Cerdani de de cherol.* *Lib. Extr.* f. s. fol 14 V.ª

Jueus.

16 agost 1260.

294 CRASTINUM *ste. marie XVII Kalendas septembres 1260.*— Salamó vidal, jueu, reconeix a Pere de *ceczes de aiga* (Aja) haver-li pa-

gat II *quartallos* i mig de forment per raó dels IIII.or sous melg. que B. batlle de *aiga* devia a lassie, jueu, son germà i ell n'era fiança. Testimonis: *Ferrandus de paladol et Cerdanus de Eler.* *Lib. Extr.* f. s. fol. 15 V.ª

Es el primer jueu que es troba, però en el mateix llibre en consten molts altres cobrant deutes: en VII° *idus novembris* 1260, Abrae de la rotxella, jueu, confessa ser pagat de tots deutes de G. de cereya; en *VII Kalendas decembris id.* May, jueu, confessa rebre VIII sous melg. de *P. aurer qui fuit de stol.* per raó de la fiança que feu a *An. Mosse de turre iudeo condam* i P. B. d'ur condam en el deute de XI sous melg. del qual Mone de turre l'in feu cessió; en XVII *Kalendas ianuarii id.* El mateix May confessa estar pagat de tots els deutes a *P. Guifre de linia* i del seu pare B. Guifre;....

Lib. Extr. ff. ss. fol. 43, 51 i 60.

Talló: R. d'Eler, canonge; capítol.

17 agost 1260.

295 XVIII *Kalendas septembris, 1260.— A. oliba de eguils* afirma pagar LII sous VI diners barcs a Ramon *de eler, canonico Tolone, causa mutui,* una meitat per St Miquel i altre per Pasqua. Testimonis: *J. cosels et F. de exeneia.*

Lib. Extr. f. s. fol. 14 V.ª

En poder de Ramon d'Eler, Canonge de Talló, fou trobat el document de Maranges de 19 abril 1250, del Ap. XXVII. En Santa Maria de

Talló es troba establert doncs el capitol de Canonges al seg. XIII com diu Albert Salses en *Cerdagne Espagnole*, pag. 132.

Guiatge.

19 agost 1260.

295 XIIII *Kalendas septembris 1250* — P. Ripoll, batlle de Puigcerdà pel senyor Infant Pere, fill i hereu de l'il·lustre rei d'Aragó, de part d'ell i pròpia rep *in guidatico* a Tomàs *panohi*, mercader de *fanians* i ses coses; devent donar cada any XII diners melg. en reconeixemet d'aquest *guidatici*. Testimonis: *b, de boan et P. iudicis.*

Lib. Extr. f. s. fol. 16 V.ª

Degà de Cerdanya.

22 agost 1260.

296 XI *Kalendas septembris 1260.*— Garcias, *decanus* de Cerdanya, promet a Bernat de Bolvir, P. Paies i R. Paies fer-los totalment indemnes d'aquella fiança que per ell li feren, envers *B. de Sancto Felice, Archidiacono Elnen.* en el deute de DC. sous barcs; obligant-els-hi tots els seus bens tan seglars com eclesiàstics qualsevols i onsevulla que sien. Testimonis: *P. de Ger, R. de Boan i Box, nuncius* de dit degà.

16 *Lib. Extr.* f. s. fol. 17.

Caper: ofici de fer capes.

26 agost 1260.

297 DIE *iouis VII Kalendas septembris 1260.*— G. *Capeler*, gendre del Saig P. de Oliana de Puigcerdà, rep en cabal de A. *Gomballi* XXV sous barcs. que promet emplear i esmerçar en el seu ministeri de *capellerie* (1) i donar-li la meitat de tot el guany que d'aquí fassi, deduits els gastos i li promet de no vendre sens la sua llicència i ell sabedor l'obra que fassi, ser-li bo i fidel i que si més diner li entrega, l'in donarà igualment la meitat de la ganància. Fiança A. Moliner de *cabali*. Testimonis: *B. de Boan, Bernad. de Sorede, B. Filius i G. Mercatoris.*

Lib. Extr. f. s. fol. 19.

Llibre "Decretum,,

31 agost 1260.

298 II° *Kalendas septembris, 1260.— R. uitale de podiocerdano* confessa i reconeix a Fr. *P. de ripollo, priori sti. michaelis de coxano* (2) i a tot el seu convent haver rebut d'ell un llibre que s'anomena *decretum*, que li entregà per tenir-lo i usar-lo tant solament durant la sua vida i que després de la mort sia tornat *incontinenti* sens cap escusa ni dilació, i si ell no és tornat, es pagui CCC sous melg. dels seus bens al con-

(1) Capel-leria, Capelcr: indústria i ofici de fer capes. La comtesa Matilde, en Bullar. Casinen. tom II a Const. 138, concedí als frares «piscatorem unum habere, capelare et similia facere.» Capa, rad. *caput*, abric del cap.

(2) En fol. 10 V.° s'intitula *Priori et infirmario sti. Micaelis.*

vent desseguida després de sa mort. *Rogerius petri et Jacobus cog.* a precs i manament de *R. uitale* es constitueixen fiances i deutors per tornar el dit llibre o pagar els CCC sous després de la mort de R. Vidal.

Lib. Extr. f. s. fol. 19 V.ª

Geral, Hug. de Travesseres.

13 setembre 1260.

299 IDUS *septembris, 1260.— Gerallus vg.* afirma pagar CCC.XXX.II sous VI din. a *R. G. de lorano* quan dit R. vulgui. Testimonis: *A. muell et bonacip de isogoll.* *Lib. Extr.* f. s.

Santa Maria de Belloch.

14 setembre 1260.

300 XVIII *Kalendas octobris 1260.—R. de pompeiano,* Veguer de Cerdanya, amb autoritat del senyor Rei i del senyor Infant retorna a propietat i possessió de Sta. Maria de Belloch i en son nom a *R. de casafrancha* (1) rector de la mateixa el camp anomenat Ermengou que des de III i més anys posseïa justament i pacificament, vengut i entregat —segons instrument públic— a dita església de Belloch i a sos rectors per Berenguer *bernardo, Sancia*, sa muller, A. llur fill i *Sancia*, mare del dit Berenguer; i que ultimament *Bertrandus* nunci del Comanador

(1) En fol. 28, V.ª es diu nebot de P. capella de Edorres.

del Temple —*Bertrandus nuncius comendatoris templi* (2) — amb *P. laurencii de vr.* els seus bous i el mosso, havíen sembrat, *non intenta iuris fatica.* Testimonis: *Poncius der et poncius paies.* *Lib. Extr.* f. s. fol. 24.

Osseja: venda de D.na Sibilia.

16 setembre 1260.

301 DIE *iouis XVI Kalendas octobris, 1260.— Domina Sibilia de luczano* i amb els: † *P. de ponte,* † *b. de ponte,* † *G. fabri,* † *A. stephani,* † *I. magenza,* † *G. deczulat,* † *b. deyapart,* † *A. calmet,* † *Martinus uitale,* † *P. corberi et,* † *R. corberi,* † *G.a domenoga,* † *Martinus Guitard,* † *A. galart et* † *P. caron,* † *G. de riuo,* † *b. de riuo,* † *b. boneta,* † *G. puyes,* † *R. de riuo,* † *Joh. cza cot,* † *Poncius de sobre,* ven a Bernat *lobet* i P. *lobeti* de Fullosa de Puigcerdà germans, de Nadal a VI anys, haguts VI esplets, tots els rèdits, censos, exits productes, homes, dones, honors, boscos, redempció d'homes i tot lo altre que R. de *luczano* i dona Sibilia tenien i rebien en la vila de *olceia* i en els termes de St. Pere de la mateixa, excepte la questia, que *b. de salto* rebía. En recompensa donaran cada any un modi de segle *ad mensuram mercati:* Rep dos mil sous barcs † *Gauce-randus de pinos faciet tenere, habere et tenere de eviccione.* Testimonis: *R. de prato, Rogerius petri.* *Lib. Extr.* f. s.

(2) Aquí apareix la primera noticia dels Templers de Puigcerdà.

Vila Corba: Tartera.

16 setembre 1260.

302 DIE *iouis XVI Kalendas octobris, 1260.— G. de uila corba, miles,* afirma pagar CXXV sous barcs a *b. de tartera* el diumenge de Carnestoltes renunciant a tot elongament del senyor Rei i del senyor Infant Pere, per un mul *uermel.* Fiança: *† P. stephani. † P. uilana.* Testimonis: *b. de ger et Rogerius petri et A. lobet.* *Lib. Extr.* f. s.

De la vila Corba sols s'en conserva el nom en el prat tancat d'Aragolisa, al Oest del Mas de Vedrinyans, damunt del caminal de Llívia: pagava cens a la Catedral d'Urgell, sup. n.° 110, pag. 123.

De Tartera, es veuen vestigis del Castell al cim de la muntanya i, al mig de dues cases, l'església de Sant Llorenç, que es creu la més antiga de la comarca.

G. Bernat de Prullans, D.ª Rocafort Geral Hug de Travesseres.

18 setembre 1260.

303 DIE *sabbati XIIII Kalendas octobris, 1260.— G. bern. de prullans i domina Rochafort* mare d'ell i *Gerallus vg* afirmen pagar D sous barcs. en comú a *G. de eler* per raó d'un mul negre i juren estar obligats a guardar *hostaticum* a Puigcerdà.

Donya Sibilia de Luczano.

304 DONA *Sibilia de luczano* muller de condam *R. de luczano* afirma pagar CLXXXVII sous i mig barcs. a *J. cog* i *Jacme cog* per Sant Andreu. Fiança: *bng. de prato de burg:* juren tenir *hostaticum* en la vila de Puigcerdà i especialment els obliguen una mula baia que d'ells han rebut en comanda.

Galceran de Pinós: guiatge.

305 GALCERAN de Pinós rep en *guidatico et in manutenencia* a Ar. *cza serra* amb tots sos béns, anant, estant i tornant. Mana als amics d'Ar. i a Ar. que mentre vulga estar en aquesta *manutenencia* doni cada any per Nadal una lliura de cera; i rep per l'entrada X sous barcs. *Galceran d'Urtg;* procura. *Gaucerandus de urgio* constitueix procurador seu a Ar. *mornag.* *Lib. Extr.* f. s.

Albergues de la Vegueria de Cerdanya.

29 setembre 1260.

306 VIGILIA *sti Michaelis, III Kalendas octobris 1260.*— R. de *pompeiano,* Veguer de Cerdanya i Conflent afirma pagar DC.XX.V sous bars. a G. de *elar,* quinze dies passats Tots-Sants i li obliga, entrega i asigna totes les albergues de la vegueria de Cerdanya manant als subscrits li entreguin els rèdits i productes de di-

tes albergues. *Ambronionus, i P. de Oliana i P. mauri* (1), rebut dit manament, prometen entregar-li dites albergues be i fidelment i tot lo que rebin d'elles. Testimonis: *berenguera et Pynes.* *Lib. Extr.* f. s fol. 27 V.ª

R. de Travesseres.

5 octubre 1260.

307 III° *nonis octobris 1260.— R. de trauesseres* afirma pagar CCL sous barcs. *coronatorum* a Ar. *mercader,* per Santa Maria d'agost pel preu d'un cavall negre. Fiança: † *viues et* † *P. tareiga et* † *P. paschet et bonap.* Testimonis: *Ambronio et la Cera.* *Lib. Extr.* f. s.

Cortaucz: venda.

6 octubre 1260.

308 II° *nonis octobris, 1260.*—R. de *trauesseres* i sa muller, *domina Sibilia,* venen la seua vila de *Cortaucz,* amb tots els homes i dones d'ella, censos, usàtics, dècimes, tasques, *terremerita,* questies i tot lo que tenen, reben i deuen rebre, sens reservar-se res, a A. *cog* i a *Jacme cog,* de Tots-Sants i a I any per CCCC sous barcs. i fan amb aital fer venda la suma de tots els deutes que els hi devien.

(1) P. oliana, saig i P. mauri, arrendador de la Sajonja núms. 30 juliol i 26 agost.

Galcerán de Pinós i Dona Geralda d'Exenera.

8 octubre 1260.

309 VIII *idus octobris 1260.—Domina Geralda de exenera* i son marit *P. de serra* prometen a *R. de girona*, que el servaran indemne de tota petició i questió moguda i suscitada contra ell pel varó noble Galceran de Pinós.

Lib. Extr. f. s.

Vall tova: vinyes.

14 octubre 1260.

310 DIE *iouis IIº idus octobris 1260.—Johan fabre de Gerul* i sa muller *Ermessen* venen pel preu de XX sous barcs. a F. Jordana de Olopte dues vinyes que son a vall Tova: una al *Ruyllant*, confrontada amb *F. decz Soler*, vinyes de Saurina de Prat d' Ellar i amb la *Rocha*; l'altra a la Jassa del Cabrit, confrontada amb camí, amb *F. Stephani* i amb erms.

Lib. Extr. f. s. fol. 33.

Borr: dècima.

21 octubre 1260.

311 DIE *iouis XII Kalendas novembris, 1260.—B. de gayllera, miles,* ven fins a quatre esplets a *Ar.* i Jaume *cog* aquells dos modis de blat que cull cada any en la dècima de Borr: rep LX sous barcs. *† G. Riambau de balcebre,*

que viu a Bagà, batlle de dites dècimes promet donar dit blat cada any. † *P. de figols* respon de *minus fallimento.*

Lib. Extr. f. s. fol. 36.

Joan de Travesseres.

2 novembre 1260.

312 III° *nonis novembris, 1260.—Joh. de travesseres de prullans* rep a parceria de *b. reg i michel marti XXX bestias menutas...* per V anys. † *P. decz prat.* *Lib. Extr.* f. s.

R. de Seneya: cavaller.

3 novembre 1260.

313 III *nonis novembris, 1260.—R. de seneya, miles*, afirma pagar CXII sous VI din. barcs. per St. Miquel a *P. cog* pel preu d'un pollí.

Lib. Extr. f. s.

Aspirà: Castell, documents.

5 novembre 1260.

314 DIE *ueneris, nonis novembris, 1260.*—G. catelli recipio in comenda a nobis b. de solerio V.ª instrumenta Quorum primum est de concessione quam fecit dominus de Caneto. de Castro de aspirano G bern. de auinone et proli sue. Secundum. quod Castrum de aspirano abstraxit berengaria uxor A. de auinone et ter-

tium quod A. de auinone obligauit dicte uxori sue omnia que habebat in dicto Castro pro dote et sto. (sacramento). Quartum quod R. argenti et P. argenti fecerunt cessionem dicte berengarie de iure quod in dicto castro habebant. Quintum quod abstraeret de pignoratione a dicta berengaria dictum castrum, quod dicta berengaria obligavit dictum castrum. A. argenti pro dc. sol. Que instrumenta tibi promito reddere usque in natale sine omni causa et dileturie et fides Ambronius et Jouerii. † b. de sagarra.

Lib. Extr. f. s.

Altejó.

6 novembre 1260.

315 VIII *idus novembris 1260.— P. bomfil de alteyo* i son fill P. afirmen pagar IIII modis de segle per dos festes de Sta. Maria d'agost, ço és II per cada una a G.ª muller de *juliani de na garana*, jueu. Fiança: *adouer de alteyo*. Testimonis: *R. de sto. felice et R. de bono anno*.

Lib. Extr. f. s.

316 VIIII *Kalendas decembris* fol. 47 i altres dates es troba nomenat aquest lloc *Rocha* (1) *de Alteyo* i en altres, fol. 74, *Font de Alteyo*. Estava situat a la muntanya a 2 quilometres Est de Niula i al Nord de Saga: fins al segle passat hi havia encara un mas, nomenat d'Altajó: s'hi

(1) La paraula *Rocha* indica hi havía castell de defensa com a: Roca de Vilovedra, Roca de Villec, Roca de Nargó, etc.

venen parets d'un i dos metres encara al peu d'una font i d'una roquetera: en 1359 el rei hi té tres censalistes; i el rector d'Ans té Altejó per sufragània.

Llevador dels censos del Rei de 1359.

Lló: borda de Sta. Maria de Marinanis.

11 novembre 1260.

317 III° *idus novembris 1260.—G. de clairano, prepositus Monasterii ste. marie de marinanis* entrega *ad accapitum* a P. mollo de *alono* home seu i a sa muller Maria aquella borda que fou de condam *G. legune* en els termes de *alo*. *Lib. Extr.* f. s.

Llívia: Hort de Santa Maria de la Perxa.

18 novembre 1260.

318 XIIII *Kalendas decembris.—R. baro*, rector de l'hospital [1] de sta. Maria de la Perxa, dóna *ad accapitum* a Jaume de *segorilles* de Llívia un hort que té en el terme de Llívia als *molins rochers*. *Lib. Extr.* f. s.

(1) El nom d'hospital que és troba en els Santuaris de la Perxa, Núria, Cuadres, St. Feliu de Prullans, revela que, situats en els camins de trànsit, eren hostatges pels transeünts, com l'Hospital Pont de Bar i l'Hospital de Pimorent.

Dorres: cases de St. Jaume de Frontanyà.

21 novembre 1260.

319 XI *Kalendas decembris, 1260.— G. dach, prior sti. iacobi de frontiniano* concedeix i alaba a *R. fabri de edorres*, a sa muller Cerdana i als seus infants aquelles cases que te a Edorres..... *Lib. Extr.* f. s.

Puigcerdá: Belsolà.

27 novembre 1260.

320 VI *Kalendas decembris 1260.— P. jouer* de Puigcerdà i sa muller venen a P. Cerda per CCC sous barcs. unes cases situades a *belsolà* que confronten amb via, amb cases de *P. R. ross* de dos parts i amb casa de Ramon *mercer. Faciam tenere saluis arinaciis de milte in natali Ar. de mornacho.* Testimoni: *G. climencz.* *Lib. Extr.* f. s.

A. i Jaume Cog: Comte de Foix.

27 novembre 1260.

321 DIE *iouis VII Kalendas decembris 1260.— A. Cog i Jac. Cog* confessen al senyor comte de Foix have'ls-hi pagat Mil CCCC.LXX.IIII sous melg. que havien quedat a pagar dels M. D. que els hi devia *B. de alione, condam* i

quedar pagats de tots els deutes que algun temps els hi degué dit *B. de alione*. Testimonis: *G. catelli iunior et G. de uygenacho.*

Lib. Extr. f. s. fol. 51.

Cerdanya i Conflent: Batllía.

30 novembre 1260.

322 III *Kalendas decembris 1260.—P. ripolli* confessa i en veritat reconeix al senyor *R. pompeiano* que per ell i pel senyor Pons *Guilelmi* de Vilafranca té i regeix les batllíes de Cerdanya i Conflent des de la pròxima passada festa de St. Joan de juny a un any en la mateixa festa completament. D'on que promet a ell ser-li bo i fidel, respondre-li bé i fidelment de la meitat de la ganància de dites batllíes i entregar-li bé i lealment després de dit termini: salvo i retingut que de la meitat seua de dita ganància, ell responga a noticia del senyor Abat de St. Miquel de Cuixà: i per eixes coses obliga a ell tots els seus béns. Testimonis: *R. de morerio A. negre et A. lobeti.* *Lib. Extr.* f. s. fol. 52 V.ª

Aragolisa: pla dels Amalucs.

1 desembre 1260.

323 KALENDAS *decembris 1260.—R. de castelione, prepositus Ceritanie* pel monestir de St. Miquel de Cuixà redueix a cens cert, net i manifest a *Fenolleto* totes les terres i horts que

té en el pla dels Amalucs *(amalugis)*, en terme de *Aragolisa* exceptuades les que comprà a P. *rigat* i Ramon *de prato*. *Lib. Extr.* f. s.

Aragolisa: estany de Puigcerdá.

2 desembre 1260.

324 DIE *iouis IIII nonis decembris 1260.— R. de Castelione*, Paborde de Cerdanya pel Monestir de Cuixà alaba i cedeix a Ar. *de prato*, fill de *florencie, condam*, aquella terra situada en els termes de St. Jaume de Aragolisa sobre l'estany *— que est in terminis scti. iacobi daragolisa supra stagnum—*, comprada a Guillem *Petri.* fill de *bonimancipii dur condam*, i confrontada amb terra de A. *amell* de II parts i amb terra de Ramon *boxa:* aixis, que en lloc del *agramerii seu terremeriti uel tasche* que devia fer, doni ara II *cesterios* de segle cada any *ad rectam mensuram* al monestir de St. Miquel i res més fassi: rep d'ell IIII sous barcs.

Lib. Extr. f. s. fol. 54 V.ª

Com la sèquia real no es construí fins vers 1310 la provisió de l'estany devía ser deguda al privilegi de 1181 en que s'autoritza la conducció d'aigua a la Vila de tot arreu que fos.

Els vestigis d'edificació que, es diu, es troben al fons de l'estany, còm son en la plaça dels Sabaters al punt Nord, i les parets de fang de cases al punt Oest de quals rocs es feren les torres contigües al segle passat, acusen població anterior de la qual no es troben documents.

P. de Osona i P. Mauri: definició.

2 desembre 1260.

325 IIII° *nonis decembris 1260.— P. Ripoll,* batlle de Puigcerdà i *B. Ade,* sotsbatlle, remiteixen i absolen a *P. de osona* de tota questió i demanda que contra ell es movía, per quant s'havia dit que ell i Pere *maurinum*, saig, s'havien desavingut: aquesta definició li fan, després d'arreglada per endavant composició entre ell i dit saig i per ella cobren LXXV sous barcs. Testimonis: *bereng de solerio. R. de consellabre. A. pelicer.*

P. Maurini absol al predit *P. de Osona* de la predita questió i de tota acció que li competeix contra ell i rep XV sous barcs. Testimonis: *R.l de taltendre. R. de concellabre.*

Lib. Extr. f. s. fol. 54 V.ª

Ix: molins.

7 desembre 1260.

326 VIII *idus decembris sti nicholai 1260.*— P. de Osona ven a P. *moline,* gendre de *A. stephani de ix* per CXX sous barcs. la meitat d'aquella closa que ell i R. de *consellabre* tenen *pro indiviso* al molí de la font d'Ix, confrontada *in aquaria molendinorum.* en closa de G. *stephani condam* i en camp de *P. ricolf* de *ix.*

Lib. Extr. f. s. fol. 55 V.ª

Advocat: honorari.

327 BERENG. *de solerio* promet a *b. spiuanel* prevere que el defensarà en les causes que tingui a Cerdanya, exceptuades les envers els senyors, amics i altres qui degui defensar i ajudar; i rep d'ell cada any per Nadal una lliura de pebre—*recipio a te quolibet anno in festo natalis domini vnam libram piperis.*—*B. spiuanel*, prevere promet entregar i pagar dita lliura de pebre durant tota la vida del dit Berenguer i, envers les causes dels amics i demés sobredits en quant puga compondrers. Testimonis: *bereng de prato et Ar. clementis.*

Lib. Extr. f. s. fol 56 V.ª

Hospital: reducció de cens.

7 desembre 1260.

328 R. *de Castelione*, paborde de Cerdanya redueix al cens cert de *I cesterium* de segle a l'Hospital de Puigcerdà aquella *tascha* que donava per la terra que fou de R. *topasse condam* situada al pla de Aragolisa confrontada amb terres de Jaume de *merenchs*, de Ar. *amelli*, de F. de *vidrinans* i de Felipa *decz capela:* rep XV diners. Testimoni: F. de *canals.*

Lib. Extr. f. s. fol. 56.

Flori: dos albergues de Cuixà.

10 desembre 1260.

329 IIII *idus decembris, 1260.*— Jausbert, per la gràcia de Déu Abat de St. Miquel de Cuixà haguda diligència i deliberació amb el seu convent, i obtinguda llicència i potestat del senyor Papa de vendre i distreure perpetuament algunes possessions, honors i rèdits del mateix Monestir per raó de millorament aument i *adamparaments* del dit Monestir ven a G *comdor* de Flori per DLXXV sous barcs. de tern, aquelles dues albergues que tenen pel Monestir *Bernarda laurete de florini* i *Johan recho* aquell cens anual de C diners i blat..... *Lib. Extr.* f. s.

Olia: mas de Cuixà.

Galicza: cens de Cuixá.

330 II *idus decembris.*— Item ven a *Ar. Clementis* per CCLXXII sous barcs. un mas a Olia en la parròquia de Sta. Eugenia que té *R. f. de cza ingla* i I quartal de segle a *Galicza* que fa P. *mir* del mateix lloc de *Galicza* i tots els homes, dones, censos, usatics, *terremerita* i qualsevols altres drets: promet abdos fer-les tenir lliure-
17 ment *pro alodis*. *Lib. Extr.* f. s.

Almoina de Bernat d'Embeig.

331 ITEM ven a *b. de inuidio* i a l'Almoina constituïda a Puigcerdà per *Ber. de Inuidio* i als seus rectors pel preu de quatre mil sous barcs. de tern, *pro libero alodio*, tot lo que el Monestir té i rep a *Chexans* i al riu de *Chexans*, ço és en els masos de *G.i arnau* i *t. de fonte* i en el mas de Canal i en tota la parròquia de St. Esteve d'Ans i el mas nou de Aravo en la parròquia de Soler.....

Ap. XXXIV. *Lib. Extr.* f. s.

De l'Almoyna, nomenada poc després Hospital de Bernat d'Embeig, en fa una descripció Francisco Trigall pvre. en son MS. de 1603 «Otra casa hay yendo derecho de Sta. Maria a Framenores, a la mano derecha de la calle. con nombre de *Hospital de Enveitg.* La casa es grande, con muchos aposentos, cada uno de por si. En el uno estaba el trigo, en el otro la harina, en otro el pan, en otro el vino, etc. Hay tambien un hondo pozo y sus hornos. Es finalmente bien bastecida de todo lo necessario para lo que estaba fundada. Tiene muchísima renta de censos y censales por toda Cerdaña, instituída para una limosna que daban cada año los consules y sus administradores, la cual duraba doce o quince días contínuos y a veces mas. Empezaban a darla en el día de la Ascensión de Nuestro Senyor Jesucristo: daban un pan a cada uno que entraba al cementèrio, pobres, ricos, grandes y pequeños, donde estaban recogidos

=las puertas estaban cerradas hasta que era acabada de dar limosna y se remediaban muchos pobres. Hace ya mas de doce años que le han quitado para reedificar el Monasterio de Sta. Clara: con que han desecho un altar y un Santo para hacer otro. Dios sea servido de esto, porque lo cierto es que ni el Monasterio se acelera ni se da la limosna: y el mismo sabe unicamente en que se hunde y consume tanto bien.» fol. 98.

D'ell sols es conserva el pou, avui nomenat de St. Agustí, en la Rambla del «Casino Ceretano.» En 22 desembre 1591 en virtut d'una capitulació entre l'Oficial i Vicari General d'Urgell en nom del Sr. Bisbe Andreu Capella d'una part i els Cònsols de Puigcerdà d'altra, hagut emprò el decret i voluntat de S. S., aquest Hospital amb tots sos emoluments fou consignat al Monestir de Sta. Clara.

St. Climent de Soler i de Taltorta.

332 DE l'església parroquial de St. Climent de Soler, amb son cementiri nomenada en el present document, se'n conserven els fonaments a l'extrem Est del prat Xicó del Vilar a l'Est del pont de Soler, sota l'aglevat fent un promontori de ses runes. L' època de la desaparició deu fixar-se conforme a les següents dates: A 4 setembre 1505 Bartomeu Romeu de Guardiola, habitant de Puigcerdà vengué al seu cunyat Pere de Palmerola, «la Masada Na Climensa» avui

Salvador, de Taltorta, salvo el domini directe de St. Martí de Canigó i que fassi a la sacristía de St. Climent de Soler mig muig i dos mesures de segle a l'obra de l'església de dita parròquia; aquesta masada en 18 març 1568 té un camp anomenat de St. Climent, de cabuda $1\,^1/_2$ jornals, confrontant a mig jorn amb església parroquial de St. Climent i a tramontana amb caminal que va a Puigcerdà; i la casa en 10 març 1592 confronta amb la rectoria; segons perg. f. s. de cal Salvador. L' última partida d' enterrament a Sta. Fe de Taltorta és de 1661 i la primera, com també l'edificació de l'església actual, en el cementiri de St. Climent de Taltorta, és de 1667. En aquesta època, i tal vegada en les guerres que acabaren amb el Tractat dels Pirineus de 1659, deu posar-se la desaparició de dos veïnats: el de Soler, quedant-ne solament el Mas d'Arvo i el de Sta. Fe de Taltorta, del senyoriu de St. Martí de Canigó en 1163 i del de St. Miquel de Cuixà en 1268, situat al peu del riuet de Rial en el lloc nomenat *Casalons* en el document dit de 1568 i avui Casalots, a l'Oest del *Fossar dels moros;* on es troben molts vestigis d'edificació.

Més abans havía desaparescut St. Grau de Taltorta que pagava cens a la Cat. d'Urgell; sup. n.° 110, pag. 123.

A la situació primitiva, a Soler, deu referirse la tradició de St. Climent i Sta. Cecilia que havent passat el riu el primer es quedà a Taltorta, ço es Soler, i l'altra no podent-lo passar, se'n tornà a Bolvir.....

Juliá Bertran: definició.

13 desembre 1260.

333 P. Ripoll, batlle de Cerdanya pels senyors Pons Guillem i R. de *Pompeiano* i *B. Ade*, sotsbatlle de Puigcerdà, ambdos juntament i amb consell de P. de *argolello*, jutge ordinari del senyor Infant Pere, absolen i defineixen a Julià *bertrandi*, fuster, totes les peticions i demandes civils i criminals, reals i personals o mixtes qualsevols, que contra ell movien per aquesta raó, que es deia havia demandat en judici davant d'ells, a G. *morato* de Llívia, una part d'un deute que es deia li havia sigut per ell pagat o per raó d'algun delicte que cometés en demanar la part del deute rep: XXVIIII sous barcs. Testimonis: *b. de bonno anno. A. pelicer. B. stephanus de prats. stephanus fornerii.*

Lib. Extr. f. s. fol. 58 V.ª

Testament de P. Macip.

13 desembre 1260.

334 IDUS *decembris 1260.*—G. de *mornacho*, G. *fabre de matamala* i P. de *garaued* juraren que P. *macip*, jaguent de la malaltía de que morí, cridà a ells i ells presents i oients disposà la sua voluntat i: *primo*, elegí sepultura en el cementiri de Sta. Maria de Puigcerdà; deixà a l'obra de Sta. Maria XII diners; a XX preveres que assisteixin a la seva sepultura, a cada u VIII diners; a la caritat de la festa de

l'Aparició del Senyor *Epiphania*, VI diners i al capellà XII diners; deixà per reparar ses injuries V ovelles, III cabres i IIII xais que tenía en el bestiar de P. *garaued;* a la sua muller Sibilia XL. sous melg. i per durant sa vida un setial darrera de sa casa al peu del portal d'Ix; a sa filla Elissende C sol. a son fill A. LX sous, a son fill B. XX sous; a *Burde* filla de *Arnalle* V sous i a Pere fill seu la herència, el compliment dels legats i dels deutes, que visca amb els seus germans plegats i no dega pagar-los els dots fins que prengui muller. *Lib. Extr.* f. s. fol. 58 V.ª

Lló: bosc, afranquiment i batllía de Galceran de Pinós.

14 desembre 1260.

335 XVIIII *Kalendas ianuarii, 1260.*—Galceran de Pinós concedeix graciosament a *b. sagania* d'Err, a sa muller Cecilia a llur fill G. per tots els dies de sa vida, llenyes en el seu bosc de *alono* i fustes suficients per l'us d'ells; aixís que durant la seva vida tinguin i prenguin en dit bosc llenya i fusta per l'us ple del mas d'ells tant per cubrir el mas i les cases d'ell com per fer foc i per tots els altres usos, sens que paguin cap cens ni prestin cap servei: aquesta donació els hi fa pels molts agradables i bon serveis que a ell moltes vegades li han prestat. *G. batlle,* lloa. Testimonis: *R. de isogol. G. R. de safarga. Ar. mercatorum. P. de palacio.*

Lib. Extr. f. s. fol. 59.

336 XVI *Kalendas ianuarii.*— Galceran de Pinós afranqueix perpetuament a *Poncium G.i de alo*, de tota *questia* i *traginis;* aixis que no deu donar ni fer *questia* ni tragines sinó tant solament que els homes d'Aló en fassin i ell degui pagar en aquest servei X sous anualment i no pugui ser obligat a res més: per tal afranquiment rep CC sous barcs. Testimonis: R. de *palau*, P. de *palau*, R. de *pratcz, alo de capdevila.*

Galceran de Pinós concedeix i entrega a P. de *palacio* la batllía de Aló; aixís que la tinga en comauda d'ell, l'in responga be i fidelment i cobri la retrodècima com el batlle deu cobrar: rep manllevats CCXII sous VI diners barcs. que s'obliga a tornar-los-hi quan deixi la batllía. P. de *palacio* promet ésser fidel. Testimoni: R. de *palacio.* *Lib. Extr.* f. s.

Causa de P. Ripoll.

17 desembre 1260.

337 XVI *Kalendas ianuarii 1260.*— P. Ripoll diu i demana a *B. Ade*, sotsbatlle de Puigcerdà i al saig Junyent, de part del senyor rei i de l'Infant Pere que obligui a *R. G. de inuidio, Poncio de er, b. de bono anno, P. gisclauar, Cerdana* muller de *Pere dolsa* i algun altres que li convenen anar a Girona en la causa que el senyor Infant té amb ell. Ja els hi havía pregat i havía fet lo possible perquè anessin allà a declarar la veritat i els havia promès proveir-los decentment a sa voluntat d'anada, d'estada i de tornada. Dit B. Ade respongué a això que no

s'hi atrevía i això digué dos i tres vegades. Fet en presència de *Ar. pelicer, Ar. de eler, P. roig, Bno. de sancto felice, P. mauri, G. fabre, G. Johan, B. sescases, R. de morerio, P. mulner, G. de uich, G.° decz prat et mei Petri fornerii.* (1)

Item diu i denuncia a *Jouerio* lloctinent de *Ambronioni*, sotsveguer, a R. *mauri* i a P. *mauri*, saigs de Cerdanya, de part del senyor rei i del senyor Infant Pere, que obliguin a P. de *lucz* i a sa muller G. a que vagin amb ell a Girona a depositar la veritat en la causa que el dit Infant té amb ell. Ja els hi havía pregat amb molta insistència i havía fet tot lo que pogué perquè anessin allà i li prometeren anar-hi amb ell i dir la veritat plena sobre les coses que els hi feia anar; els havía promès també proveir-los decentment d'anada, d'estada i de tornada; però al punt no volgueren anar-hi i s'ausentaren: Fet en presencia de R. de *morerio, Garcia romeui, Joh. disogol, et P. ueciat et bertelomei de alf, Ar. filii, P. de rippa, Jacobi sauczeda et A. pelicer, R. de chexans et mei P. fornerii.*

Lib. Extr. f. s. fol. 60 V.ª

Prats i Tartera: venda de censos.

20 desembre 1260.

338 DIE *lune ante festum sti Thome XIII Kalendas ianuarii 1260.— R. de sto. saturnino*

(1) La clausula final «et mei Petri fornerii» revela al notari autoritzador de l'acta i de consegüent, un dels notaris autors del llibre *Extraneorum.*

ven a *b. tascher* de Puigcerdà tots els censos, *usatics, terremerita* i tot lo que rep en la vila de *Pratis* i termes de St. Sadurní de la mateixa i en la vila de Tartera i en els termes de St. Llorenç de la mateixa; *pro libero alodio* perpetuament; pel preu de M. sous barcs. *coronatorum.* La senyora *Jacma,* muller, lloa i jura, *P. de sto. saturnino,* germà del mateix lloa i *G. de aragal, pro auo laudat pro libero alodio.*
F. jordana, P. benfeita, P. de casasus, P. de riu, R. den arsen, F. stephani de olobde facient tenere et habere. Capellanus decz cher. b. de caseles nomine census quia sunt..... decem.

Testimonis: *R. decz soler, G. de boluri, R. auter, P. cog, b. de casis.*

Lib. Extr. f. s. fol. 62 V.ª

Lló: monjo de St. Feliu.

26 desembre 1260.

339 DIE *iouis XVII Kalendas ianuarii 1260.*— Joan, monjo de St. Feliu de Aló rep a parceria, de *P. donczes* i *R. de podio,* XXX ovelles, que tindrà des de Nadal a V anys i tant en elles com en els nudriments la tercera part. Testimoni: *G. fabre.* *Lib. Extr.* f. s.

Mas d'en Prat.

29 desembre 1260.

340 V *Kalendas ianuarii die martis post nativitatem, 1260.* — Jaus. grac. Dei, Abat de Sta. M. de Cuixà, dóna, concedeix i lloa a *P. de*

palacio i al fill nascut de G.ª sa muller condam, filla de *R. de prato* condam, que vulga establir, aquell mas amb tots sos drets i pertinències que fou de *R. de prato*, en la parròquia de *aragolisa*. *Lib. Extr.* f. s. fol. 64.

Anes: parroquia de St. Jaume; col·lació.

4 gener 1261.

341 II *nonis ianuarii, 1261.—R. de morerio*, paborde de Lillet — *prepositus lilitensis* — amb aquest instrument sempre valedor dóna, lloa i concedeix a *R. de nephel* capellà de *anes*, durant sa vida, els honors, possessions, terres i closals en que solgué haver-hi cases, totes les quals coses perteneixen a l'església de sta. Maria de *lileto*, en la parrochia de St. Jaume—*sti. yameti*—de Anes: aixis que ho tinga tot lo susdit en tota sa vida, salvos II quartals d'ordi *rasis*, i II quartals de segle *ad rectam mensuram*, II sous melg. i II gallines per l'alberga cada any per Tots-Sants, li sia bo i fidel i firmi i fassi el dever hontsevulla en sia requerit: rep per aquesta laudació i donació VIII sous barcs. Testimonis: *b. de sto. felice*, *G. iordana*.

Lib. Extr. f. s. fol. 68.

De l'església i cementiri d'Anes en queden parets d'un metre, pica baptismal i d'aigua beneita i forma de l'absis.

Cort: sessió a la plaça.

6 gener 1261.

342 DIE *epiphanie domini, 1261.*— P. Ripoll, batlle de Puigcerdà pels senyors *Poncio G.*[i] i R. de *pompeiano,* i *b. Ade,* sotsbatlle en la mateixa vila, amb autoritat de P. de *argolello,* jutge, absolen i defineixen a P. *lobeti* i *b. lobeti* de *fullosa* germans, tota acció, demanda i questió que contra d'ells movien i tota pena que se'ls podía infligir perquè quan la Cort i el Jutge predit i els oficials de la Cort es sentaren *pro tribunali* en la plaça en lo lloc on es tracten les causes, ells digueren maliciosament que d'altra manera estava escrit en el llibre que havien firmat.....

Lib. Extr. f s. fol. 69.

Foro de Puigcerdà: dret del Comte de Foix.

6 gener 1261.

343 DIE *epiphanie domini, 1261.*— R. de *rippis* confessa haver rebut de *P. ripolli* DCC sous d' aquells M. sous que el senyor Comte rep en el foro de Puigcerdà i fa pacte de no demanar. Testimonis: *Joh. lobet, P. cog, Magister nicolaus, Rogerius P.*[i] *doctor amell.*

Lib. Extr. f. s.

R. de Ribes col-loca son fill per sabater

8 gener 1261.

344 R de *rippis* i sa muller col-loquen llur fill G. amb *Arn. clementis* en l'ofici de *czabaterie* des de Pasqua a IIII anys; així que li ensenyi fidelment l'ofici i ells prometen fer-li estar i treballar per dit temps i que li sia bo i fidel en el treball i fora del treball i obedient als seus preceptes; reservant-se al temps de la cullita un mes de llicència. Testimonis: *P. de embercat et G. de rocha et A. lobet.* *Lib. Extr.* f. s. fol. 71.

Puig d'Ovella i Ovella.

13 gener 1261.

345 IDUS *ianuarii sti ilarii, 1261.*— Berenguera, filla de Maria *de Colls de Coma de podio de huuela*, pren estat amb P. Bonet de *socramorta*, (1) portant en dot IIII marques d'argent menys X sous. † *P. canals de podioceritano, pelicer.* † *G. clarad de socramorta.* † *P. pelicer de socramorta.* † *G. decz pinals de podio de huuela,* (2) *quisque in solidum.* Testimonis: *R. capellanus de socramorta et b. cherola.* *Lib. Extr.* f. s. fol. 70.

(1) Aquí és escrit així, més en altres llocs i comunment *sagramorta*; així, en *II nonis ianuarii 1261: P. bonet de sagramorta.*

(2) Evidentment el Puig d'ovella formava veïnat distint del d'ovella anomenat així simplement, com *XVIII Kalendas septembrii 1260, P. decz colome de casis de huuela.*

El Puig d'Ovella no consta on estaría; però darrera del *Roc de canó*, s'hi veuen vestigis de dos veïnats derrocats a una part i altre del riu, que podrien ser-ho.

D'Ovella: es veuen vestigis de cases en parets derrocades, del conreu en feixes aglevades tot voltant, i de l'església, la paret lateral de mig dia que ara és la Nord del Porxo, amb dues columnes fins a l'arrencada dels arcs, una pedra del campanar amb l'encaix del dau per l'eix de la campana, una pedra de marbre roig amb tres creus gregues en relleu i rastre de l'absis i part Nord derrocats fins a flor de terra. Aquest punt domina a Sagra-morta, la Torrassa i Santéguel: a cent metres pel camí de la Torrassa es troba la font de Sta. Rita, que devía ésser la del poble.

All: batllía.

20 gener 1261.

346 DIE *iouis XIII Kalendas februarii, 1261.*— Ar. *de al* i sa muller *bruna* venen per CL. sous barcs. a G. *de prato* la seva part de la batllía de Al amb sos drets; salvos V. sous al Monestir de Cuixà i tot lo que rep a *erez* i a *junquera* i a *Olobde* i a *sanauastre* i sos termes.

Perg. solt Lib. Extr. entre fulls, f. s.

Alp: Puig de Nadalia.
Soler: mas de St. Climent.

1 febrer 1261.

347 KALENDAS *februarii, 1261.— R. de solerio de sto. clemente* vol que R. fill d'ell i de *beate* sa muller, es casi amb *Ferraria*, filla de Guillem *de podio de nadalia*, parròquia d'Alp i de *ferrarie* sa muller, donant-li per herència el seu mas *de sto. clemente de solerio* amb tots sos honors, possessions, pertinències i drets tots i els demés béns haguts i per haver; i en cas de que ell no hi puga conviure, es reserva la meitat de dit mas per durant tota sa vida, C. sous sobre les cases seves de Puigcerdà i més a noticia d'amics d'ambdues parts: ambdos, pare i fill, reben de *Ferraria* i dels seus pares X marques d'argent, a les quals obliguen la meitat de tots els bens llurs. *Lib. Extr.* f. s.

Si el mas aquest de St. Climent de Soler és la mateixa masada de «Na Clemensa» de 4 setembre 1505, el veïnat actual de Taltorta, al segle XIII seria de la Parròquia de St. Climent de Soler.

Del Puig de Nadalia d'Alp, solament es conserva el nom de Font del Puig a uns dos quilòmetres més amunt de St. Antoni i vestigis d'un molí amb la casa del moliner: la pedra és a una casa d'Alp; al segle passat hi havía encara la casa anomenada Boniquet. Dita font pels voltants de St. Isidre sol revenir en més d'una mola

d'aigua. *St. Antoni* era una ermita amb capella i casa al peu de la font, de les quals solament se'n conserven ruïnes: en 1910 es trobaren soterrats els cremalls de la casa. Però al capdemunt del bosc del poble, confrontant amb el de Das, en la partida nomenada *Font del Rector*, es conserven vestigis d'una vintena de cases enderrocades: la tradició conta que allà es traslladà el poble d'Alp amb el seu rector en una pesta, deixant abandonades les cases de baix.

Greixer: crema.

8 febrer 1261.

348 IIII *idus februarii, 1261.— R. de pompeiano*, veguer de Cerdanya i Conflent de part del senyor Infant i autoritat del mateix i seva, absol i defineix a G. *blanc* tota aquella petició i demanda que contra ell movía, per quant ell amb *R. de sto. saturnino* i *G. de aragallo* i alguns altres cavallers—*militibus*—havien anat al vilar de Gerexer aleshores estant baix el guiatge del senyor rei, en qual adveniment *et insultacione* fou posat foc en dit vilar, causant molts altres danys i trencades les paus i treves del senyor rei —*et paces et tregue domini regis ibi fuerunt fracte.*— Fa pacte de no demanar per lo apuntat, doncs dit malefici fou fet després de la guerra que hi havía entre els primats d'una part i P de *luerteres*, d'altra. Testimonis: *R. g. denueig, P. de oliana, P. de sto. saturnino.*

Lib. Extr. f. s. fol. 84 ult.ª V.ª

En el mateix Lib. Extraneor. de 1260 es troben nòtules de: Bertrandus, capellanus de vr. fol. 1; Fr. Poncius mathei prepositus ceritanie pro monasterio riuipullensi, fol. 3; J. capellanus de valiela, fol. 6; Ar. capellanus de isogol; Vidal de grinet, carnifex barchinone, P. de mediavilla, presbiter de egat, fol. 7; P. martinum, rector de caldegues, fol. 10; B. vinacz de villa betera, fol. 11; R. capellanus de turri, fol. 17; P. de ger capellanus de eguils, fol. 20; B. baiulus de age pro monasterio riuipullense, fol. 23; Felix, capellanus de stauar, fol. 24; G. de lillet, capellanus de inuidio, fol. 25; Bern, de podio de urucz, fol. 25; B. capellanus de cherol, fol. 31; G. capellanus de lucz, fol. 40; G. baiulus de eyna, fol. 40; R. squelat, capellanus de santeguel, R. bertran, capellanus de aragolisa, Paulus, capellanus de avidano, (Vià), fol. 53; Berengarius de sta. eulalia, capellanus de cherol, fol. 59; P. sagana, capellanus de ix, fol. 59; Ambrioni, Veguer de Cerdanya, Jausbert, lloctinent de Veguer de id., fol. 60; B. de solerio, prepositus aque tepide, fol. 65; R. capellanus de ans, fol. 67; b. capellanus de salagosa, fol. 69; G. bota, de ferreres de podio de urucz, fol. 70; G. duranti de serra de chexans, fol. 80; Fr. b. de Falcho, preporitus ceritame pro monasterio riuipullense, fol. 81; R. feliu, capellanus de planoles, Joh. pages de crosels sti. vincencii de planoles, G. de serrato de parrochia sti. vincencii de planoles, G. de neua de meyons de parrochie sti. cristophori de toses, fol. 82.

B. Romeu de Llívia (de Ciencia Tomista)

B. Fr. Romeu de Llívia.

21 novembre 1261.

349 EL B. Fr. Romeu de Llívia, O. P. nascut a últims del seg. XII, deixeble de St. Domingo, fundador del convent de Lión en 1218, més tard Provincial de la Provenza, un dels religiosos més influents de la seva època, morí en el convent de Carcasona a 21 novembre 1261 amb una cordeta de nusos a les mans amb que contava les mil Ave-maries que agenollat resava cada dia contemplant el misteri de l'Encarnació; (1) lo qual s'adueix per provar la procedència del rosari de St. Domingo. (2) Es feu cèlebre pels seus miracles en vida i en mort.

Ap. XXXIV bis.

En 1884 el P. Cormier O. P. publicà sa biografia. (Nots. Hist. Font p. 64).

Hospital: cases de Prat.

30 abril 1262.

350 SIBILIA, filla de Ramon Amell, quondam, de Puigcerdà, ven a Berenguer de Prat per preu de 200 sous barcs, corona de tern, dels quals 62 sous, 6 diners, valen una marca d'ar-

(1) ...Vivens et moriens miraculis coruscavit. Specialis ad B. Virginem deuotio cuius salutatione dulcissima non poterat satiari, quam singulis diebus millies salutabat. Mysterium diuinae Incarnationis jugiter in corde gerebat, ore promebat et omnem suum sermonem ex ipso condiebat in principio vel in medio vel in fine vel in toto. Tandem apud Carcasonam decumbens..... puerum Iesum et dominam Mariam ruminans et fratribus inculcans, obdormivit in domino cordulam cum nodulis, quibus mille *Ave Marie* in die numerare solitus erat, firmiter manu tenens.» CHRONIC. BERNAD, GUIDON.

(2) *Ciencia Tomista*, tom. XXV p. 383.

gent, algunes cases que té en la vila de Puigcerdà, carrer de la Boueria, confrontants al camí, a les cases de Faure, al mur i a cases del comprador; a més li entrega un instrument de compra de les mateixes cases feta per Pere de *Ondzés* i *Arnalla* sa esposa. Fet a III calendes de maig any del Senyor M.CC.LX.II. Testimonis: Ramon de *Aleriis*, Pere de Trasvila, Guillem de *Rosilione*. Notari, Pere *Fornerii*, subrogat de Pere *Ripolli* i Pere *Gisclauarii*, notaris públics de Puigcerdà i Cerdanya. P. H.

Testament Rei Jaume: Infant Jaume.

21 agost 1262.

351 «LO Rey en Jaume primer, Rey de Aragó y de Mallorcha y Compte de Rosselló y Cerdanya, feu donatio, a son fill Jaume, del Regne de Mallorcha y menorca y dels Comptats de Rosselló y de Cerdanya ab pacte. . . . . de tenir en feu per lo Rey de Aragó: segons apar ab acte fet de dita donatio. . . . XII Kalendas setembre del any 1265». Vall de Rib. *Act. clos. Infor.*

Tal donació fou feta en la publicació del testament del rei d'aquesta data a Barcelona davant dels dos Infants Pere i Jaume i una nombrosa assemblea de personatges entre els quals hi figuren Ramon d'Urtg i Galceran de Pinós. En el mateix consten els límits de Cerdanya, ço és: des de Pimorent al Pont de la Corba comprenent-hi tota la vall de Ribes amb sos límits i batllía, que s'estén des del costat de Bergadà fins a la Roca Sansa. Al fill major, l'Infant Pe-

re, li llegà els reialmes d'Aragó, València i Comtat de Barcelona: als dos constituí procuradors i veguers generals dels reialmes respectius per durant la sua vida. L'Infant Jaume nasqué a Montpeller l'any 1243; en setembre de 1262 es traslladà a Perpinyà on se'l troba amb el títol de fill hereder de Mallorca confirmant cartes de privilegis: allí s'edificà un castell per a sa residència. (1)

V. Fr. Pons de Planés.

1262

352 A l'any 1262 es posa el martiri de *Fr. Pons de Planedis*, alumne del convent de Barcelona, mort pels heretges a causa de la fe. El notador del But. O. P. I. pag. 331, sospita que és el mateix que Fr. Pons de Vilanova a qui el Papa Alexandre IV a 11 març 1257 havia encomenat la reforma del Monestir de Ripoll, però segurament és el Fr. *Pontius Hispanus*, Inquisidor de l'heretgía a la Seu d'Urgell, pels heretges mort enmatzinat i a la Catedral, gloriós pels seus miracles, sepultat, de qui parla el *Chronicon Mag.* Gen O. P. pag. 21 i el mateix F. Ponce de Planella que Feliu de la Peña en *Anal. de Catal.* tom. II. pag. 72 posa també mort de metzina pels heretges 1242. Del mateix s'ocupen Guidon, *Cronic.*, Sorio, *Trat. de Claros Varones* O. P. i Domenec, *Flos Sanctorum*.

El nom de Pons, propi de l'ofici de cuidar dels ponts, es troba a Planés podent-se així identificar el lloc d'aquest Sant, a V calendes

(1) Alart. *Priv. et Tit.* pag. 246.

setembre 1303; en que Ramon d'Alb, batlle de *Adacz* i son fill R. afirmen deure D. sous barcs. a B. de *Planees* fill de Pons de *Planees* condam, batlle de *Planees* deixats per amor i gràcia dels dits deutors, amb els quals pagaren els deutes a uns jueus que els tenien obligats amb grans usures i el dot a la filla de dit Ramon d'Alb, Ermessendis, muller de R. Roig de *Urucz;* obligant i entregant en penyora els deutors a l'acreedor, fins que li tornin els diners, la batllía de Fornells i Espinosa. Hug de Mataplana, comte de Pallars i senyor de Berga alabà i reconegué a Bernat de *Planees* l'obligació i entrega de dites batllíes a VII calendes novembre del mateix any.

No és tant fàcil identificar el lloc de Fr. Pons de Vilanova, havent-ni tantes; no obstant, havent donat Cerdanya tants altres fills a St. Domingo no és desencertat de pensar si sería la d'aquí on a III° calendes desembre 1260 B. Pons de Vilanova i son fill Ar. afirmen pagar per St. Joan de juny XXX. s. barcs. de un *mul baij* a P. *Climentis* que tenia la meitat de la vila comprada a Galceran d'Urtg des de 1247, sup. n.° 257. *Lib. firmitat* 1260 i 1303 f. s.

Crida: Escrivanía.

12 juliol 1264.

353 «A XII de juliol M.CCLXIIII° appar un acte sobre les prohibicions y crida fetes contra los notaris qui ab autoritat real prenen cartes en la terra y la provisió del governador maná fossen

fetes en dret, com en dites letres está contengut: es ab senyal de G. (Plec VIII).»

Marge: «Notaris. Crides manades fer per lo gouernador que los notaris reals no prenguessen actes en Cerdanya».

D. D. *Particulars*, pag. 12.

Privilegi de l'Escrivanía.

Barcelona, 19 juliol 1264.

354 EL Rei Jaume I d'Aragó concedeix i estableix a cens als prohoms o universitat de Puigcerdà l'escrivanía de la mateixa vila i de tot Cerdanya que Pere de Ripoll i Pere Gisclauar ara tenen; d'aquest modo: Que constitueixin i puguin mudar amb sa pròpia autoritat als escrivans bons i legals qui fassin públicament els escrits en la vila i tota la Cerdanya i ningú més pugui fer-ne; Que paguin per cens 800 sous melgonesos, meitat per Nadal, altra meitat per St. Joan de juny; Que de les cartes i altres escriptures es cobrin els honoraris fins ara acostumats i fassin seus els escrivans a totes ses voluntats; Que quan els vulguin constituir o mudar, elegeixin deu prohoms d'entre els del seu consell perquè ho fassin, però que no puguin constituir cap clergue en escrivà; Vol que així per ells sia sempre tinguda l'escrivania, no obstant en contra la concessió o donació feta als dits Pere de Ripoll i Pere Gisclavar, la qual revoca i fa de cap valor per eixa raó especialment, perquè el dit Pere de Ripoll aconsellà a Arnal Draper qui

de traidor havia mort a un jueu, que de cap manera confessés a cap persona el fet. Promet que per major ni menor cens la concedirà mai a ningú més, ni la llevarà a ells per donar-la a altre.

Original perdut: Trasllat de 3 desembre 1377 portant darrera «Llibre de la Escrivania de la vila de Puigcerdà i facultat de crear Notaris. N.º 1». Es, doncs, el primer de la col·lecció d'aquest títol que formava un llibre, ara desaparescut. Se'n troben copies en altres instruments i *Llibre Vert*, fol. 3. Ap. XXXV.

A. M. P. f. s.

Rei Jaume afranqueix de foriscapi.

19 juliol 1264.

355 Amb real privilegi el rei Jaume d'Aragó afranquí de foriscapi als habitants de la vila de Puigcerdà totes possessions que tinguessin per ell i donà moltes altres franqueses. Doc. 5, del «liber Privileg. vil. Pod.ni» Ap. XXXVI.

Venda casa de Mercader.

18 març 1265.

356 ARNAU Mercader de Puigcerdà ven a Ramon Bertran, Canonge d'Urgell i Capellà de Rigolisa, pel preu de 2.188 sous barcs. cor. de tern, dels quals 62 s. 6 d. valen una marca d'argent, un mas que té a Puigcerdà sobre l'església de Santa Maria, amb cases, era i hort entre

sí contigus, confrontant amb hort, era i camp d'Arnau Pelicer, amb camí i amb hort de Pere de Mornag. Veg. 6 març 1269. Ap. XXXVII.

Talló: Vilar d'Enuals.

26 juny 1265.

357 BERTRAN *Egidii*, Porter del Sr. Rei, executor donat en el negoci dels feus en les parts de Cerdanya, Ripoll, vall de Prats (de Molló) i vegueria de Camprodon, en el judici baix l'exàmen de Guillem *Caroli* de Perpinyà senyalat pel Magc. Tomàs de Puigcerdà i Sibilia, muller de Pere de Ripoll, quondam, mare i tutora llegítima dels fills i hereus d'ell, defineix a aquests el vilar d'Enuals en el terme i parròquia de Sta. Maria de Talló, ço és: els masos de Guillem d'Enuals i d'Esteve, el mas dels Martins, el mas de Vidal Jover i el mas de Salguera, «*villarium de Enuals in terminis et parrochia Ste. Marie de Tolone; videlicet mansos G.i de Enuals et den esteve, mansum dels martins et mansum vitalis jouer et mansum de salguera*» del feude del senyor rei i terme de son castell: Fet a VI° calendes juliol M.CCLX.V.

A. D. Perpinyá, *Lib. feud.* A. fol. 43.

Ur: Prat d'All, empriu de Puigcerdà.

3 setembre 1265.

358 RAMON de Vinçà i Beatriu sa esposa, venen als homes de Puigcerdà pel preu de 150 s. barc. el tenir la pastura i adempriu d'un prat

anomenat *Prat d'All* situat a la ribera de Sant Martí d'Ur, confrontant amb el riu Regur, amb camí, amb el prat comú de Feners, amb el prat Tudó d'Ur i amb el de Pere de Brangulí de dos parts i amb el d'Examení d'Ur, per pasturar-lo des de l'endemà de St. Jaume fins al 2 de març obligant-se el venedor treure'n l'herba de dall el dia de St. Jaume i reservant-se l'adempriu i pastura des de Tots Sants pel bestiar d'Ur, i la d'un parell de bous per ell tant solament.

Ap. XXXVIII. A. M. P. f. s.

Palmanill, Sauç...: Vilars.

11 novembre 1265.

359 BERTRAN de Gil *(Egidii)*, Porter del Sr. Rei, executors dels feus, defineix a Arnau, abat de St. Pere de Portella O. S. B. els predis que el seu monestir posseeix a *Olcegia, villario de Consellabre, Targasona, villario de Palmanill et de Egued, in villario de Floridi et de Vr et de Hix et de vilalobent et de santeguel et de Alb et de nauja, et Sauç et Ger et de ruppe de villeg.* Fet IIIº idus novembre M.CC.LX.V.

A. D. Perpinyà. *Lib. feud.* A. LXVI.

Pi, Vilella: infeudació.

1265

360 BERNAT *Egidii* executor del Rei de Mallorca en el negoci dels feus alaba, concedeix, confirma i corrobora al primat Pere de *Rippa* i sos successors perpetuament en feu del senyor

Rei la vila i vall de Pi amb totes les jurisdiccions donacions i emprius, en tota la parròquia i termes de Sta. Eulàlia de Pi (1) i en el vilar de Vilella parròquia de Sta. Maria de Talló, des de la serra del Cadí fins al riu Segre, comprat a Ramon de Pinós i ara de nou per ell a Arnau Ameyl i germans seus, cohereus de Ramon Ameyll: de manera que tot això seu i lo que posseeix Bernat d'Arnauda de Puigcerdà a Vilella, ho tingui ell en feu del Rei en franc alou, tal com consta en un antiquíssim Capbreu del Comte de Cerdanya on està contingut: exceptuada la dècima de la mateixa vila i vall per l'església d'Urgell, a qui també correspon de dret comú.

Ap. XXXVIIII.

Arcavell: Mas Babot, Castro, terres, vinyes i Pardina.

21 gener 1266.

361 PERE Babot d'Arcavell i *Archavela* muller sua casen llur fill Ramon amb Ramona filla de Mir, anomenat Arnald de Bescaran i de Guillerma muller sua i donen als dos i a la prole que engendraran el seu mas d'Arcavell amb tot lo moble i inmoble i tots els remats d'ovelles tan grans com petites, totes les cases que tenen al castro d'Arcavell, l'era amb els hortals, pallers, porxos, 2 horts, 14 terres, ortal d'Eschés, 3 vinyes i una pardina, totes les compres i plan-

(1) L' església de Santa Eulalia de Pí, es menciona en 938. Salses. *Cerd. Esp.* pag. 125.

tacions que faran endevant, el parell (iovam) la bèstia de carreig i la part dels molins de Riuner.
Ap. XL. *Perg. orig.* de cal Clará de Llés.

La pardina, indicant terra de pastures, (1) deu ésser també l'origen del nom donat als llocs de Pardines i Pardinella.

Vall de Ribes: Reconeixensa.

1268.

362 BERNAT de Ribes, cavaller, fa reconeixensa al monestir de Sant Joan de les Abadesses de tenir per ell les pastures de Montgrony, Campelles, Pedrera, Ribes, Ventolà, Planés i Planoles: «*Bernardus de rippis, miles, confitetur et prestat quod pasqua de Campilis, de padrera, de rippis, de ventolano, de planesiis et de planolis que ipse tenebat nomine monasterii sancti joannis ad quod spectant..... et sunt duo instrumenta. M.CC.LX.VIII.*
A. S. J. Ab. *Capbreu I*, pag 137.

St. Esteve de Riufret i St. Pere de Ger.

Març 1268.

363 EN l'avinença entre el Bisbe d'Urgell, Abril, i l'Abat de Tavèrnoles, Bernat, les capelles de Sant Pere de Ger i Sant Esteve de Riufret, o Umfret (2) queden entre les exemptes i reservades al monestir de Tavèrnoles. Ap. XLC.

(1) Diccionario de la leng. cast. 14.ª ed. 1914.
(2) Vegis sup. n.º 96 pag. 109.

La de St. Pere de Ger tenia juntament la casa amb l'alou de Bonadona que li donà Pons, Arquilevita en son testament de 25 juny 1030: Vegis Ap. IV. La tradició conta que en les cases contigües a dita capella hi habitaven monjos: concorda amb les dades.

Concòrdia de St. Ramon de Penyafort.

19 abril 1268.

364 COM entre el Bisbe d'Urgell i son Capítol Catedral, d'una part, actor, i l'Abat de Cuixà, Jaubert, d'altra, defensor, fossen molt temps ventilades qüestions (1) en la Curia Romana amb contestes i rèpliques d'una i altra part, sobre les esglésies de Sta. Maria de Puigcerdà, Rigolisa, Bolvir, Saga, Talltorta, Tartera, Rubió (prop d'Organyà) i altres situades en el Bisbat d'Urgell, i sobre els delmes, primícies, oblacions, drets episcopals i lloc de St. Bartomeu de Puigcerdà, pel Sumo Pontífice amb consentiment de les parts foren nomenats jutges per rebrer testi-

(1) De les questions entre els senyors Bisbe i Abat n'és un paper solter entre els folis 18 i 19 del *Lib. Extr. de 1260,* que correspon aproximadament a l'any 1265 en que G. Ivorre es titula *Precentor Urgellencis*, titulant-se abans, en 1258, *Urgellencis canonicus* i després, en 1268, *Archidiaconus de Ger*, continuant el de *Archidiaconus* simplement o *maior* des de 1278 a 1290, segons *Cart. Urg.* ll. docs, 20, 23, 37, 50, 95 i 100. Dit paper diu: Pateat uniuersis quod nos. b. prepositus maior monasterii sancti Michaelis cuxani procurator sindicus uel actor domini abbatis et conuentus eiusdem uenimus coram presenciam G. de iuuerre precentoris ecclesie vrgellensis apud sedem in claustro eiusdem ecclesie et ibi in presencia testium subscriptorum et P. forne notario obtulimus eidem in scriptis nomine dictorum domini abbatis et conuentus quamdam apellacionem cuius tenor talis est: L' escrit d'apellació és desparescut.

ficacions, l'Abat de Sant Genís, Diòcesi d'Elna, Joan Diumenge, Canonge d'Urgell i Fr. Berenguer Burdi O P., però abans de la presentació d'aitals lletres apostòliques morí l'Abat Jausbert, havent sigut subrogat per Fr. Berenguer de Puigalt. Fr. Burdi a petició del Bisbe Abril cità al nou Abat comparegués a Puigcerdà, i aquí reunits els tres dits i Joan Diumenge, faltant-hi el tercer conjutge Abat de Sant Genís, tampoc poguent avenir-se malgrat els esforços dels dos conjutges, finalment conveniren anar a Barcelona, al convent dels Frares Predicadors i allà davant de Fr. Ramon de Penyafort, de Fr. Burdi i altres idonis tractar una amigable composició. Presentades respectivament dels seus Capítol i Convent les lletres de compromís pel Bisbe i l'Abat, i tingudes diverses deliberacions entre si tots plegats, els dits frares ordenaren:

Que l'Abat de Cuixà, en les esglésies de Sta. Maria de Puigcerdà, Rigolisa, Bolvir, Saga, Tartera i Rubió que fins ara ha tingut i posseït el Monestir, dins dels sis mesos que les sàpiga vacants, presenti persones idònies acomodades a les facultats i circumstàncies dels llocs al Bisbe d'Urgell pel règim d'elles; les quals degui acceptar el Bisbe, però si amb causa evident i raonable no les admet pugui l'Abat presentar-ne altres, tantes vegades com vulgui durant el semestre: si l'Abat no les presenta en dit temps sens llegítim impediment, el Bisbe les proveeixi, però l'instituït dins 15 dies abans de pendre'n possessió degui prestar obediència i jurament de fidelitat a l'Abat;

Que en dites esglésies, rectors i beneficiats, l'Abat tingui visita, procuració, correcció, reformació i remoció si és menester; i a ell deguin tots els clergues fer obediència en mans i prestar jurament de fidelitat per conservar els drets del Monestir, tant espirituals com temporals; per lo qual puga suspendre, excomunicar, portar al seu exàmen les causes tant dels clergues com les dels seglars, posar interdit a les esglésies, devent respectar-ho el Bisbe d'Urgell; si convé fer apel·lació, no degui fer-se al Bisbe sinó al Sumo Pontífice; i si algun clergue és remogut perpetuament d'aquelles esglésies, el Bisbe degui acceptar al presentat després pel règim d'elles;

Que totes les dècimes cobrades fins ara per l'Abat en la Diòcesi d'Urgell continuï cobrant-les;

Que l'Abat pugui compel·lir als que eregiren alguns altars en alguna d'aquelles esglésies o fundaren beneficis [2] i a sos successors, a que fassin el servei de Déu si es troben negligents; i si també en això és negligent l'Abat, sia denunciat al Bisbe i aquest ho cumpleixi amb lliure jurisdicció;

Que en dites esglésies tingui el Bisbe procuració moderada segons les facultats d'elles, administri tots els Sagraments; si en la visita troba clergues dignes de correcció, els denunci a l'Abat perquè ell els corretgeixi i si fos negligent usi el Bisbe lliurament de sa jurisdicció sens contradicció de l'Abat.

(1) Aquí es deixen entreveure els primers benifets fundats a Santa Maria de Puigcerdà.

Que tots els clergues rebin l'ordenació del Bisbe, assisteixin al Sínodo d'Urgell, però que res paguin de catedràtic; rebin el crisme, sants olis, consagracions i reconciliacions d'esglésies i altars, del Bisbe; observin les sues sentencies, saludables consells i manaments, salvats sempre la fidelitat i drets de l'Abat;

Que el Bisbe conegui en elles tots els casos de causes matrimonials, usures, sacrilegis, simonies, heretgies i demés causes espirituals, i pugui imposar multes pecuniàries per l'opresió dels petits;

Que si els rectors de dites esglésies injurien als monjos o als que viuen amb ells, estiguen subjectes a la cúria de l'Abat;

Que de les qüestions mogudes entre clergues conegui el Bisbe, de les injuries contra el Bisbe o sos canonges, també; les excomunions i penes donades pel Bisbe, degui l'Abat respectar-les;

Que el lloc de St. Bartomeu sens contradicció de l'Abat quedi sòlid i propi del Bisbe on pugui, si vol, edificar oratori o capella, en la qual mentre hi sia, fassi celebrar divins oficis; tot lo que s'hi ofereixi pels homes de Puigcerdà en diners, pa, vi i candeles, sia restituït a l'església i rector de Puigcerdà, exceptuats els ornaments de l'església i totes les oblacions i lluminàries que s'ofereixen en la vigília i festa de St. Bartomeu pels parroquians de Puigcerdà, els quals tampoc hi oeixin sermons sinó en presència del senyor Bisbe, ni se'ls hi administrin ninguns sagraments pel clergue o clergues que hi serveixin, ni a ell ni a cap altre oratori o capella hi sia

traslladada mai pel senyor Bisbe d'Urgell cap església parroquial. Els ornaments, els utensilis, les campanes i les altres coses extretes d'aquell oratori o capella sin restituïdes al Sr. Bisbe.

Ap. XLII.

Temple de Sant Bartomeu: Casa Episcopal, Templers.

365 EL temple de St. Bartomeu del nombre anterior es troba transcrit en el ms. de Trigall, de 1603, fol. 96. V.°:

«Està fundado entre dos calles, den Calva y de la fuente den Llanas, cerca de la calle de la Llisa y de la Plaza. Es grande y antiguo templo con sus arcos. Hay muchos indicios de que antiguamente fué Monasterio y vivian en él Monges; hoy le sirve un Beneficiado, el qual reside en la Parroquial. Parte de él se habia derribado: hoy está ya reedificado. Tiene un coro alto, y habrá tres años que hallaron algunas Reliquias en un armario no visto porque estaba dentro de pared. Yo he visto decir misa en él todos los domingos y daban pan y agua bendita. Ahora creo que también lo hacen... Tiene tambien una mediana campana.»

Domenec, *Historia de los Santos de Cataluña;* 1630: «Fr. Durand, Religioso de la orden de los Templarios, no se sabe fuese canonizado pero es tenido por uno de los varones ilustres en santidad, hizo milagros. Su cuerpo

se halla en lugar eminente en la iglesia de San Bartolomé de la villa de Puigcerdà.» (1)

El seu orígen, junt amb el de l'Hospital de pobres a càrrec de religiosos hospitalers, es troba en les donacions dels particulars de la Vila, segons la requesta del rei Jaume d'Aragó al Bisbe d'Urgell, de 31 maig 1259. Ap. XXXI bis.

D'ell prengueren nom el desaparegut fort contingu de St. Bartomeu i la actual classe del *Prior* de l'Ensenyança on s'hi conserven vestigis de l'obra primitiva. A partir de 1353 es troba amb el nom de *Domus episcopalis*, altres benifets fundats pel Bisbe Ubach i amb residència a temporades dels Bisbes d'Urgell.

Al mateix indret estavan les cases dels Templers dels quals es troben noticies des de 14 setembre 1260 fins al començament del segle XIV i en varis actes de Jaume de Olers de l'Orde de la Milicia del Temple, Procurador del rei de Mallorca. Les cases, doncs, dels Templers eren situades a l'indret de la casa episcopal i temple de Sant Bartomeu.

«Els Templers havien sigut establerts pel Comte de Barcelona Berenguer IV amb pública i formal autorització dins son reialme i entregant-los varies ciutats, terres i castells.

A 22 de novembre de 1307 manà el Papa a tots els soberans d'Europa que dictassen les ordres oportunes contra els Templers.

---

(1) Fr. Guillem Durand, Bisbe *Mimatensis*, autor del célebre «Rationale seu Enchiridion Divinorum Officiorum» compost en 1286, és de l'Orde predicadors, segons el B. O. P., vol. I. pag. 574.

Pels anys 1306 i 1307 foren confiscats sos béns en el reialme de Mallorca.» (1)

En 1307 es seguí la causa contra els Templers de la Corona d'Aragó, quedant extingits en el regnat de Jaume II d'Aragó. (2)

En 1308 sota les ordres del rei de França, Felip el Bell, amb l'afany d'apoderar-se de les seves riqueses es fomentaren contra dels Templers les acusacions de sacrílegs i corruptors de les bones costums, aduint-se aixis molts processos que acabaren en condemnacions a mort, tortures, decapitacions i fogueres a França. Al Rosselló la justicia eclesiàstica es limità a confiscar-los-hi els béns que passaren als Hospitalers de St. Joan de Jerusalem en els dos primers mesos de 1314. (3)

Sanabastra: Mas de Laura.

2 juliol 1268.

366 BERNAT Fereix, Procurador del rei en el negoci dels feus, assigna a donya *Blancha*, Abadessa del Monestir de Sta. Maria de la vall Laura, Bisbat d'Urgell, un mas situat a Sanabastra en la parròquia i adjacència de St. Iscle: fet a VI nones juliol 1268.

A. D. Perp. *Lib. feud. A.* fol. 75.

---

(1) Mateu Roger: Congreso *Hist. Corona Aragón*, 1909. 1.ª p. p. 142.
(2) Bofarull, *Condes de Bar.* II, pag. 259.
19 (3) Alart. *Bulletin de la Societe Agr. Scient et Lit, des Pyr.* Or.

Llívia: Autorització vendes.

Tarragona 8 agost 1268.

367 EL rei Jaume d'Aragó absol i defineix als de Llívia tota questia, demanda i pena civil o criminal per vendes de terres fetes entre ells sens llicència sua, exonerant-los de tota responsabilitat endavant i confirmant-les mentre no sien a clergues o militars. Ap. XLIII.

Toses ? castell.

29 novembre 1268.

368 EL rei Jaume demana en carta al comte de Foix, Roger Bernat, que per motiu de la guerra té amb Ramon de Cardona, necessita els castells de St. Cristòfol de (Toses?)... i de Cravasores que ell li té en feu; dels quals els poders entregui a Bernat Fereix, veguer de Cerdanya.

Baud Mon. *Cmt. Foix*, II, p. 116.

Orde de Penitencia.

19 març 1269.

369 RAMON Bertran, canonge d'Urgell i oficial de Cerdanya pel Bisbe d'Urgell entrega i ven a Déu i al convent de la casa de l'Orde dels Frares de Penitència de Jesucrist de Puigcerdà i a son Prior fra Pere de Concellabre i sos successors pel preu de 2.750 sous barcs. *corona de*

tern, que valen 44 marques d'argent, unes cases i hort contigu situats a Puigcerdà, confrontant amb era, closa i camp d'Arnau Pellicer, hort de Pere de *Mornacho* i amb camí. Ap. XLIV.

La casa aqui comprada pel Prior és la venguda a 18 març 1265 per Arnau Mercader, situada amunt de l'església de Santa Maria, però no sembla la residència del convent.

L'ordre dels Frares de Penitència era format de militars convertits a la Milicia de Jesucrist i per aquest motiu aixis anomenat al principi: fundat pel Patriarca Sant Domingo i aprovat pels Papas Honori III i Gregori IX. (1) Professava servar obediència a la Seu Apostòlica i Bisbes Diocesans, defensar la llibertat de l'Església i combatre amb totes ses forces la insània dels heretges. Aquests, especialment els Uvaldesos i Albigesos, (2) havien infestat alguns pobles de la provincia tarraconense. (3) En 1250 se'n trobaven a Barcelona, Lleida, Solsona, Agramunt, Gòsol, Josa, Seu d'Urgell i muntanya de Prades (4) A 25 novembre 1252 el Papa Inocenci IV recomana al Bisbe d'Elna doni auxili al rei Jaume d'Aragó en la campanya té empresa per extirpar dels seus reialmes l'heretgía; (5) i en butlla de 28 juliol 1262, Urbà IV sabent que en algunes parts del regne i domini del caríssim en Cristo

(1) *Bullar.* O. P. I. pags. 25 i 27. *Cronicón Mag.* Gen. O. P. pag. 8.
(2) *Bull.* O. P. *Butlla del Papa Gregori IX* de 26 maig 1232. I.- 38.
(3) Marsill. *Hist. del rei Jaume d'Aragó*, lib. IV, cap. 74.
(4) Pujol, *Documents en vulgar...* pag. 22. XV.
(5) *Bull.* O. P. I. p. 219, doc. CCLXXII.

fill il·lustre rei Jaume d'Aragó ha invadit molt en gran manera l'error de la infidelitat, tant més desitja posar-hi remei quan més fervorós sent al rei per promoure eficaçment el mateix objecte. (1)

El títol de la casa de Puigcerdà es «*Orde de Penitencia de Jesucrist* i no és troba la sua fundació.

Vers 1203 havía fundat St. Domingo l'Orde de Predicadors, seguidament el segon Orde, o sia de Monges i el tercer, o sia de la Milicia de Jesucrist, deixant en morir a 6 agost 1221 una xixantena de convents, que en el Capítol general celebrat a Bolonia poc abans i presidit per ell mateix foren distribuïts en vuit provincies. Després de la sua mort i canonització, el tercer orde, o sia el titulat de la Milicia de Jesucrist, amb parer unànim tant dels Pares de l'orde primer, com dels Confrares del tercer, a honor del seu fundador, mudà el seu títol en *Orde de Penitència de St Domingo*. (2) Malgrat la petita variació del títol, per altra part, molt explicable amb l'evolució del primer, la casa de Puigcerdà és de creure perteneix a la tercera Orde de St. Domingo i no és desencertat pensar si fou establerta durant o poc després de la vida del seu fundador, tenint en consideració sobre tot que els albigesos no causaren cap dany a Puigcerdà malgrat lo molt en les esglésies dels altres pobles de Cerdanya i que homes de Puigcerdà prestaren auxili a Mosoll en aquella invasió, sup. n.º 215.

(1) *Bull.* O. P. I. p. 427, doc. XXIV.
(2) *Cronicon Mag.* G. O. P. pag. 9 i 11.

Jueus.

24 abril 1269.

370 JAUME I concedeix als Jueus de Puigcerdà, Perpinyà i Conflent el privilegi de que les qüestions tinguin ells amb els cristians no puguin fallar-se, sino provades les causes per ambdos, cristià i jueu.

Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 16, foli 157. V.º (Vidal. *Histoire de Perpignan).*

Puigcerdà: Pastura del Tet.

Cervera, 2 maig 1269.

371 EL rei Jaume d'Aragó concedeix perpetuament als de Puigcerdà en devesa o pastura del bestiar la muntanya des del riu Tet fins al de Camporrels seguint per la carena que va a l'hospital de la Perxa i fins al pont del Tet que hi ha sobre el vilar de Fetges de la banda de Cerdanya. Ap. XLV.

Lator: Ramon d'Embeig.

20 juliol 1269.

372 BERNAT Fereix, Procurador dels feus reials concedeix a Ramon d'Embeig, cavaller, fill de Ramon de Guillem d'Embeig, quondam, dos parts enteres de les dècimes en la parròquia de Lator: «.....*Raimundo de inudio militi filio Raimundi G.ⁱ de inuidio quondam... duas partes integre decimarum in parroquia de Turre.*» Fet a XIIIº calendes agost 1269.

A. D. Perp. *feud.* A. p. 76. V.ª

Lles. La Llosa... Feus del Bisbe en franc Alou.

Puigcerdà, 5 agost 1269.

373 BERNAT Pereix, executor en el negoci dels feus reclama del Bisbe Abril i son Capítol d'Urgell el laudemi dels següents honors per haver sigut alienats i ser del feu del Rei: Castell de Montellà, castell i vall de la Llosa; vilars de Sallent, Caborriu i Anol; alguns masos a Valiella, Travesseres, Pedra, Bor; castell d'Aygua-tèbia; masos a Perera, Nahuja, Estoll, Santa Leocaia amb llurs homes, dones i totes pertinències; delmes d'Err, Alp, Mosoll, Llívia i Sta. Eugènia de Baridà. A lo qual contestà Benet, Prior i Procurador del Bisbe i Capítol presentant les cartes per prova que tots eren en franc alou, provinents uns de donacions dels antics comtes de Cerdanya, altres de donacions generoses dels fidels i altres de compres: entre les cartes n'hi ha una de Carlomany i una Butlla del Papa Alexandre. Ap. XLVI.

La Vall de la Llosa comprèn el castell, on ara hi ha una capella de Ntra. Sra. dels Angels; dessota, el castell a la part de migdia, el poble de la Llosa, anomenat ara la vila del Castro, a quatre quilòmetres, més avall a la mateixa part del riu es troba el Vilar amb les ruïnes de Sallent, quedant a dalt el poble de Valiella; a l'altra banda del riu, sobre la costa, es troba Caborriu

de la Llosa i, al seu dessota, en el serrat de St. Antoni, les ruïnes d'Anol. El castell de la Llosa estava relacionat i a la vista del de Valiella situat en un turó alt, anomenat «*Tossal dels Moros*» conservant-se'n encara parets molt grosses; aquest ho era també i a la vista, a mitja distància del de Lles, situat al cap del poble amb cases per banda, enterament destruït, i al seu dessota s'hi conserven encara en bon estat les tres grans torres de pedra picada i parets groixudes de 1'60 mts. amb ses espitlleres i garites, convertides avui en Rectoria, cal Perantoni i cal Fuster. (1)

Pont de Bar: Hospital.

6 agost 1269.

374 BERNAT Fereix, Procurador dels feus del Rei, assigna a l' Hospital de Pont de

(1) El poble de Llés, segons la tradició, començà per una casa a la muntanya en el lloc nomenat *Tosa del Sirvent*, on se'n conserven ruïnes; el vell de la casa, un dia de neu, digué als seus: «els meus avis deien que aquí hi nevava, anem-se'n, engeguem el bestiar i allà on s'aturarà plantarem casa»; fet així i ell aturant-se a Cassanadill, allà edificaren, conservant-s'hi encara els vestigis de cases i moltes sepultures en llosardes. Posteriorment s'edificà on avui és, essent la primera casa cal Clarà que ha sigut reedificada en tres punts diferents de l'hort conservant-s'hi de totes els fonaments. El motiu dels *Venes de Lles*, diuen, ve d'un combat hagut amb el Comte de Foix en què el capità dels de Lles, animant als seus soldats amb la frase «a ells mentre hi hagi sang a les venes» logrà la victòria penetrant i dividint-se l'exercit del Comte en dos parts; pero es troba el veinat de Vena de Llés en aquesta època. Havent convingut a Llés per evitar un plet coneixer la rodalia del terme, després de haver buscat molt inutilment, trobaren a l'Arxiu de Narbona els documents volguts i altres de la seva història, vers l'any 1890.

Bar [1] una borda situada a Saga: fet a VIII° nones (idus?) agost 1269.

A. D. Perp. *Lib. feud.* A. fol. 76.

Puigcerdà: Manera de fer les talles.

Perpinyà 9 octubre 1269.

375 EL rei Jaume d'Aragó, atenent a que els de Puigcerdà tenien disputa en la manera de fer les talles i volguent-la privar, disposa que els prohoms i universitat tots juntament elegeixin sis bons homes d'entre ells: dos dels majors, dos dels mitjans i dos dels menors; els quals

(1) El poble de Bar, segons un llibre en pergamí de l'any 1093 de cal Palau, fou fundat l'any 232, constant del castell i dos cases anomenades Palau i Sella, avui Rumá, arribant a ser capital de set pobles amb el nom de Baridà: a dos quilòmetres sota el poble hi havia el patíbul, anomenat encara Serrat de les Forques.

En 1315 es troben a cal Palau vint homes grans, ço es: 12 germans d' una primera fillada i 8 d'una segona; dels quals a causa d'haver-se perdut les vinyes, secades, guerres i pestes en marxaren setze, ço és 9 dels primers i 7 dels segons, establint-se dos a França i un a Andorra. La casa fou cremada moltes vegades; la última pels francesos en 1793 amb l'amo Ignasi Palau a dins al llit on es trobava ferit pels mateixos en el combat sostingut al castell abans dit. La mare i dos fills de 5 i 3 anys: Tomàs i Miquel es salvaren la vida amagats a un soterrani, d'on els tragueren els veïns després de tres dies amb el llibre dit de 1093 i un cuixí que guarden per record; sobre els vestigis de la casa antigua se n'han construides tres d'altres ara existents: tot això és notat en dit llibre.

L' esmentat pergamí o llibre en pergamí de cal Palau de Bar es conservà a la casa fins a 1917 en que en emigrar l'amo amb la familia un amic l'hi desempescà de les mans per portar-lo a Barcelona a ensenyar a un personatge a qui li convenía una data coplada en ell d'altre llibre més antic. En reclamar-li li contà l'enredada de que ell l'havia dut a Barcelona, que d'allí fou portat a Tolosa de França i d'allà a Montpeller: poc temps després l'amic morí i un fill es traslladà a Mèxic, quedant el pergamí desaparescut sens saber a qui poder-lo reclamar altra vegada.

sis, havent jurat abans sobre la creu de Jesucrist i els Sants Evangelis de portar-se bé i fidelment: fassin la talla tal com els sembli bé i llealment, i aixis perpetuament, deixant la manera de fer-les per sou i per lliura que havía ordenat en altra carta seua; tant de les exaccions reials, ço es: peylis, questies, redempcions d'exercits i cavalcades i altres; com veïnals, que deguin fer-se en la Vila. Ap. XLVII.

Vessiats: Gerul. Capítols matrimonials

1 maig 1270.

376 «AL primer de maig M.CC.LXX apparen uns Capitols matrimonials dels vessiats y altres capitols den guillem, jutge de gerul, no importants: son ab senyal de J. (Plec XIII)».
P. D. *Particulars*, pag. 19.

Infant Jaume: Confirmació i concessió de privilegis.

Perpinyà 20 maig de 1270.

377 L'Infant Jaume, fill de il·lustre rei Jaume d'Aragó atenent als molts i agradables serveis a ell prestats pels homes de Puigcerdà, confirma els privilegis del rei Alfons, juny 1182, del rei Jaume, son pare, de 6 gener 1242, de l'Escrivania 19 juliol 1264, d'altre desaparescut, de que no es pugui edificar en la trinxera nova oberta al voltant de la muralla, i el de les moratòries

de 31 març 1257; i ademés concedeix el d'una dilació del matí al vespre i del vespre al demati en la qual no sia capturat el qui, requerit pel Batlle en causa civil, pugui donar satisfacció a la querella; el que qualsevol pugui guiar a Puigcerdà al deutor d'altre fins que el acreedor declari que el seu deutor no sia guiat, i finalment el que, qui accepti terreno per construir-s'hi cases, dega deixar camí [1] a coneixement dels cònsols. Ap. XLVIII.

Notaris R. Mauri i Jaume Orig: nomenament.

30 juny 1270.

378 LUNE I *Kalendas julii, 1270.*— R. *aurer*, J. *decz rech*, P. *sala*, G. *de isaualls*. . . . . de Puigcerdà, de consell i voluntat de R. *de capellano*, J. *de cog*, *Andreu den march*. . . . . *de isogol* R.° de Taltendre, tractat i deliberat sobre això amb l'universitat de la vila de Puigcerdà constitueixen i posen escrivans públics a *R. mauri* i *Jacobum orig* a l'escrivanía de Puigcerdà i Cerdanya, des d'ara fins a St. Joan de l'any vinent; de tal modo que tinguin, escriguin i rebin totes les nòtules i altres qualsevols escriptures que deuran fer-se en dita escrivanía, redactin en forma pública els instruments i els firmin com a notaris públics constituïts per dita universitat i rebin i tinguin el codern d'instruments i retornin i deguin retornar tots els instruments re-

(1) Veg. 13 març 1299.

buts i qualsevols altres escriptures; responguin be i fidelment i sien fidels i es retinguin pel seu treball i tinguin . . . .

R. mauri i *Ja. orig.* acceptant eixes coses prometen ésser fidels en lo predit, rebre les nòtules i altres escriptures i redactar-les en forma pública a ses missions (nostra missiva).

(1) *Lib. firmitatis*, fol. 1

Hospital: donats.

11 juliol 1270.

379 VENERIS *V° idus iulii 1270.*— G. *bedecz de cabestaynii* es dona i s'ofereix a si mateix al senyor Déu i a l'Hospital de Puigcerdà en ma i poder del germà *b. mercer*, i del germà G. *de isogoll*, donats i servidors de dit Hospital i de R.ª *den march* i de R.ª *de prat*, donades al mateix, prometent i fent vot d'estar allí, ser fidel i estar-s'hi sempre més: dóna a dit Hospital XL ovelles i es reté tot l'altre bestiar seu durant la sua vida, però després d'ell mort, que passi a l'Hospital. D'on que *b. mercer* i G. *de isogoll*, servidors i dites donades i *P. gasch*, donat, amb voluntat de *G. catelli*, *P. cog*, *P. de rippa*, *G.*

(1) El *liber firmitatis* de 1270 forma un volum de 22 x 24 ctms., paper de parracs com l'*Extraneorum* de 1260 i els altres *Firmitatis*, *Panneriorum*, *Boateriorum*, *Iudeorum* i *Extraneorum* de que és farà menció en el present llibre; conté 100 folis sens numerar; notaris, *R. Mauri* i *Ja. Orig*, que ho foren també l'any anterior segons la noticia de 8 setembre 1270; comença a VIIII calendes juliol 1270 i acaba II° calendes febrer 1271 anant-hi inclosos els intruments de *Ferrarii de Rippa* en dos folis i de Pere Cleré, en altres dos.

cabolera, G. geralli, G.ⁱ mercader, R.ⁱ de auberti et P. queri reben a ell en germà i donat. Testimonis: *G. de mornach. P. fenes. A. lobeti. R. ricolf.* *Lib. firm.* f. s.

Ax i Puigcerdà: entercat.

15 juliol 1270.

380 MARTIS, *idus iulii, 1270.—Pateat vniueris...* — P. de Surles *de tarascho* absol a R. aurer i P. Sala, cònsols de Puigcerdà de la captura que d'ell havía fet P. fabre, fill de b. fabre de Puigcerdà, en la terra de Cerdanya per raó d'un entercat—*ntarche*—que era entre els homes de Puigcerdà i els homes d'Achs, quals homes d'Achs havien capturat abans al mateix P. fabre; i els reconeix que tot quant se li va pendre en dita captura se li ha plenament restituït. Testimonis: *G. conteler, R. mauri, R. baraylla,* sacerdot d'alp, *b. de gurgite,* Ar. P.

Lib. firm. fol. 4.

Peraire.

15 juliol 1270.

381 MARTIS, *idus iulii 1270.— Berengueris de saga, miles* afermança pagar LXXV. sous barcs. a *P. iouer* peraire—*pannario*—per St. Miquel, per draps. Fiances: † *G. de cza fagra, miles et.* † *P. de palau.* Testimonis: *Gerau embercad, G. b. de uilasecha et P. de montellá.* *Lib. Fern.* fol. 4 V.ª

Llívia: Molí per la vila.

València 25 juliol 1270.

382 EL rei Jaume d'Aragó contesta i mana als de Llívia que mentre Bernarda de Llívia, muller de Pons de Guillem de Vilafranca, quondam i son fill Bernat puguin provar que els de Llívia acostumaren moldre en els seus molins en temps del dit Pons de Guillem, fassin moldre allí els seus blats i no en altra part. (1) Ap. XLVIIII.

Orde de Penitència: Arbitre.

28 juliol 1270.

383 LUNE *V Kalendas augusti, 1270.*— Havent *Bertolomeu moles* i *P. fabre* fill de *P. fabre* de Puigcerdà comparegut en ma de Fr. Bernat de *auriacho*, Prior provincial dels frares de Penitència en Espanya —*in inspania*— per estar al dit i coneguda del mateix sobre un deute que dit *P. fabre* devia a Bartomeu *moles* i alguns altres, que Bartomeu reclamava a *P. fabre*; i havent-se el diumenge després de St. Jaume reunit en casa dels frares de Penitència per fer composició els dits Bartomeu i P. fabre junts amb son pare i alguns altres amics, i jurat observarien lo que el Prior diria, estant a casa el Prior amb ells i els testimonis infrascrits disposat a coneixer i dir per bé de la pau, el dit P.

(1) Vegis n.° 260.

fabre sortí i es retirà de la casa i dient-li el Prior que cumplís i tornés tal com havía promès i jurat, i ell no volguent, ans havent-se posat a fugir, dit Prior li senyalà d'aquell diumenge en vuit per compareixer davant l'Infant Jaume, respondre davant d'ell i fer lo que devía: De lo qual mana fer-ne públic instrument. Fet això VI calendes d'agost, any del senyor M.CC.LXX. en presència i testimoni del predit *b. fabre*, pare del dit P. de Guillem *fabre* oncle del mateix, de *Poncii fabri* consanguini del mateix, Joan, cunyat del P. fabre, b. tascher, Ramon *bertrandi*, de fr. Guillem Gasch i molts altres frares de dita casa.

Lib. firmitatis, f. s. fol. 8.

Orde de Penitència: Arbitre.

30 juliol 1270.

384 MERCURII *III° Kalendas augusti, 1270.*— P. de ger i Ramon *foguet*, marmessor de *R.i de capellano*, condam, prometen a Ramon *catelli* rector de l'església de Sta. Maria de Puigcerdà que restituiran, cumpliran i atendran tot lo que dit *R. capellano* manà en el seu testament a noticia de Fr. Pere de *conceyllabre*, Prior de la casa dels frares de Penitència i del dit Ramon Cadell; obligant-li tots els béns de dit R. de *capellano*. Testimonis: *bern. tascher, G climentis, P.i de montellano et R. maurii.*

Lib. firm. f. s.

Ax: Arbitres.

4 agost 1270.

385 LUNE *II nonis augusti, 1270.— R. bartra; baiulus de hacs* i *R. baitle de hacs* i *G. cinczac de hacs* prometen a *G. catelli* batlle de Puigcerdà baix pena de D. sous que els homes de *hacs* i sa batllía estaran al dit de *G. cinczac* i *P. mauts de hacs*, elegits pels homes de *hacs* i al dit *de Rogerio P. i bern. de prato* de Puigcerdà elegits pels homes de Puigcerdà sobre totes les questions i demandes que els homes de *hacs* poden moure contra els de Puigcerdà, i els homes de Puigcerdà contra els de *hacs;* i això prometen de bona fe, ab ferma estipulació i baix obligació de llurs bens.

Reciprocament *G. catelli* promet a *R.° bartra de hacs* baix pena de D. sous que els homes de Puigcerdà estaran al dit de *Rogerii Petri et bernardi de prato*, elegits pels homes de Puigcerdà i al dit *G.¹ cinczac et P.¹ mauts de hacs* sobre totes les peticions i demandes que els homes de *hacs* poden moure contra els de Puigcerdà contra els de *hacs*. Testimonis: *bern. fareix, G. de isauals, bern. tort, berng. capelá de cherol.* *Lib. firm.* f. s. fòl. 11.

Sajonia.

9 agost 1270.

386 SABBATTO *V. idus augusti, 1270.— G. catelli* confessa i reconeix a R.° mauri haver pagat CL. sous barcs. que li devía de la Sajonia, de l'any passat. *Lib. firm.* f. s. fol. 12 V.ª

Hospital: rectors.

24 agost 1270.

387 IX *Kalendas septembris 1270.*— P. *berguyo,* jueu, reconeix a B. *mercer* i G. *de isogoll* rectors de l'Hospital de Puigcerdà haver-li pagat aquells CC.XII sous VI din. barcs del deute de CC.XXX.VI sous VI din. barcs. i III modis de forment que G. de *boluir* i sa muller *Geralla* li devien sots obligació de dues condomines i altres béns seus, essent-ne fiança el dit *bern. mercer* per la meitat, amb instrument públic.

Núria, Capellá i donat.

31 agost 1270.

388 I *Kald. septembris, anno dui. M.°CC.°LXX.° Instrumenta ferrarii de rippa ponantur hic.— G. capellanus de anuria et Amat donat* de la mateixa església afermancen pagar CCL. sous barcs. a *f. de rippa,* pel deute que li feren per *bertranda* muller de Pere *de sautonis,* condam; ço és CXXV sous per Tots-Sants i els altres per St. Andreu. Fiança: *G. de planoles,* gendre de *Joan poch* i altres. Testimonis: *b. maurii, Ar.° embercati.* *Lib. Firmit.* f. s. Quadern 3.r

Geral Hug. de Travesseres.

4 setembre 1270.

389 IOUIS *II nonis septembris, 1270.— Gerallus hugo de trauasseriis* afermança pagar CCC sous barcs. a *Gerreno de campayna* de Puig-

cerdà per un cavall *baig balcza;* ço és, CXXV sous barcs. d'aquí a vuit dies, LXXX.VII sous VI din barcs per Tots-Sants i els altres LXXX.VII sous VII din. barcs. per Nadal. Testimonis: *G. b. de pruyllans, Gerallus de uilasecha, R. de dacz.*

Lib. firmit, f. s. fol. 25 V.ª

Ramon G. d'Embeig: procura.

4 septembre 1270.

390 IOVIS *II° nonis septembris 1270.— R. g. de inuidio, miles,* constitueix procurador seu, a *R. de vincza de inuidio,* en la causa entre ell d'una part, agent i *Ar. de quecz de achs,* de altre, defendent, sots l'exàmen del venerable *benedicti,* Prió de l'església d'Urgell, jutge constituit pel venerable senyor P. per la gracia de Déu, Bisbe d'Urgell.

Lib. firmit. f. s. fol. 26.

Notaris Mauri i Orig.

8 setembre 1270.

391 FESTUM, *ste. marie septembris, 1270.— G. catelli,* batlle de Puigcerdà confessa i reconeix a Ramon Mauri i Jaume Orig, haver-los-hi pagat i entregat CCCC sous melg. per raó de l'escrivania i paga caiguda. Testimonis: *b. decz gerall, P. comir, G. embercad.*

20 *Lib. firmit.* f. s. fol. 27 V.ª

Targasona i Vilalta: dècima.

11 setembre 1270.

392 IIIº *idus septembris, 1270.—Vgetus de sta. pace,* fill del condam *R.i adzemarii,* reconeixent ésser de perfecta edat, no induït de cap violència ni engany ans bé espontani, voluntari i considerat, amb aquest instrument sempre valedor ven a Bernat *gisser* de Puigcerdà per durant la sua vida tan solament tota aquella dècima integrament amb tots sos fruits, esplets i drets que ell i son pare rebien i reben en la vila de Targasona i en la vila de Vilalta i en la parròquia de St. Sadurní de Targasona i en la de St. Vicens de Vilalta; donant-li cada any per Tots-Sants en la vila de Targasona i en la de Vilalta XLVIII *modis* de blat, *ad rectam mensuram podiicerdani cum suis amostis,* ço és: XLV modis de segle i un d'ordi *ad modium correnl* i II modis de civada *ad correnl pulcri* ço es, de blat i ben rebedor. Rep d'ell CL sous barcs sens cap canvi. Testimonis: *Ar de sta. pace, miles, Ricollus cza muga, P. forner, P. de seraclayra et P. filius illius, R. de uillafrancha monachus sti. P. bisulduni et bern. de uilafrancha, camareius de arles et P.us auger.*

Lib. firmit. fol. 28 V.ª

Sajonia: arrendament.

11 setembre 1270

393 LOUIS *IIIº idus septembris, 1270.— G. catelli,* batlle de Puigcerdà ven a Ramon *mauri* des

de St. Joan pròxim passat a 1 any tots els censos, rèdits, exits i productes de la *saionie* de Puigcerdà i Cerdanya, per CL sous barcs. de valor *II marchas et III mazemancias auri simplas.* *Lib. firmit.* f. s. fol. 28.

Hospital.

394 BERN. *mercer et G. de isogoll,* rectors de l'Hospital de Puigcerdà, en nom de *R.ª den march, de R.º de prato* i de la donada de dit Hospital afermancen pagar CCXXV sous barcs. *R.º de caseles,* fill del condam *R.t de caseles* de Puigcerdà, per *I.ª mula baia scuta.*
Lib. firm. f. s. fol. 29.

Andorra: compromís.

19 setembre 1270.

395 VENERIS XIIIº *Kalendas octobris, 1270.*— *R. mauri,* procurador i síndic constituit pels cònsols de Puigcerdà a favor de sa universitat i *b. de neua, b. decz rech, P. cza sala, G. de isaualls, b. de prato et R. aurer* cònsols de Puigcerdà prometen a *b. catelli* tornar en poder seu i a disposió sua les penyores de valor *CCL aureorum boni auri, anfosini et recti pensi et amplius* per raó d'aquella pena continguda en el compromís fet entre ells i els homes d'Andorra. Testimonis: *Ar. ameyll, Ambronius cortuasill de capella, P. Ar. gener (gendre de) R. mauri recipientis.*

Item *Cortuasill decz capella*, síndic constituït i procurador pels homes de cherol i *Ar. ameyll de Puigcerda, Pere Borrell i P. Ar*, gendre, prometen a *B. catelli* tornar en poder seu, quan sien avisats les penyores a partir esmentades valent ben bé *CCL. morabatinos boni auri alfonsini et recti pensi et amplius* per raó d'aquella pena continguda en el compromís fet entre ells i els homes d'Andorra. Testimonis: *R. mauri, qui recipit et R. aurer, b. de neua et b. de prato.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 31 V.ª

Oceja: accident.

30 setembre.

396 II *Kalendas octobris 1270.*— P. per la gràcia de Déu, Bisbe d'Urgell, per ell i seus successors absol i defineix a *Jacobo ballistarii*, fill del condam *Poncii ballistarii de olceia*, tota acció, petició i demanda, i tota pena civil i criminal, útil i directa o mixta que contra d'ell movía i podía moure perquè, com es diu, jugant al joc de *taulele* o *barbota* i, tirant amb un roc, ferí al cap a un nen, fill de *stephani gomballi* de Puigcerdà i per raò del cop, el nen, com es diu, morí; rep LXII sous VI din. barcs. reservant-se que si tal vegada algu es queixa d'ell per dites raons, estiga obligat a fer-li el mateix dret en poder d'ell o del seu Oficial. Testimonis: *G. catelli, R. bertrandi.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 36.

Orde de Penitència: Personal.

16 octubre 1270.

397 IOUIS *XVII Kalendas novembris, 1270.— R. bertrandus,* Oficial de Cerdanya pels senyors Bisbe i Canonges d'Urgell reconeix a *P. geralli,* que aquell se li constituí fiança i pagador pel senyor Bisbe en el deute de DCCCXII sous VI din. barcs. de valor XII *marchas argenti,* preu d'un cavall *baig balczani* que comprà a dit P. Geral; d'on que per raò d'aquest deute cedeix a Ar. . . . . aquell deute de DCXXV sous barcs. que *Fr. P. de concellabre,* Prior dels Frares de Penitència de Puigcerdà, *Fr. G. bern. de yla,* Fr. *bertrandus,* Fr. *bertolomeus* i Fr. P de *nogerio* del mateix Orde li deuen, a dit R. Bertran, amb públic instrument; de qual deute li son fiança *P. cog, P. gisclauar, P. R.i ross, Jacobus cog, P. lobeti de fullosa, P. de alli* com es conté en dit instrument que li entrega amb tot son dret. Testimonis: *P. de valiela, clericus, P. de pi, capellanus de taltendre.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 43 V.ª

Puigcerdà: Les Forques, Monestir de Roses.

17 octubre 1270.

398 XVI *Kalendas novembris, 1270.— R. de biayna,* camarer del Monestir de St. Pere de Roses, lloa i confirma a Ramon Petri de Puigcerdà aquella compra feta d'una terra a *P. ricolf*

d'ix i sa muller, situada al peu de les forques de Puigcerdà —*que est iuxta furchas podiicerdani*— pel preu de CCCCXXXVI sous VI din.

Lib. Firmit. f. s. fol. 45 V.ª

En la mateixa data lloa a Ar. gombau de Puigcerdà aquelles compres de terres fetes a *P. nogerio de ix, poncio et Johanni de nogerio de ix,* sens fer cap reserva d'elles pel Monestir.

Ibid.

Corvassill i Gués: senyoria.

19 octubre 1270.

399 DOMINICA *XIIII Kalendas novembris, 1270.* —Ar. de *chocz de achs* dona *ad accapitum* a Guillem *de isauall* de Puigcerdà, perpetuament la batllía dels seus homes i dones de la parròquia de St. Quintí de *corfuasill* i de *chers* i de tota la vall de *cherol,* de tots els fruits, plets, censos de blat de qualsevol clase, de diners, de *truites,* de censos—tasques *centuracgii,* de altres tasques, questies, redempcions d'homes i justicies, d'aquella ovella amb el seu corder que cada any rep en el mas de *ena baronia de chers* i de tots els demes drets que rep en dites viles i en tota la vall de *cheroll* de qualsevol modo; aixis que per ell culli i arreplegui tots els dits censos i rendes, li doni compte be i fidelment cada any, li siga fidel i obedient i es quedi pel seu treball la retrodècima de totes i cada una de les rendes dites: Rep *pro accapito* CCL sous barcs. D'on que dit *G. de isaualls,* rebent això

de *Ar. de quocz* promet cullir i arreplegar tots els dits censos, justicies, redempcions d'homes, *pessturagia* (censos de pastures) i tot lo demés predit i donar-li bé i fidelment compte cada any, retenint-se la retrodècima de tot pel seu treball: *fiat ad noticiam sapientis.*

Item *G. de Isauall* doni a *Ar. de quocz*, IIII diners, d'un instrument *protestacionis Ar. decz quocz*, altres, d'un instrument *decz portui* i altres, *de anata de pertica*, total XII diners. Testimonis: *ff. de rippa, G. garriga, R. de isaualls.* *Lib. Firmit.* f. s. fol. 46.

Drap.

25 octubre 1270.

400 SABBATO *VIIIº Kalendas novembris, 1270.* — *G. forrioll de podio* afermança pagar a *P. cog* i a *Ja. cog* per draps—pro pannis—XXXI sous III din. barcs. per St. Joan de juny. Fiança: . . . . . Testimoni: *G. de ger.*
Lib. Firmit. f. s. fol. 49.

Saneja: venda.

1 novembre 1270.

401 SABBATO *festum omnium sanctorum Kalendas novembris. Principium nundinarun*, 1270.— *R. maurius* ven a *G. lobane* i *R. lobane*, germans de Vilafranca, per CCL. sous barcs. tots els honors, possessions, cases, casals, horts, hortals, prats, terres cultes, pastures i ademprius tots que té en la vila de *seneya*.
Ibid. fol. 51.

Eyna: llegat.

1 novembre 1270.

402 JACOBUS *de ena presbiter et sacrista de ena* confesa i reconeix a G.° de *podioboschano*, habitant de *toyrio*, ausent, i a *R.° mauri*, notari infrascrit rebent per aquell i a *G. Iacobi de toyrio* en nom del dit G. haver-li pagat una lliura de cera que *P. de podioboschano* prevere i domer de *toyr* condam, germà seu, llegà en el seu testament a l'església de St. Miquel de *ena*.

Ibid. fol. 51 V.°

All: mas d'en Prat.

7 novembre 1270.

403 VII° *idus novembris, 1270.*— P. per la gràcia de Déu, Abat del Monestir de St. Martí de Canigó dóna i concedeix en benefici personal a *G.° climentis*, de Puigcerdà, per durant tota sa vida, II modis de segle cada any sobre el mas que *bern. de prato* de Puigcerdà te a All; aixis que ell estiga obligat a defensar a aquell, als homes del dit Monestir i al seu Monestir en totes les causes justes a Cerdanya, exceptuades les del senyor Rei, del senyor Infant Jaume e Infant Pere i fills del mateix i les d'aquells a qui està lligat amb afinitat. Testimonis: *G. de osseya, b. de prato, G. fabre de callegues, P. de montellá.*

Lib. Firmit. f. s.

G. de Climent, lloctinent de Jutge.

7 novembre 1270.

404 ESSENT l'apellació el remei concedit als que es senten greujats injustament, en els procediments, Joan de *foix* sentint-se'n de *G. climentis*, lloctinent de Jutge a Puigcerdà perquè donà inicuament sentència en la causa de V. sous moguda entre aquell i Pere *pages*, condempnant-lo a pagar-los, essent així que havia aduït testimonis de que Pere Pagès els havia rebut dels seus diners, i dits testimonis no rebé ni jurats deposaren la declaració; i perquè no volgué oir-lo en la reconvenció que feia contra dit Pere Pagès, apel-la de dita setència al senyor mestre R. *baiuli*, Jutge ordinari de Cerdanya. Fet en presència i testimoni *R. G.ª de sautó, P. geli, R.ª mulner, Jacobi de riuo.*

Lib. Firmit. f. s.

Valsedola a Sta. Leocàdia.

7 novembre 1270.

405 VII *idus novembris, 1270.—P. aldran de valle sadola* afermança i jura pagar a *P. lobeti de fullosia* per un ase gris LXXII sous VI din. barcs. una meitat per St. Joan, l'altra per Sta. Maria d'agost, obligant-li el mateix fins que cobri dit deute i tenint-lo aquell com a deixat—*et illum a te teneo in commodum et possis accipere ut rem tuam*—i també li obliga i ven l'esplet del seu camp *de estrada* situat en els termes *de Valsadola* dins la parròquia de *sta.*

leochadie que confronta amb terra de *stephani de lucz* i en terra *de Crysani* de II parts, i amb camí d'on que no el farà triturar ni flagellar sens ell. *Lib. Firmit.* f. s.

Leproseria.

8 novembre 1270.

406 SABBATO *VI idus nouembris, 1271.*— B. de Gerona, procurador de la casa de St. Llatzer en terra de Jerusalem i B. *ballisterii*, clergue d'ell reconeixen a *Catalane*, muller de P. *catala* condam, haver-se constituït fiança per ells envers P. *cog* en VIIII sous barcs. que li deuen de panyos i haver-los-hi deixat amb instrument III sous barcs; quals diners tornaran de dilluns en vuit. Testimonis: *G. forroll, B. gaball.* *Lib. Fimit.* f. s.

Canigó. Declaració al privilegi de pastures d'Odelló.

Mazara (Sicilia) 12 novembre 1270.

407 EL rei Jaume I d'Aragó al Veguer i Batlle de Puigcerdà declara que el privilegi de pastures concedit al monestir de Canigó en les parròquies de Vernet i Odelló no contradigue ans bé el fassi observar, no sent obstacle la carta o privilegi concedit posteriorment als homes de Puigcerdà, (1) perquè no fou sa intenció amb el de Puigcerdà restringir el de Canigó ni revocar-lo en res. Ap. L.

(1) Vegis n.° 249.

Hospital: donada.

13 novembre 1270.

408 IOUIS *idus nouembris, 1270.— P. sa mola de riu de pedra,* rep en societat, de *Raimunda marcha,* donada de l'Hospital de Puigcerdà, CXXV sous barcs que promet posar i esmerçar be i fidelment a utilitat d'abdós, donar a ella, o al qui mani, la meitat de tot el lucre que amb ells podrá guanyar i restituir-los-hi quan vulga. Testimonis: *P. ademar, P. forner, P. montellá.* *Lib. Firmit.* f. s

Orde de Penitència: cases.

20 novembre 1270.

409 IOUIS *XII° Kalendas decembris, 1270.*— P. per la gràcia de Déu, Abad de St. Martí de Canigó, afermança pagar DCCL. sous barcs. a *R. bertrandi,* Oficial del senyor Bisbe pel deute que d'ells li feu pels frares de Penitència a qui els devia per unes cases: en pau. Fiança: *G. repall, G. callegues de ondzes, bern. boluz, P. stephani de odelo et alter, P. nouel de odelo et P. quintanela de sech.* *Lib. Firmit,* f. s.

Vilalta i Eguet: batlles.

21 novembre 1270.

410 IOVIS *XII° Kalendas decembris, 1270.*— P. per gràcia de Déu, Abad del Monestir de St. Martí de Canigó afermança pagar per Pasqua D. sous barcs. de valor VIII *marchas* d'argent,

a *bertholomeo de alb, causa mutui.* Fiança: *G. de manso de taltorta, bern. cza. sala de caborriuo, p. esclusa de odelo, R. fabre de targasona, P. bernardi de uilaalta, G. baiulus de eget.* Testimonis: *p. gaba, R. baiulus de uila alta, p. de oliana.* *Lib. Firmii.* f. s.

Ramon de Montellà, notari de Canigó Orde de Penitència: Prior.

22 novembre 1270.

411 VENERIS *XI Kalendas decembris, 1270.*— P. D. g. Abat del Monestir de St. Martí de Canigó en nom de dit Monestir i del convent del mateix, reconeix a Jaume *cog, Guifre romeu, R. guilelmi de lora* i *Andree den march,* marmessors testamentaris de R.i de Montellà, capellà de Targasona, que han restituït plenament a sa voluntat tots els llibres, *notaria* e instruments que R. de Montellà tenia en son poder; al qual el Monestir havia constituït notari seu en els honors que té a Cerdanya. Testimonis: *tfr. bern. de stauar, prior domus penitencie podiiceritani, fr. G. de insula et P. mauri et P. de montellano et G. climentis.* *Lib. Firmit.* f. s.

Orde de Penitència: renúncia.

25 novembre 1270.

412 MARTIS *festum bte. Katherine VII° Kalendas decembris, 1270.— Fr. Guilelmus R.i de taltendre* de l'Orde dels frares de Penitència ihu. X.i de la casa de Puigcerdà dóna ce-

deix i concedeix al seu germà, *Jacobo de taltendre*, els deutes insfrascrits que li deuen: Primo: un de XV sous melg. que li deu *Mir de pal de lausa*. It altre de XIII sous que li deuen en l'alberga de *Berengarii R.i de taltendre*. It. altre de V sous que li deu *P. mir de anes*. It. altre de II sous que li deu *Matheus sti. selia de pruyllans*. It. altre de CXV sous melg. que li deu P. buigues de *belues* (Bellver). It. altre de VIIII modis quartals de segle *ad rasum* que li deu *P. baiuli de belues pro R.° de pinos*. It. altre de un modi de segle que li deu P. *gaiex de belues*. It. altre de III sous melg. II diners, que li deu *G. de lemosi de monteliano;* cedint-li accions i drets sens reservar-se res: qual donació i cessió confessa haver-li fet a l'any que professà en l'Orde susdita, les quals promet mantenir, renunciant *scienter* (a dretes) a aquell dret pel qual poden revocar-se les donacions a causa d'ingratitud. Testimonis: *P. dominici, P. de agaza, berengarii girmau, R.i girmau et P. de monteliano*.

Item dit Fr. G. R.i dóna cedeix i concedeix al seu germà Jaume *de taltendre* tot el dret acció i petició que es retingué amb instrument en el mas d'ells de Taltendre amb sos honors, possessions i drets, en aquell temps en que el concedía al seu germà Arnald com es conté en el mateix instrument que li entrega, i tot el dret que en l'esdevenidor puga competir-li per raó de successió, germandat o qualsevol altre, de tal modo que si succeís morí ell —*quod absit*— abans que el fill seu, de dit Fr. Guillem R.i aital donació dega pervenir i pervinga al dit seu fill

Ramon; no podent donar ni alienar aquestes coses en cap altre persona, lo qual si tal vegada fes, no tinga cap fermança. Testimonis: idem.

Item. Fr. G. R.i constitueix procurador seu a son germà *Jaume de taltendre* en la causa que es mou o espera mourer's entre ell d'una part defendent i G. de *boluir* agent d'altra, sots l'exàmen de *R.i bertrandi*, Oficial de Cerdanya i en totes les altres peticions que el mateix pensa moure en contra d'ell davant qualsevols jutges, tenint-ho ferm sots pena dels seus béns: aquesta procura li feu l'any de professió de l'Orde abans dit. Testimonis: idem. *Lib. Firmit.* f. s.

Draps: compra.

10 - 13 desembre 1270.

413 FR. *R. de reuzela comendator de costera, de begia et de sto. saluatore de iset* afermança pagar CCCCLXXIII sous VIIII din. barcs. a P.° cog per draps—*pro pannis*—que li comprà pel menester seu i dels frares predicadors de II cases; obligant-li especialment tots els rèdits i productes que rep a Cerdanya per raó de dites cases de *bega et de costera;* dels quals rèdits els posa en plena i corporal possessió fins que aquell deute li sia plenament satisfet i li obliga tots els demés béns de dits hospitals; manant a *Cerdano de riuo*, batlle seu i a tots els seus de Cerdanya, responguen de dits rèdits com a ell mateix. Testimonis: *P. ademar, Matheus de oliana*. *Lib. Firmit.* f. s.

Saga: St. Joan.

13 desembre 1270.

414 SABBATO *festum ste. lucie idus decembris, 1270.— Fr. R. de rusela,* comanador de l'Hospital de Berga amb voluntat i consell de *Fr. bern. de fabrici* i *Fr. P. de sta, amsole et Consulde,* donades del mateix Hospital, donen a *filiolo presbitero et concobrinus* aquella casa de *St. Johan de sagua* que és de dit Hospital amb ses tenències, possessions, drets i pertinències, durant tota sa vida; constituint-l'en senyor; els hi fassi cada any V modis de segle *ad mensuram podiicerdani,* els sia bo i fidel i dega fer els sagrats i divins oficis de l'església de St. Joan, tota sa vida, sens despeses de dit Hospital. Testimonis: *P. ademar, P. cog.*

Lib. Firmit. f. s.

Cases de Ramon d'Embeig.

17 desembre 1270.

415 AMBRONIUS reconeix haver donat i concedit a *Mabilie,* filla d'ell i de condam R.ª muller sua, per la porció llegítima de tots els bens paterns, aquelles cases amb tres obradors i sos baixos—*cum tribus operatoriis et suis sotalibus*—que tenia a Puigcerdà a la trinxera al peu de la plaça—*in vallo iuxta platheam*—i havía comprat a Ramon de *inuidio* i a sa muller *Raimunda,* havent-se reservat un pati contigu a dites; i ara lloant dita donació, li dóna també el

pati residu en acreixement de l'herència feta; doncs una part és de *R.i uitalis* a qui ell la vengué. *Lib. Firmit.* f. s. fol. 56 V.ª

Urtg: baralla.

18 desembre 1270.

416 IOUIS *XV Kal. ianuarii, 1270.*— Havent-se renyit i vessat sang entre si a Urtg dos homes, l'un de Galceran de Pinós i l'altre de la senyora Comtesa de Foix, i com R. de *sorede*, lloctinent de Veguer volgués capturar a l'home de la senyora Comtesa. . . . . *G catelli,* jurisperit, comparegué devant dit R. de *sorede*, dient i protestant que estava disposat a fer el dret—*facere ius*—per dit home de la senyora Comtesa, i estar a noticia del jutge o dels prohoms i demanant que, com és acostumat, el dit veguer concedeixi a l'home aquesta justicia—*sicut consuetum est quod dictus vicarius concedat hominem justiciam hanc*—. Testimonis: *ambronius, P. amill, R. de roseto, b. embercad.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 57.

Absolució.

18 desembre 1270.

417 G. *catelli*, batlle de Puigcerdà, per part del senyor Rei i del senyor Infant i pròpia, absol i defineix a *G.° de podio* de Puigcerdà tota acció, petició i demanda, civil i criminal, real i personal, útil i directa o mixta que contra ell i sos bens podía moure perquè, feta convocació d'al-

tres homes de Puigcerdà, anà contra el saig de la mateixa vila; a mes per totes les coses que se li prova contra ell en les messions (gastos) que G. *paratoris* (peraire) jurisperit feu tenir abans a Puigcerdà per manament del senyor Infant Jaume com es contigut en dites messions; i perquè excità la població de la Vila contra dels prohoms: Rep d'ell XL sous. Testimonis: *G. clementis, Ja. de taltendre et P. de furno.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 57 V.°

Arquiador.

24 desembre 1270.

418 MERCURII, *Vigilia natalis domini VIIII° Kalendas ianuarii, 1270.*— G. *uezia de auidano* s'afermança amb *Ar.° de cardona, arquiador* de Puigcerdà en el seu ofici d'*archiadorie* d'aqui a un any, promet donar-li d'aqui a un any L sous barcs. per raó de la manutenció—*racione companagie*—i de present li'n dona XXX *prosalario* i aixis el proveesca en la manutenció—*et sic tu prouideas in companagio.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 58.

Jocs: promesa de no jugar.

29 desembre 1270.

419 LUNE IIII° *Kalendas ianuarii, 1270.—Astruch cza sala,* jueu, promet a *G.° P. pelicer,* que no jugarà per ell o per altri ni farà jugar en cap lloc de Cerdanya, ni tampoc a Puigcerdà a
21 cap joc de daus—*taxillorum*—o de taules—*vel*

tabularum—en que hi puga perdre algom de lo seu, ni tampoc al joc *de preses* ni al *Reig* o la *Regina*, d'aqui a Pasqua i de la mateixa Pasqua a dos anys, exceptuat el joc d'escacs—*excepto ludo eschachorum*—i si ho fa, es constitueix principal deutor i pagador de CC. sous barcs. *incontinenti* pagadors, obligant per ells tots els seus béns, renunciant a tot el dret que pogués excusar-le'n i a tota emancipació del seu pare en quant a això: jura complir-ho segons la llei de Moisés: i això sia fet a noticia de *R. uitalis* o d'altre jurisperit a utilitat del dit G. P. Testimonis: *G. mercader. Poncz fabre, Cresus astruch, vital macip, dede cheral, perfayt creyent et bela neyna, iudei.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 59 V.ª

Els compromisos de no jugar que es troben molt sovint i principalment fets per jueus, davant algun prohom, revelen l'existència d'unes ordinacions desaparescudes D'un privilegi semblant hi ha memòria en Ca de Mostra fol. 45, V.º

«Altre privilegi continuat en pergamí de lletra G. amb lo qual los consols poden fer prohibicions sobre la Tauraria i Joch: «Desaparescut també; sens data.

Greixer i Maranges: laudemi per dot.

31 desembre 1270.

420 MERCURII *vigilia circumcisionis domini II° Kalendas ianuarii, 1270.—Rogerius ber.*,

per la gràcia de Déu, comte de Foix i vescomte de Castellbó lloa i confirma a *Rogerio Petri*, sa filla *Esclarmonda* i a sa muller *Sibilie* aquella obligació que *Uguetus de luerteres*, fill de P. de *luerteres* condam i de sa muller G.ª encara vivent, de voluntat de sa mare, del seu oncle *G.l decz bosch* i d'altres amics seus, els hi feu pel preu de XL *marchas* d'argent, hagudes en dot de sa filla *Esclarmonda*, de tots els honors, possessions, homes i dones, censos i altres qualsevols drets que ell i el seu pare tenen a la vila de *garexer* i en la parròquia de St. Climent de la matexa i de tots els que tenien en la vila de Maranges i en la parròquia de St. Sadurní de la mateixa; totes les quals coses havía obligat també pel preu de X marques d'argent a la filla del dit Roger Petri en el seu esponsalici; com tot això es conté en els instruments de les noces celebrades: i totes les quals coses a Roger Petri i a sa filla Esclarmonda, dit comte de Foix lloa, concedeix i confirma. Testimonis: *R. de vrgio, Simon de sto. saturnino, Gerallus vgo, Ar. G.l decz fesan et P. R.l decz castels.* (1)

Lib. Firmit. f. s. fol. 60 V.º

(1) Uguet de Luerteres, senyor de Greixer i de Maranges, havent-se casat amb Esclarmonda, filla de Roger de Pere, de Puigcerdà i rebut d'ella i dels pares en dot XL marques d'argent, els hi obliga per elles els drets senyorials de Greixer i Maranges; els mateixos drets els hi havia obligat ja per X marques d'argent quan feren l'esponsalici: el comte de Foix, a qui pertenexia la vall de Maranges lloa i confirma tal obligació.

Llissa: cases de Mateu de Pi.

3 gener 1271.

421 SABBATO *III nonis ianuarii, 1271.— R. fogued*, prevere, domer de l'església de Sta. Maria de Puigcerdà i Julià *fuster*, marmessors testamentaris de Mateu *de pinu* condam, feta preconització moltes vegades per la vila pel pregó públic i leal subastació, amb autoritat del testador, de G. *catelli*, batlle i de G. *climentis*, lloctinent de jutge venen i entreguen per preu de DXXVI sous III din. barcs unes cases de Mateu de *pinu*, situades al carrer de la Llissa—*in uico lisse*. *Lib. Firmit.* f. s.

Carrer dels molins.

4 gener 1271.

422 DOMINICA *II° nonis ianuarii, 1271.— R. de bar* de Puigcerdà ven a *G.° de corbera* de la mateixa vila pel preu de MCCCXII sous VI din. barcs. unes cases situades a la Vila de Puigcerdà, al carrer dels Molins—*in villa podiicerdani in vico molendinorum* — confrontant amb via de II parts i amb cases de *P. aurer* i *condam P. de ondzes*. *Lib. Firmit.* f. s.

El rei Jaume de Mallorca en sa confirmació de privilegis de 20 maig 1270, Ap. XLVIII, havia prohibit que cap foraster vengués drap en la vila de Puigcerdà: això indica no solament que la Vila estaria ja proveïda sinó que convenia evitar la competència i per tant que era establerta l'indústria dels peraires.

Al mateix s'atribueix la construcció del rec dels Molins, Veg. sup. n.° 38, pag. 39, lo qual concorda amb l'existència d'ells que donà nom al carrer i que certament hi foren abans dels que feu construir el rei Sanxo—*molendina nostra que construí fecimus in villa Podiiceritani*—com diu en un document de *Septimo Kalendas februarii* 1313. Dels molins i rec reials se'n conserven vestigis en les cases Franquesa, (1) Tixaire, (2) Farmàcia Ferrer, Saló, portal d'Aja i hort del Moro. (3) Sobre l'aigua (4) vegis n.° 324.

Mur i trinxera del carrer de la Llissa.

4 gener 1271.

423 FR. *de saucz* i Ar. *fuster* arriben a acord mutuament sobre unes cases que *pro indiviso* tenen en la trinxera de la Llissa—*in vallo licze podii Ceritani*—que confronten amb cases de Ar. *fuster*, amb pati de P. R.i *de odelo*, amb vía i amb el mur; així que Ar. Fuster pren la part posterior—*illam uidelicet uersus murum a parte posteriori*..... *Lib. Firmit.* f. s.

(1) Al refer-la es trobà un dipòsit de blat colgat 5 metres sota terra.

(2) S'hi conser-va un tros de canal, gran estrada sota volta grassa que aguanta el carrer i dos pous.

(3) En tots tres s'hi troben trossos de rec.

(4) En quant a la provisió d'aigua abans de les concessions reials, deia D. Ramon de Pastor en 1895, haver llegir en un llibre vell del A. M. que entre la torre Jurnó i el camí d'Ur es trobava la cisterna per l'estil de la del castell de Llivia, on s'hi baixava per una escala de pedra picada tancada amb una grossa pedra en forma de batiport; en la guerra última un *carlí presoner* a Puigcerdà portava un plànol que la indicava al peu de la torre de Bartomeu Puig.

El rei Jaume en la confirm. privileg. de 20 maig 1270 n'hi havía confirmat un del seu pare, prohibint edificar cases en aquesta trinxera feta a tot voltant del mur de la Vila.

La Lissa comprenia tot el terme d'aquell indret, segons la noticia de *iouis VI idus ianuarii, 1271*— en que R. i P. i G. fills de G.i de corbera, de Puigcerdà lloan i concedeixen a *P.º blanc*, aquelles cases que el pare d'ells li vengué, situades en la Vila de Puigcerdà a la Llissa, fora del portal d'Ix—*in uilla podiicerdani in licza extra portale de ix*, pel preu de MCCL sous barcs. *Lib. Firmit.* f. s.

Estany.

5 gener 1271.

424 LUNE *vigilia apparicionis dni. nonis ianuarii, 1271.—P. amil* fill del condam *R.i amil* ven a *A. amil* i *R.º amil*, germans seus, la tercera part, *pro indiuiso* d'aquell camp que tenen en els termes de Aragolisa al peu del estany—*in terminis de aragolisa iuxta stagnum. Lib. Firmit.* f. s.

Llissa: cases de R. de Montellà.

10 gener 1271.

425 SABBATO *IIIIº idus ianuarii, 1271.*— Jaume *cog, Garssia romeu*, R. G. de *lorano, Andrani den march* marmessors testamentaris de R.i de *monteylano condam*, fetes preconització moltes vegades per la Vila de Puigcerdà i leal i solemne subastació, venen a R. martí *gen-*

dre de G.ⁱ de pardinela aquelles cases del testador situades *in licza super exellate eiusdem*, confrontant amb vía, amb cases de R.ⁱ riera, *de ferrerii*, fuster, i de Miquel, gendre de dit Riera; amb cens acostumat de *I gallina domestica* cada any a R. *climentis* i als seus; pel preu de CCCLXXV sous barcs.; dels quals dónen C sous a l'Hospital de Puigcerdà per l'ànima de G.ⁱ prevere, donat del mateix Hospital, qui les havia deixat a dit Ramon —*de quibus damus hospitali podiicerifani* C sol. *barcs. pro anima G.ⁱ presbiteri donati dicti hospitalis condam qui illas dimisit dicto R.°*— i els residus per l'ànima de dit Ramon G. de isogol rector de l'Hospital i b. mercer, rector, lloan eixes coses i reven part de dits diners. Testimonis: *G. de mornac, ferriall de morera, P. auger.* Es el primer capellà que es troba a l'Hospital.

G. de pardinela afermança pagar per St. Joan de juny L sous barcs. a bern. mercer i G.° de isogol, rectors de l'Hospital de Puigcerdà per la donació que els hi feu son gendre R. martí qui devía donar-los-hi a manament de *Ja. cog, Oarssie romeui, R.ⁱ de lora i Andreu den march* marmessors de Ramon *de montellà* condam. Testimonis: *G. de mornac, Herriall de morera.* *Lib. Firmit.* f. s.

Casa de malalts (a) Leprosería.

13 gener 1271.

426 MARTIS *festum sti ylarii, idus januarii, 1271.—R. franch de podiocerdano, macel*

larius, ven al senyor Déu i a P. rector de la casa dels malalts, a la mateixa casa i successors per CCCXXV sous barcs. una faixa de terra que té a *payllerols* en termes de Sta. Eugènia, que confronta amb terres de *Cerdani de riuo* de dos parts, amb terra de Guillem *baraylla* i amb camí. Testimonis: *bern. de prato, bern. de neua, G. de mornach, Andr. den mornach et bern. de casis.* *Lib. Firmit.* f. s.

Ix: palau, cases venudes.

14 gener 1271.

427 MERCURII *XVIIII° Kalendas februarii, 1271.* —*B. mercer* i *G. isogoll*, rectors de l'Hospital de Puigcerdà i *R.ª den march* i *R.ª de prato*, donades del mateix venen i entreguen a P. de ondczes d'Ix pel preu de LXXXVII sous VI din. barcs. unes cases amb pati contigu que tenen en la vila d'Ix, les quals el dit *b. mercer* havia donat a l'Hospital; confronten amb via de II parts, amb el palau d'Ix—*et in palacio de ix*—i amb pati de *Ar. fabre;* salvats XII diners cada any a la casa de la Milicia del Temple per St. Miquel —*saluis XII denar. annuatim domui milicie templi et suis in festo sti. michaelis*—. Dit valor invertiren a utilitat del dit Hospital i això fan amb consell del suscrits cònsols *b. de neua, P. cza sala, b. de prato*. . . . i *G. de march*, procurador de dit Hospital, lloa. Testimonis: *P. de rippa, p. blanch, G. hu alard, et P. de montellà.*

Lib. Firmit. f. s.

Testament de cza Traylla.

20 gener 1271.

428 MARTIS *XIII Kalendas februarii, 1271.— G. cza traylla* de Puigcerdà ordenà en son testament ésser sepultat en el cementiri d'aquesta Vila amb els funerals acostumats; manà assistir a la seva sepultura XII preveres donant a cada u VIII diners; manà fer millorament als preveres domers del altar de Sta. Maria—*iussit fieri melioramentum ebdomariis presbiteris altaris ste. marie—;* (1) deixà a l'obra (2) de la mateixa església II sous; als hospitals, a cada u, ço es VI diners; als pobres a vestir, VI diners, al capellà d'aquesta Vila XII diners; a Sta. Maria de bel-loch VI diners. *Lib. Firmit.* f. s.

Escrivanía: Notaris Mauri i Orig.

31 gener 1271.

429 II° *Kalendas februarii, 1271.— R. aurer* i *b. decz rech.* . . . . . cònsols de Puigcerdà reconeixen a *R. mauri* i *Jacobo orig,* haver pagat a R. de taltendre, rebent en nom de *G. catelli,* batlle de Puigcerdà, CCC sous barcs. per raó de l'Escrivanía. *Lib. Firmit.* f. s. fol. ult.m V.a

(1) Aquest llegat demostra que ja aleshores es feia a Sta. Maria el servei de chor.

(2) L'obra, que es troba en totes les esglésies de l'època, era la institució per recaudar diners pel sosteniment del culte i fàbrica del temple.

Bellver, Prats i Bolvir: venda.

22 maig 1271.

430 VENERIS *XI Kalendas iunii, 1271.— Gaucerandus de pinos* ven a *P. de rippa* de Puigcerdà pel preu de MMMCCCLXXV sous barcs. des de St. Joan prop vinent a II anys, tots els rèdits, exits, productes, justicies i tot lo altre que rep en el castell de Bellver i el de Prats i sos termes i en la batllía de Bolvir, exceptuades les retrodècimes del temple i de la batllía de Bellver. Testimonis: *R. de taltendre, b. catelli, b. mauri.*
Paper solter en el *Lib. Firmit.* de 1270.

Sta. Eugenia de Nerelia, Anas, Olià.

11 juny 1271.

431 III° *idus iunii, 1271.*— Bern. *giral de anacz,* fill de P. giralt, i P. de *soribes,* fill de *bertolomei de soribes de anacz, de parochia ste. eugenie de nerelia,* afermancen pagar per St. Miquel XXXIII sous III din. barcs. a *ff. de rippa,* per draps. Fiança: *P. giralt de Olia.*
Lib. Firmit. 1270, Instrum. Ferr. de Rippa.

Huuela, Fronteya, Coma rossa, Planeoles.

432 EN el mateix llibre Ferrarii de Rippa es troben nòtules de P. de coll et G. de *huuela* presbiteri, de P. soler, *canonicus de fronteya;* de

P. bonet, *capellanus de cava de barida*, i de G. de *coma rossa et P. Ar. uenes de parochia sti. vincencii de planeoles*, fol. 1 i 2. (1)

Remaders: Delmes.

26 agost 1271.— Liber n.° 9.

433 «DOMINIQA a XVII callendas setembris 1271 se amostra que lo rector de la yglesia paroquial de puigcerdá feu demanda als ganadés de dita villa, dels delmes de lana y a(n)iells y fromatges dels besties que pexien en les montanyes de dita villa; y lo dit rector per la tal demanda los volia scomunicar».

Man. Pasqual pag. 4.

28 agost 1271.—Liber 9.

434 «A XV callendas del matex mes de setembre en lo mateix libre trobaran que los consols obtingueren letra del rey ab que mana nols (als ganadés) poguesen scomunicar; sino que pagasen com fins al present dia tenien acostumat de pagar».

Man. Pasqual, pag. 4.

---

(1) Després de les nòtules del notari Ferrarii de Rippa, segueixen les de Pere de Clerá començant *die sabbati III° Kalendas septembris. 1270*, contenint crèdits a favor de P. de Clerá per draps de Narbona i de França, fent ell societat amb Pere Cerdá en *iouis Kalendas madii, 1271*, i acabant a *III Kalendas septembris, de 1271*.

Bosc de Bares.

6 setembre 1271.

435 «A *un libre* de n.° 9 de 1271.
A VIII Idus setembris trobarán un acte que Galcerandus de urgio ab comiçio de la comtesa de foix cometeren totas vises a r(amon) de ispania, ab lo qual se pretenia alguna contensió sobre lo bosch de bares y vals de aquel. Lo qual sia vist per persones que entengen lo que conté: lo qual pretenie asensar aquell, alls omens de bolquera etc.» Man. Pasqual, pag. 27.

7 setembre 1271.

436 «A VII Idus setembris se amostra altre acte com ramon despa(n)ya ab la comició a el donada per la questió era entra la madona de urg ab la comptesa de castelbó, los asigna loch y dia que los omens de bolquera se agen de trobar». Man. Pasqual, pag. 27.

En el mateix llibre Formitatis de 1270 es troben nòtules de: J. capellanus de stoll; Bern. de figolls, miles; P. segura, pastor de Podiocerdano, fol. 2; Ar. clementis baiulus in Ceritania pro monasterio sti. Michaelis Coxani; Berengueris de saga, miles, fol. 5; Dalmacius, Abbas sti. Johannis Abbatissarum, fol. 6; Guiruasius de la casa mercer de podiocerdano, fol. 7; B. serradel capellanus sti. laurencii de campdauanoll, fol. 8; Ar. aurer, capellanus de saga, fol. 9; G. de adena, prior ste. M.ª de lucza, B. de cassa noua, baiulus de aló; P. decz morer, traginer de

puigcerdà, [1] fol. 11; B. baiuli de montealieno (Montellà) fol. 13; Johannes monachus sti. saluatoris de meyans, [2] fol. 16; Ar. g. baiuli castri de salczes, fol. 17; G. spanyoll, pastor de podiocerdano, fol. 18; Gaucerandus de cheralt, canonicus de uich, fol. 19; Ar. de borr de parrochia sti. marcelli de borr, fol. 24; B. de mornacho, capellanus ste. eugenie de Paylerols, fol. 25; P. raimundi filius hugueti de molendinis de podiocerdano, fol. 27; G. de so, miles, fol. 31; Bern. ade, capellanus de caneto, fol. 34; G. de prato, capellanus de angustrina, fol. 35; R. traper capellanus ecclesie sti. stephani de lanars, fol. 36; Gerallus de ardena, miles, fol. 37; P. filius G.i decz canall der espinalba de parrochia sti. stephani de lanars, Bertrandus romeui de stauar, fol. 38; P. clergue de sto. felice de stiula et bern de la casa de sus de sto. stephano de cza. riba, fol. 40; P. de palacio ste. M.ª de palacio, fol. 41; Bereng. de riutort de podio balados, fol. 45; P. sala baiulus de pratis de balaguer, fol. 51; Ermessen de podio de pruyllans, fol. 54; R. baiulo de angustrina, fol. 55; P. caluet de villario de fetges, fol. 57; ff. baiulus de eguils, fol. 58; Vgetus de agia, sayo de Podiocerdano, fol. 59; Johan maig de saltó; Johan corones de olceia; Ar. de medianilla, capellanus de ger; R. presbiter de vrgio; Johan de Saucz, presbiter de saucz de valle libera, papers solt. novembre 1271; G. de enuals de enuals de parro-

(1) Sic.
(2) L'església i poble de Meyans estava situat en l'era i horts de la Cantina: d'allà procedeix la creu dita Magestat de l'església de Toses.

chia de teló 3.er quadern fol. 2; P. decz ort de aniula; Bertolomeus de Uendzillis [1] de sanauastre 3.er c. fol. 5; R. de suriguera, baiulus de vilalta et de Targasona, P. de neua, de parrochia sti. martini de campelles, P. de cartalls, procurator iacobi iohannis archidiaconi de cerch in ecclesia vrgellensi, ib. fol. 6; R. de morerio prepositus lilleti, ib. fol. 7; Poncius alfet de alf, [2] ib. fol. 16; Meranges de riuo de Meranges, ib. fol. 18; Joh. de sto. petro de ger, ib. fol. 19; G. dominici de serra de chexans, fol. 27; G. capellanus de sta. eulalia, ib. fol. 37.

Travesseres: V. Fr. Bernat.

1272.

437 «VENERABLE F. Bernardo de Traveseres religioso Dominico en el convento de Tolosa.— Por cuanto escribieron de el llamandole *Gascon*, han creido algunos que era de Gascuña, y esta palabra en su sentido propio significa que no era natural de Tolosa, ni del Languedoc sino de los estados del Señor que poseia la mayor parte de Gascuña. El comun mo.. de hablar de entonces era a todos los de mas alla del

(1) L'església de St. Vicens amb el poble de Vencilles estava situat al camí de Sanabastre a Prats: de l'església se'n conserven trossos de paret.

(2) De l'església de St. Jaume i del poble d'Alf se'n troben solament vestigis al voltant del mas Ravetllat de All, edificat en 1593 junt a l'església de St. Jaume, de la qual els rocs lineats revellen construcció anterior i sobre la qual s'edificà en 1620. Al NE., contigu al mas, es troba un prat, abans camp, que en conreuar-lo sortien cadàvers i per no profanar-los es deixà fer prat. La dita és de que el poble d'Alf desaparegué en una pesta.

rio Loire llamarlos y escribirlos Franceses, aunque fuesen de distintas provincias de aquella region, y a los de mas aca llamaban en termino general Provenzales, para distinguirlos de los Franceses, como a los de la corona de Aragon llamaban Catalanes, que eran mas conocidos, para distinguirlos de los de las provincias del rey de Castilla, y en especial los del reino de Valencia se comprendian en el nombre de Catalanes. Los Provenzales despues se distinguian en Provenzales propios, en Languedoqueses los de Languedoc, en Aquitanos todos los sujetos del rey de Inglaterra como eran los de Burdeos, y Gascones los demas sujetos a varios Señores de los que el principal era el Conde de Foix. Añadiendo el historiador que era de Traveseras concreta su naturaleza en Traveseras.

Si en la propia Gascuña existiese un pueblo llamado Traveseras podria disputarse si era de aquel, mas no existiendo otro pueblo de Traveseras, que el que hay al Sud, y a una hora de Llés en el Baridá de Cerdaña no se puede dudar que es natural de este pueblo, y es llamado Gascon porque el pueblo era del señorio del Conde de Foix, Señor de la mayor parte de Gascuña. Que Traveseras era del conde de Foix consta de la concordia, que este Conde hizo con el de la Cerdaña Nuño.

Aunque la lengua llamada Provenzal era cuasi igual a la catalana, pero mui diferente del Gascon—¿l los religiosos de Tolosa habian de enviar un Gascon propio a este pais a convertir los hereges? antes habrian enviado un Tolosa-

no para ser mas bien entendido—I asi enviaron uno natural del mismo pais, a fin que mas facilmente convertiese los herejes predicando en el mismo lenguaje que ellos. Muchos eran los hereges en los estados del conde de Foix, como era el vizcondado de Castellbó, al que Arfa y Castell ciutat pertenecian cercanos de la Seu de Urgel, desde donde salian los misioneros a predicar, y a egercer su oficio los Inquisidores.

En su tiempo todavia no existian los (conventos) de Dominicos, ni en Puigcerda ni en la Seo de Urgel (pero si) en santo habito en el convento de Tolosa en c(uya ciu)dad iban a estudiar los del condado de Foix (y) aun muchos Catalanes y de Aragon, y otras partes. Fue religioso de una vida singularisima y santidad muy grande y obediencia ecstraordinaria. Su sepultura ha sido señalada con milagros, y prodigios. Cuenta Sn. Antonino arzobispo de Florencia con otros escritores haber curado una muger endemoniada, haber vuelto la vista a doce ciegos en diversos tiempos, y los oidos a diez sordos, el andar a ocho cojos, haber limpiado cuatro parliticos, y haver vuelto la sanidad a mas de treinta enfermos.

No se lee donde fue martirizado es regular lo fue en uno de los pueblos cercanos a la Seo del vizcondado de Castellbo donde habitaban los hereges, y no en la ciudad, porque los dichos hereges se levantaron contra el, y a cuchillados le mataron. Asi como los canonigos y clero de la catedral fueron a buscar el cuerpo del inquisidor, Fr. Poncio de Planedis Dominico, a Cas-

tellbo martirizado tambien por los herejes, así fueron a buscar el del Venerable F. Bernardo, y le dieron sepultura en la catedral, y no en Tolosa, ni en el convento que todavia no existia en 1272.

En vista de las maravillas, que Dios obraba por el, y la santidad de tan observante religioso colocaron despues en lugar alto de la sacristia su santo cuerpo, y despues de algun tiempo lo colocaron en las espaldas de la capilla de San Ermengol en una urna de madera muy hermosa y dorada. En la frente esta pintado con dos angeles, que en un lienzo lo suben al cielo. En dicha urna hay el letrero siguiente.

Frare Bernat de Travesseres predicador, enquisidor de heretges.

Sus huesos estan dentro la urna en una funda blanca.

Milagros. Un padre que tenia su hija moribunda, creida ya muerta, invoco al V. Bernardo y luego abrio los ojos y sano enteramente.

Un sacerdote invocando al V. Sn. Bernardo curo de las cuartanas, que lo afligian.

Asi mismo otro logro por su invocacion curar de ellas que ya hacia dos años que le tenian enfermo».

Còpia de dos ms. solters s. XVII, de Salvador Palau, Pellicer, de Seu d'Urgell.

Hi ha composta una historieta del V. Fr. Bernat de Travesseres: un exemplar, que posseïa el mateix Salvador Palau, fou entregat a la cúria eclesiàstica d'Urgell en virtut de l'edicte del Bis-
22 be Benlloch a 28 octubre 1913, comissionat pel

Postulador de la causa de confirmació del culte tributat des de temps immemorial a Pons de Planedis, Pere de Cadireta i Bernat de Travesseres, manant presentar els escrits d'ells.

Fr. Pere de *Caderita* a 2 novembre 1269 declarà heretge a Ermessendis de Castellbó; (1) es posa la sua mort a pedrades en el mateix any i ses reliquies en el convent de Predicadors de Seu d'Urgell. (2)

A Travesseres es conserva la tradició de que el V. Fr. Bernat era fill de la casa anomenada Bernat, avui arrunada i convertida en hort, conservant-s'en encara dos parets altes de 3 metres al carrer major i que morí a la serra de cal Magí de Castellbó, on lo mataren els homes de Castellbó, per qual motiu els hi ha quedat el renom de «*Mata-Sants de Castellbó*» per haver mort a ell i als altres dos, que deuen ésser Pons de Planés i Pere de Cadireta.

A l'altar major, en una urna sobre el Sacrari, es troben costelles i algun queixal del Venerable: el Bisbe d'Urgell, el Cardenal Cassañas, en sa visita pastoral de 1879 i 1900 obrí l'urna i donà a besar les reliquies al poble predicant-li la sua devoció. Lo mateix feu el Bisbe Guitart en la de maig 1925.

La mentada historieta te unes 80 pàgines manuscristes pel religiós exclaustrat Fr. Joaquim Senuy i per la semblança de la lletra es creu que són també d'ell els papers solters damunt trasllats.

(1) Boudon de Mony. *Comtes de Foix*, II, pag. 140.
(2) Domenec, *Història de los Santos.., de Cataluña.*

S'ocupen del V. Fr. Bernat de Travesseres St. Antonino 3 p. Hist. tit. 23 cap. 10, 55. Diago, Hist. de la Ord. de Pred. v. 1, c. 4. Domenech, Flos Sanctorum de Catal. tom. II pag. 58 qui posa el seu martiri en 1260.

Travesseres, Dòrria, Valiela: castells.

438 EN la mateixa època figuren altres personatges que, portant el cognom de *Travesseres* i estant intimament relacionats amb frares predicadors, apoien i esclareixen la persona del V. Fr. Bernat. A II° nones octubre 1260, R. de Travesseres i dona Sibilia, sa muller, venen a A. Cog i Ja. Cog durant un any per 400 sous barcs. la seva Vila de *Cortaucz* amb ses homes, dones, censos, questies, usàtics, dècimes, tasques, terremèrits i tot lo que en ella reben; posant aixis amb tal venda fi a tots els deutes haguts fins aleshores. D'ells n'apareixen certament dos fills: un es P. de Travesseres, donzell, qui en III° nones setembre 1277 afirmà pagar a R. de Taltendre 22 1/2 lliur. barcs. per un *mul ross liat* en santa Maria d'agost obligant-se en cas contrari a guardar *hostaticum* dins la Vila de Puigcerdà i constituint fiança *P. Carbonel, Ar. decz forn. Jacobus Ermengaudi, R. dominici, Jacobus Johannis* fill de *G.i Johannis, Bertrandus de Cortaucz, G. Bertran, Bern. Julii, Ar. Johannis*, tots de *Cortaucz* i *B. Soler de Cortaucz;* també a IIII[a] idus setembre 1280 afirma pagar per Pasqua 131 sous 3 dins. a P. Cog i

i Ja. Cog, peraires, constituint fiança *P. carbonel*, batlle de *Cortaucz*. L'altre fill és Fr. G. de Travesseres de l'Orde de Frares Predicadors qui a *tercio idus* setembre 1282, afirmà pagar per Nadal a B. de Neua, nunci, 110 sous barcs. obligant-hi tots els rèdits, eiximents, productes, dècimes i altres drets que rebia com a successor i li reconegué ensems que Pere de *trauasseris*, son germà, li havia vengut per durant dos anys tots els rèdits, eiximents, productes, dècimes i altres drets de Edenas; qual venda lloà reservant-se que, si volgués vendresels, puga fer-ho malgrat tal concessió: firmen per testimonis Fr. Joan de Clará. Fr. Joh. Aragó i Fr. Matheu de *Rippa*, de l'Orde de Predicadors [1] A nones novembre 1282 es troba altre *G. de Travesseres de parrochia de pruyllans*, que poden ésser el mateix dominic que en 1301 i 1303 es troba marmessor.

Probablement [2] germà dels dits P. i de Fr. G. i fill del R. de Travesseres de 1260, es troba altre nomenat *Gueraldus Hugo de Travesseres* que a II° nones agost 1270 entregà a B. Cadell, batlle de Bellver el seu castell de Travesseres en penyora dels 500 morabatins amb que s'obligava a estar i obeir a la pronunciació de *B. Frey i G. Ar. de Castro-verduno* constituïts àrbitres

(1) Fr. Joan de Clarà de cal Clarà de Lles, Fr. Mateu de Rippa, del Senyor de Pi; tots ells del Convent de Seu d'Urgell, en fundar-se en aquest temps.

(2) A VII° calendes juliol 1260 *G. R. de Trauesseres*, probablement Geral de Ramón de Travesseres, afirma pagar 250 sous barcs. a A. Ameyll per Nadal, d'una mula negra que rep en comanda, renunciant a la moratòria del senyor rei i del senyor infant P. fill seu, constituint fiances *Ar. Andree de Tosis* i *B. Guifre de casis* i firmant de testimonis *Ferrandus et b. de aran. Lib. Extran* 1260, fol. 4.

en totes les qüestions que els homes de Puigcerdà i Cerdanya i de Carol movien contra els de la Vall d'Andorra: *G. Catelli, Ar. Amyl, Andreu den March, P. Ferran, Andreu de Isogoll, B. decz Reg, R. Aurer, G. de Isaualls, de Podiocerdano, B. Amil de Cherol i R. Amil, Poncz Boirel, P. Ermemir, Cortuasil decz Capella*, tots juntament alçant les mans, oferiren en penyora dels 500 morabatins, XVII besties entre muls i mules que R. Mauri i Cortuasill *decz Capella*, procuradors i síndics, entregaren al dit B. Cadell, rebent en nom de Galceran de Pinós. *Gerallus vgo.* de Travesseres a XI *Kalendas ianuarii* 1270 ven a *Johan Poch* i als germans *G. de Planeoles* i *R. de Planeoles* per 375 sous barcs. durant cinc anys la dècima de *valle cebolera;* a II° calendas dels mateixos mes i any afirma pagar per carnestoltes de la Quaresma a Bern. Cadell 1.125 sous barcs. per dos cavalls i a Roger *Petri* i Ar. *Petri* 700 sous barcs. per un altre cavall *baig*, comprats tots en nom del comte de Foix, obligant-se en cas de no cumplir a que puguin dir-li *bacart* i traidor sens poder-se'n escusar ni defugir en cúria ni fora de cúria; a III° nones gener 1271 afirma pagar també per carnestoltes de la Quaresma *in carnisperuio XL.e* a Pere de *Palacio* 750 s. b. per un *cabal baig*, fent homenatge, *facio omagium in consuetudinem aragonum* i jurant guardar *hostaticum;* i a III° calendes febrer 1271 regoneix a Ar. *Petri* i a Roger *Petri* que ells deuen pagar-li quan vulguin 2.500 sous barcs. valents 40 marques d'argent, per draps i per un cavall baig.

De Geral Hugo se'n troba un fill nomenat R. de Travesseres, donzell, qui a VIII[a] calendes juliol (24 juny) 1294 afirma pagar a Fr. Guillem Crespia, Abat del Monestir de Sta Maria de Jauo 500 sous barcs. per raó de les XX lliures *turone* que Ermessendis sa muller, condam, llegà al dit Convent per celebrar-hi perpetuament misses per les ànimes seva i dels seus pares, com està contingut en son testament. Altre llegat de 250 s. b. a VI calendes agost (27 juliol) 1294, afirma pagar des de St. Miquel a un any a Fr. P. Oliuer, sacristà de dit Monestir per raó de X lliures *turone* que Ermessendis sa muller havia deixat i llegat per comprar rèdits amb que pogués tenir-se una llàntia proveïda d'oli que cremés a honor de Nostre Senyor Jesucrist, de la Benaventurada Maria, Mare sua i de tota la Cort celestial en l'església de Jauo davant l'altar de Sta. Maria, de dia i de nit. Del primer llegat ne pagà la meitat, ço és 250 s. b., a VII idus septembre 1294 a Fr. Bernat *Laboratoris*, monjo del dit monestir rebent en nom de l'Abat Fr. Guillem Crespia. Estant en deute de 70 lliures barcs. a Guillem *Petri*, pellicer de Puigcerdà, li cedí els censos i rèdits de Dòrria i aquest a VI nones juliol 1294 els encomanà i entregà per dos anys a Ramon de Rech, batlle de Dòrria, pel preu de 575 sous barcs. cada any. A VII calendes agost (26 juliol) 1294 vengué a Ramon Tascher, fill de Domingo Tascher, condam, de Puigcerdà per 62 sous 6 diners barcs. les seves pastures de Dòrria, de Pera i dels termes de Sant Fructuós, salva aquella lliura de cera que a ell

i al seu pare *Gerallo vgonis* condam, acostumava donar cada any per cens de dita pastura, reservant que els homes de Dòrria i de Pera puguin enviar els seus bestiars a dites pastures, que en temps de guerra puguin tirar-los-hi també tots els altres homes però no en temps de pau.

D'aquest últim R. de Travesseres ne fou marmessor Fr. G. de Travesseres de l'Orde de Predicadors amb Berenguer de Torr, *miles* i P. Jouer de Puigcerdà, els quals entregaren *ad accapitum* a *V idus iunii 1301* pel preu de 15 sous barcs a P. Teixidor de Cogomels de la parròquia de Dòrria dos deveses situades en el terme de Cogomels una a Rigatll, altra a les Barses confrontada amb terres de Guillem Soler, de R. de Rech i del mateix comprador; de tal manera que les tinga i poseesca pel senyor del castell de Dòrria, no les venga sens el laudemi de dit senyor de Dòrria, quan es venguin es dongui el foriscapi i ell pagui cada any perpetuament per cens una gallina domèstica. A V nones octubre 1303 Berenguer de Tort, *miles*, i P. Jouer, dits marmessors en nom propi i de Fr. Guillem de Travesseres O. P. comarmesor confessen a Bernat *Vitale* de Valiela, batlle de Valiela, haver-los-hi entregat tots els rèdits que pervingueren en el castell i vila de Valiela al senyoriu del castell durant quatre anys.

Liber Extraneorum 1260, f. s.
» *Firmitatis* 1270, ff. ss.
» *Firmitatis* 1277, f. s.
» *Panneriorum* 1280, f. s.

Liber Firmitatis 1282, ff. ss.
» *Extraneorum* 1294, ff. ss.
» *Firmitatis* 1294, f. s.
» *Extraneorum* 1301, f. s.
» *Firmitatis* 1303, f. s.

Vall de Ribes: Venda rendes a Sibilia i Guillem de Ribes.

4 març 1272.

439 «PER lo molt excellent... Jaume Rey de Arago de llohable memoria, del qual era la vall de Ribes fou fermat lo arrendament de las rendas explets eximents e prouenimenls de la dita vall a na Çibilia muller de Ramon de Ribes, condam, e an Guillem de Ribes ajuntants ells empro tres cents sous als desus dits mil sous e axi (sumant mil tres cents sous) barcs. pagadors quiscun any al dit senyor Rey en Jaume, segons apar ab carta feta, quarta nonas Martii anno domini Millesimo ducentesimo septuagesimo secundo».

P. D. Plecs closos *Inform.* n.° 2.

Casa de Pere Llop.

15 abril 1272.

440 EL rei Jaume d'Aragó dona i concedeix a Pere Llop de Puigcerdà un pati de terra en la trinxera de la Vila al peu de l'església i fora del mur, de quatre *braciatas* d'ample i quatre més de llarg, contigues a les cases de Bernat Rovi-

ra, fuster, al cens que donen els altres per cada *braciata*.

Ap. LI. *Lliber Privileg. vil. Pod.nt* fol. VI.

Rei Jaume: Ultim testament.

Montpeller 26 agost 1272.

441 EL rei Jaume I en son últim testament confirma la institució del seu primer fill Pere en rei d'Aragó i del segon, Jaume, en rei de Mallorca i comte de Rosselló, Cerdanya i Conflent, que havia fet a 21 agost 1262.

Cron. Rei Pere, Ap. pag. 412.

Pasquers: Dret de Poblet.

15 setembre 1272.

442 «MES hauant, ab pergamí signat de lletra D, en lo plech de número dos, apar com se declará en definitiva sentencia que los ports de Vallmarans eran devesa dels frares de Poblet, y dit acte fonch pres als 15 de setembre 1272: Es en lo armari de las escripturas dels Pasquers».

P. D. *Ca de Mostra*, fol. 16. V.ª

Pasquers: Dret de Poblet.

1272.

443 «LO Rey en Jaume de Arago lloá, confirmá, y ratificá y, en quant menester fos, de nou concedí y feu donació al monestir de Poblet, del que possehia en Cerdanya; ço es: los ports de

Vallmarans, port de Sobirá, port de Lanós, franchs en alou, amb tots sos drets y pertinentias. Consta ab acte de pergamí, signat de lletra E: es en lo plech de numero dos; es en lo armari de las escripturas dels Pasquers; lo qual fonch rebut en lo any 1272; y ab lo mateix acta consta de la franquesa de foriscapi de dits Ports.»

P. D. *Ca de mostra*, fol. 17.

Ramon d'Urg.

5 novembre 1272

444 LOGRÁ amigable composició entre els habitants de Ripoll i de St. Joan de les Abadesses, constituït en àrbitre per ambdós Abats, posant fi als incendis i assassinats, a 5 novembre de 1272.

En 1285, capitanejant el sometent de St. Joan Abadesses i pobles veïns, ocupà el coll de Paniçars en la frontera del Rosselló per impedir l'entrada dels francesos, contra els quals lluitava acompanyant a Pere III.

Reseña histórica de S. Juan de las Abadesas por Pablo Parassols Pi, Pbro.

Caralps: Querella.

Perpinyà 27 febrer 1273.

445 L'Infant Jaume, havent sapigut que Sibilia de Ribes havia portat al tribunal de Ramon de Morer, jutge delegat pel rei d'Aragó, als homes de Caralps, a causa dels ports de Coma de Va-

ca i d'altres llocs, que ell, l'Infant Jaume, els hi havia concedit *ad accapitum*, i d'altres injuries que ella deia li havien fet; i queixant-se-li de no haver-se ella dirigit a ell directament, tota vegada que usaven dels ports per concessió sua i podia confiar de que ell tornaria pel dret d'ella i del seu fill, en lloc de molestar-los amb treballs i pagos valent-se de dit jutge Ramon, qui, segons diuen, els hi exigia d'una manera immoderada; per tant cità a la Sra. Sibilia a que fassi compareixer davant d'ell, a Guillem de Pons, germà de la Sibilia, o altre idoni per ella per parlar i tractar de lo apuntat. Ap. LII.

Caralps i Fustanyá: Muntanyes.

Perpinyà 22 abril 1273.

446 L'Infant Jaume pel preu de 500 sous melgonesos estableix als homes de Caralps i de Fustanyà les pastures de les muntanyes incloses en les dites parròquies amb cens anual de 50 s. melg. amb exclusió de tothom, sens el consentiment d'ells, exceptuant el bestiar que a Vinçà paga pasquer a ell o al rei d'Aragó.

Havent sigut malmès per les rates el pergamí original, Joan de Pujols de Caralps, delegat dels homes de Caralps, Fustanyà i Vall de Ribes, el presentà el dia 21 gener de 1277 al rei Jaume de Mallorca per fer-lo refer i reparar; qui, confrontant-lo amb el del seu Registre reial i trobant-lo conforme, ordenà a Pere de Caldes, son escrivà, l'in lliurés d'ell copia autoritzada; i així fou fet a Perpinyà en dit dia. Ap. LIII.

Rei Jaume I: Confirmació de pastures.

Algeciras 19 juny 1273.

447 EL rei Jaume I d'Aragó confirma als homes de Puigcerdà totes les deveses i pastures, on se vulla que sien, concedides pel rei Alfons i altres antecessors; no obstant altres concessions i lletres fetes per ell mateix; exceptuades les pastures que tenien en querella amb el monestir de Poblet, sobre les quals ha fet ell composició entre Puigcerdà i Poblet. Ap. LIV.

Brangulí: Mas de l'hospital Puigcerdà.

1273.

448 BERNAT Fereix, Procurador del Rei d'Aragó, defineix a Guillem de *Isogol, Rector,* (Comanador) de l'Hospital de Puigcerdà tota demanda que contra de l'Hospital podia fer per raó del mas que té en la vila de *Vilanguli.*

A. D. Perp. *Lib. Feud.* A. fol. 52. V.º

Lló: Concessió de pastures.

8 agost 1274.

449 GALCERAN de Pinós, senyor feudal del castell i vila de Lló de Cerdanya, concedeix a tots els habitants presents i veniders i sos successors perpetuament en dit castre i vila, tota la vall anomenada de Lló, ço és: des del cortal den Vives d'Eyna fins al collet de Finestrelles, Puig Losar i Puig de Besora, per pastura del seu bestiar. Alart. *Priv. et Tit.* pag. 334.

Declaració al privilegi dels saigs.

València 21 març 1275.

450 EL rei Jaume I d'Aragó, havent manat que els seus saigs sien creguts baix la sua simple paraula, declara que no intentà ni vol que això sia observat sinó tan solament en les cites, embargs i altres coses pròpies del seu ofici; però en altres casos en que diguin o proposin en contra d'alguna persona, hagin d'aduhir alguna fe d'altres homes. Ap. LV.

Saigs són els oficials enviats pel Batlle a fora de la vila per denunciar o compel·lir als deutors o als fiadors lligats per deutes amb els homes de la vila.

Privilegi de no ser capturats.

València 21 març 1275.

451 EL rei Jaume I d'Aragó confirma als homes de Puigcerdà el privilegi del rei Alfons de no poder ésser capturats mentre asseguren d'una manera idònea en la cúria satisfer als querellants. Ap. LVI.

Bans amb consell dels pròcers.

Perpinyà 8 novembre 1275.

452 L'Infant Jaume, havent sapigut que el seu Batlle, Roger de Pera, havia posat un ban de 5 sous als que anessin de nit sense llum, per

propi antuvi sens consell i consentiment dels prohoms de Puigcerdà, li mana que aquest no el fassi cumplir ni altres posi sinó amb dit consell i consentiment. Ap. LVII.

Rei Jaume de Mallorca: privilegis.

Perpinyà 1 gener 1276.

453 JAUME, rei de Mallorca, confirma als de Puigcerdà tots els privilegis i consuetuts concedits fins al present: a més els concedeix que els capturats, si no ho son de dret o per composta, no deguin pagar res de custòdia de la presó al batlle, al saig o al carceller; que els oficials reials cada vegada que es mudin deguin jurar en presència dels prohoms de desempenyar fidelment el càrrec; i que dels trasllats dels actes de la cúria reial de Puigcerdà no hagin de pagar a l'escrivà sinó 6 diners per cada mig full escrit d'una cara, i pels trasllats de testificacions 2 diners i no més.

Original A. M. f. s.: falta el segell.

Transllat en Llibre vert, fol. 5. V.ª.

Ap. LVIII.

Vilalta: venda dècimes.

Jàtiva 28 maig 1276.

454 EL rei Jaume I d'Aragó confirma una venda de les dècimes de Vilalta a Cerdanya: és l'últim acte conegut d'ell en el país.

Alart. *Priv. et Tit.* p. 342.

Nèfol: cens feudal.

30 juny 1276.

85 B. Fareix executor dels feus reials confirma a Bernat d'Odelló de Puigcerdà, 5 quartals de civada que rep cada any en el mas de Arnau de Nèfol, de Nèfol: «*B. fareix datus a domino Rege executor feudorum laudo et confirmo ad feudum domini Regis vobis bernardo de Odeló de podioceritano V. quartallos ciuate villanos quos accipitis annuatim in manso Arnaudi de nefoll de nefoll et in honoribus eiusdem.*» Fet a II° calendes juliol 1276.

A. D. Pèrp. *Lib. feud.* A. fol. 59.

Mort del rei Jaume I d'Aragó el Conqueridor. Règim polític de Cerdanya.

27 juliol 1276.

156 EL rei Jaume I d'Aragó, el *Conqueridor*, segons l'epitafi del seu sepulcre en el Monestir de Poblet, prengué l'Hàbit del Cister la vigilia de Sta. Magdalena en la vila d'Algeciras i morí a València el 27 juliol (VI calendes agost) 1276. Bofarull: *Cond. Barc.* II. p. 241.

El comtat de Cerdanya continuà amb el règim polític de l'Infant Jaume que des de primer d'any és dona el títol de Rei de Mallorca, en feude i baix la soberanía del rei d'Aragó, son germà Pere II, rebent-ne l'investidura a 1 febrer 1278.

Sínode d'Urgell.

1 novembre 1276.

457 EL Bisbe d'Urgell, Pere de Urg, en ses Constitucions Sinodals ordena entre altres coses: que els capellans, tenint una església, no puguin conduir-se per cantar en altra; que la Sagrada Eucaristía sia portada honoríficament als malalts amb llum i campaneta, confirmant les indulgències abans per ell concedides als acompanyants d'ella; que, com pel jocs, molts, a instigació diabòlica, rellisquen en blasfemar del Criador, es prohibeixen als clergues els jocs de *dauz, grescha, riffa, altileva* i *cabraboch;* que es reserva al Bisbe o a son oficial, *com és ja de costum,* l'absolució dels que oprimeixen als petits; que resideixin als rectors en llurs esglésies; etc.

Villanueva. *Viaj. Lit.* XI. pag. 283.

Els capellans conductius i el llum per portar el Cos de Crist per la Vila als malalts són objecte de molts llegats; els jocs també, de promeses; l'*opresió parvulorum* es troba en els dos convenis del Bisbe Abril, de març i 19 abril 1268, i la residencia en varies monicions.

Sta. Maria: obrer.

29 juny 1277.

458 IIIº *Kalendas iulii, 1277.— Bern. de morerio, bern. de galaube, P. iudice, And. den march,* cònsols de la Vila de Puigcerdà reconeixen a *G. de isaualls* que, d'orde i manament d'ells,

han entregat a P. *mercatoris*, obrer —*operario*— de l'església de Puigcerdà XXIII sous barcs. recollits de l'obra de dita església.

Lib. Firmit. d. s. fol. 2.

Sta. Maria: servei diví.

3 juliol 1277.

459 V° *nonis iulii, 1277.— G. roseyllo,* prevere rep XC sous barcs. per celebrar durant un any els divins oficis en l'església de Sta. Maria de Puigcerdà per l'ànima de la filla d'*Embroni.*

Lib. Firmit. f. s. fol. 5.

Els molts llegats en forma semblant de la present època ocupaven molts preveres, conductius d'un any, en el servei de cor, unint-se amb els que el feien sempre en virtut de benifet o de llegat vitalici. Els inconvenients d'una tal forma individual aconsellaren d' establir-la collectiva, instituint-se així el Col-legi de Preveres a 14 octubre 1320 pel Bisbe d'Urgell, Ramon.

Sajonia, Templers.

5 juliol 1277.

460 DOMINICA III *nonis julii,* 1277.— Fr. *P. de campo rotundo* de la casa Milicia dels templers donada a ell llicència i potestat pel senyor rei de Mallorca de vendre els rèdits de Puigcerdà, de la vall i castell de *Charol* i castell de Llívia i ses batllíes per un any, fet encant ven a R. Mauri els rèdits de la *Sajonia* de Cerdanya i Puigcerdà des de sant Joan pròxim passat a un
23 any; *salvo jure domus milicie templi;* rep 60

sous barcs. Testimonis: *R. de uila longa, R. de sorede, Ja. catelli, ffz. de rippa, Ar. pelicer.*

Puigcerdà: forum, leuda.

461 FR. P. predit, amb la mateixa dita autoritat i fet encant, concedeix a P. FF. i a P. *recho*, de St. Joan prop passat a un any el *forum* i lleuda de Puigcerdà amb sos drets tal com el dit senyor rei i sos antecessors els tingueren i cullireu; donant-los també llicència d' empenyar amb sa pròpia autoritat els drets dels dits *forum* i lleuda; volent i concedint-los que tinguin la tercera part de la pena de tots els que caiguin en ella per raó de furt o de crim comès en els mateixos *forum* o lleuda: exceptuats el dret dels Hospitals de Puigcerdà, el del comte de Foix i el del Temple—*facientes tenere ex parte dicti domini Regis, saluo iure hospitalium podiiceritani, et comitis fuxi et saluo iure templi* — Rep MDCCCCX sous melg.

P. FF. i *P. recho* afermancen pagar MDCCCCX sous melg. al dit Fr. P. en nom del senyor Rei per dita venda, ço és: la tercera part, de St. Joan prop-passat a IIII mesos, d'allí a IIII mesos altra tercera part i altra d'allí a altres IIII mesos donant fiança: *G. ihouer, And. de isogoll.*

Item afermancen pagar CCXXXVIII sous VIIII diners a dit Fr. P. per la dècima de la lleuda i *fori* dits, que la casa Milicia del Temple deu rebre la meitat per Nadal i altra meitat per St. Joan; donant fiança. . . . . i P. de mornach.

Llívia: castro, batllía.

462 FR. P. amb dita autoritat i fet encant, ven a P. gisclauar als rèdits de Llívia, i les justicies civils del castro de Llívia i sa batllía, exceptuats els drets del Temple del Monestir de Cornellà i del batlle de dit lloc—*saluo iure templi et monasterii corneliani et baiuli dicti loci*—amb potestat de constituir col·lector en defecte del batlle si tal volta ell no fes arreplegar dits rèdits: rep MDLXXXX sous.

Lib. Firmit. d. s. fol. 4.

Ramon de Cadell.

10 juliol 1277.

463 VI *idus iulii, 1277.— Bernadus de riuofrigido decanus* del Conflent jutge subdelegat pel senyor Abat de Besalú, diòcesi de Girona cita a Ramon de Cadell capellà de Puigcerdà per compareixer a Vilafranca davant seu el dia IIII nones agost. *Lib. Firmit.* d. s.

Soler: mas.

15 juliol 1277.

464 IOUIS *idus iulii, 1277.— G.ª mercatoris* filla de P. *mercatoris* reconeix a bern. *decz cherol* haver vengut ella a ell el mas que tenia a la parròquia de St. Climent de Soler i tot el dret que té en la borda de *aragallo*.

Lib. Firmit. d. s.

Guillem de Clement.

9 agost 1277.

465 V.° *idus augusti, 1277.—G. roqua, R. de solano i G. de planeolis* de Puigcerdà afermançan pagar L i una lliura XVII sous i VI diners barcs. a *G. clementis* per draps de sarzil—*pro pannis sardzilii*—una meitat per Nadal i altra per carnestoltes. *Lib. Firmit.* f. s. fol. 15 V.°

Villec: rèdits.

466 P. *de sens armi, miles* ven per CLXXVIIII sous 9 din. barcs. a *Pere jouer* els rèdits de la vall de *uillech.* *Ibid.*

Urtg: molins.

467 R. aurer de Puigcerdà concedeix a Vidal del mas d'*Aravo* habitant de Puigcerdà aquella terra que té al terme de Sant Cosme de Caixans que confronta amb el *Gohall* dels molins d'Urtg. *Ibid.* fol. 16 V.°

Bellver: rendes del castro.

9 agost 1277.

468 EL rei Jaume de Mallorca mana a P. Jover, batlle del castro de Bellver que doni i restitueixi V modis de forment a R. Vidal de Badés.

Ap. LIX.

Saga: mas de Mitjavila.

Puigcerdà 14 agost 1277.

469 ARNAU de Saga defineix perpetuament a Bernat de Ricard de Saga, habitant a Puigcerdà i a Arssendis esposa sua, aquella alberga que li deu fer cada any en el mas de Saga anomenat Mitjavila, pel preu de 650 sous barcs. corona de tern. A. M. P. d. s.

Marcevoll: Procura.

3 setembre 1277.

470 III° *nonis septembris, 1277.— Fr. iacobus de fonte de amans*, Prior de Sta. Maria de *Marceuoll*, de l'Orde del St. Sepulcre de Jerusalem, constitueix procurador seu, síndic, *yconomum* i actor a Ar. *mandrat* de Puigcerdà en totes les causes i per regir tots els negocis seus i del Monestir a Cerdanya. Testimonis: *Ja. de taltendre, Ja. orig.* *Lib. Firmit.* d. s. fol. 15.

Mateu d'Oliana.

4 setembre 1277.

471 II *nonis septembris, 1277.*—Mateu d'Oliana, fill de P. de Oliana i Agnes muller sua, col·loca en matrimoni a sa filla Mateua amb R. de cugulls fill de B. de cugulls condam, donant-li en dot XII marques d'argent. *Lib. Firmit.* d. s.

Embeig: castell.

4 i 7 setembre 1277.

472 SABBATO II *nonis septembris — Veneris XV Kal. octobris, 1277.*— Havent-se fet un mal en la parròquia del castell d'Enveig, del qual mal Ramon de Guillem d'Enveig, senyor del castell devía cobrar-se les justicies criminals pagadores en diners. Ramon de Vilallonga, Veguer de Cerdanya, s'hi oposava. Jaume de Riu, procurador del dit senyor, obtingué del rei de Mallorca una carta i després altra de Pere *Rubei*, jutge del dit rei, i les presentà a dit veguer. Finalment la causa degué ser vista per Fr. Pere, Abat de Besalú, com a jutge únic delegat del Papa qui assenyalà el dia de St. Lluc, 18 octubre, per oir dit procurador.

Ap. LX. *Lib. Firmit.* d. s.

Enuals: St. Martí.

13 setembre 1277.

473 IDUS *septembris 1277.— B. dominici,* capellà de St. Martí de *ennualibus* afermança pagar CII sous VI din. barcs. a Pere *fabri* per una mula bruna. *Lib. Firmit.* d. s.

Saga: Alberga de Mitjavila.

14 setembre 1277.

474 XVIII *Kalendas octobris, 1277.*—Ar. de saga paga a Bernat *ricardi* de Puigcerdà l'alberga que deu fer-li pel seu mas de *Mediauilla de saga*. *Lib. Firmit.* f. s.

Hospital; Molins d'Aravó.

15 octubre 1277.

475 IDUS *octobris, 1277.— Gerallus embercat* ven a bern. *de morerio, Andree den march, P. iudici* i *b.º galaubi,* cònsols de Puigcerdà amb voluntat i consentiment dels homes de dita Vila, per dos mil doscents cinquanta sous barcs. de valor CCCVI marques d'argent, la meitat de quatre rodes de molins fariners que aquell i P. *ferrandi* de Puigcerdà tenen a milges *pro indiuiso* en la ribera d'Aravó al peu de l'horta de Puigcerdà—*in ripparia de arauono iuxta ortam podiicerdani*— amb casal on estan elles edificades i construïdes «*in canalibus exquatoriis et cum cabisato et resclausa, aqueductu et tacolls escorredors;*» salvats II quartals i mig de segle cada any per cens al Cenobi de Cuixà.

G. de *isogoll* i R. solera, prevere..... i per ells *P. iudex,* cònsol en nom de la vila, donats del mateix Hospital, afermancen pagar DCXXV sous barcs. per Tots-Sants, a dit *Gerallo,* de dita venda. Fiances: *bern. de morerio, Andreas de march i bern. galaubi* cònsols, en nom de dita Vila.

Item afermancen pagar D sous per Nadal; Item DLXII sous VI din. per St. Joan; Item DLXII sous VI din. de Nadal a un any.

*Sabbato XVII*º *Kalendas novembris, id.— Bern. de morerio, Andreas den march, P. iudicis, i bern. galau,* cònsols, en nom propi i de la Vila de Puigcerdà, donen, concedeixen i assignen ***gratis inter uiuos amore Dei,*** a l'Hospital

major de Puigcerdà la meitat *pro indiuiso* de les IIII° rodes de molins fariners situades en la ribera d'Aravo junt a l'Horta de Puigcerdà, amb sos casal i pati, que han comprat a *Gerallo embercad;* retenint a si i a la universitat que l'Hospital ho tinga a voluntat d'ells.

Lib. Firm. d. s.

Egat, Ventajola, Anas, Orén: censos dals feus.

20 octubre 1277.

476 BERNAT Fereix de Vilafranca, executor de feus en les parts de Cerdanya, Conflent, Ripoll, vall de Prats i Camprodon lloa i confirma a Bernat de Morer, degà de Talló la dècima que rep en nom de l'església de Talló en la vila d'Eguet i en Ventajola i uns censos en les parròquies d'Anas i Orén.

A. D. Perp. *lib. feud.* A. fol. 23.

Puigcerdà: Bestorri portal de Vall nova.

24 octubre 1277.

477 LUNE VIII *Kalendas nouembris, 1277.*— R. de *taltendre* i P. *jouer*, obrers constituïts pel senyor Rei per obrar les bestorrs i portals de la Vila de Puigcerdà, personats davant b. *de morerio* i *P. iudice*, cònsols, digueren i protestaren que estaven preparats a obrar i fer l'obra de la bestorr i del portal de la vall nova de dita Vila, si ells volguessin destinar diners amb els quals ells farien l'obra; tornarien empendre el

treball i pagar els deutes que de dita obra havien fet: altrament era perillós que haurien de desistir perquè no podien trobar cap operari que sense diner volgués treballar.

R. de *taltendre* i P. *iouer*, predits, reconeixen a *b. de morerio*, *P. iudici*, *b. galaubi* i *Andree den march*, cònsols, haver-los-hi entregat V mil CC sous barcs. que han destinat a dita obra.

Lib. Firmit. d. s.

Guils: batllía.

3 novembre 1277.

478 III° *nonis nouembris*, *1277.—F. ferrer lobeti* confessa a R. *langord* haver-li pagat CXXV sous barcs. d'aquell deute de M.CXXV s. barcs. que li devia del preu de la batllía d'*Eguils*.

Lib. Firm. d. s.

Guerol: Galceràn de Pinós.

4 novembre 1277.

479 IOUIS II° *nonis nouembris*, *1277.—Gauceran-dus de pinos*, fill de *Gaucerandi de pinos*, reconeix a Mateu *gymballi*, batlle de *cherolt*, haver-li pagat i entregat a sa voluntat CCCC sous melg. de l'any present, que l'il·lustrissim Jaume D. g. condam rei d'Aragó li havía dat i assenyalat cobrar cada any durant sa vida sobre els rèdits i eximents del castell i batllía de *cherolt;* els quals també l'Excel·lentíssim senyor Jaume D. g. rei de Mallorca li havia concedit i confirmat. Testimonis: *P. de palacio*, *R. de cugulls*.

Gaucerandus de pinos fill de *Gaucerandi de pinós* promet a Mateu *gymballi,* batlle de *cherolt,* tornar-li dits CCCC sous melg. si per raó d'ells es mou alguna questió o demanda per qualsevol persona i en qualsevol temps davant el rei de Mallorca. Fiança: G. R. de *sagrera, miles,* i altres. *Lib. Firm.* f. s.

Altres nótules de 1277.

480 EN el mateix llibre Formitatis de 1277 s'hi troben nòtules de: Fr. Pere, Abat de St. P. de Besalú; *Bertrandus,* rector de l'església d'Ur; F. batlle de *eguils*; G. *hualardi,* batlle de Cerdanya pel Monestir de Cuixà; Fr. *Poncius,* Abat de St. Pere de Portella; G. *spuiol* de Puigcerdà; *pelliparius;* P. de *clara* de Puigcerdà; P. Joan que fou de Pedrera, ara de Puigcerdà; R. de *sorede,* sotsveguer de Cerdanya; R. de soler, *miles; F. decz riuer* de parròquia de St. Martí de Villec; Bernat de Figols, *miles;* G. sagrista de Pedra, prevere; B. *geralli* de Fetges; Catalana muller de *Paschalis de meyans* de Puigcerdà.

Fenés, Argolell: Venda de terres.

15 novembre 1277.

481 ERMESSENDIS *de Feners* ven a Arnau Babot d'Ordino dues terres situades en el terme i *apendici* de Sta. Eugènia d'Argolell pel preu de 200 s. melg.

Ap. LXI. Perg. Or. de cal Clará de Llés.

Cerdanya Comtat: Infeudació.

1 febrer 1278.

482 NOTA de l'infeudació feta pel Rei D. Pere d'Aragó al Serenissim En Jaume, primer Rei de Mallorca a les calendes de febrer de 1278, que és en el *diversorum viridar.* 2 fol. 33.
P. D. Llivia: *llibre ferrat.* post fol. 1.

En tal acte el rei Jaume diu al rei Pere: «volem e otorgam quels hereus e successors nostres sien tenguts de fer homenatge a vos e als successors vostres e dar postat (potestat) .. de la vila del Puig de Cerdanya per nom e veu de Cerdanya e de Conflent.» Aixís la vila de Puigcerdà era considerada capital de les dues comarques. *Cron. del rey Pere.* Ap. pag. 413.

Danys del Comte de Foix.

23 agost 1278.

483 EL Papa Nicolau III en Viterbo envià un Breu a l'Arquebisbe de Tarragona perquè remedie com pugui els mals ha patit aquest país en les guerres amb el Comte de Foix: saqueigs demolicions d'esglésies, profanacions de la Sgda. Eucaristía. etc. Villanueva *Viaje lit.* XI p. 106.

Montellá: castell.

8 setembre 1278.

484 EN el pariatge d'Andorra entre Pere d'Urtg, Bisbe d'Urgell i Roger Bernard III Comte de Foix, el primer entrega al segon 1000 sous

melgonesos i aquest li renuncia a son favor els castells de Montellà, Bescaran, Arcavell i la vila de Seu d'Urgell.

Baud. Mon. *Comt. Foix*. II p. 167.

Draps, Pobres Vergonyants.

Puigcerdà, 30 novembre 1279.

485 GUILLEM Bosom de Puigcerdà, hereu universal de son oncle Guillem d'*Ezebolera*, amb consell dels marmesors Ramon de Cugulls, Bernat de Sautó i Ramon de Mayans (Mayenci) de Puigcerdà, en cumpliment del llegat de son oncle en que deixà 3000 sous melgonesos per comprar rendes destinades a la fundació d'un benifet perpètu a Sta. Maria i d'una almoina perpetua de drap de fil per vestir 50 pobres vergonyants; i havent comprat amb ells la sexta part de la dècima de Llívia a Guillem fill de Pons de Guillem, quondam, de Vilafranca; ordena, dóna e instituex dita sexta part de dècima per les cargues de dites ambdues fundacions, destinant a la del presbiterat 100 i a la dels draps per 50 pobres 75 sous melg. A més ordena, dóna, constitueix i asigna a Jesucrist, a Sta. Maria i al lloc sacerdotal (benifet) instituït per son dit oncle en l'església de Sta. Maria de Puigcerdà per celebrar-hi els divins oficis, i a l'almoina per vestir pobres, junt amb dita dècima, unes cases que té a Puigcerdà al carrer dels Molins, confrontant amb les cases de P den Porcall, P. de *curvalli*, altres de dit Bosom i amb via pública.

A. M. P. d. s.

P. de Travesseres.

10 setembre 1280.

486 IIII° *idus septembris, 1280.—P. de traueseres, domicellus*, afermança pagar CXXXI sous barcs. a *P. cog i Ja. cog perairiis*, per Pasqua. Fiança: P. carbonell, batle de *Cortaucz*.

Lib. Panneriorum d. s.

Homenatge al Comte de Foix.

25 setembre 1280.

487 EL rei Jaume de Mallorca comunica a *R. de taltendre*, lloctinent en els castells i honors te obligats pel Comte de Foix, que ha manat als militars, batlles i altres homes de dits llocs fassan homenatge de *feeltat* al dit comte en mans del seu procurador el noble Guillem vescomte de Castellbó.

Segueixen els noms de tots els que van prestar-lo.

Ap. LXII. *Lib. Pannerior.* fol. 9.

Núria.

27 setembre 1280.

488 V° *Kalendas octobris, 1280.*— Fr. Amat, *donatus* de la casa de *anuiria*, afermança pagar LXXI sous III din. barcs. a P. jouer i Ar.

El liber *Panneriorum*, d ls draps, és també de parracs i del mateix format que els anteriorment dits *Extran.* i *Firmit:* comença *VIII Kalendas iunii 1280* i acaba a *X.° Kalendas iulii 1281* i conté nòtules dels draps i perairos.

amill, peraires, per Pasqua. Fiança: Joan *puiol* de Puigcerdà. Testimonis: G. *bereng, valsera.*
Lib. Panneriorum. d. s.

Comerç amb Limos.

18 octubre 1280.

489 XV *Kalendas novembris, 1280.—Ar. muntaner i R. carpi de Limos* mercaders tenen en dipòsit per Ar. embercad, fill del condam Ar. embercad LXVIII lliures XV sous barcs. coronator. que prometen tornar-li per St. Vicens dins la vila de *leynich supra marno,* en les fires. Fiança: Bern. de campayna de Puigcerdà. Testimonis: *R. embercad, G. cog.*
Lib. Boateriorum (1) f. s.

Pardines: Vila Tinós...

490 PASCHALL *de uilatynos* de la parròquia de Pardines afermança pagar CII sous VI din. barcs. per blat a *bereng. girmali,* de Tots-Sants a un any. Fiança: *Jacme boxa* de la mateixa parròquia.

P. alynnat de perdines i Ar. caliz de vila tynnos de parochia de pardines afermancen pagar CXX s. b. a P. i R. girmalli. Ibid.

El nom de Pardines, procedint de *pardina,* lloc de pastura, es justificat pels diferents

(1) El *Liber Boateriorum,* dels Bouers, comença *VIII Kalendas iulii M.CCLXXX* i acaba a *Iovis ante Pentecosten, quarto Kalendas iunii MCCLXXXI;* notaris Ramon de *Caberriu* i Arnal de *Bono-anno.*

veïnats que formaven aquella parròquia i que son: «Vila Tinyós» veïnat principal, avui centre del poble; «Veïnat de l'Orri» avui a cal Ros, Perpinyà i Falgosa; «veïnat Pujalt» avui a cal Nofre i les Vinyes; «Vilaró» que comprèn unes dotze cases; «Llevanera» que comprèn el veïnat del Molí amb unes sis cases més; i «Puigsach» que comprèn el veïnat de Sta. Magdalena i Boixatera. *Lib. Boater.* d. s.

Embeig: domer.

24 octubre 1280.

491 VIIII *Kalendas nouembris, 1280.— P. de ginebret, presbiter, ebdomadarius sti. saturnini de inuidio* ven a Bernat Fabre tots els esplets presents que té en tot l'honor de St. Sadurní d'Enveig, per LXXXVII sous VI din. barcs. *Lib. Boater.* d. s.

Caralps i Fustanyá: décimes.

6 novembre 1280.

492 IIIº *nonis nouembris, 1280.— P. de munclar, miles,* ven a Joan *puiol* de Puigcerdà en quant a una meitat i a P. i Ja. Cog, en quant a l'altra meitat d'aquí a dos anys, dos esplets complets, per MCC sous. barcs. sens canvi la part de dècimes, en blat, bestiar i altres coses que li pertany i rep en la parròquia de St. Jaume de *cheralbs* i en la parròquia de St. Sadurní de *Fusteynna, B. de fusteynna,* batlle de *cheralbs*

lloa les coses dites i promet cullir dites dècimes i resprondels-hi be i fidelment.

Lib. Panner. f. s. fol. 11 V.°

Taules reials a l'encant.

Perpinyà 30 novembre 1280.

493 EL rei Jaume de Mallorca havent sapigut que Bernat Esquellat. Batlle de Puigcerdà i Veguer de Cerdanya feia pagar un lloguer als que tenien les taules reials de merceria, sastreria i carnisseria, li ordena se'n abstingui i que les doni a l'encant públic al mellor postor. Ap. LXIII.

Pena per deutes.

Perpinyà 30 novembre 1280.

494 EL rei Jaume de Mallorca mana als seus batlle i Jutge que no imposin als homes de Puigcerdà pena per no pagar els deutes sinó fins senyalat cert dia o cert temps a no ser que els deutes sien de les rendes del rei. Ap. LXIV.

Empares per feu.

Perpinyà 30 novembre 1280.

495 EL rei Jaume de Mallorca mana a Bernat Esquellat Batlle i Veguer a Joan Gras, Jutge de Cerdanya i Conflent que no embarguen les possessions dels homes de Puigcerdà per causa de feu, sinó en cas de que aquest sia reial.

Ap. LXV.

Incendi: concessions.

Perpinyà 30 novembre 1280.

496 EL rei Jaume de Mallorca havent oït als nuncis enviats a ell amb lletres de creença: Jaume de Cadell, Roger de Pera, Arnau d'Amill, García de Romeu i Bernat de Prat, la relació del gran incendi de Puigcerdà en el qual gran part de les cases i hostatges quedaren enterament destruïts amb molts altres danys en coses i mercaderies per qual motiu li demanaven que els concedís algunes gràcies, se'n dolgué molt i en fou fortament entristit i enfadat, reputant propi el dany succeït i accedint a la petició concedí les gràcies següents:

Condonació de totes les penes en que havien caigut pel bovatge.

Condonació del bovatge a tots els perjudicats per l'incendi.

Condonació de la meitat del bovatge que deuen, als demés de la vila que no han sigut perjudicats per l'incendi.

Moratòria de tres anys als damnificats, dels deutes que tenen tant a cristians com a jueus, amb cessació d'interessos, exceptuats els deutes que es deuen entre si els damnificats i la moratòria revocada a algun d'ells.

Exclusió del batlle i jutge en imposar pena per no pagar els deutes, sinó que solament sia imposada per la cúria reial.

Prohibició de captura i d'embarg per deutes
24 de feu, a no ser que sia feu reial.

Manament de posar a l'encant públic les taules de merceria, sastreria i carnisseria de la plaça. (1)

Rogació a tots els homes de Cerdanya que bonament ajudin a treure la terra de les cases incendiades i en les obres per reedificar-les; manant al batlle seu que els hi indueixi tant com pugui. Ap. LXVI.

Incendi: franquesa de questia.

Perpinyà 1 desembre 1280.

497 EL rei Jaume de Mallorca considerant que per raó de l'incendi li correspon compadir-se dels de Puigcerdà els enfranqueix durant cinc anys de la questia o questies. Ap. LXVII.

P. O. conservat en A. M molt malmès: còpia d'ell en *Lib. Privileg.* doc. 16.

Serrateix: rèdits.

9 desembre 1280.

498 V.° *idus decembris, 1280.— Fr. bertrandus,* Abat del Monestir de Santa Maria de Serrateix ven a Bernat de *mornago* per M.CCC.LXXV sous barcs. per quatre anys tots els rèdits que rep a Cerdanya.

Lib. Panner. d. s. fol. 13.

(1) L' edifici, carnisseria de la plaça, subsistí fins al segle passat en què fou venqut al Sr. Juncosa, en el qual s'hi edificà la casa. Al voltant de la mateixa plaça hi havía les altres taules.

Bernat d'Embeig: Almoina.

Puigcerdà 1 gener 1281.

499 BERNAT de Guillem, de Lozano, fill de Ramon de Guillem de Lozano, de Puigcerdà dóna a Déu omnipotent i a la Almoina de Bernat d'Embeig i de Pere *Nucerii*, o en lloc d'ella, a Andreu den Marc constituït peraire de les mateixes almoines per l'Universitat de Puigcerdà, pel preu de DXXXVII argents de valor DC sous barcs. corona de tern, tres modis de segle, ço és: 2 en el mas d'Arnau Diumenge i 1 en el de Pere den Nogués, situats a Sta. Eulalia que Jaume del mateix lloc vengué al pare seu (de Bernat de Guillem). A. M. P. d. s.

Ovella i Coma de Ovella: décimes.

24 gener 1281.

500 VIIII *Kalendas februarii, 1281.*—Ermengol *de alb, miles*, ven a Pere Cerdà de Puigcerdà per MM.CXXV s. barcs. durant dos anys totes les dècimes que rep en els vilars de *uuela* i de *coma* i tota la parròquia de Sta. Maria de *huuela*, exceptuades les de xais, llanes i formatges. Testimonis: Pere, capellà de *huuela*, b. czafont de *sagramorta*. *Lib. Pan.* d. s.

Ribes: esmena.

4 febrer 1281.

501 II *nonis februarii, 1281.*— *R. mascharas* batlle de Ribes, afermança pagar per Carnestoltes a

G. petri, pelicer de Puigcerdà CLXXV sous barcs. en esmena de dany ocasionat; pels quals li entrega en penyora un vas de plata dorat de dins i de fora—*pro quibus trado tibi unum ciphum argenti dauratum intus et exterius in pignus*—; així que si no els paga en dit temps, se'l puga vendre a l'encant de la Vila de Puigcerdà i si en sobra li torni i si li falta ell ho restituirà. *Lib. Boateriorum* d. s.

Altres nòtules.

502 EN el mateix llibre Boateriorum es troben nòtules de: Bern. capellà de Cortaucz; Joan de Cortaucz i sa muller Sibilia; felix de nauascort de podio de teló, habitant a Bellver; G. de Sobiror de St. Martí de Aravó; P. de serra de podio de pruyllans; R. sangaid, batlle de eguils; G. de casteyllo de Bellver; G. de esteguell de la parròquia de St. Martí de Campelles; A. de casa sobirana de fornells in valle ripparum; R. martí i P. cugulels de mazana de parrochia de rippis; P. ff. planedoles faber; P. de torrelles de parrochia de saig; Bertran romeui de stauar; Bernabé de cortcz de sanauastre; B. den gelatz de parrochia de campiliis et b. stephani de estegalela de parrochia de erinaczies; B. de narssen de uillario de ouanca; Poncius de planees de planedis et G. de planoles de parrochia sti vincencii; Johan sancza de junchero de parrochia de pruyllans; Cauanelis, capellà de Bar i P. ademar; P. saló de fornells i b. uidal de cu-

gumells de parrochia de Dorria; Ermengaudus de alb, miles; P. muntanerii batlle de Dorria; G. de trauesseres de parrochia de pruyllans; R. de embreet de parrochia sti. saturnini de anolt, XIII Kal. febr.; Casteyllo de prato de parrochia ste. margarite de biayna; G. quife de parrochia de planedes; bern. jacobi capellà de Sta. Eugenia; B. capellanus de anes; G. de coma rossa de parrochia de planeolis; R. de ardogoll de parrochia de pruyllans.

Núria: Donat.

15 juny 1281.

503 XVII° *Kalendes iulii, 1281.— Frater Amat, donatus ste. marie de anuyria,* afermança pagar XXVI sous barcs. III din. a *ff.° de rippa* per la primera festa de Tots-Sants. Testimonis: Ar. oliuer, Ar. roset.

Lib. Panner. d. s. fol. pen.

Altres nòtules: Sant Joan de les Abadesses, Cortaucz...

504 EN el mateix llibre Panneriorum es troben nòtules de: Fr. Romeus, Abat de St. Pere de la Portella; (1) P. capellanus de planedis; Be-

(1) Del Monestir de St. Pere de la Portella es conserven en bon estat les parets; més l'embigat desaparegué ultimament, quedant al descobert.

rengarius Abat de St. Joan de les Abadesses; (1) B. Prior del Monestir de Sta. Maria de Cornellà; B. de pynes, capellanus de monteliano; R. de Pinós i R. de Botrá; B. capellanus de cortaucz; (2) R.us de valespirans, batlle de czagardia, i B de casanoua, batlle de bagadano (Bagà); Bertolomeus de bocrano, batlle de salagosa; Guillemotes de la barcza, batlle de la rocha de uillech; (3) R. de uena de Les; P. muntaner, batlle de Dorria i G. de capellano de Toses; G. batlle de eyna; Fr. berengarius de sta. columba, comendator domus spitalis de osseia; Berengarius de pinu, batlle del mateix lloc; Ar. de neffol

(1) Vers 838 havia fundat Guifre, comte de Cerdanya, el Monestir de Monges de St. Joan de Ripoll de l'Orde de St. Benet i segons la Regla del Concili d'Aquisgran: en 1017 foren substituïdes per Frares del mateix Orde i Regla, subsistint independentment fins a 1086 en que s'agregaren als Frares del Monestir de Marsella del mateix Orde; més expulsats aquests en 1093 s'introduí i establí en el Monestir de St. Joan la canònica agustiniana. En 1098 mor el Bisbe Berenguer i tornen a introduir-se a St. Joan els Frares de St. Victor de Marsella; a més s'hi estableixen també les monges anomenades Elisabets, vingudes dos anys abans de Grècia i establertes en el Monestir de St. Victor de Marsella d'on havien sigut expulsats els Monjos; havent-hi aleshores a St. Joan dues comunitats, una de frares i altre de monges. En 1114 tornen a sortir-ne les monges Elisabets, quedant-hi solament la canònica agustiniana de frares que subsistí fins que fou secularitzada pel Papa a finals del seg. XVI: a aquesta orde perteneix l'Abat Berenguer de la present nòtula. En 1120 el comte de Barcelona i Cerdanya institui el bisbat de St. Joan que desaparegué en 1130.

Not. de l'Arx. de St. Joan Abad.

(2) De Cortaucz es conserven vestigis d'edificació, pedres treballades, una pica de pedra a cal Verdú de Travesseres i les portes de l'església que foren traslladades a l'església actual de St. Jaume de Travesseres: estava situat al terme anomenat avui de les Fontanelles, Reimeres i Torres, entre Travesseres i Martinet. El nom de Cortals s'hi conserva en una partida de terreno sobre el poble.

(3) El nom de *rocha* aplicat a un castell es troba també entre altres, a roca de Nargó. Baud. Mony. *Comtes Foix*, II, pag. 212.

de parrochia de thelo; P. de ger i A. amelii, arbitres entre Ar. de monacho i b. de figollis, militis; A. de uendzilles de senauastre.

Parlament frustrat.

25 abril 1282.

505 EN carta datada de dijous festa de St. Marc 1282 el noble Guillem d'Arnau de *castroverduno*, Procurador del noble comte de Foix convení i pregà a Bernat Squillat, veguer de Cerdanya i batlle de Puigcerdà i a Joan Grassi, jutge ordinari de Cerdanya vinguessen per parlar a Pimorent el diumenge següent: hi anaren, i en arribar sobre el castell de Carol en el camp d' Emmonir, ensopegaren a un propi enviat d'aquell, dient-los que no hi havia pogut compareixer. *Lib. Firmit.* d. s.

Embeig: censos.

11 juliol 1282.

506 V.° *idus iulii, 1282.—P. carbonelli*, procurador de P. de trauesseres, *domicelli*, en nom d'ell i de R. de trauesseres ven a G. de trauesseres d'aquí a tres anys, haguts i cullits tres esplets complets tots els drets i accions que dits P. de trauesseres i R. de trauesseres tenen i deuen tenir en les dècimes de *inuidio* (Embeig) i de tota la parròquia i ses termes i en sos esplets i fruits; lo qual els hi correspon per successió i raó de P. fill de G.i vgi. de trauesseres condam: rep per això XI modis de segle rectes amb amostes:

no respon de *minus falimento grandinis uel nebule* i promet que dita venda farà tenir ferma per dits P. de trauesseres i R. de trauesseres. Testimonis: Ja orig, R. iouer.

Lib. Firmit. d. s. fol. 3.

Travesseres: pastura.

13 juliol 1282.

507 LUNE *tercio idus iulii, 1282.*— R. de *trauesseres* fill de condam *Geralli hugonis de trauesseres* ven a *P. de uilalobent* de Puigcerdà d'aquí a la festa de St. Joan per XX sous barcs. la pastura de Travesseres com els homes de Travesseres acostumaren tenir-la aixís que per dit temps puga tenir allí tot el seu bestiar com els dits homes de Travesseres poden tenir-li; i no puga recullir altre o altres homes dins dit temps en dita pastura. Testimoni: B. blanch.

Lib. Firmit. d. s. fol. 3 V.ª

Sagramorta: captura.

16 juliol 1282.

508 IOUIS *XVII Kalendas augusti, 1282.*— P. de Pi de Puigcerdà, rector de l'església de *taltendre* digué, protestà i amonestà a Simon *nebot*, prevere de Sagramorta en presència dels infrascrits, que dit Simon no celebrés endavant els divins oficis en l'església de Sagramorta estant present e oient *P. decz torrent;* perquè quan Ermengol d'Alb, *miles*, capturà al dit *P. de pinu*, el dit *P. decz torrent* vingué amb ell amb

armes, estigué a la sua captura, el conduí i detingué capturat; de la qual captura dit *P. de pinu* degué redimir-se en poder del dit Ermengol i de tot lo predit resulta que *P. decz torrent* és excomunicat amb excomunió major que no li pot ser absolta sinó pel Sumo Pontífice. Testimonis: *R. de gaciris, presbiter, Ja. mulner textoris.* *Lib. Firmit.* d. s. fol 3 V.ª

Sagramorta: venda.

24 juliol 1282.

509 IX.° *Kalendas augusti, 1282.*—Ermengol d'Alb amb sa muller ven a Ar. *veciati*, fill de A. veciati en dos terceres parts, i a Jaume Cog i a P. Cog, en l'altra tercera part, d'aquí a vuit anys, la vila de Sagramorta, amb homes, dones, tersons, rèdits, eiximents, productes, questies i tots altres drets que rep en dita vila de Sagramorta i en els termes i decimal de St. Vicens de la mateixa, i tot lo que li pertany a Comes i a la obra de St. Esteve amb homes i dones.
Lib. Firmit. d. s. fol. 4 V.ª

Sta. Maria: denúncia d'excomunió.

26 juliol 1282.

510 HAVENT *P. de salcz*, prevere, celebrat missa i divins oficis en l'església de Sta. Maria de Puigcerdà el diumenge VII calendes agost i denunciat per excomunicat a Guillem Tartera, ausent, de manament del jutge del senyor Papa, Ramon de *amyll* vingué davant del notari Ra-

mon de Cuguls, dient-li que fes instrument públic de dita denunciació; com ho feu, de que realment havia sigut denunciada tal excomunió davant d'ell i del poble de Puigcerdà o almenys de la major part. Testimonis: *B. Esteue, G. cog, A. autet, berg. guadeczamur.*

Lib. Firmit. d. s. fol. 5.

Ramon d'Urtg.

1 agost 1282.

511 HAVENT R. *russi* entre altres estulticies presentat a B. *squillati*, veguer de Cerdanya i Baridà i batlle de Puigcerdà una carta del senyor rei de Mallorca en que li ordena el sobreseïment de la causa moguda contra els homes de Ramon d'Urtg i sa mare *dona Blancha* i contra els homes de P. de *trauesseres* i de Ramon Guillem d'Embeig per raó d'exèrcit i treva, fins que hagués tornat de França; el dit B Squellat, salva la reverència i honor al senyor Rei, protestà dita carta per haver sigut obtinguda callada veritat i aduïda falsedat, no de noticia dels dits homes ni ells presents i per quan el dit rei i ell, B. Squellat, en nom del mateix rei entrà en possessió de conduir els dits homes al dit exèrcit i els dits homes en tal exèrcit el seguiren de bona gana; d'on resulta que la presentació d'aquella carta no val com sia feta en perjudici del dit senyor rei; per lo qual apel-là del manament de dita carta al senyor rei i senyalà al dit R. Ross el dilluns prop vinent a presenciar dita apel-lació, estant ausents Ramon d'Urtg, sa mare Dona

Blanca, P. de Travesseres i Ramon Guillem d'Embeig.

La carta del rei Jaume de Mallorca en Ap. LXVIII. *Lib. Firmit.* fol. 7.

Ovella: llogat.

4 agost 1282.

512 MARTIS II *nonis augusti 1282.—G. de uuela* prevere, reconeix a *P. jouer* que *P. decz coll,* prevere, es llogà amb ell de St. Joan passat a un any per celebrar els divins oficis per l'ànima de *P. de clerá.*

Lib. Firmit. d. s. fol. 3 V.ª

Citació.

7 agost 1282.

513 JOAN *de turre sacrista precentor* de l'església de Lleida, jutge únic delegat per la Seu Apostòlica, havent rebut lletres del Papa que comencen «Martinus episcopus seruus seruorum Dei, etc.» amb autoritat d'elles mana al capellà de Puigcerdà o a son lloctinent, o a Pere *de ger* capellà d'*eguils* citin a *Bernad geralli* capellà de l'església de *quexans* perquè divendres que serà VII calendes octubre comparega a Osca davant el venerable i discret varó Sacrista d'Osca en ses cases: donat a Lleida *VII idus* agost M°CC°LXXX° *secundo.*

Lib. Firmit. d. s. fol. 10.

Templers: cases.

9 agost 1282.

514 DOMINICA V *idus augusti, 1282.—Fr. G. de Puignaucler* comanador de *podiiregum* (Puigreig) *pro domo milicie templi* a Cerdanya i Bergadà atenent i reconeixent que Fr. R. de *uilatiana* comanador de *podiiregii* a Cerdanya i Bergadà havía donat i concedit a P. czabater de Puigcerdà i a sa muller Maria per durant la vida de cada u, unes cases que són de dita casa de Milicia del Temple situades a Puigcerdà, al portal d'Ix, que confronten amb el mateix portal, amb vía, amb cases de *P. madzeler condam* i amb cases de Berenguer de *monguls;* ara lloant i confirmant dites donació i concessió, haguda sobre això plena deliberació amb Fr. Pere de *muttanda,* Mestre de la Milícia del Temple en el tractat que tingué lloc a Girona, i vista la utilitat de dita casa, dóna i concedeix *ad accapitum* o *emphiteosim* dites cases a Pere *czabater* i a Maria sa muller amb les obres, construccions, edificis a elles units i milloraments tant els ja fets per ells com els faedors endavant per ells o per altres. Aixís que deguen i estiguen obligats a fer i construir a càrrec d'ells una casa congrua i suficient sobre una cambra que hi ha en dites cases a la part inferior; que les tinguen i posseesquen per durant tota sa vida tal com els hi donà i concedí Fr. R. de *uilatiana* en altre temps comanador; que després de la mort d'ells els seus hereus i successors deguen per St. Miquel de setembre pagar de cens XVII sous melg.

al dit comanador i seus successors: salvo que ell, sa casa i els frares d'ella puguen sempre habitar-hi i estar-hi quan vulguen i allà tenir i guardar les coses i béns de dita casa; que allà trobin els utensilis congruents d'una casa, ço és: graners, foc, II llits i cambra amb ses robes i paraments, estable, escudelles, vasos i altres utensilis suficientment; i retenint-se també que si dites cases venen a vendre's o a alienar-se se li dongui la quinta part del preu d'elles: rep XL sous barcs. *P. czabater* i sa muller Maria prometen a dit comanador cumplir lo estipulat i tenir les coses en la forma dita.

Lib. Firmit. d. s. fol. 8.

P. de Cardils: casa.

15 agost 1282.

515 SABBATO *festum beate marie augusti XVIII Kalendas septembrii, 1282.*— A. de *fontanylles de domo superiori* i P. fill d'ell venen a P. *cardills,* fill de R. *cardils* de Puigcerdà per CC sous barcs. unes cases que té a Puigcerdà confrontades amb altres de *P. iacobi* de sta. eulalia de II parts, de *P. de onczes* i *G.ª* filla de *moxach* i amb cementiri.

Lib. Firmit. d. s. fol. 10 V.ª

De Cardils de Talló es conserva el nom en un tancat de camp.

Merencs.

15 agost 1282.

516 FR. R. *camerarius* del Monestir de Sta. Maria de Serrabona amb lloança de B. per la gràcia de Déu, Prior de dit Monestir ven a R. de *isaualls* per CLXVIIII sous barcs. els esplets durants dos anys que rep en la vila de Merencs.
Lib. Firmit. fol. 10 V.ª

Embeig: censos.

20 agost 1282.

517 IOUIS XIII *Kalendas septembris, 1282.*—Cecilia, muller de Bernat de Corts, *militis*, i sa germana *Stephania* venen d'aquí a St. Joan i d'allà un any per LXXV sous barcs. tots els rèdits i productes tant de blat com de diners i carns, quarts, tersons, albergues i altres drets que deuen rebre en la vila d'Embeig.
Lib. Firmit. d. s. fol. 11 V.ª

Caselles: venda.

22 agost 1282.

518 SABBATO XI *Kalendas septembris, 1282.*—*Xabithus de barbacano*, atenent i reconeixent que Bertran de Matamala vengué a Bernat *Squillati* de Vilafranca tot el vilar anomenat de *Caseles* amb tots sos honors, possessions, erms, conreus—*condirectis*,—pertinències, cases, casals, horts, hortals, terres, camps, prats, boscos, pastures, censos, foriscapis, bans

—*banderiis*,— molins amb sos recs, rescloses i aigua, homes, dones, tasques i generalment amb tots els altres drets espectants a dit vilar situat dins els termes i adjacència de Sta. Maria de *Fromigera* i estès fins al *podium rotundum*, fins a la *combam cornebanes*, fins al rec de de l'estany de Fromigera, fins a la *gocebam de ualsera* i fins a l'aigua de *ualsera* que baixa fins a *fromigeram*, etc ; reconeixent que dit Bertran de Matamala havía vengut al mateix Bernat *Squillati* aquells molins amb sos casals, recs, rescloses, aqüeductes i un prat contigu amb sos censos, ademprius i drets, situat tot en dit vilar de Caseles, ultra l'aigua de *ualsera* fins a la *quera;* assentint i reconeixent que tot això fou vengut a Bernat *Squillati* en presència d'ell, dit *Xabitus*, sens haver-ne fet instrument de venda per ausència d'escriptor públic: ara per ell i seus successors lloa i concedeix a Bernat *Squillati* totes aquelles vendes fetes per Bernat de Matamala; així que per St. Miquel li doni cada any perpetuament tres modis de civada rectes amb ses amostes pitjades, portats dins el castell de *areleu*, i mig moltó de cens, i que les coses predites no les puga vendre ni alienar o donar a cases religioses sens la sua llicència i voluntat; salvo sempre el dret i domini seu. Rep per eixa lloança CCCLXXV sous barcs. Testimonis: *G. clementis, Salomó de montagut, Ja. guarriga.*

Lib. Firmit. d. s. fol. 12 V.ª

519 DOMINICA X *Kalendas septembris, 1282.*— Bertran de Matamala confirma a B. *Squillati* dita venda feta pel preu de DCXXV sous de tern, valents X marques d'argent.

Ibid. fol. 13 V.ª

Pere Borrell.

23 agost 1282.

520 DOMINICA X *Kalendas septembri, 1282.*— Havent Bernat Squillat rebut una carta del senyor rei Jaume de Mallorca de mans de Pere Borrell, manant-li satisfer a aquest una penyora d'animals restituïda per aquell a P. de Aragal, respon i diu que feu raonablement aquella restitució assegurat abans de que P. de Aragal faria el dret—*ius*—a Pere Borell; que P. Borrell s'havia querellat fraudulentment de dit deute; que P. iover, batlle de Bellver no devía estendre la querimonia perquè P. de Aregal era de la jurisdicció de sa vegueria i P. Borrell havia presentat la querella a P. iover com a veguer; i que aquella lletra havía sigut obtinguda callada la veritat i substituïda falsedat.

Ap. LXVIIII. *Lib. Firmit.* d. s. fol. 10.

Escrivanía: gravàmen.

28 agost 1282.

521 V.° *Kalendas septembris, 1282.— R. de Talentendre* i P. Mercader, *consiliarii* jurats de la Vila de Puigcerdà, de voluntat pròpia i de la Vila constatada en consell general tingut diu-

menge *IIIº Kalendas septembris*, sobre el gravàmen que Bernat Squillat pretén imposar a la Vila exigint el trasllat dels instruments de l'Escrivanía, fan, constitueixen, ordenen i creen certs, especials, procuradors, síndics, *ychonomos*, actors i defensors d'ells i de dita universitat, a P. *ferrandi* i R. *amelii* de Puigcerdà, encara que ausents, per presentar-se davant l'il·lustríssim senyor rei de Mallorca o son procurador i suplicar-li fassa cessar el susdit gravàmen, portant la causa d'apel·lació que es verteix o espera vertir-se entre l'universitat i dit B. Squillat.

Lib. Firmit. d. s. fol. 15.

Citació.

30 agost 1282.

522 IIIº *Kalendas septembris, 1282.*— P. capellà d'Aragolisa presenta a P. *amelii* rector de l'església de Ribeles una carta del Prior de *Mirapisce*, diòcesi de Tolosa, subdelegat de Fr. Berenguer, Abat de St. Llorenç de Bagà, diòcesi d'Urgell, Jutge únic delegat del Sumo Pontífice, manant als capellans de les esglésies de Seu d'Urgell, de Puigcerdà, d'Eguils i d'Aragolisa o sos lloctinents, que citin a R. *amelii* de Puigcerdà, làic, pel dia *II idus septembris*, a Berengaria mare sua pel día *X Kalendas octobris* i a *P. amelii* pel dia *IIIIº Kalendas octobris*, compareixer a la Vila de *Mirapisce* a l'església parroquial per respondre davant d'ell a les querelles de B. *geralli* de Puigcerdà, clergue; datada a *Mirapisce XI Kalendas septembris* *M.CC.LXXX secundo*. *Lib. Firm.* d. s. fol. 16.

Galceràn d'Urtg.

7 setembre 1282.

523 BERN. *Squillat*, veguer de Cerdanya, constitueix procurador a G. *czabolera* per a demanar i recobrar la demanda que *Gaucerandus de vrgio* devia a *Ferrarie de Tarrigis*.
Lib. Firmit. d. s. fol. 18 V.ª

Mur: eixamplada.

7 setembre 1282.

524 LUNE *VII idus septembris, 1282.*— B. *schillat*, batlle de Puigcerdà i veguer de Cerdanya en nom del senyor rei i propi concedeix i lloa a R. *esteue* de Puigcerdà aquella eixamplada que ha fet del mur que hi ha entre les cases d'ell i les cases de *bern. negat, traix* l'església de Sta. Maria. *Lib. Firmit.* d. s. fol. 18 V.ª

Procura.

8 setembre 1282.

525 GUIDONUS *catelli i P. gisclauar* constitueixen procurador a *R. de torres* per recobrar MCCL sous que *G. A. de castroverduno* i *A. G. de lordat, milites*, els hi deuen.
Lib. Firmit. d. s. fol. 19.

Pons de Planés.

11 desembre 1282.

526 MERCURII *IIIº idus decembris, 1282.—Poncius de planees de planedis i G. de planeoles* de la parròquia de St. Vicens de *planeo-*

les afermancen pagar LII sous VI din. barcs a *R. de cugulls* fill de *B. cugulls* per St. Miquel.
Lib. Boaterior. d. s. fol. 26.

Guiatge del bestiar.

9 octubre 1282.

527 «REY Nanfós primogenit d'Aragó e portant veus del senyor rey otorga als homes de Puigcerdà que manants e guardants lur bestiar fossen saluats per tota sa terra de tota penyora e marcha fins a la festa de Cinquagesma e daqui auant tant com al senyor rey plaurá.»
Ap. LXX. *Lib. Privileg.* doc. 17.

Bestor del Portal d'Ix.

3 novembre 1282.

528 III° *nonas nouembris, 1282.— B. Squillati*, veguer de Cerdanya i batlle de Puigcerdà concedeix en *accapitum* o *emphiteosim* a Jaume de Riu de Puigcerdà aquella bestorr anomenada del portal d'Ix, que confronta amb cases del mateix, de Guillem de Belloc, de *P. czabater*, *de Berenguer de monegalls* i amb vía.
Lib. Firmit. d. s.

Altres nótules.

1282.

529 EN el llibre Firmitatis 1282, figuren altres nòtules de: Pere *pelliparii*, lloctinent de batlle d'Err i Bolquera pel noble G. R. de casa; Fr. *Jacobus Enmericus* del monestir de St. Joan de

les Abadesses i procurador del senyor Abat; R. *catalani de planedis de parrochia de emforcats; R. de sto. felice,* tutor de *B. de morerio; R. oliuarii canonicus elnen* i procurador del monestir de Sta. Maria de Cornellà; *P. bonafeita,* batlle de Olobde; *Bereng. guinardi* canonge d'Urgell; Ramon de *Alb,* batlle de *Adacz;* Bonadona, jutge de Vilafranca; *Jacobus saluad,* batlle d' Eyna; *B. Hugonis,* Ardiaca d'Elna; *Bern. decz pont* capellà de St. Esteve de Bar; Fr. *G. catelli,* O. F. M. de Vilafranca de Conflent, *IIIº nonis octobris; R. de uila* rector de l'església de St. Sadurní d'Embeig, *VIIIº Kal. novemb; G. de trauesseres de parrochia de pruyllans, nonis novembris; G. ysern de valsadola...*

Pere II Reial protecció.

Seu d'Urgell 4 març 1283.

530 EL rei Pere II d'Aragó a tots els seus oficials fa saber que ha pres sota sa custòdia, protecció i guiatge tot el bestiar, mercaderies i coses dels homes de Puigcerdà i Cerdanya i als mateixos homes i nuncis d'ells per tots els llocs de la seva terra i dominació ço és: terra, mar, estany i qualsevol aigua dolça; per lo qual els ordena mantinguin i defensin a ells en el dret i no permetin sien en res molestats. Ap. LXXI.

Testament Prat.

2 abril 1283.

531 « A IIII de las nonas de abril MCCLXXXIII appar ab un treslat que en arnau de prat

de puigcerdà feu son ultim testament y, pagadas las lexas per ell fetas, feu heretera la sua ànima: es ab senyal de C.»

P. D. Testament C. n.º XVII.

Baronies d'Urtg, Toses, Saltéguel i Das: infeudació.

Perpinyà 6 abril 1284.

532 EL rei Jaume de Mallorca, dóna i concedeix en feu al noble Ramon d'Urtg i successor *in eternum* totes les justicies civils i criminals, mer i mixte imperi i tota jurisdicció plena en tot el seu (del Ramon) honor d'Urtg, ço és: des del riu d'Aja fins al riu d'Alp.

Item concedeix en feu a donya Blanca d'Urtg, mare, i al dit Ramon, fill, totes les justies civils i criminals, tota jurisdicció i mer i mixte imperi en el castell de Toses amb tots els llocs i vilars que són de dit castro fins al lloc anomenat Lavaner, tal com aquest riu baixa de les muntanyes de Planés fins a la ribera i tal com és dels termes de Mataplana; i totes les justicies civils en el lloc anomenat de Santéguel, amb *faticha* no obstant de deu dies: Aixis que si alguns presenten querella per deutes als homes de Santéguel el llur (del rei) veguer de Cerdanya, pugui i degui coneixer la causa o querella i obligar als dits homes a pagar els deutes, però després de feta primerament per dit veguer la denunciació o *faticha* al batlle de Santéguel de que dins deu dies farà donar satisfacció pels deutors als querellants i si passat ells no ho ha lograt, aleshores dit veguer pugui obligar-los a pagar.

De les susdites jurisdiccions civils i criminals en feu concedides en el seu honor d'Urtg, castell de Toses, lloc de Planés, vila de Das i altres llocs damunt continguts han d'entendre's exceptuades les penes de mort i les ruptures de pau i tregua que en queden reservades; però si, concedides les penes pecuniaries la prescripció i confiscació de béns: en els delictes, els delinqüents no deguin respondre en poder del Ramon o dels seus batlles, sinó sols en la cúria i poder del rei; però ell pugui capturarlos i entregar-los a dita cúria: en els delictes contra el rei o sos oficials o sos bans sols entengui la cúria reial: Queda reservat també que si els homes de Puigcerdà, cristians o jueus, tenen querelles contra els de Santéguel o al revés els de Santéguel contra els de Puigcerdà, uns ni altres deguin pagar expenses al jutge o escrivà del batlle d'un ni altre lloc: les querelles per deutes contra Ramon o sa mare Donya Blanca queden també reservades a la cúria reial concedida *faticha* de deu dies. Ap. LXXII.

Aquest document autoritza una nota ms. en el llibre Inventari de la rectoria de Dòrria de 1649, fol. 9 de la mateixa font que la transcrita sup. n.° 213; diu aixis:

«En varios llibres del Arxiu Real de Barcelona se troba que lo castell y Vall de Tosas està en feudo del Rey, y que lo any 1344 ho poçeia lo compte de Pallars.— En lo any 1375 dit Compte de Pallars vené a Pere Galceran de Pinós lo Castell, Poble y Vall de Tosas.— En lo

Santéguel: Púdos i Pleta

any 1380 lo Rey concedí al dit Pere Galcerán de Pinós lo delme de St. Victor Dorria perque lo tingués en feudo del mateix Rey.»

El títol de «Comte de Pallars» fou pres pel fill de Ramon d'Urtg, Hug de Mataplana, hereter dels feus aqui nomenats; l'hereter de Hug, Jaume de Pallars, vengué el feu de Santéguel a 8 juliol 1373.

Es troba situat en el lloc avui nomenat els Púdos, a causa dels molts arbres d'aquesta especie que han nascut en les runes; dessota el camí de Puigcerdà a Toses pel coll de les Tres Forques i damunt del quilómetre 30 de la carretetera de Ribes a Puigcerdà, on en fer l'explanació es trobà una gerra de moneda petita que es desfé en remenar-la. S'hi conserven parets de dos metres alçada, formant un veinat d'una trentena de cases: en una d'elles hi fou trobada una imatge de Santa Maria pels llenyataires de Puigcerdà que la vengueren al Tronxet de Vilallovent per dos cargues de llenya; les cares del fill i de la mare i els braços d'aquesta, de fusta de noguera, únics que es conserven, no són posteriors al segle XIII: el guarniment de la mànega imita al del Jesús del portal de l'església de Saga i a la imatge vella de Sta. Maria de Cuadres. Damunt del veinat derrocat, al cim del turó, es veuen vestigis de l'església vella de Santéguel; baixant la costa s'hi troba a trossos la pica d'aigua beneita, de marbre roig de Sagra morta; més avall en la Pleta s'hi conserva el cementiri amb ses tombes i part de l'església i rectoria convertida en cabanya ara derrocada

i barraca dels pastors: al fer-se un clot sortí un canalobre de ciri pasqual del segle XIII o XIV. Més avall es veuen els fonaments d'una torre rodona al cim del cingle i en començar el pla de la Pleta.

A migdia de Santéguel, en el lloc nomenat els Horts es conserven els vestigis d'un altre veinat d'una vintena de cases amb pomers, ja rebordonits. Entre Ponent i Nord de Santéguel, en el lloc nomenat Cortal Montagut, darrera del Roc del Canó, quilòmetre 34 de la carretera de Ribes a Puigcerdà, es veuen les ruïnes de Quera o Puig o Coma d'Ovella formant dos veinats d'una vintena de cases a cada banda d'un riuet. El Roc del Canó divideix el terme d'Urtg del de la Torre de Riu, pero els d'Urtg tenen dret de peixer els seus bestiars i fer llenya fins al Cortal Miró, ara Fuster, situat al peu del riu d'aquest nom.

El terme de Santéguel comprèn les dues vertents del riu, dividint-se en la carena del bosc del Paborde i en l'aigua-barreig dels tres rius: el de coll de Moyons, el de Tres Forques i el del Cortal Fuster; confrontant amb terme del Paborde, torre de Riu, Urtg i Vilallobent.

Del castell de Toses es conserven trossos de muralla i fossos en el terme anomenat Castellassos sobre el poble i a un quilòmetre sota la casilla dels Peons de la carretera, on es posà el punt de mira amb banderola per fer la foradada del túnel i des d'on es domina la Collada de Toses, Collet de Castellar, terme de Dòrria, Roqueta del camí de Castellar, i tota la part alta de

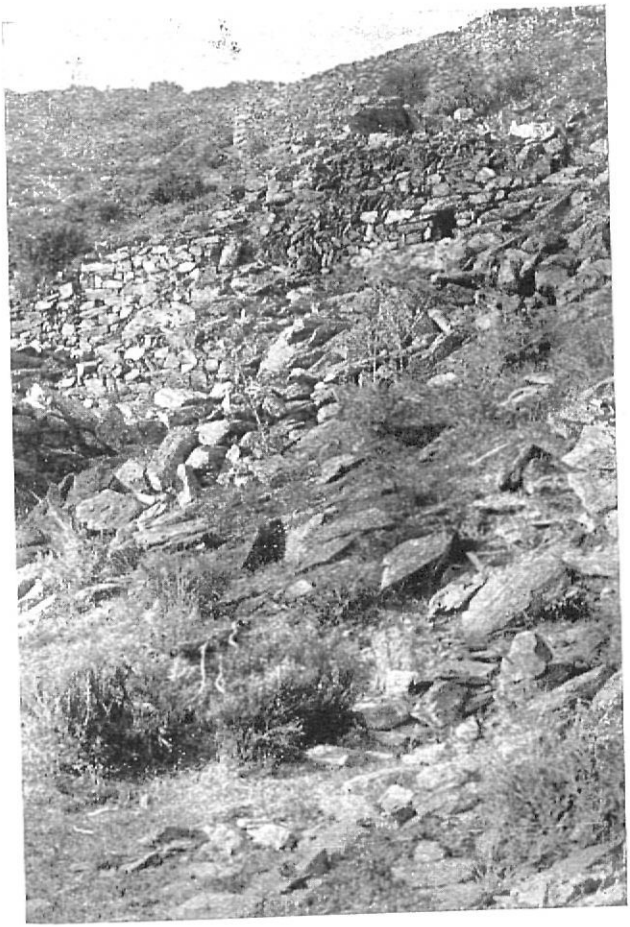

Quera o Puig d' Ovella: ruïnes

la vall de Ribes. Aquest castell comunicava per mitjà del castelló i castell de Dòrria, castells de Campelles i Segura amb els de Sant Pere de la vila de Munt de Ribes, Pardines i Caralps. A Toses es troben ademés vestigis de torres i altres fortaleses amb espitlleres a cal Bernat i dessota la Rectoria: aquest poble ha sofert molt en les guerres; en 1794 els francesos en cremeren 46 cases.

El lloc de Lavaner sembla situat damunt de Planès a la solana de la muntanya on es veuen vestigis de població desaparescuda.

Guaites de Sta. Maria i mullers de bandolers. Llibres desaparescuts.

14 abril 1285.

534 EL rei Jaume de Mallorca dóna la provisió de *que los homens de la Vila no sien tenguts de guaytar aquells ques recuyllen en la yglea*, i de que les mullers de bandolers suspectes d'haver cooperat amb els seus enemics sien expel-lides de tota la sua terra.

Llibre de provisions de Puig.[dd] doc. 1.
Ap. LXXIII.

El llibre de provisions, sens títol, conté les seguents: una del seg XIII dessus transcrita; cinquantasis del segle XIV, vinticinc del segle XV; vinticinc més del seg. XIV, tres altres del seg. XV i finalment dos mes sens data en la taula, però del seg. XIV: total cent deu, de lletra de la primera meitat del seg. XIV i endavant

fins al seg. XV. Es troba amb altres registrat en Ca de Mostra fol. 47 V.ª.

«En lo mateix armari (dels Privilegis) y son recondits lo llibre de Privilegis, lo llibre de Provisions i Cartes de diferents Reys, lo llibre de ordenacions de Segarra, altre llibre petit dit llibre de Privilegis y altre llibre sens cubertas de una part, altre llibre dit llibre vert y ultimament altre llibre intitulat Dietarium fidelissime ville Podiiceritani»: l'ultim i els tres primers, únics importants, perquè contenen tot l'historial i jurídic de la Vila, fatalment desaparescuts sens esperança de recobrar-los la Vila.

Aja: Paborde.

25 juny 1285.

535 VII° *Kal. iulii, 1285.*— Fr. R. G.i (Guilelmi) Paborde—*prepositus in Ceritania o prepositus de agia* (1)—pel monestir de Sta. Maria de Ripoll:

a) lloa i concedeix a B. sala, de la parròquia de Sta. Leocàdia, aquella venda que Maria de *lucz* li feu d'una terra situada als termes de Sta. Leocàdia, al vilar de *Corbera*.

b) *Dominica VIII° idus iulii:* lloa a R. *de casa de sanauastre* i a *ferrario mulner*, son pare, la venda li feu A. *de boan* de Puigcerdà, tutor de Sibilia, filla de *Johan de isogoll*, condam, d'unes cases, horts i hortals que tenia a Isògol.

c) *Iouis IIII° idus iulii:* encomana i entrega a *Oliuerio de sorrocha,* fins a St. Joan de juny,

(1) Se'l troba usant un o altre dels dos títols.

la batllía d'Aja amb tots sos drets i pertinències, donant-li la retrodècima pel seu treball.

Lib. Extr. (1) dd. ss.

Drets reials: venda.

25 juny 1285.

536 FR. P. de *campo rotundo*, de l'Orde del Temple, procurador constituït per l'il·lustre senyor rei de Mallorca per rebre i vendre els rèdits que percebeix al Rosselló, Conflent i Cerdanya des de St. Joan a dos anys ven:

a) a *Poncio de vr*, tots els rèdits de tota la batllía de Bolvir per XX lliures i mitja melg. cada any.

b) a *Vitali de matamala* i a *B. blanch*, la *leuda*, el *mensuraticum i el mercatum* de la Vila de Puigcerdà, per CV l. melg. anualment pagadores de 4 en 4 mesos.

c) a P. de *uilla libera* i a Bern. *tobau de perdines* tots els rèdits de la Vall de Ribes i sos termes, (2) per CII l. melg. cada any pagadores en 4 en 4 mesos.

d) a *A. de boan* tots els rèdits de Fromiguera i sa batllía per CCCCV s. melg. cada any pagadors de 4 en 4 mesos.

(1) Aquest «Liber Extraneorum» conté tres quaderns: un de 25 i els altres de 13 folis doblats fent 204 planes grans de 36 x 27 ctms.; notaris probablement segons nòtules de VII° idus iulii,—Ja. Garriga i B. de pratis; comença a *VII° Kal. iulii M.CCLXXXV* i acaba *die V idus aprilis i XIII° Kals. nouembris M.CC.LXXXVI.*

(2) A la mateixa ocasió pel mateix temps i als mateixos compradors *Bern. de mornach*, batlle de la casa *podiiregum*, casa de la milicia del Temple, i procurador de son Comanador, ven la dècima i drets que dita casa rep dels mateixos rèdits, de la Vall de Ribes, per X libr. melg. cada any.

e) a *B. mauri* tots els rèdits de la Saionia de la Vila de Puigcerdà i de Cerdanya per CXX s. m. cada any, pagadors per Nadal i St. Joan.

f) a *R. de taltendre* tots els rèdits, eximents questies i altres drets de Meranges i del Baridà, i el *passaticum* de Puigcerdà, com s'acostumen vendre, exceptuada la questia de St. Martí que rep R. roger, i exceptuats i reservats al senyor rei els tresors trobats i trobadors, els bens dels heretges amb sos feus i laudemis i les justicies civils i criminals. Li fa àpoca dels pagats a l'any anterior incluint-hi les pagues fetes als acreedors del Noble R. *Fosos*, amb manament seu.

g) a A. *embercat* tots els rèdits de tot el castell de Bellver i tots sos termes, exceptuats i reservats al senyor rei els feus i laudemis, les justicies i les exòrquies, els foriscapis i tresors trobats i trobadors, els béns dels heretges, i els bans posats pel rei i sos oficials: per XCIIII libr. XI s. melg. anuals.

h) i finalment reconeix a *A. mercader* haver-li pagat CLXXVII lib. III s. VIIII dr. d'aquells sis mil s. barcs. que Mateu *gamballi* li devia dels rèdits de Llívia i de Querol, dels quals ell n'era fiança.

Coborriu i Vilavedra: dècimes.

25 juny 1285.

537 G. *de isogol* ven a *A. de corts* de Bellver, fins a Pentecostes, dos parts de les dècimes de Coborriu de *Teló* i de St. Martí de *uilauedra*,

tal com les rep de la venda a ell feta per *R. bocra, militi;* per X modis de segle i X modis de forment. *Lib. Extr.* d. s.

Bellver: Salonia.

7 juliol 1285.

538 SABBATO *nonis iulii, 1285.—R. de banyuls,* Veguer de Cerdanya i Batlle de Puigcerdà, dóna *in accapitum* a *Burdo den vidale* la saionia de la batllía de Bellver, aixís que la tinga i cobri com és costum allí, que no pugui cobrar cap justicia, ni fer *accapitum,* ni forçar res, sinó tan solament atenir-se a la cara del jutge com deu atenir-s'hi el saió de Bellver segons costum: salva una lliura de cera cada any per cens al senyor rei per Nadal, mentre tinga dita batllía o sia bo i fidel, i fiat al dret d'altri—*fiduç uiri alterius.* *Lib. Extr.* d. s.

Escrivanía: notaris.

9 juliol 1285.

539 VII° *idus iulii, 1285.— Ja. Orig* es lloga amb *Ja. garriga* i *B. de pratis* en l'escrivania de Puigcerdà fins a St. Joan de juny, prometent estar amb ells—*vobiscum morari—,* escriure, rebre les notes públiques i privades faedores en dita escrivania i eixes compondre, per CLXXX s. barcs. *sine cambio,* una meitat per Nadal i altra per St. Joan de juny. *Lib. Extr.* d. s.

Cerdanya: leuda i passatge.

9 juliol 1285.

540 R. *de taltendre*, procurador del comte de Foix, ven a *R. de uich de berga*, fins a St. Joan prop-vinent, la leuda i *passaticum* que el Noble Comte de Foix cobra a Cerdanya; per CL. s. melg.

B. de pratis, procurador de Pons de Guardia, ven al mateix *R. de uich* de Berga la leuda i *passaticum* que el Noble Pons de Guardia cobra a Cerdanya; per L s. barcs.

Lib. Extr. d. s.

Bellver i Forn de Cadell.

9 juliol 1 85.

541 JA. *catelli*, tutor i curador R. i B. i P. nebots, fills de *B. catelli*, son germà, condam, ven a *F. de escanu de ennualls*, d'aquí a un any, la meitat del forn de *beluers*, que és de dits infants; per LXV s. melg. *Lib. Extr.* d. s.

Coborriu de Talló: décimes.

16 juliol 1285.

542 L UNE *XVII° Kal. augusti, 1280.*—R. de *bocra, miles*, reconeixent que ell i la sua muller dona Gaucellana venguerien a *G. de isogoll* i a *bonacip de isogoll*, per CCCCXXV s. barcs. dos parts de les dècimes de Coborriu de *teló* i tota sa parròquia, durant V anys, promet fer-les-hi tenir, collir i posseir i en cas de ser-li alguna

cosa forçada, emparada u ocupada pel noble senyor Galceran de Pinós o pels seus, per raó de feu o de bestiar d'host que se li dega fer o qualsevol altra raó tant d'ell o dels seus o d'altre persona, tot restituir-li i esmenar-li sens engany. *Lib. Extr.* d. s.

Blat per a la reina de Mallorca.

16 juliol 1285.

543 B. *tascher, G. czebolera, P. girmallt* i *B. de isogoll*, cònsols de la Vila de Puigcerdà en nom de la universitat confessen deure dues centes lliures barcs. a *P. iouer* i a *G. de isogoll*, preu de CC modis de forment comprats per l'altíssima senyora reina de Mallorca promesos donar a instància i precs de la mateixa i amb consell i voluntat dels prohoms de la Vila. *Lib. Extr.* d. s.

Urús: torre.

21 juliol 1285.

544 XII *Kal. augts. 1285.—Fr. G. de columbario*, Paborde a Cerdanya del Monestir de Cuixà, ven a *R. de riuo*, per un esplet, tots els censos, tercis, quartes i rèdits que dit monestir rep en la torre de la vall de Urús—*in turre vallis de urucz*—per LVI modis de forment. *Lib. Extr.* d s.

24 juliol 1285.

545 MARTIS *VIIII Kal. augusti, 1285.—F. de palacio* i *A. de ross*, metges cirurgians de

Puigcerdà visiten a *Ar. de fontanes* i a *A. de cortcz*, clergues nafrats que moriren per no curar-los de bon principi la ferida.

Lib. Extr. d. s.

Fetges: terra de la Perxa.

24 juliol 1285.

546 R. *baró*, comanador de la casa de la Perxa dóna *in accapitum* a Ramon *carrer de fetges* i a son fill Bernat un tros de terra en el *taschali de arles ad meruny de matha*, en el decimal de St. Pere d'emforcats, ço és: de la serra sobre la via de Mata fins a la via boscadera amb que va del vilar de *ouancia* fins al bosc, i de dita via fins a la serra de *coma lempera*, d'aquesta fins a *pedernerals*, i d'aquí fins al cortal de *Johan sifre de bolchera*. *Lib. Extr.* d. s.

25 juliol 1285.

547 VIIIº *Kls. augusti, sti iacobi, 1285.— G. perpeynna*, procurador de Joan de *carteylls* de Berga presentà, davant del notari i testimonis infrascrits, a Pere Cerdà jurisperit, la carta del seu representat del tenor següent original:

«Al amat et honrad en P. cerda, de mi en Joh. de casteyllo saluts et amos. Ja altra uegada nos auem request et amonestat per notres letres que uos nos tramesesets a berga. M.CCCC. s melg. los quals uos degrets ia auer pagats en la festa de sant johan babtiste proxim passat c eser en la uila de berga per tenir a nos aqui hos tatge, a les quals coses uos sots tengut per sa-

grament la qual cosa no auet feita, per que molt nos en maraueyllam de vos on encara altra veuegada ab aqestes presents letres vos amonestam e us reqerim per lo sagrament que feit nos auets que uos uistes estes letres nos trametats ons aportets los diners a berga on sen vingats tenir hostatge dins la dita vila axi com tengut uos en sots per sagrament los quals diner uos deim que hurets per nom de nos an. P. czestanalls e an. R. de collpon et An. A. de tapies quan nos donam a els dits diner et els altres qui romenen a pagar tot loc nostre e aquestes letres a presentar a uos establim procurador en. G. perpeyna portador destes letres. Datum berge. XIkl augusti anno domini M°CC.LXXX.quinto.»

La qual presentada, mana ferne públic instrument. t. *G. de ondzes. Simon clemens, R. de cugulls.*

Lib. Extran. 1285 d. s, fol. 7. V.ª

Dòrria: decimes.

30 juliol 1285.

548 LUNE *III° Kals. augusti, 1285—R. de trauesseres*, fill de *Geralli hugonis de trauesseres* condam, dóna i concedeix graciosament a Pere *muntaner de les*, II modis de blat cada any tot aquell temps que no tindrà la batllia de Lles, sino les dècimes de Dòrria.

El mateix reconeix, XII kal. sep. 1285, a *G. de sono* haver-li pagat quatre mil s. b. que li devia *per dita* que de ells havia fet a favor de *ber-*
26 *trando de sauto.* *Lib. Extr.* dd. ss.

Pardines: rèdits d'Urgell.

20 agost 1285.

549 LUNE *XIII Kalend. septembris, 1285.— Martinus petri archidiaconus de ger,* de Seu d'Urgell, afermança pagar CXXV s. barcs. a Bernat Tubau de Pardines, prestats sobre els rèdits que rep a Pardines per raó de dit Arxidiaconat. Fiança: *G. de tartera, capellanus de toses et A. gocet capellanus de uilla rubea.*

Lib. Extr. d. s.

Estavar: homenatge.

21 agost 1285.

550 XII *Kal. septembris, 1285.*—Berenguer *de estauar,* en presencia de *Jacobi ripolli, scriptoris* i de testimonis, constituit devant *G. de folyano,* fill de Pere de *foliano* condam, en l'era del noble *G. de sono* digué, afirmà i s'oferí disposat a fer homenatge al dit *G.° de foliano* en nom propi i del seu germà P. per dos trossos de terra i uns molins que li te en feu al terme de Estauar. *Lib. Extr.* d. s.

Cuadres: donat.

20 setembre 1285.

551 IOUIS *XII Kal. octobris, 1285.*— P. capellà d'All recull a P. *geralli,* que fou d' Osseja, en donat i confrare de l'església de Sta. Maria de *quadris,* que és sufragànea d'All, de la qual és rector: aixis que hagi i tingui durant sa vida la dita església, procuri i cuidi lo de la utilitat de

la mateixa, sia bo i fidel a ell, i als seus successors, als altres donats i als feligresos de dita església, hagi tot el seu menester dels béns de la mateixa per tota sa vida i fassi per ell aquelles coses que deuen fer-se per dita església. *P. geralli* promet cumplir-ho i jura. Testimonis: *Bertolomeus, capellanus de alf, A. cza sola, Matheus clementis.* *Lib. Extr.* d. s.

Càldegas: diaca.

7 octubre 1285.

552 NONIS *octobris, 1285.— Joh. puiol de cauders,* diaca, es condueix de diaca per celebrar els divins oficis perteneixents a son ordre a l'església de *Callegis* amb *G. de alb,* canonge d'Urgell, d'aquí a St. Joan, prometent fins aleshores estar-se amb ell, celebrar els divins oficis perteneixents al diaca en dita església, tractar i procurar be i fidelment el *commodum* en la mateixa; pel salari de III modis i mig de segle, i II quartals de forment i el terç dels eiximents de dita església. Fiança: *Poncius de prato de ix.* Testimonis: *R. de cugulls, Andr. den march.*
Lib. Extr. d. s.

Urtg: drets senyorials.

20 octubre 1285.

553 SABBATO *XIIIº Kal. nouembris, 1285.*— R. de *faltendre,* procurador de l'il·lustríssim rei de Mallorca en els castells i viles te'l mateix rei pel senyor comte de Foix, i *Ar. de boan* en nom

del noble Ramon *rogeri de palyars* i propi per raó de la compra a ell feta dels rèdits per cert temps, amb assentiment i voluntat de *Ja. Catelli* jutge en eixes coses, lloen i confirmen a *A. de capite uille de vrgio* la donació del mas anomenat *de capite uille*, feta per *A.* i *Sibilia* fills de *G. de capiteuille* i Berengària muller sua.

Lib. Extr. d. s.

Ripoll: colació frustrada.

20 octubre 1285.

554 FR. *Bertolomeus de bagianis*, procurador del monestir de Ripoll, havent rebut un mandat de l'Abat de St. Genís d'Elna de donar possessió de l'església de St. Pere de Ripoll al venerable Berenguer *baiuli*, canonge d'Elna, fill de *A. baiuli*, es personalitzà a la presencia de *Ja. orig* lloctinent de notari públic i de testimonis i digué que no podia ni devia cumplir: a) perquè el manament devía ésser requerit i ordenat per l'altre coprocurador seu, el venerable *B. de biania*, i no bastava per si sol, com ho exigeix també *Bereng. de sto. P.º* procurador del dit *Bng. baiuli;* b) per por de la mort; doncs és cert que per tot Catalunya fou preconitzat publicament moltes vegades que qualsevol religiós, clergue o persona seglar de qualsevulla condició no acudi al dit Cardenal nomenat *Johan*, titol, prevere de Sta. Cecilia, per agenciar cap negoci, ni accepti cap lletra seua ni fassi res per ell, i si algu atenta tals coses sens falta pagarà amb el cap.

Lib. Extr. d. s.

Toses: molins de R. de Urtg.

22 novembre 1285.

555 IOUIS *X.º Kal. decembris, 1285.—Dona blancha de vrgio* i *R. de vrgio,* fill seu, donen *in accapitum* i concedeixen perpetuament a Ramon Muntaner de *Thoses* els dos molins que tenen a la ribera de Toses, ço és, el molí del riu i el molí del prat, en tal forma modo i pacte que els hi pagui la meitat de tota moltura, esplets i rèdits provinents d'ells; que sempre els tinga preparats i condrets per moldre-hi tant els homes de Toses com dels altres llocs reunits; que li abonaran la meitat de totes les despeses que fassi en ells tant en les rodes, moles i canals com en totes altres coses necessaries. A més li concedeixen puga construir altre molí on vulga en dita ribera des del coll de *cercouill* fins al riu *de cherol* i *de villario.* Item li concedeixen i permeten, que d'aquí endavant si algu té molins propis no puga moldre-hi sinó el seu blat propi tant solament, i si els homes o dones de la parròquia de Toses o dels altres llocs reunits burlessen la multura o el blat que li competeix per moldre'l en dits molins, li donen i concedeixen llicència i potestat per poguer pendre tot el blat i farina que trobi en molins, o pel camí anant o tornant i fins pendre'ls-hi de la casa d'ells; el qual unit a la restant multura sia dividit igualment entre ells dos. Item que en dits molins puga moldre-hi tot el seu blat sens cap multura a donar a ells o als seus succesors: reben per aital concessió C sous

barcs. Testimonis: *Bern. de maczana, Bern. celort de mataplana et P. de comes de parroquia de lylet, et G. de malras et R. de caborriu.* *Lib. Extr.* d. s.

P. de Travesseres: homenatge.

24 novembre 1285.

556 HAVENT P. de Travesseres nomenat hereu seu universal a P. de Aragall, un dels seus marmessors, R d'Urtg, mana als homes del finat, que prestin homenatge a l'esmentat hereu.
Ap. LXXIV.

Templers.

25 novembre 1285.

557 DOMINICA *VII° Kalendas decembris, 1285.* —*Bern. de mornach de podiocerdano,* home de la casa Milicia del Temple—*homo domus milicie templi*—i habitant en Ceritania per la mateixa casa, constitueix procurador seu a Jaume Suyner de Vilanoua de Capcir per demanar, hauer i recobrar de qualsevulla persones totes aquelles vaques, bous, vedells i altre bestiar que té en termes de Tortosa i altres bandes en la terra de *Catalonie i de Espanie,* i per vendre i alienar tot el dit bestiar i cobrar-se el preu. Testimonis: P. Cerdá, P. Mercader, B. Fuster.
Lib. Extr. d. s.

Llívia: servei eciesiàstic, campanes.

9 desembre 1285.

558 DOMINICA *V idus decembris, 1285.— G. de liuia*, Canonge d'Urgell i rector de Sta. Maria de Llívia constitueix procurador seu a *P. ferrandi de liuia*, clergue en la mateixa església: així que culli tots els rèdits de la parròquia; que serveixi l'església amb ses sufragànees com un bon diaca deu i acostuma; li asigna per feu la meitat de totes les oblacions i lo demés que acostuma cobrar un diaca, exceptuades les candeles; pel treball d'arreplegar tots els rèdits i rendes li dona dos modis de forment i dos més de segle *ad rectam i mensuram fori podiicerdani;* es reserva per si les dècimes i primicies de la parròquia; dega conduir dos sacerdots a noticia i voluntat d'ell per servir l'església donant-li per cada u VI modis de segle i III modis de forment, foro de Puigcerdà, i la meitat de les oblacions, exceptuades les dècimes, primicies, candeles, naps i cols de Llívia i de Cerenya; li entrega per hort la closa que hi ha al peu del mas den Font, on hi fassi hort per servei seu, dels dos sacerdots i d'ell quan estigui a Llívia amb pacte de mantenir a la seua taula els dos dits sacerdots; li reculli tots els rèdits que deu rebre a Angustrina, al Capcir i al Conflent; li sia bo i fidel i no l'enganyi en res: tot lo qual valedor des de St. Joan passat a un any complert i després mentre sia a gust de l'un i de l'altre.

A la mateixa data *G. de liuia* Canonge d'Urgell i rector de Llívia i els feligresos: *P. den*

bort, P. carbonel, G. czabater, G. amalda de puig, P. brugera, veya de campayna, P. Johan, Bern. guiffre, Ja. englada, P. oler, G. golmir, Bern. iordana, Ar. martí, Bereng. seguer Nicholau oler, Bern. bonadona, R. berenguer, Domenge maestre liuia, Bern. pardo P. anorra, P. carbonel de gurguya, tots juntament amb voluntat de dit G. rector i tant en nom propi com de tota l'universitat de Llívia, de Cereya i de Gurguya i de tota la parròquia de Sta. Maria concedeixen a Pere *ferul sotera de cereya* que, per ell, a nom seu, sens el seu cost, per l'ànima sua, dels seus pares i de tots els fidels difunts, tinga una llàntia amb oli que cremi dia i nit en la església de Sta. Maria de Llívia dels béns, rèdits i drets de la sacristía en dita església com les altres llànties, prometent fer-la cremà sempre de dia i nit durant tota la sua vida i després sens contradicció: per aital concessió reben d'ell CCL sous barcs. que han invertit i gastat en campanes que eren necessaries en dita església perquè no n'hi havia cap—*quos misimus et expendimus in cimbalis que in dicta ecclesia necesse erant cum nulla cimbala ibi essent.*—Testimonis: *P. marti presbiter, P. de migauila et felip czabater de liuia et laurentius de sto martino de thost.* *Lib. Extr.* d. s.

Puigcerdá: Extracció de blat.

30 desembre 1285.

DOMINICA *III° kal. ianuarii, 1285.*— Havent concedit el senyor rei de Mallorca als ho-

mes de Vilafranca, de Conflent i del Capcir, llicència per extraure blat de la vila de Puigcerdà, no havent-ni prou, els cònsols de Puigcerdà: *Poncius de vr.* i *A. mercatoris* en nom propi i dels altres cònsols ausents: *G. de onzes* i *P. de prato*, constituïts en presència de *G. clementis*, lloctinent de Ramon de Banyulls, batlle de Puigcerdà, suplicaren al senyor rei retirés la tal concessió. *Lib. Extr.* d. s.

Sant Martí de Aravó: feus de Gaye.

6 febrer 1286.

560 MERCURII *VIII idus februarii, 1286.—A. de rippa*, tutor donat pel discret *Joh. grassi*, jutge ordinari de Cerdanya i Conflent, Capsir i Vall de Ribes a *Gayge blanch* i a *Agneta* filles de *Bonismancipii* i de Elias, sa muller, ven a *B. hualger* de Puigcerdà per MCXXV s. barcs. la quarta part *pro induiso* de tots els béns que dita *Gayge* té al vilar de St. Martí de Aravó.
Lib. Extr. d. s.

Sta. Eulalia: llàntia.

6 febrer 1286.

561 MICHAEL, capellà de Santa Eulàlia, portat d'inspiració divina a honor de l'omnipotent Déu, de la B. V. Maria i de Sta. Eulàlia, per remei de l'ànima seua, dels seus pares i tots sos benefactors constitueix i ordena una llàntia d'oli a cremar sempre a l'església de Sta. Eulàlia, davant de son altar, assignant-hi V terres que té en els termes de Sta. Eulàlia. *Lib. Extr.* d. s.

Mosoll: església.

28 febrer 1286.

562 IOUIS *IIº kal. marcii, 1286.—P. saudzeda, R. saudzeda, Bng. chanal, Vidale czafont G. albert de mosoyl* i *Cerda oler* de Puigcerdà en nom propi i dels altres homes de *Mosoyl: B. alberd de mosoyl, B. sala, Mosoll batlle de mosoll,* fan i constitueixen a Arnau *cza. sala de mosoyl* veí seu, en obrer de l'obra de l'església de Sta. Maria de Mosoyl d'aquí a la Mare de Déu d'agost i d'allí a IIII anys. Els mateixos es comprometen mutuament a defensar l'església i obra de la sacristía contra tota persona eclesiàstica o civil exceptuat el rei de Mallorca.

Lib. Extr. d. s.

Guils.

11 març 1286.

563 V.º *idus marcii, 1286.— P. de ger* rector de l'església d'Eguils en presència de testimonis querellà davant Déu omnipotent, la gloriosa V. Maria, Mare sua i St. Esteve de Guils del qual n'és rector i protestà davant dels parroquians, de que *P. de iosa, miles,* contra el dret i eclesiàstica llibertat, en perjudici seu i de dita església el priva del seu dret, de rebre les dècimes totes d'Eguils.

Lib. Extr. d. s.

Corbera.

17 març 1286.

564 DOMINICA *XVI Kal. apribis, 1286.— Bern. Fonoyllet, capellanus de corberiis,* reconeix a *G. de isogoll* haver arribat amb ell a cert i legal compte sobre els censos de blat que per ell fins ara ha cullit. Reciprocament *G. de isogoll* reconeix a *B. Fonoyllet* haver arribat també a cert compte sobre les provisions de menjar i vestir que tingué amb ell i son germà Ramon i haver rebut d'ell XIII l. XV s. barcs.

Lib. Extr. d. s.

Planoles: Coma rossa.

31 març 1286.

565 DOMINICA *IIº Kal. aprilis, 1286.—G. de coma rossa de parroquia de planedolis in valle ripparum* i G. fill seu afermancen pagar LX s. b. de blat a Fr. *B. cza. ruira* monjo del cenobi de St. Pere de Portella, per San Miquel de setembre. *Lib. Extr.* d. s.

Camprodon: donat.

20 abril 1286.

566 SABBATI *XII Kal. madii, 1286.—Fr. F. de brugera,* donat de l'església de Sta. Maria i de St. Salvador de Camprodon nomena procurador seu a *B. hom de deu de salaguell.*

Lib. Extr. d. s.

R. de Travesseres.

25 abril 1286.

567 IOUIS *VII° Kal. madii, 1286.— R. de trauasseriis*, donzell, fill de *Geralli hugonis de trauesseriis condam militis* afermança pagar L s. b. per Sta. Maria d'agost a *P. czabater* notari de Foix que el seu pare li devia per haver-los-hi deixat.

Lib. Extr. d. s.

Angustrina.

27 abril 1286.

568 SABBATO *Kal. madii, 1286* — Com *P. de monteliano*, rector de l'església d'*angostrina* hagués fet citar a *Bern dominici*, sacerdot i donat de St. Martí d'Enuals davant *Jacobo de taltendre* lloctinent del Degà de Cerdanya perquè havia donat *salpàs* i aigua beneïda la vigilia de Pasqua a algunes corts amb Cases de cortals de la vall d'angustrina dintre aquesta parròquia, ço és: en els cortals de *bern. de riu* i *dels tresserres*, dit *Bern. dominici* confessà i reconegué a dit rector que ho havia fet en suplement i amor del rector de dita església i no per cap dret que hi tingués ell ni la església de St. Martí, ans bé que corresponia a ell i a la església de St. Andreu d'Angustrina.

Lib. Extr. d. s.

St. Joan Abadesses: rèdits.

22 maig 1286.

569 MERCURII *XI Kal. iunii, 1286.— R. de baynulls,* veguer de Cerdanya, batlle de Puigcerdà i procurador del rei de Mallorca, rebut mandat del mateix rei i preconitzat publicament per la Vila de Puigcerdà que els rèdits del monestir de St. Joan de les Abadesses cobradors dos anys a Cerdanya i Baridà es venien a pública subasta, no havent-se ofert millor postor, els ven a *A. embercat* i *B. G.ª de lora* per cent tres lliures barcs. *Lib. Extr.* d. s.

Bellver i Mosoll: rèdits.

1 juny 1286.

570 VENERIS *XI Kals. iulii, 1286.—P. decz puig capellanus ste. eugenie de nereliano* ven a *Bern de pratis* fill de Ramon *capellani de pratis,* d'aquí a Pasqua, hagut un esplet, la batllía de tots els tercis i quarts que el pabordе del mes d'agost en l'església d'Urgell rep i deu rebre a la batllía de Bellver i en el decimal de Mosoll, per XIII modis de segle rectes amb amostes. Fiança: *R. capellanus de pratis.* *Lib. Extr.* d. s.

Hospital: molins.

29 juny 1287.

571 DOMINICA, *IIIº Kalendas iulii 1287.— P. decz prat,* procurador de l'Hospital major

de Puigcerdà, amb consell dels cònsols, ven a *P. czes planes* i a *B. mulinerii*, per meitat, fins a St. Joan de juny, VIII rodes de molins fariners amb son casal en la ribera d'Aravó.

Lib. Firmit. (1) d. s.

A *VIIII° Kalendas septembris 1287* altre arrendament igual.

Llus: definició.

6 juliol 1287.

572 DOMINICA *II° nonis iulii, 1287.=R. de baynulls*, veguer de Cerdanya i batlle de Puigcerdà, absol i defineix a R. Bernat, sastre *decz Lucz* tota acció i demanda moguda contra d'ell perquè segons es deia havia pegat a *Cerdana robina*, i rep LXXV sous barcs. Testimonis: *R. de sorede, B. geri de lora, P. geri de lora, P. riera.* *Lib. Firmit* d. s.

---

(1) Aquest «*Liber Firmitatis*» consta d'un sol quadern de 25 folis doblats, total 100 pàgines comença *VIII Kalendas iulii M.CC LXXXVII* acaba a *X.° Kalendas iulii M.CC.LXXXIII*, porta, per via de suplement, l'emancipació que Arnau Muntaner de Toses feu de son fill Ramon en poder del notari *R. de bono anno* (lo qual permet creure ésser ell el notari autor del llibre) a *XIII° Kalendas aprilis M.CC.LXXXVII* i quatre notes d'octubre i novembre del mateix any terminades amb aquesta: «Instrumenta bonorum straneorum et instrumenta debitorum sint et stent in. I. archa in domibus. b. decz cheroll, de qua archa. P. cerda et. P. solacz habent unam clauem et Ja. amill aliam et uterque cum illis uisus se possit inuare.» Els dos llibres aquí nomenats i altres de la mateixa època són desaparescuts; i es creu foren malmesos en una inundació dels baixos de cal notari Ferrer on era l'arxiu i que es llençaren per no poder-se aprofitar en trasiladar aquest a cal notari Cantó en 1893.

A la coberta d'aquest «*Liber Formitatis*» hi ha dibuixat l'escut d'una muntanya amb tres barres verticals, i una flor de lis de tres fulles al cap, imitant el de Puigcerdà.

Pons de guardia: actes.

17 agost 1287.

573 DOMINICA, *XVI Kalendas septembris, 1287. —Poncius de gardia,* senyor de Canet, lloa i concedeix: a) a Berenguer *de pinu,* els censos de blat i diner que rep en el mas de *sunyeriu de aló;* b) a *Jacobo de uilaplana,* la venda que li feu *Bertrandus de saltó,* de dos parts seues de blat de Vallcebolera; i c) a l'il·lustre senyor rei de Mallorca, A. domenge, fill de P. domenge *decz puig de valcebolera* amb tota sa prole i béns: rep CXXV sous barcs. Item c) dóna i concedeix a Fr. P. de *valespirans* (1) monjo del monestir de Ripoll dos muls per raó d'un cavall que li devía. *Lib. Firmit.* d. s.

Hospital: restitució.

30 octubre 1287.

574 FESTUM *beati martini III° idus nouembris, 1287.—Ar. spinauelli* atenent a que *Ar. de riuo,* donat de l'Hospital major de Puigcerdà, condam, donà perpetuament per amor de Déu, a dit Hospital per ser proveït dels seus bens, una terra que ha tingut molt temps després de la mort d'ell per quant li havía vengut per L. s.; ara absol i defineix a dit Hospital, a *G. de hospitali* i *Ramon solera,* donats del mateix i a *Pere de prato,* procurador del mateix, la dita terra

(1) Vallespirans és una de les parròquies que formaven la Baronía de la Guardia, de jurisdicció senyorial de l'Abat de Ripoll des de l'any 1361 que va comprar-la al rei En Pere d'Aragó.

situada en els termes d'Aragolisa, confrontada amb la closa del mateix Hospital i amb els de *P. ademar* i *P. rocher*, sens reservar-se'n cap dret; manant al seu fill Pere que torni a l'Hospital l'instrument de dita terra per quant fou venguda fingidament i vol que no valga i revoca la donació que d' ella havia fet el seu fill Pere, per quant dita terra es i deu ésser de dit Hospital i fraudulentment i amb perill de sa ànima la retenia en virtut de dita venda fingida i fraudulenta Maria, muller sua, lloa i defineix el dret.
Lib. Firmit., d. s.

Hospital: pati vengut.

1 desembre 1187.

575 MERCMRII, *Kalendas decembris, 1287.—G. disogol* i *R. solera* prevere, rector i donat de l'Hospital major de Puigcerdà, en nom propi i dels altres donats, amb voluntat i assentiment de Pere de *prato*, procurador de dit Hospital i de P. *jouer*, Bern. de *prato* i A. *ueciat*, cònsols de la Vila, venen a A. Duran per LXV s. VII diners barcs. la meitat d' un pati que té dit Hospital en la closa de R. *mauri*, pervingut de la venda li feu Berengària, muller de Julià *mercer*, de Puigcerdà. *Lib. Firm.*, d. s.

Vall de Querol: dècima.

21 febrer 1288.

576 DOMINICA *VIII Kalendas martii, 1288.—Jacobus de sta. eulalia* ven a *R.° de isaualls* per CXVII s. VI dr. barcs. fins a Sta. Maria

d'agost, tota la dècima d'anyells, cabrits, vedells llana i la tercera part de la dècima dels castells de la vall de Queroll—*castrorum in valle de cheroll.* (1) *Lib. Firmit.* d. s.

Es troba la Torre Cerdano en un acte a 2 juny 1288 anomenada també torre de Pimorent. A. D. Perp. *Lib. feud.* A. fol. 88.

Jueus.

577 GUILLELMA Griffena de Eguet i son fill Bernat reconeixen a Samuel Bonafos, jueu, deure'ls seixanta cinc sous barcs. obligant-se a restituir tot el dany sufert pel *quotum* del senyor rei posat sobre els deutes dels jueus.
Ap. LXXV. Perg. solt. *Lib. Iudeor.*

A veneris XVI Kalendas marcii, 1287.— B. bertolomeus de Puigcerdà té en comanda, de *Regina de crassa*, jueua, una bala de draps de França, en qual bala hi han V bises de sent danis, IIes ço és, *luridas et III uetades et III draps de stam fort II pannos stamni fortis*—sobre quals draps hi te ella XL lliures barcs; qual bala promet tornar-li d'aquí a dos mesos Testimonis: G. garriga, Jac. mulner, Joh. grassia. *Lib. Iuderum,* (2) d. s. fol. 43.

(1) Castell de Carol i Torre Cerdana.

(2) *El liber Iudeorum* comença *die beati Joannis VIII° Kalendas julii 1286* i acaba *iouis XI Kalendas decembris 1287* Hi figuren molts jueus: Abraham de rochela Iusczef Abrae, Isczaach abrae, Iacob elies, Iuceff peirices, Iuceff comis, Astruch crexent, Bonacip Leui, Isaach de
27 soall, Iuceff comte, Seo Seui, Astruch uidal, Doucet estruch.... Jueues **Bonadona, Regina de cza grassa uxor Iuceffi de cza curti....**

A iouis Kalendas madii, 1287.— Thomas fabre de Puigcerdà, que fou de Ripoll, afermança tornar CXXVI sous III din. barcs. a *isach de salsoal i iuceff comte*, jueus, manllevats, d' aquí a V mesos i els hi entrega en penyora una capa de bisa llistada i una capa de bisa vert i altre capa morada *cum pena* i *un cot morat* de dona i una túnica verda de dona; així que si no els hi paga en dit termini, pugui vendrer-ho i cobrar-ho. Testimonis: *bertholomeus fabri, michel riera.* *Lib. Iudeor.* d. s fol. 63.

Segons el Talmud son lícits als jueus respecte dels cristians la usura, el frau, el furt, la rapinya; tot el mon és del jueu i els bens dels cristians són com els del desert, del primer que'ls ocupa.

Reis Pere II i Alfons II.

23 abril 1288.

578 VIIII *Kalendas madii, 1288.— P. cza ruira de boatela*, diòcesi d'Urgell, ordenat en prevere pel Rnt. Hug, Bisbe de Tolosa, promet a *P. de sancz*, domer de l'església de Sta. Maria de Puigcerdà, de bona fe i en virtut de jurament que, després de lata la sentència pel senyor Papa o l'Església Romana contra el rei d'Aragó o altres homes seus, ell no estigué ni participà amb aquells, per lo qual sia excomunicat; i promet també que no te consciència ni sap que sia excomunicat o irregular per aquesta ni cap altre causa o raó: Testimonis: *Ar. de casis, G. castells, P. alrana presbiteri.*

Lib. Firmit. d. s.

A 11 novembre 1285, segons Bofarull, Cond. de Barc. II. p. 244, morí a Vilafranca del Penadès Pere II *el Gran* o *dels Francesos*, rei d'Aragó, després d'absolta per l'Arquebisbe de Tarragona l'excomunió en que havía incorregut en sostenir sos drets sobre la possessió de Sicilia contra la voluntat del Sumo Pontífice.

El comtat de Cerdanya en quant a la soberanía fou heretat per son fill major Alfons II, continuant la infeudació a favor del rei Jaume de Mallorca, germà del difunt Pere II.

Ordinació de trinxeres.

1 maig 1288.

879 SABBATO *Kalendas madii, 1288.—R. de morer*, degà de Cerdanya, Canonge d'Urgell i d'Elna, constituït a la presència del discret *R. de cruillars*, Jutge de Cerdanya, i de *Garcia romei*, *P. de alb* i *P. lobeti*, cònsols de la Vila de Puigcerdà digué a dits cònsols de part del senyor rei de Mallorca que li donessen trasllat de l'ordinació feta sobre el modo i forma de les trinxeres—*vallorum*,—de Puigcerdà; qual ordinació els hi donà i entregà Guillem de *uilarasa* de manament del rei; i especialment la de les que es fan i deuen fer-se al peu de les cases de *R. de morer:* afegint a més i protestant de que estava disposat a cumplir-la. També suplicà al dit jutge que ell manés als dits cònsols fer-li dit trasllat, per quant, es diu i és cert que per tal ordinació es fan les trinxeres al peu de les seues cases en son grandíssim dany i lesió.—Dits còn-

sols digueren no li donarien el trasllat de l'ordinació de dites trinxeres que feu *G. de uilarasa*, per quant *R. de banyuls* els manà que no li donessen, com ells asseguren. Testimonis: *B. capellanus de alb, Ja. taltendre, Ja. capellanus ste. leocadie, Matheus clementis, P. sarola, G. spaynoll.* *Lib. Firmit.* d. s.

Escàs: masos de St. Martí dels Castells.

4 juny 1288.

580 VENERIS, *IIº nonis iunii, 1288.— Simon de sto. martino, miles,* ven a *P. jouer* per DCXXV s. barcs. els masos de *Oldofren*, de *na guila* i de *soldeuila de escas* i especialment i generalment tots els altres masos i bordes que té en el vilar d'Escàs; qual vilar està en la parròquia de Montellà. *Lib. Firmit.* d. s.

Hospital: cases a Belsolá.

11 juny 1288.

581 IOUIS, *IIIº idus iunii, 1288.—B. iacobi* dóna i concedeix sempre, en donació entre vius, per remei de sa ànima i en remissió de sos pecats, al senyor Déu i a l'Hospital major de Puigcerdà unes cases que té a Belsolà a Puigcerdà i confrontades amb via i amb casa de *A. maceler* i *P. borrelli;* i, com no puga anar-hi per malalt, constitueix procurador seu a *A. de invidio*, prevere per donar-ne possessió de dret i de fet a García *romei*, *P. de alb* i *P. lobeti*, cònsols, rebedors en nom de dit Hospital. *Lib. Firm.* d. s.

Creació de notaris.

22 juny 1288.

582 X° *Kalendas iulii, 1288.—Ja. catelli, P. iouer, Poncius de ur, A. uiciati, B. decz prat, R. uitale, B. tascher, P. cerdà, Garcia romeus* i *P. de alb,* elegits i constituïts de la Vila per elegir, posar i constituir escriptors a la Escrivania, constitueixen a *R. de caborriuo* i *Jacobum orig,* de St. Joan pròxim a un any: *Jac. orig* i *R. de coborriuo* prometen cumplir. Fiança: *P. jouer* per *Jacobo orig.* i *Ja de capellano* i *R. de cugulls* per *R. de caborriuo.* Testimonis: R. Castell i B. Blanch. *Lib. Firmit.* d. s. fol. penult.

Altres nòtules.

583 EN el mateix llibre *Firmitatis* 1287-98 es troben nòtules: *II° idus iulii, G. hualardi, baiulus ceritanie pro monasterio coxani; iouis XVI kal. augusti, B. de minoues de bagadano, procurator constitutus a nobili Gaucerando de pinos; iouis XII kal. septembris, G. hualardi* tenint societat amb *Bern.° iuliani capellano de sagramorta; iouis III° idus sept. B. salcz, capellanus de valiela; XI kalendas oct. G. de huuela, presbiter venent a stephano de casis de cera* Quera de Ovella; *IIII° nonis oct. B. filius P. de vilacorba, militis; XVI Kal. ianuarii* Fr. *Ber. hualardus hualardi, monachus sti. michaelis procurator sindicus yconomus dni. berengarii abbatis; XIIII Kal. ianuar, G. codina, capellanus de vilangoli; VIII idus febr. Fr. G.*

R.t de taltendre monachus monasterii starum. crucem et procurator eiusdem in ceritania.....

Predicadors: Establiment.

1 juliol 1288.

584 IOUIS *Kals. iulii, 1288.—Fr. R. de palacio de ordine fratrum predicatorum* confessa a *R. serraclayra* haver-li pagat aquells C. s. barcs. que li devia per la cessió a ell feta de la herència que li pertocava dels béns dels seus pares.

Lib. Firmit. (1) d. s.

Es la primera data de predicador del monestir de Puigcerdà.— Fr. Diago O. P. *Historia de los Antiguos Condes de Barcelona, 1603,* a qui segueix Feliu de la Penya en *Anals de Catalunya, tomo II,* posa l'establiment de Frares Predicadors en la Vila de Puigcerdà a l'any 1288.

Sta. Maria: llegat, cementiri.

1 juliol 1288.

585 R. *de sto felice,* obrer—*operarius*—de l'església de Sta. Maria de Puigcerdà confessa

(1) Aquest «Liber Firmitatis Ville» comença *VIII° kals, iulii* M.CCLXXXVIII i acaba *XII Kals. iulii* M.CCLXXXIX; consta d'un quadern de 25 i altre de 16 folis doblats, sens numeració, fent total 164 pàgines; a la primera cara de la coverta porta en gòtic FIRMITATIS i un castro dibuxat com el mateix de 1294, i a la segona una creu llatina dibuxada sens el Crist; a la primera interior de la mateixa coberta, quatre períodes dels Evangelis; com tots els altres llibres semblants, que deurien servir per a fer el juramont en pendre els actes.

haver rebut aquells L. s. melg. que *G. clementis condam*, llegà en son testament a l'obra de Sta. Maria. Ibid.

A 31 gener 1287.— El rei Jaume de Mallorca dóna als prohoms i universitat de la Vila de Puigcerdà aquell cens de catorze diners de cens que rebia sobre un pati de terra situat a la trinxera de Puigcerdà al peu de l'església i fora del mur, que li feia *Bernat rovira* pel dit pati; aixís que el tinguin per engrandir el cementiri comú a fegint-lo a ell.

Lib. Privilig. ville Pod.ni doc. 18, fol. VIIII. Ap. LXXVI.

Pallarols.

2 juliol 1288.

586 VI *nonis iulii 1288.—R. capella de pratis* ven a *P. czabater* i *bertolomeu marges* de Puigcerdà, de la Pasqua passada a un any per CCL. s. barcs. la dècima de Sta. Eugènia de *Payllarols*, tan de blat, *carnalagii*, formatges i llana com de les altres coses, tal com li pertany de la venda a ell feta per *Bereng. guinart*, arxidiaca d'Urgell. Ibid.

Escrivanía.

2 juliol 1288.

587 R. *de baynuls, miles*, veguer de Cerdanya i batlle de Puigcerdà pel senyor rei de Ma-

llorca confessa a *P. cerda, P. de alb* i *Garsie Romei,* cònsols de Puigcerdà haver-los-hi pagat CCCC sous melg. que devien a dit rei per raó de l'escrivanía. Ibid.

Hospital: comanador.

2 juliol 1288.

588 P. *cerda, P. lobeti, Garcia romei* i *P. de alb,* cònsols de Puigcerdà constitueixen i fan procurador de l'Hospital major a *P. decz prat,* fins a St. Joan de juny prop vinent; aixís que hagi i tingui dit Hospital, rebi els seus béns, rèdits i drets, cuidi i procuri tot lo de sa utilitat proveeixi dels seus bens als donats del mateix, doni compte quan ells ho vulguin i sia fidel. *P. decz prat* promet cumplir i ser fidel rebent LX s. melg. i la retrodècima de la sal pel seu treball. Ibid.

Saga, Bajanda i Callastre.

27 juliol 1288.

589 MARTIS *VI Kals. augti. 1288.*— Fr. Aam prior de Sta. Maria de Riqer pel monestir de St. Miquel de Cuixà ven a *Johan tascher* per CXXV sous barcs. a un esplet, tots els rèdits, censos, tercis, quarts i quints de blat i de diners i les albergues que com a paborde rep i deu rebre a *sagua, cayllastre* i *baianda* i en tot Cerdanya: li respon de guerra pels rèdits de *baianda* i de *cayllastre* però no pels de *saga.*

Lib. Firmit. d. s.

Dorres.

27 juliol 1288.

590 BERENGUER *guinard*, canonge d'Urgell, paborde de *aqua tepida* constitueix procurador seu a *Amyll de furno* de Puigcerdà per haver, cullir i rebre tots els rèdits li pertanyen per raó de sa pabordía a *edorss* i tota Cerdanya.
Ibid.

Ar. Viciat: esmena.

29 setembre 1288.

591 FESTO *sti michaelis III° Kal. octobris, 1288* —*A. uiciati senior*, confessant que ha ordenat i fet testament dels seus béns i en ell ordenat, entre altres coses, que sien restituïdes i esmenades totes les injuries, havent-hi assignat per això M.M.M. s. melg. i si no n'hi hagués prou tots els restants béns seus, vol, diu i man que els dits M.M.M. s. m. o coses del mateix valor sien depositats en mans de *B. uiciati*, sacristà de Cornellà i de *P. de salcz*, domer de l'església de Sta. Maria de Puigcerdà; aixís que ells els destinin per restituir dites injuries.
Lib. Firmit. d. s.

Moneda de Tours.

3 octubre 1288.

592 DOMINICA, *V nonis octobris, 1288.— Bern. de salith* i *R. de cugulls*, mercaders de Puigcerdà venen i cedeixen a *Jacobo soler* del

mateix lloc aquell deute de XVIIII *libr. turone nigrorum* que *G. cingler mercer de burgueto nouo* els hi deuen *pro fustaneis*. *Lib. Firmit.* d. s.

Seneja, Sta. Eulalia, Senillers.

3 octubre 1288.

593 SIBILIA muller de *R. cza sera condam* confessant haver vengut a *B. de mornach* tots els masos, bordes, honors, possessions, terres i tots els homes i dones que té a la vila de *seneya* i tots els censos, usatics, terremerita, dominacions i altres drets que te i rep a *seneya* i sta. Eulalia i al vilar de Senillers, (1) ara trobantse personalment a *seneya* en el mas den *gebeli* indueix de present al dit comprador en plena i corporal possessió de tot lo predit i li entrega una *exmina* de segle. *Lib. Firmit.* d. s.

Valcebolera: dècimes.

22 octubre 1288.

594 VENERIS *XI° Kal. nouembris, 1288.—R. de canaueles* i *domina beatrix* muller sua venen a *Ar. de lora*, per cinc anys, haguts cinc esplets totes les dècimes seues de *ualczabolera* i del vilar i parròquia de St. Feliu de *ualczabolera:* rep DC.XXV s. barcs.

Lib. Firmit. d. s.

(1) Del lloc de Sanillers, parroquia de St. Vicens de Seneja, se'n conserva sols el nom en un paratge de prats al N. del poble, amb una font d'aigua salenta a l'hivern on s'hi anava abans a rentar.

Rur: molí de Cadell.

21 novembre 1288.

595 DOMINICA *XI Kal. decembris, 1288.— Ar. de lora* de Puigcerdà confessa a *Ja. catelli* que li ha llegat i entregat, amb public instrument fet a VII° idus novembr. M°CCLXXXVIIII° escrit per ma de P. *querubi* i firmat per ma de *Miquel Rotlandi* escriptor públic de Perpinyà, tot un capil de molins seus en que hi han IIII rodes, a la ribera de *Reguro* amb rec d'aigua, rescloses, totes les moles, tres canals, rodes, paraments, ases—*asinis*—i altres coses de dits molins, per quatre anys, per vint modis de blat *cum turnis ad rectam mensuram fori podiicerdani;* i ara, lloant i confirmant tot lo contingut en dit instrument, promet cumplir-ho a noticia de *P. fferreri, bern. de prato, P. de prato i Andr. den march*, de Puigcerdà i tornar dites IIII rodes del dit molí passats els quatre anys en la forma seguent: entre rodes i caps VII palms i mig, cana de Puigcerdà, *de spesitudine* o de *gruyxa*.

Lib. Firmit. d. s.

Formiguera: batllía.

30 novembre 1288.

596 MARTIS *festo sti andree II Kal. decembris, 1288.— P. den bord de castelbo* ven a *Bern. dez prat* i *P. rocha* de Puigcerdà per dos anys i pel preu de CCLXXVII s. VI dr. b. la batllía seua de *fromigera* que té per ell Guillem *bataylà*, i *maranes* i *parades* i *alberges* i *oblies* i

tasches, i *quartis* i *traginos* i *censos de G. borrelli* i tots els altres drets que rep a la vila de Fromiguera. *Lib. Firmit.* d. s.

Hospital: molins d'Aravó.

24 abril 1289.

597 DOMINICA *VIII° Kal. madii 1289.— P. decz prat* procurador de l'Hospital major de Puigcerdà i *G. de cze spital et R. solera* prebere, donats del mateix venen a G. *mulner*, fill de condam *Bern. fabre* i a *P. saliner* de Puigcerdà des de St. Joan de juny a un any VIII rodes de molins de dit hospital amb son casal a la ribera d'Aravó: aixis que donin XLIIII modis de blat de la moltura d'ells, ço és: el terç de forment i les altres II parts de segle, II sacs i mig de *bren;* dos parts per Tots-Sants i un altra per Pasqua; tornin les dites rodes en l'estat que les ha rebudes; si alguna cosa hi milloren l'hi restituiran i si deterioren deguin esmenar-ho.

Lib. Firmit. d. s.

Predicadors de Seu d'Urgell.

27 abril 1289.

598 MERCURII *V Kals. madii 1289.— Frater albertus lector fratrum predicatorum domus sedis et frater Arnallus amyll* del mateix ordre confessen a *Oeurallo petri*, fill i hereu universal d'Arnal *petri condam*, haver rebut d'ell XVII s. melg. per algunes injuries que dit Arnal P. manà restituir a algunes persones a qui no s'ha po-

gut per no trobar-se, els quals diners entregaren a ells per voluntat de *Rogerii Petri* i *Ramon uitalis*, marmessors del seu dit pare. Testimonis: *B. de mornach, bertholomeu jutge.*

Lib. Firmit. d. s.

Galicza: denúncia.

29 abril 1289.

599 IOUIS *III° Kalendas madii, 1289.—Ar. de rippa*, en nom del seu pare *Pere de rippa* del qual n'és procurador, denuncia a *R. de baynuls*, veguer de Cerdanya i batlle de Puigcerdà i a Ramon de *cruillars* jutge de Cerdanya que els homes de *galicza*, callada veritat i aduïda falsetat han obtingut una carta del senyor jutge del rei de Mallorca, *A. baiuli*, en que s'acusa al seu pare haver destruït la paret d'un prat que ells destruïren *lite pendente.* *Lib. Firmit.* d. s.

Esmolet d'Avinyó.

14 juny 1289.

600 MARTIS *XVIII kls. iulii, 1289.— Magister Johannes de auynon terre prouencie* promet a *G. czebolera, P. Joh., Petro texidola, G. giscafre, ff. czelolm, G. de belloch, P. aemar* i *G. de toa*, peraires—*paratoribus*—de la Vila de Puigcerdà, de bona fe i ferma stipulació que d'aquí a VIII anys prop vinents, en cada un dels dits anys per dit temps, un mes abans de St. Joan de juny o un mes després, vindrà i estarà personalment en la vila de Puigcerdà per esmo-

lar i adobar les seues estisores [1] —pro esmolandis uestris forficibus et aptandis,— prometent esmolar-les i adobar-les, per II s. VI dr. melg. cada parell; i en cas de no fer-li esmolar i adobar les seues estisores—forfices—ells o alguns d'ells, aleshores deguin donar-li XII dr. melg. cada u que no ho fassi; i a més, estiguin obligats a allogar-li a gasto d'ells un home per moure la *mola mentre* esmolarà dites estisores i no degan donar-li res més. *Lib. Firmit.* d. s.

Núria: terra al Rhur d'Ix.

4 març 1289.

601 FR. Ramon, donat i procurador de la casa de Sta. Maria de Núria, concedeix *in accapitum* a Pere Blanch de Puigcerdà una terra situada al riu Rhur en el terme d'Ix. Ap. LXXVIII.

Aja: Provisó de rector a l'església.

24 abril 1289.

602 A 21 abril 1289 Joan, Prevere Cardenal de Sta. Cecilia, Legat del Papa, despatxa les lletres apostòliques encomanant al Prior de St. Sadurní de Tolosa i a Ramon Cadell, canonge d'Urgell, proveir a Ramon Pellicer, Subdiaca, de Puigcerdà d'un benifet amb o sens cura d'ànimes, vacant, de renda unes 20 lliures de Tours i de colació espectant a l'Abat del monestir de Ripoll. El dit Subdiaca les presentà al dit Prior

(1) Grans estisores de peraires, per tondre els draps, en francès *forces*.

acompanyant la instància suplicant se'l proveís de la rectoría d'Aja, vacant per mort de Pere Mijavila. El Prior comissionà a Ramon de Pere, rector d'Isòbol, Pere de Ger, rector de Guils, Pere, capellà de Planés i Guillem, capellà de Dòrria per que li donessin possessió de la sollicitada església d'Aja. Pere de Ger i Ramon de Pere en quant pogueren, ajudats d'altres homes armats, investiren a Ramon Roseda en nom i representació de Guillem Pellicer, de l'església d'Aja posant-li els bonetes d'ells i manant als parroquians responguessen a ell dels fruits en presència dels testimonis Guillem Carrera, capellà de Toses, Arnau Viciat fill de Pere Viciat, quondam, Bernat d'Esteva i Bernat de Riu i del notari Ramon de Coborriu.

A 16 juliol Ramon Rialtés apel-là al Papa i al Rei i a 19 del mateix constituí procurador seu a Ramon Solera, Prevere. A 17 setembre es citat a Tolosa i es firma encara rector d'Aja, Guillem Pellicer. *Lib. Firmit.* fol. 8, V.ª—16.

Aja, Llus: rendes de Ripoll.

30 juny 1289.

603 JOAN den Isogoll, procurador del Bisbe de Mallorca en la pabordia d'Aja que és del monestir de Ripoll ven a Tomàs Fabra per 17 l. 10 s. barcs. una anyada dels revinguts de Llus i a Arnal Viciat per 12 l. una dels d'Aja.

Lib. Firmit. fol. 1.° V.ª i 2.°, 3.°

En el mateix llibre consten moltes altres vendes per l'estil de les rendes anyals de tot Cer-

danya fetes pels monestirs del voltant; p. ex: al Cornellà per 2. 187 s. 6 ds. a Arnal Viciat (fol. 2) el de Montserrat per 30 l. a Bernat Jouer (fol. 8) etc. i de pobles particulars fetes per monestirs, pels rectors propis i pels seus senyors feudals.

Jueus: joc.

9 juliol 1289.

604 ISAACH, jueu, promet a Mateu d'Oliana, notari escrivà del consolat, baix pena de 250 s. barcs. que fins a Pasqua i d'allà a dos anys no jugarà ni farà jugar ocultament ni manifestament a cap joc de daus en tota la terra de Cerdanya sens la sua voluntat; i si ho fa pagarà dita pena de la qual la tercera part serà del rei de Mallorca i lo restant seu, podent-lo agafar com a reu (rehus) jum segons la llei de Moises i renuncia a la menor edat. *Lib. Firmit.* fol. 6 V.ª

Puigcerdá: Font de les Vinyes.

24 juliol 1289.

605 FR. G. de Bernat, monjo i procurador del monestir de Stes. Creus, a Cerdanya, ven a Jaume de Peraclera fins a deu anys totes les dècimes que dit monestir acapta en un camp a la Font de les Vinyes, que fou de *b. casthri;* qual camp P. *lobeti,* A. de *salcz,* S. *ff,* i P. de *bulberio* tenen cada u en tracte.

Lib. Firmit. fol. 12, V.ª

Pallarols, Nerelia: Església de Sta. Eugenia.

26 juliol 1289.

606 PERE decz Puig, capellà de Sta. *auginia de narelia* confessa a Amyl del forn de Puigcerdà, haver-li pagat a ell rebent en nom de Berenguer Guinard, Ardiaca d'Urgell, 300 s. melg. dels rèdits de l'església de Sta *euginie* de palyarols, de dos anys. *Lib. Firm.* (1) fol. 12 V.°

A 10 març 1290, *ibid. fol. 59 V.ª*, el mateix s'anomena *P. de podio capellanus ecclesie sancte euginie de nereliano* venent al mateix Amyl com a marmessor de Berenguer Guinard, Canonge d'Urgell i Ardiaca de Cerdanya, tot lo que aquest debía rebre de blat a Prats i Sta. Eugenia en Cerdanya pel preu de 437 s. 6. ds.

Cornellà: Llegat de A. Viciat.

22 setembre 1289.

607 B. Viciat, canonge i sacristà del monestir de Santa Maria de Cornellà i Fr. R. de Sta. Locaia, Prior del mateix monestir confessen a A. Viciat, germà de dit B. Viciat, fill i hereu universal de A. Viciat, quondam, pare dels dos B. i A. Viciat, haver-los-hi pagat 1000 s. melg. que son pare llegà a dit convent. *Lib. Firm.* fol. 18.

(1) Aquest *Liber firmitatis ville podilceritani* comença a l'endemà de St. Joan de juny VII° Kalendas julii M.CC.LXXXIX, i acaba el divendres vigilia de St. Joan de juny M.CC.LXXXX: notari desconegut. D'ell son les notules aqui transcrites des del número 601 pag. 430. En la primera cara exterior de la coberta porta dibuxat el castro esmentat a la pag. 175, i en la mateixa i en la segona en gòtic *Firmitatis*: en la prime-
28 ra interior porta igualment quatre evangelis.

Puigcerdà: Delme de l'Horta.

10 octubre 1289.

608 PERE Ferrer, capellà de l'església de St. Jaume de Rigolisa ven a Arnau Seudzeda, pel preu de 62 s. 6 ds. barcs. les primicies i la tercera part dels delmes de cols i ceps dels horts de l'Horta de Puigcerdà: «*P. FFerrer capellanus ecclesie sancti iacobi de aragolisa vendo tibi Ar. Seudzeda pretio. LX. II. sol. VI. dr. br. primitias et tertiam partem decimarum caulium ceparum hortorum. orte podiicer. sicut ea accipere debeo et consueui ratione dicte ecclesie. Faciam tenere libere et de euictione. stare rebus. et si plus.—T. Matheus gerall, b. blanc.*»
Lib. Firmit. fol. 22.

Puigcerdà: Bestors de J. de Riu, Templers.

11 octubre 1289.

609 JAUME de Riu, havent rebut *ad accapitum seu emphiteosim* la bestor anomenada del portal d'Ix, que confronta amb casa del mateix Jaume, amb cases i entrada de G. de Belloc, amb casa de P. Czabater i amb casa de Berenguer de Monegals; i havent fet una taula en la façana de la bestor, com qualsevol altre tenint cases en Puigcerdà pot fer-la segons us i consuetut de la Vila des de temps immemorial; que fou treta pel saig Guillem Espaynol amb ordre del Veguer de Cerdanya i Batlle de Puigcerdà, senyor Ramon de Banyuls, suplica al mateix

Veguer i Batlle li fassi tornar; altrament apel·la al senyor rei de Mallorca i li demana li remeti els apostols. (1) *Lib. Firmit.* 22 V.°

A 14 desembre del mateix any el mateix Jaume de Riu fa altre reclamació per l'estil, per un altra bestor situada en vies públiques i especialment la que va cap a les cases de la Milicia del Temple en les quals milita P. Czabater de Puigcerdà. Ibid. fol. 39 V.°

Notaris: Repartiment de treball.

22 octubre 1289.

610 ELS tres notaris de Puigcerdà avinguts es reparteixen els llibres del seu treball d'aquest modo: Ramon de Taltendre el *debitorum;* (2) Ramon de Coborriu el *firmitatis* de Puigcerdà i Jaume Orig el *firmitatis* dels forasters.
Lib. Firmit. fol. 25.

Puigcerdà: Comabella, Morera.

20 novembre 1289.

611 BERNAT de Lossa tenint obligats per Jaume Domenge fill de Pere Domenge quondam un

(1) El mateix dia Jaume de Riu havia vengut i entregat a Guillem Auger de Puigcerdà en nom de Pons de Buatela i Pere Dalmau de Ripoll 82 dotzenes de corretges que segons el foro i senyal posat a elles pujaven la suma de 51 l. 4 s. barcs. sens el canvi, pagat el dret i el corredor; lo qual demostra que els seus ofici i taula eren de corretger. *Lib. Firmit.* 22 V.°.

(2) «Librum debitorum in quo erant instrumenta debitorum pannerіorum et lanateriorum et alia instrumenta debitoria ponuntur et scribuntur.»

hort a Comabella i unes cases a la Morera de Puigcerdà, per 75 l. barcs. que dit Pere Domenge li debia, en pública subhasta com a major postor les ven a Arnau d'Olers per 300 s. barcs.

Lib. Firmit. fol. 32 V.ª

Portal den Vigorós.

22 novembre 1289.

612 RAMON Colteler, (1) Bernat Canal, Arnau de Saus, Guillem Espanyol, saig, Bernat Sancz, Arnau Fuster, Pere Aemar, Pons Fabra i Jaume Mornach de Puigcerdà prometen als cònsols Ramon Taltendre, Vidal de Matamala, Pere Ferrer i Arnau Veciat que a despeses pròpies tancaran el portal anomenat den Vigorós i obriran altre a voluntat, a ells concedida per Ramon de Banyuls, batlle de Puigcerdà; i si ells no ho fan puguin fer-ho els cònsols prometent ells pagar lo que costarà.

Ap. LXXVIII. *Lib. Firmit.* fol. 32 V.ª

Puigcerdá: (cana de), vall de la Merceria.

28 novembre 1289.

613 JAUME Pagès i sa muller Agnès venen a Ramon de Cuguls pel preu de 375 s. barcs. un tros de pati del seu que tenen en la trinxera de la Merceria «*in vallo merceríe*» junt a les cases del comprador, qual tros ha de tenir de

(1) Fabricant de coltells.

llarg una cana i un pam de la cana de Puigcerdà «*quod trocium patui habet et habere debet in longum unam canam et vnum palmum cane podiicerdani numerandos*» des de la tàpia o paret de les cases del comprador fins al restant del pati del venedor, i d'amplada lo que la façana de les cases del comprador.

Lib. Firmit. 35 V.ª

Puigcerdá: Comerç de draps.

30 novembre 1289.

614 PONS d'Ur, de Puigcerdà, promet a Pere Czapila de Berga de bona fe i en virtut del jurament prestat, que d'aqui a Nadal li portarà o farà portar dins la vila de Puigcerdà 30 draps ço es: 12 draps de *aracz*, 12 *bissas planas* i 6 *bissas lestadas* de St. Dionís (Sant-Denis, Seine, França) que comprarà *ad marues* (marxants de Marvejols, Languedoc) a Montpeller; en canvi Pere Czapila pel lucre de dits draps degui donar-li de cada lliura de moneda pagada per la compra, 7 diners melg. i en paga del preu avençat i del dit lucre que deu donar-li, 700 caps de *fustanis mercaders* a coneixensa de Ramon Ferran i Guillem Pere d'Ur de Puigcerdà, ço és: 300 caps sien de fustanis blaus i 200 caps de fustanis negres *ad forum VIII s. I din. melg.* per cada u. *Lib. Firmit.* fol. 36 V.ª

A 7 gener 1290 Pons d'Ur recorre al Lloctinent de Jutge i Batlle de Puigcerdà Bernat *Casthri* a protestar davant de notari i testimonis con-

tra Pere Czapila de Berga, que conforme al susdit albarà ell estava preparat a entregar-li abans de Nadal 10 draps de arracz, ço es: 3 blaus i un *biaro*, 2 verds i un verd *ab fills uermeylls*, *vnam vacham rubeam i II morats;* i 18 *bissas* de St. Dionís, ço és: IIII morades planes, II verdes planes, VI blanques planes i VI vetades, tots els quals draps comprà a Montpeller *ad marues* i portà a Puigcerdà abans de Nadal. Això digué i protestà per poder vendre d'aquí endevant dits draps al que vulga i puga demanar en son lloc i temps al dit P. Czapila el gravàmen i interés del gasto que ha sofert.

Lib. Firmit. fol. 43.

Puigcerdá: *Vico* petit, *fogacies* de pa.

30 novembre 1289.

615 AMYLL de *Furno* i P. de *Furno* arrenden per quatre anys a Arnau Dalssen i Bernat son fill un forn en la vila de Puigcerdà in *vico petit* amb ses cases: confronta amb via, casa de Guillem Mercader i casa de Ramon Englada: deuran donar-los-hi cada setmana 20 *fogacias* de pa de forment de valor 1 diner cada una.

Lib. Firmit. fol. 36.

Sta. Maria: domer.

22 desembre 1289.

616 ARNAU de Boan confessa a Pere de Salcz, domer de l'església de Sta. Maria de Puigcerdà per Ramon Cadell, rector de la mateixa

haver-li donat *ad manuleuandum* dos copes d'argent que García Romeu li havia entregat en penyora de 250 sous melg. obligant-se a restituil-s'hi, per reparar injuries d'ell i den Bernat den Arnau condam, promet tornar-li dites copes o els 250 s. m. quan vulga i en cas de no bastar les copes per fer dit diner, suplir-li el que falti.

Lib. Firmit. fol. 41.

L' existència de domers, de presbiterats temporals i perpetuus llegats en testaments (1) i de beneficis amb obligació de cumplir els oficis divinals proven que en aquesta època, estava ja organitzat el servei de cor i sostingut unicament per la devoció dels particulars de la Vila, el qual després fent-se desordenadament i amb major nombre de sacerdots obligà al Bisbe d'Urgell a constituir la Societat de Preveres, amb Estatuts, per fer-se ordenat el servei de Déu, en 1320.

Puigcerdá: Questia.

16 desembre 1289.

617 RAMON de Taltendre, Vidal de Matamala, Arnau Viciat i Joan Ferrer cònsols de Puig-

(1) Abunden les notes de semblants llegats i per l'estil d'aquesta: «*Sabbato VI idus februarii, 1289. P. de alrana presbiter affirmo me ipsum ecum. Ar. veciatifilio. Ar. veciati condam. hinc ad sanctum johannem junii ad celebrandum missas et alia diuina officia in ecclesia beate M.ª podlicerdani. pro anima R. saudzeda clerico condam prou dictus pater tuus mandauit in suo testamento. promitens celebrare per dictum tempus bene et fideliter continue. Eit des mi salario XXXV s. melg. scilicet medietene in pasche dietatem in pasche et alteram in sancto iohanne iunii. Et si non deseruirem complete dictum feudum per dictum tempus habeas retentionem de dicto salarto secundum tempus quod dimisserim seu deseruirem.—Ar. hec recipiens promitotibi soluere dictos denarios in dictis terminis sub dictis pactis.—T. G. mauri. P. ermengou.*

Lib. Firmit. fol. 43.

cerdà confessen a Arnau de Pere, fill d'Arnau de Pere, quondam, haver-los-hi pagat de son propi 130 s. melg. d'aquells 6 180 s. melg. amb què Pere Mercader, fill d'Arnau Mercader, quondam, havía promès cullir la questia de Puigcerdà amb els cònsols anteriors Pere Cerdà, García Romeu, Pere Lobet i Pere Dalp; de qual quantitat 6.180 s. melg. ell, Arnau de Pere i Ramon *Benedicti*, fill de Guillem *Benedicti* quondam, feren fiança.

Lib. Firmit. fol. 40.

Pedatge dels saigs.

1 gener 1290.

618 Pretenien els saigs de Puigcerdà cobrar de cada deutor el dret de pedatge com si per cada u haguessen fet el viatge quan eren varis deutors en un mateix lloc; el rei Jaume de Mallorca els hi prohibeix. Ap. LXXIX.

Jocs: Daus, Cabreboc, Aleus, Taulela i Escacs.

2 gener 1290.

619 PERE Gisclauar i Jaume Rocher de Puigcerdà prometen l'un a l'altre baix pena de 15 lliur. melg. que fins a Nadal i des de Nadal a un any no jugaran ni faran jugar a cap joc de daus —*taxillorum*—ni al *cabreboch*, ni a altre qualsevol en què puguin guanyar o perdre, exceptuat el joc d'aleus (aleorum), al que pugui jugar-hi cada u d'ells, i exceptuat quan estiguin en host i du-

rant les festes de Nadal, ço és, des de sa vigilia fins a l'endemà de la Circumcisió; de la qual pena, 10 l. sien del senyor rei i lo restant de la part obedient. *Lib. Firmit.* fol. 42 V.ª

A 13 febrer 1290 Bernat Cherola i Joan Colteler de Puigcerdà mutuament baix pena de 100 s. melg. es comprometen a no jugar a daus ni al joc anomenat Reig, i s'exceptuen el d'aleus i el d'*Eschachs*. Ibid. fol. 56.

A 22 febrer 1290 Simon de Cugulls, promet a Ramon de Cugulls de Puigcerdà, en virtut del jurament fet en aquest acte i baix pena de tota l'herència que li pertoca en el mas de *Caldegues* que no jugarà a cap joc de daus o altre sens la sua voluntat, exceptuats els de *taulela* i el d'*escachca* als que es reserva jugar fins a 12 diners. Ibid. fol. 57.

Seu d'Urgell: Convent de P. P. Predicadors.

9 gener 1290.

620 FR. Jaume de Frexanet, Sotsprior i Fr. Arnal Amyll, de l'Orde de Predicadors de Seu d'Urgell confessen haver rebut en nom del convent, de Bernat de Borr, nebot i hereu universal de Guillem de Riu, 10 s. melg. per l'ànima de Guillem de Riu de aquell diner que el mateix Guillem va destinar i llegà per sa ànima en son testament, donant-ne gràcies a Déu i al dit Bernat. *Lib. Firmit.* fol. 44.

Sta. Maria: Obra.

2 febrer 1290.

621 RAMON de St. Feliu, obrer de l'església de Santa Maria de Puigcerdà afirma a Geral de Pera, fill i hereu universal de Arnau de Pera, quondam, haver-li pagat 20 sous melg. que dit seu pare llegà a l'obra de dita església en son testament. *Lib. Firmit.* fol. 52 V.ª

All: dècima, *levatas* i drets.

6 febrer 1290.

622 BERNAT de Portella, Ardiaca de Cerch en l'església d'Urgell ven a Pere Colteler de Puigcerdà i a Jaume Colteler, capellà d'All des del Transit de la carn o carnestoltes «*carniperuio Quadragesime*» a un any la meitat de la dècima d'All, les *leuatas* i altres drets que rep a All i sos termes, pel preu de 25 modis de segle a recta mesura de Puigcerdà pagadors per la festa dels Sants; i els respon de la guerra entre el rei de Mallorca i Alfons rei d'Aragó, de l'església i Bisbe d'Urgell i sos vassalls, però no de la pedra, de la *nebula* ni d'altre aconteixement fortuït. *Lib. Firmit.* 53 V.ª

Pallerols, Prats: venda rèdits.

10 març 1290.

623 VENERIS VI *idus marcii, 1290.—P. de podio,* capellà de l'església de Sta. Eugènia de *nereliano*, marmessor testamentari de Beren-

guer *guinard archidiaconi* d'Urgell, condam, i procurador constituït per Guillem de *alb* i Bereng. *guinard* canonges d'Urgell i *A. de cerdayna* i Bernat de *sagartio*, habitants de la ciutat d'Urgell i comarmessors del dit Ardiaca, per vendre els rèdits que cobrava a Prats i Sta. Eugènia de *payllerols* com es contingut en carta feta per ma de Bernat de *prouencha* i fermada per Jaume *moxela*, notari public d'Urgell, ven a *Amyll de furno* de Puigcerdà per CCCCXXXVII sous VI diners barcs. fins al primer dia de desembre les dècimes de Prats i de Sta. Eugènia de Payllerols; no respon de guerra, ni de pedra o de *nebula*, ni d'altre aconteixement. Testimonis: *B. salita Matheus de vilaplana.* *Lib. Firmit.* d. s. fol. 59 V.ª

Esglésies Isòbol i Samsó: Rendes.

13 abril 1290.

624 RAMON de Pere, capellà de l'església de St. Miquel d'Isòbol ven i arrenda a Pere Alrana, Prevere, des de St. Joan de juny a dos anys totes les dècimes, primicies, eiximents, proveniments, oblacions i tots altres drets que rep i deu rebre per raó de l'església d'Isòbol i son terme i també per raó de l'església de Sta. Maria de *sanczor* (Samsó), sufragànea de dita església d'Isòbol; amb pacte que serveixi bé i decentment dites esglésies, presti els serveis acostumats prestar en elles, pagui l' alberga al senyor Bisbe, al degà i als delegats i també els censos, dècima o dècimes i altres drets

que deguin pagar-se per dites esglésies en dit temps, que fassi tot lo que ell degui fer com a capellà d'elles i li pagui cada any 1 modi de forment i 13 de segle a recta mesura de Puigcerdà amb amostes. *Lib. Firmit.* fol. 68.

Puigcerdá: Ferrer d'Estiula.

16 abril 1290.

625 TOMAS Fabre de Puigcerdà, que fou d'Estiula, confessa a Tomàs Fabre de Puigcerdà, que fou de Matamala, haver-li llogat fins al primer de maig i després fins a un any, un parell de manxes i una enclusa que té en el seu treballador pel preu de 2 quartals de segle pagats per Sta. Maria d'agost i promet tornar-li tot del mateix valor i no treuré-ho del treballador ni portar-ho fora de la vila sens la sua voluntat.

Lib. Firmit. fol. 69 V.ª

Esconsa: (Cases de Guillem de)

16 abril 1290.

626 GUILLEM d'Esconsa, de Puigcerdà compra a Pere Fuster pel preu de 175 s. barcs. una era amb ses cases en l'hort que fou de Jaume Moliner a Puigcerdà confrontant amb altra que Jaume de Vilallobent vengué a Pere Blanc pel preu de 2.062 s. VI d. barcs.

Lib. Firmit. fol. 69.

En el terme de Esconsa, parròquia de Montallà, es troben moltes sepultures amb llosardes

i vestigis de regular població: ara solament hi ha una casa.

Ur: Exèrcit del rei Alfons II.

18 abril 1290.

627 L'exèrcit del rei Alfons II d'Aragó, havent cremat i destruït els fruits, blats i cullita de la parròquia de St. Martí d'Ur, en ocasió de la guerra, Guillem de Ripoll que tenia comprada la dècima a R. FF.i durant quatre anys pel preu de 1.125 s. barcs. acut al Jutge Ramon de Cruyllars li sia indemnitzada.

Lib. Firmit. fol. 69 V.ª

Hospital Major.

24 abril 1290.

628 PERE decz Prat, Procurador de l'Hospital major de Puigcerdà confessa a Ramon Vidal, Tutor i a l'infant d'Arnal Mercader, quondam, haver-li pagat 25 sous barcs. que dit Arnal Mercader concedí a dit Hospital.

Lib. Firmit. fol. 71.

Els consols: Pons de Vr, Bernat Tascher, G. czebolera i Bernat de Isogoll nomenen Comanador del mateix Hospital major a *Perpinia de Capiteuille: IIIº kalendas iunii, 1290.*

Lib. Firmit. fol. 84 V.ª

Pi, Costa, Nefel, Cartariu.

26 abril 1290.

629 ARNAL de *Rippa*, fill de Pere de *Rippa*, Procurador, en nom del seu pare, protestà contra Berenguer de Pi, Batlle de son pare, per lo que el perjudica en les coses següents:

1) Impedí als nuncis del seu pare pacificament i quietament collir les tasques de la Costa en els ports de Nefel, en què Berenguer per raó de la batllía no hi te cap dret: estima el dany en C sous i mes.
2) Cessar l'entrega de dos cesters de forment, cens de la batllía de Cartariu, des de 10 anys ençà.
3) Cessar la paga de les ferradures del cavall cada any, per cens de les possessions i terres de la Rouira i de Marrel.
4) Dos anys han passat en que, contra l'empara del nunci del seu pare, va pendre el blat i garbes de la conomina de la vila de *Pinu*, qual blat era del seu pare i ell injustament contra la voluntat i empara del dit nunci violentament feu portar-li fins a casa seva i el retingué: qual dany estima en dos modis de forment, salva i exceptuada la injuria o crim.
5) Portar-s'en el mill—millium—del cadrez de la conomina i del conomi de *Pinu*, en el qual dit senyor son pare hi tenia la tercera part en garba: qual dany estima en dos modis de mill.

6) Trencar l'*emperamentum* del pare seu i de ell, sobre una llenya que Arnal Gombau, deia era sua la qual, contra l'empara i contra la voluntat de dit Gombau, injustament reté i ocupa.
7) Tant per raó de sí com per la dels altres homes de la parròquia de *Pinu* rebrer i tenir les justicies, les quals deu i estima a C sous i més.
8) Negligentment i remissament portar-se en l'ofici de dita batllía, per lo qual els acreedors fan les querelles dels homes de dita parròquia de Pi amb el Batlle i Saig de Bellver, i això es en dany i gravàmen de la jurisdicció de dit son pare: qual dany estima en D. sous.
9) Han passat quatre anys sens donar compte i raó al seu pare o altre en nom seu, dels censos, rèdits, terçons, tasques, justicies i administració de dita batllía, malgrat haver sigut avisat i interpelat moltes vegades pel seu pare, havent recusat ell sempre. Per lo qual avisa a dit Berenguer que doni compte i raó sobre lo predit, esmeni els gravamèns i danys causats com fidel batlle i administrador en dita batllía.

Lib. Firmit. fol. 71 V.ª

Barbacana de la muralla.

27 abril 1290.

630 P*aurer* dóna a *Bn. casthri* tot el dret que te en un patí situat i confrontat amb la muralla de la Vila. *Lib. Firmit.* fol. 71 V.ª

Senillers, Saneja: Holmet del Puig.

30 abril 1290.

631 BERNAT *Filloll* de *Senyllers* ven a Bernat de Borr fill de Ramon de Borr una terra als termes de *Seneya al holmet del puig*, confrontant amb terra de Guillem de Vich i terra de Ramon de Vich, de dos parts i terra de Ramon *Suyner*, per preu de 15 s. barcs. des de Santa Maria d'agost a vuit anys, tenint quatre esplets grossos. *Lib. Firmit.* fol. 72 V.ª

Soler: (Capellá de)

30 abril 1290.

632 PERE *clerci*, capellà de Soler, demana als cònsols de Puigcerdà la indemnització de les cases que ell tenia a Puigcerdà en la Vila nova, que li foren destruïdes per fer la trinxera nova que passà per allí: s'inhibiren dient que no foren perits de les destruccions fetes en les cases i altres rondalies de la vila.

De cases, eres, patis i horts de la Vila nova per construir la trinxera nova,—*vallum novum*,— per la muralla, els cònsols, segons les taxes fetes pels pròcers, a 2 juny 1290 pagaren 500 s. melg. a Guillema, muller de Pere Borsser i 250 s. m. a P. Baró. *Lib. Firm.* fol. 72, 85, 86.

Proclama de Canongía.

Perpinyà 30 abril 1290.

633 RAMON de Pere, rector d'Isòbol, en el cementiri de l'església de Sta. Maria de Puigcer-

dà, davant Ramon Cadell, rector, Bernat Ade, Pere de Salcz, Berenguer de Salcz, Ramon Solera (1) i Arnal d'Embeig, Preveres, Beneficiats de Sta. Maria de Puigcerdà, llegí la proclama de Fr. Guillem, Abat del monestir de St. Genís, Bisbat d'Elna, deputat de la Seu Apostòlica, per proveir a Joan *Burgundi*, canonge d'Urgell, altre canongía o sentatoria, la de Olopte, que també li corresponía. *Lib. Firmit.* fol. 74 V.ª

Bellsolá: cases.

3 maig 1290.

634 P *beneet fairre* ven a Matíes *paylleresee* per • 102 s. 6 d. barcs. una casa situada a Bellsolà, confrontant amb les de P. de Ripoll i de Bartomeu d'Ovella i amb camí de dos parts. *Lib. Firmit.* fol. 73 V.ª

El veinat de Bellsolà estava situat fora la muralla de Puigcerdà, sota el portal d'Aja i contigu al rec real, avui anomenat Baronía.

Perxa: Hospital de la.

4 maig 1290.

635 PERE *clerici* comanador de l'hospital de Sta. Maria de la *Pertica*, confessa a *Gerallo Petri*, fill i hereu universal de Arnal Petri quondam, haver-li entregat els X sous melgonesos que Guillema mare sua llegà a dit hospital en son testament. *Lib. Firmit.* 1290 fol. 74.

(1) Ramon Solera, Capellà—donat de l'Hospital major es trova també aquí Beneficiat de Sta. Maria.

Pasquers: Bosc de Barres.

2 maig 1290.

636 «LO mateix bosc de Barres, en lo any 1290 a sis de las nonas de maig, fonch concedit y donat als homens de Puigcerda, per lo Serenissim Rey en Jaume de Aragó, (1) y diu que las confrontacions de aquell son, ço es: de la aygua de la Tet fins a la aygua que devalla o discorre de Camporrells, y per lo camí superior per lo qual se va al Hospital de la Perxa fins al Pont de la Tet que es sobre lo Vilar de Fetges envers Cerdanya.

Apar ab privilegi real escrit en pergamí, signat de lletra *L*; es en lo plech de número dos, en lo armari de las escripturas dels Paquers.»

P. D. *Ca de Mostra*, fol. 18

Fr. Jaume de Olers, Temple.

8 maig 1290.

637 FR. Jaume d'Olers, de l'Ordre de la Milicia del Temple, Procurador del senyor rei de Mallorca per vendre els rèdits que té a Cerdanya i Rosselló i per lloà els feus que li pervenen per confiscació, lloa a Arnau Amyll de Puigcerdà una venda a ell feta per G. de Rech de St. Martí d'Arbó. *Lib. Firmit.* fol. 76 V.ª

Actes semblants del Fr. Jaume de Olers se'n troben fins a començaments del segle XIV.

(1) Ha de dir Mallorca.

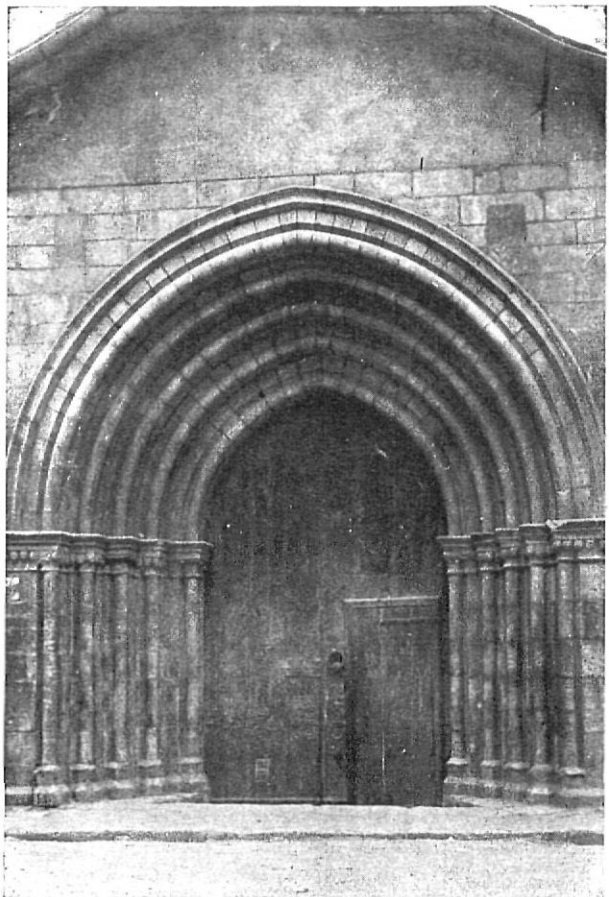

Porta petita de Sta. Maria de Puigcerdà

Sta. Maria: Porta petita.

8 maig 1290.

638 BERNAT Pellicer de Puigcerdà i Ramon Morer de la Tor contracten amb els cònsols de Puigcerdà la construcció de la porta petita de l'església de Sta. Maria, d'igual alsada i un pam de Montpeller més ampla que la del pòrtic, pel preu de 250 s. barcs.

Ap. LXXXX. *Lib. Firmit.* fol. 76 V.ª

Ramon de Morer.

9 maig 1290.

639 RAMON de Morer, Degà de Cerdanya amb autoritat i manament del Papa Nicolau cita a Elissendis, filla de Bernat de la Llosa, per compareixer davant el Bisbe de Narbona a respondre a les querelles de Bernat del Forn de Puigcerdà. *Lib. Firmit.* 78.

Bastor d'Embercat.

16 maig 1290.

640 GERAL de Soreda a 16 maig de l'any 1290 presenta la denùncia de *obra nova*, de part del senyor rei de Mallorca contra Ramon Serra que ampliava la bestor den Embercat pel perill que amenaçaria a ses cases.

Lib. Firmit. fol. 80.

Frares Predicadors: Fr. Cog.

16 maig 1290.

641 FR. P. Cog, O. P. fill de P. Cog, de Puigcerdà i Sibilia, quondam, amb assentiment de Fr. Bernat Ferrioll del mateix orde firma àpoca a sos germans Arnau i Jaume Cog d'haver rebut 500 s. melg. i tota la part llegítima dels seus pares. *Lib. Firmit.* fol. 80.

Hospital major.

22 maig 1290.

642 PONTIUS *de ur, bernardus castri, G. czebolera* i Bernat de *isogol*, cònsols de Puigcerdà confessen a Pere de Prat, procurador de l'Hospital haver arribat a cert i legal compte per raó dels bens administrats per ell de l'Hospital major. *Lib. Firmit.* fol. 81.

Vilallobent.

24 maig 1290.

643 GUILLELMA de Mitjavila, Berengaria filla sua i Pere marit de Berengaria venen a Pere de Vilallovent des de St. Joan de juny a dos anys pel preu de 62 s. 6 d. barcs. la batllía de Vilallovent i tots els drets que cobren i deuen rebre per raó d'ella i en sos termes. *Lib. Firm.* fol. 81 V.ª

Vilalta: Patrimoni d'ordenació.

24 maig 1290.

644 EXCLARMONDA, muller de Guillem quondam de Puigcerdà dóna i concedeix al seu

fill Joan de Vilalta, per tota la sua vida el títol ple i perfet per rebre els ordens de Subdiaconat, Diaconat i Presbiterat, a que desitja ésser promogut, sobre tots els seus bens haguts i per haver, de modo que en tota sa vida tinga decentment el menjar, el vestit i tot lo demés necessari, en la casa d'ella. *Lib. Firm.* fol. 81 V.ª

Marcevol.

26 maig 1290.

645 FR. Arnau de Cauaneles, Prior de la casa de Sta. Maria de Marcevoll ven a P. R. Tomàs de Puigcerdà per 200 s. barcs. tots els rèdits i censos de blat i diners que dita casa cobra a Cerdanya, durant dos anys.
Lib. Firmit. fol. 82 V.ª

Pont de la Loza.

30 maig 1290.

646 BERNAT Muntaner de Narbona, nebot de Bernat de *Casis* quondam de Puigcerdà ven a Jaume de Serraclayra pel preu de 68 s. 9 d. barcs. tres *braciatas et dimidium* de terra junt a la vila de Puigcerdà cap a l'indret del pont de la Losa, de llarg fins al camp de Ramon Bosom. *Lib. Firmit.* fol 84.

Presbiterat.

2 juny 1290.

647 PERE decz Prat i Berenguer decz Prat, de Puigcerdà, confessen a Sibilia, muller de Muntaner de *Sarrocha*, germana i hereua uni-

versal de Jaume de Pruners, capellà de Sta. Leocaia, quondam, haver-los-hi pagat 700 s. melg. que dit capellà com a marmessor de Ramon Saudczeda oncle seu tenia d'aquells 1.500 s. melg. que dit Ramon Saudczeda havia llegat per tenir un prevere per la sua ànima després de sa mort; quals diners deuen tenir ells com a més proxims de dit Ramon Sandczeda segons la disposició feta en son testament.

Lib. Firmit. fol. 86.

Niula.

6 juny 1290.

648 ARNAU Berenguer fill de Bernat Berenguer de Guils (Eguils) confessa a Ramon Vidal, tutor dels infants de Arnau Mercader quondam de Puigcerdà, per una meitat i a Pere i Ramon Climent, per altre meitat, que està col-locat en matrimoni en el mas de Guillem Martí de Niula (Aniula) amb Guillema, sa filla; i de consegüent que té per ells el dit mas. *Lib. Firm.* fol. 87 V.ª

9 juny 1290.

649 EXCLARMONDA, filla de Jaume de Vilallovent, confessa a Jaume Mornach son marit, que quan A. Embercad comprà unes cases de son pare situades al carrer de la Llissa (licze), cobrà 500 s. melg. que li donà per dot.

Lib. Firmit. fol. 89.

Altres carrers es troban en aquest llibre: de Sta. Maria, de la Boueria, Merceria, Cherol, Vilanova, carrer petit.

Hospital: molins.

11 juny 1290.

650 PERPINYÁ de Capdevila arrenda vuit rodes de molins amb son capil que són de l'Hospital en la ribera d'Aravó. *Lib. Firmit.* 89 V.ª

Callastre

11 juny 1290.

651 P. *climens*, havent vengut a Andreu den march tots els masos i albergues que tenia en el vilar de Caillastre, que és en la parròquia de St. Bartomeu de Bajanda, li'n dona corporal possessió. *Lib. Firmit.* 1290, fol. 91.

Monestir de Predicadors.

1 novembre 1290.

652 «ENCARÀ que no's troba nota particular en lo llibre Vert, ni en lo Dietari, del any ques comensa a fundar lo Convent dels Pares de S. Domingo de esta vila, se pot empero collegir que fou fundat en (1) lo any 1290 segons un acte pres per Ramon Coborriu, notari de Puigcerda, lo tenor del qual es:... «Ap. LXXXII.»

Ca de Mostra fol. 100.

En l'acte referit, Guillem de *Columbario*, del monestir de St. Miquel de Cuixà, Paborde de Cerdanya intenta privar l'edificació de la casa pels frares predicadors en l' era de Bernat Vigorós que pretenia Fr. Bernat Guillem d'eix ordre.

Lib. Firmit. f. s. fol. 35 V.ª

(1) Ha de dir «era» en comptes de «any següent».

SUPLEMENT

Ix, Alp: alous del vescomte de Berga.

1035 - 1068.
N.º 152 bis.

653 DALMAU, vescomte de Berga, per garantía del conveni celebrat amb Ramon Seniofret, comte de Cerdanya, posa en penyora els abus que té a Ix i a Alp. Veg. Miret i Sans, Los vescomtes de Cerdanya.... p. 44.
Ap. IV bis.

Eveg, Pallerols: llegats a Sta. Maria i al cenobí de Sant Miquel d'Urgell.

19 maig 1036.
N.º 152 ter.

654 BERNARDÍ Pons llega el seu alou de Eveg, situat en el comtat de Cerdanya, pago Livienense a Sta. Maria de Seu d'Urgell i altre seu alou de Pallerols al cenobi de St. Miquel edificat prop la dita Sta. Maria. Ap. IV ter.

Ix, Casa Comtal: Transacció sobre els castells de St. Martí, Mirales i Queralt.

22 juny 1061.
N.º 157.

655 HAVENT el comte Ramon agitat querimonia contra el vescomte Bernat perque li privava els castells de St. Martí, Mirales i Querult,

havia perdut per la sua mala guarda el castell de *Pellencha* ocasionant-li la pèrdua de 100.000 sous, havia pres l'alou de St. Miquel *Chorianensis* de la vila de Estoll i d'altres llocs, exigia injustament la leuda als mercaders que passaven per *Eravalle* (Iravals) o Pimorent i a la vila de Merengs, perdent-la el comte i, lo que és pitjor, li havia ocupat Roches contra la sua voluntat de les quals l'in havia fet jurament de feeltat i en elles s'hi havia edificat castells en contra d'ell i li arrebassava els seus drets senyorials; s'interposaren davant del Comte per haver-ne mercè a favor del vescomte, el Bisbe d'Urgell Guillem, Dalmaci, vescomte de Berga, Bernat de Johan, Idelgari vescomte, Bernat Oliva de Sono, Arnal Ricolf, Pere Pons, Antoni Ricolf i Ramon Bernat de Guardia: i un altre dia comparegué el vescomte amb los dits mediadors davant del comte en la seva Casa Comtal d'Ix, on feren la pau retornant el vescomte el castell de Queralt amb sa castellania i el forum de Prullans, pagant a la comtesa mil sous i comprometent-se a que els castellers que ell havia posat als dits castells fessen al comte el juramènt de feeltat: després de la transacció prestà el vescomte aquest jurament al comte de Cerdanya Ramon.

Ap. V bis. *Lib. feud.* docs. 64 (1) i 65.

També li prestaren: Armengol, casteller de St. Martí i Berenguer fill de Legardis, casteller de Miralles i Queralt. *Ibid.* docs. 83 i 84.

(1) El doc. 64 va publicat extens en Miret i Sans «Los Vescomtes de Cord.» Ap. I, p. 53.

Mort el comte de Cerdanya Ramon, el mateix vescomte Bernat celebrà el conveni amb el fill d'aquell el comte de Cerdanya Guillem, encomanant-li aquest els tres castells de St. Martí, Miralles i Queralt amb el de loch del Conflent i tornant-li els alous de Cerdanya que li havia retirat el seu pare Ramon.

Ap. V ter. *Ibid.* doc. 67.

Al mateix comte Guillem prestaren jurament de feeltat dels tres castells junts, de St. Martí Miralles i Queralt, Bernat de Guitard, *docs. 70 i 71;* del de St. Martí i Queralt Ramon fill d'Adelaidis, *doc. 80;* dels dos junts de Miralles i Queralt, B. de Guitard, *doc. 77,* Bernat, fill de Ode, *doc. 72* i Berenguer, fill de Bernat, *doc. 81;* del de St. Martí sol, Ramon Armengol, *doc. 82* i Bernat fill de Alisaue, *doc. 78;* del de Miralles sol. Bernat de Senofred, *doc. 73* i del de Queralt sol, Bernat, fill d'Armengol, *doc. 74;* tots, sos respectius castellers.

Cher-foradat: castell.

1068 - 1196.
N.° 159 bis.

656 EL castell de Cher-foradat es trova en poder de Galceran de Pinós fent-ne jurament de feeltat al comte Guillem Ramon, 1068-1095; en el de Galcerà Miró, fill de Sicardis, fembra, fent-ne sagrament de feeltat al comte Bernat, germà de Guillem Ramon, fills ambdos de la comtesa Sanxa, 1095-1117; en el de Galceran, fill de **Adalaidis, fembra, fent-ne sagrament al comte**

de Barcelona Ramon Berenguer i a sa esposa la comtesa Dolsa; i en el de Galceran de Pinós, fill de Stephania, fent-ne també jurament de feeltat al rei Alfons, fill de la reina Petronilla.

Liber. feudor. Cerritanie, docs. 8, 9, 11 i 15.

Talló? castell i vila.

12 març 1085.
N.° 168 bis.

657 EN el conveni i *placitum* celebrat entre Fulco, Bisbe d'Urgell, i Guillem Comte de Cerdanya, el primer dóna en feu al segon el castell de Cardona i el segon al primer el castell i vila de Talló? i també la vila de *En.* (Enuals?) per tenir-ho tal com ho tenia Enric i Hug Dalmau: data *IIII° idus martii* any XXV del rei Felip.

Liber. feudor. Cerrit. doc. 16 (1)

St. Romá: castell.

23 gener 1108.
N.° 175 bis.

658 ERMENGOL Iozbert, germà del comte Guillem i fill de Guilla, fembra (lo qual fa sospitar-lo fill illegítim del comte Ramon Guifre) fa conveni amb Galceran Mir i son fill Galceran (de Pinós) de tenir per ells el castell de St. Romà com també els de Josa i Orsera i seguida-

(1) Tal document conté tan sols els conceptes principals: sis anys més tard es trova el mateix més extens, publicat en Marc. Hisp. Ap. CCCV, i en Hist. de Cardona n.° VII, fol. 245 de data IIII° idus març any XXXI del rei Felip.

ment els hi fa el jurament de feeltat: Data X calendes febrer, any 48 del rei Felip

Perg. Cat. Urg. citat en «Los Vescontes de Cerd.» fol. 60

Lló: castell.

1109 - 1196.
N.° 175 ter.

659 EL castell de Lló (Alló) es troba en poder de Bernat Arnal fill de Guinezel, fembra, al fer-ne jurament de feeltat al comte Bernat, germà de Guillem Jordà, fills ambdos de la comtesa Sanxa. *Lib. feudor. Cerrit.* doc. 10.

El mateix en fa jurament de feeltat al comte Ramon Berengarii fill de Maaltis, fembra. *Ibid.* doc. 12.

Es troba també en poder de Galceran de Pinós, fill de Stephania al fer-ne jurament de feeltat al rei Alfons, d'Aragó, fill de la reina Petronilla amb els altres castells de Pinós, Espada, Gosal, Salices, Cher-foradat i Valle-magna. *Ibid.* doc. 15.

Talló: castell.

1112 - 1131.
N.° 175 quater.

660 EL castell de Talló amb ses valls interiors i exteriors es troba en poder de Ramon Guillem de Prullans, fill de Adalaidis, fent-ne jurament de feeltat al comte de Barcelona Ramon Berenguer, fill de Mahaltis fembra i a sa esposa

la comtesa Dulcia: *iuro ego Raimundus Guilelmi de prullanis filius adalaidis tibi Raimundo berengarii comiti filius mahaltis femine atque Dulcie comitisse quod fidelis ero de castro de tollo cum vallis interioribus et exterioribus.*

Lib. feudor. Cerrit. doc. 13.

Bar: conveni de feu.

28 maig 1112.
N.° 175 quinquies.

661 RAMON Tedmar i Berenguer, fills de Ermengardis, fan conveni amb Arnal de Torrelles pel feu de Bar, defentsant-se del comte de Cerdanya. Ap. VII bis.

St. Martí, Miralles i Queralt: castells.

26 febrer 1134.
N.° 181 bis.

662 EL comte de Barcelona, Ramon Berenguer encomana a Pere Ramon vescomte de Castellbó els castells de St. Martí, Miralles i Queralt i els feus de Cerdanya: Pere Ramon en canvi es convé en defensar-lo i donar-li potestat dels dits castells. *Conveni en Ap. VII ter.*

Lib. feud. Cerrit. doc. 85.

Seguí el jurament de feeltat, *ibid. doc. 86;* es publicat en *Baud. de Mony. Rel. Pol. Comt. Foix, II, pag. 12.*

Al mateix comte de Barcelona, Ramon Berenguer, prestà jurament de feeltat per los tres castells dits, Galceran de Pinós fill de Adelaidis.

Lib. feud. Cerrit. doc. 14.

Montellá: Castelló.

2 juliol 1171.
N.° 189 bis.

663 EL rei Alfons concedeix al Bisbe d'Urgell, Arnal, la roca i castelló situats al Baridà en la vila de Montellà. Ap. XI bis.

Nahuja, Ro: Fortaleses.

Desembre 1183.
N.° 203 bis.

664 EL rei Alfons concedeix a Galceran d'Urtg llicència per edificar fortaleses en Nahuja i Ró. Ap. XIII bis.

St. Martí, Mirailes i Gueralt: castells.

6 setembre 1188.
N.° 206 bis.

665 EL rei Alfons renova amb Arnal, vescomte de Castellbó, el conveni celebrat per Ramon Berenguer, comte de Barcelona amb Pere Ramon vescomte de Castellbó en 26 febrer 1134: seguí el jurament de feeltat.
Lib. feud. Cerrit. docs. 90 i 91.

Tres dies més tard, 9 setembre 1188, el rei Alfons manà a Ramon, casteller de St. Martí, entregar aquest castell al vescomte Arnal quan ne fos requerit. (1)

---

(1) Aquest i els dos anteriors documents van publicats en Baud. Meny. Rel. Pol. Comtes de Foix, vol. II pags. 36, 37 i 40.

Al rei Alfons prestaren juramentde feeltat com a castellers: de St. Martí, Miralles i Queralt, Ramon de Castellbó, nebot del vescomte Pere Ramon. *Lib. feud. Cerrit. doc. 87;* de St. Martí sol, Arnal, *ibid. doc. 88,* i Ramon de St. Martí, *ibid. doc. 92;* i de Miralles i Queralt, Bernat de Aragal, fill de Stephania, *ibid. docs. 89 i 93.*

Si be que a Aransa en la partió amb el terme de Aristot hi ha el coll de Queralt i en ell vestigis d'una torre o castell, no obstant els castells de Miralles i Queralt de que son objecte eixos documents no semblen situats en Cerdanya sinó als llocs de Miralles a l'Urgell, i a Sta. Coloma de Queralt, on figuren propis del comte de Cerdanya en el cens de Catalunya segons les corts de Cervera de 1359 publicat en «Colección de Documentos inéditos del arch. gen. de la Corona de Aragón, cuaderno 57, pags. 52 i 54.»

Els vestigis de la torre del Coll de Queralt la tradició els atribueix al Comte de Foix.